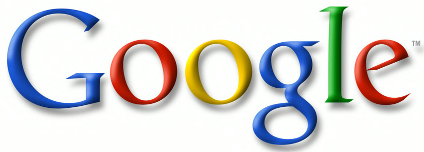

Den nordsiellandske

Landalmues

Character, Skikke, Meeninger og Sprog.

The glory, jest and riddle of the world.
Pope on man.

Kiøbenhavn, 1798.
Trykt hos Sebastian Popp.

Minot Judd.

Man læser tit nok, hvorledes Bonden bør være; her seer man derimod hvorledes han er eller i det mindste forekommer mig at være. Skulde nu min Skildring ikke være rigtig, tager jeg med Roelighed imod grundige Udsættelser; thi disse skadede jo dog kun een, men kunde maaskee være til Fordeel for mange. Dog, saameget kan jeg sige, at jeg stedse er gaaet frem efter denne vist nok rigtige Regel: the knowledge of men is to be derived from history, combined with what passes immediately under our eyes. Maaskee vil man her og der opdage nogle Modsigelser; men Mennesket er jo en evig Modsi-

 gelse

gelse paa sig selv. Der findes vel og adskillige Episoder og endeel gamle gothiske Prydelser, men hvorfor skulde man ikke heri ligesaavel undskylde Skribenten, som Maleren, der og gierne henkaster paa sit Landskab baade levende Figurer og Ruiner, for at oplive det hele og for immer at give Imaginationen noget at bestille. Maaskee kan og nogle af hine give Bidrag til Magiens eller, som omtrent er det samme, Overtroens Historie. Jeg har rigtig nok læst Prof. Tiedemanns kronede Priisskrift om denne Materie, men jeg har fundet saare lidet deraf anvendeligt for mig; thi det er gaaet denne store Mand, som flere: han har havt mange Bøger omkring sig, men ikkun faae magieøvende Folk, jeg har derimod mange Folk omkring mig, men ikkun faa Bøger. Jeg har vel undertiden givet min Phantasie et friere Spillerum, maaskee have og nogle momentane Luner hist og her indsneget

sig,

sig, men det er nu saa, jeg kunde ikke skrive anderledes. De Gienstænder, som jeg havde for Øine vare desuden selv heel originale og det var jo overalt i den almindelige Folkecharacteer at man finder de rette naive Luner; ligesom hiin nærmer sig mere og mere til Grændselinien imellem Mængde og Adel, saa forsvinde og disse, indtil de omsider afvexle med pyntet Stivhed. Dog ondt skulde det giøre mig, om jeg nogensteds har fornærmet enten Sandhed eller Dyd eller Religion; thi disse ere Gienstænder, for hvilke jeg føler en uindskrænket Høiagtelse. Vel er mit Sprog den gamle Verdens, men jeg skriver som Bonde om Bonden og uagtet han stedse bliver min Ven, saa var han dog aldrig et Mynster enten paa Fiinhed eller Skarpsindighed; endog Plato og Cicero tale om ham, som Bonde, og Horatius roser Landet, men ikke sin Avlskarl. Forresten taler jeg ikkun her om Bon-

dealmuen; det er alt en Diameter, til hvilken den Kreds, som her omgiver mig, snart mere, snart mindre nærmer sig. Naar man characteriserer et Folk, maae man skrive saaledes, at om ikke alle, saa dog de fleste kan føle sig trufne, men ingen sige: det er mig. Af det hele vil ellers adskillige democratiskſindede Forfattere kunne see, at Bonden ikke er moden til at tage Deel i Staatssager, end ikke i Bestyrelsen af hans eget borgerlige Vel; han vil egentlig kun udgiøre Legeme i Staten, til Aand er han efter sin Bestemmelse ligesaa lidet skikket, som den Appenzeller Bonde, hvilken, som Aand tillige, saa ofte bruger sin massivere Deel til at nedslaae de gavnligste Forslag. Held Staten! om den Aand, som styrer dette svære Legeme, maatte mere og mere giøres opmærksom paa Ting, der og kunde tiene til dets Sundhed, og vel mig! om jeg bidrog dertil.

Landlivet! hvad søges vel i vore Dage mere end dette? Ligesom Smagen stiger i Henseende til alt det, som er ædelt og skjønt, i samme Forhold voxer og vor Attraae efter at nyde Naturens Yndigheder og de tusindfold Glæder, som det landlige Liv tilbyder Mennesket. Og hvad Under? hvor pragtfulde ere ikke Skaberens Gierninger i Naturens Rige, hvor umiskiendelige ere ikke de Præg, som de overalt bære, af den Eviges Viisdom og Godhed, hvor afvexlende ere ikke de Forsystelser, som de forskaffe Øiet og Øret! ligesaa mange Sandser, som Mennesket har, saa mange Kilder finder det og hos sig, af hvilke det der kan øse riig Glæde, og føle og smage, at Herren er stor og god. Jo oftere vi derfor med Eftertanke omvandre i dette Almagtens saa vidt udstrakte Verksted, desto dybere Ærefrygt maae vi nødvendig føle for den store Mester, som virker der saa kraftig, desto mere maae vor Smag dannes til rene og uskyldige Glæder, desto værdigere

leve

leve vi i Henseende til vor Bestemmelse, og desto nærmere komme vi den Skaber, hvis Billede vi bære. Det vär derfor ikke uden Grund, at den viseste af alle Tiders Lærere saa ofte fremledte det tænkende Menneske igiennem Naturens ynderige Scener til alle Væseners Fader, og atter igiennem disse Fortryllelser opløftede dets glædesvangre Øie til at skue endnu større Saligheder i hine blidere Lysegne, hvor han throner, som Lysenes Fader. Og selv vor Attraae efter Landet og dets uskyldige Glæder, kan ansees som en Drift hos Mennesket, ligesom det og var Menneskets første Bestemmelse. Men det er kun det følende og mere forædlede Menneske, som attraaer og nyder disse Naturens Forlystelser, da derimod den laytænkende Støvets Søn, der synes næsten at være blot Støv, heller indgurgler Bedsvelse af Kippens berusende Krystal-Gift, end Vederqvægelse af den kiølige Kilde, og saa mange Fuseer heller høre paa Stadens revnefærdige Vandledninger, end den slummertonende Rasslen af den evigrindende Bek, som taber sig i blomstrende Enge. Dog — endog af den forfinede Menneske-Klasse, hvor mange gives der ikke, som blot søge Landet, for at følge Strømmen? en talrig Skare af Sønner, „som have en Hest og en Moder**) og det rene Væsen" tumle derud, blot for at

af-

**) I Originalen staaer Fader, men i det Danske synes hiin Læsemaade at klinge bedre.

afverle den ene Adspredelse med den anden; og saa mange Døttre à la grecque, cabriolettere ogsaa der ud, fordi det er Moden og abderisere ligesaa meget for Landmanden, som hine Sukkerdukker for Philosophen Democritus. Med dem taler jeg ikke her, de omverle vel og som oftest kun Byen med Landet, for at give deres Timer en anden og hastigere Død, end sædvanlig, og vandre maaskee daglig om iblandt disse Skaberens talende Mindesmærker, uden at tænke paa den Guddom, som oplivet dem og alt. Men, I Tænkende! som forladé Stadens konstige Steenmasser for tilligemed den renere Luft at nyde en renere Følelse af dén Eviges Allestedsnærvelse, I som i Naturens afverlende Lystegne glæde eder ved at see et Gienskin af det Væsens blide Aasyn, som opfylder ethvert Rum, I som i disse mangehaande Skiønheder see et Indtryk af den Almægtiges Haand og fra disse pragtfulde Virkninger stige op med Tanken til den første Aarsag, fra disse Straaler ledes til Lysenes Fader, fra hvilken alt udstrømmer og i hvem alt forenes sig som i sin Middelpunkt, eder vil jeg nogle Øieblikke lede hen til den jevne og roelige Landmand, maaskee kan jeg giøre eder mere bekiendt med denne Naturens ægte Søn, der forskaffer eder Livets første Nødvendigheder, der befrugter sin Ager med sit Ansigtes Sveed, for ikke allene selv at kunne æde sit daglige Brød, men og at have det som han kan dele med eder.

I Sammenligning med andre Menneskeklasser er Bonden vel den, som kommer Naturen nærmest; men dette Barn har dog, ligesaavel som vi, i mange Stykker forladt denne sin Moders veiledende Haand. Onde Vaner, som fra Slægt til Slægt ere blevne herskende hos ham, have forledet ham paa adskillige Afveie, mægtige Fordomme, som hastig udbredte sig, ligesom det skadelige Ukrud, naar det ikke afluges, have fæstet dybe Rødder hos ham, og efterladt sig et Saar, som Aarhundrede først vil kunne læge. Men hvad er dette andet, end en Følge af Mangel paa fortroeligere Omgang med de opklarede Menneskeklasser? det har til alle Tider været indseet, men egne Fordele tillode ikke det graadige Menneske at udrydde det fremspirende Onde, man lagde i det Sted, som Shakespear siger, Giødning paa Ukrudet for endnu at giøre det hyppigere og overlod heller det vildfarende Barn til sin egen Skiebne, end ved en Broderhaand at hielpe det tilbage paa den rette Vei. Ligesom Agerdyrkningen var den første af alle Konster, saa vare og de agerdyrkende Stammer stedse de første i Cultur, men de sidste til at giøre betydelige Fremskridt deri, thi de vare tillige de første i Slaveriet, og dette gik gandske naturligt til, thi da denne usyldige Næringsvei udfordrede mange arbeidende Hænder og Uligheden baade i physiske og moralske Kræfter tidlig frembragte Stændernes Ulighed, maatte nødvendig den leiende være den leiende overlegen, og den-

denne Underdånighed hos den sidste og denne Overlegenhed hos den første, som blev arvelig fra Fader til Søn og som blev saa meget mere despotisk, som disse Herrer selv ikkun stode paa et lavt Culturtrin, omdannede snart Agerdyrkeren til Slave, et Begreb der blev ligesaa identisk med Navnet Bonde, som fordum Syndere med Toldere. Men hvor sørgelige vare ikke Følgerne? Trældommens trykkende Aag, som endog af cosmologiske Aarsager aldeles ikke passer sig for nordiske Skuldre og endnu mindre for de nordiske Fordøjelses-Redskaber, har givet hans Siel en Stivhed, som Friheden, ledsaget af Viisdom, kun langsom vil kunne blødgiøre; Mangel af Selvfølelse og en vaklende Uvished imellem mit og dit, værdige Døttre af Slaveriet, har nedspendt hans Virksomhed og udbredet en Dorskhed, som ved Tidens Længde er bleven en Vane og tilsidst en Natur hos ham; thi hvor dybt Slaveriet kan nedtrykke Mennesket, seer man paa de nyere Græker i Sammenligning med de ældre. Og dette Onde blev stedse forøget ved den falske Politik, at det var bedre at udrappe den yderste Blodsdraabe og da at overlade det afmægtige Menneske til sig selv, end at give det nye Kræfter og nyde Fordelene med det. Man lignede hiin kloge Mand, som ikke var fornøiet med det Guldæg, hvilket hans Høne daglig lagde ham, nei, han skar den op, for paa eengang at faae dem alle; saaledes tog den Mægtigere med sin høire Haand

Bondens sidste Skierv, for i gyldne Bægere at kunne drikke Qvintessencen af Arbeiderens Sveed, og med den venstre rakte han ham Betlelstaven og forøgede den menneskelige Elendighed og gav Lasterne nye Næring og, som Moser siger, synes den gode Gud ligesom at have af Medlidenhed betaget Bonden det halve af Forstanden, at han saaledes mindre kunde tænke over sin Elendighed. Aarsagerne ere vel hævede, men Virkningerne ikke, og hvor er det mueligt? Ligesom det gaaer i den physiske Verden, at alt hvad der er længe om at voxe, det har og en lang Tid at tage af udi, saa gaaer det og i den moralske. Eiendoms-Retten og den søde Frugt af hans sure Arbeide vil først i Tidens Længde rigtig oplive hans modløse Siel og give Virkelystens Drivefiedre deres rette Spænding, og den ædlere Oplysning, som da først kan rigtig udbrede sit Skin til Landmandens Hytter, vil omsider fordrive hans Vildfarelse, ligesom den opgaaende Soel adspreder Nattens Mørke, og udgyder Lys og Vederqvægelse til alt.

Den siellandske Bonde er i Almindelighed ikke saa stor af Vext, som den Fyenske, Jydske eller Holsteenske, han synes heller ikke saa seenefast; er dette ikke ligesom et Naturspil i Henseende til disse ublandede Indfødninger, thi alle Bondens Huuscreature ere og mindre end paa de andre Steder, maae det vel være en Virkning af hans deels uordentlige, deels kummerlige Levemaade, hans idelige Meelspiser,

og

og Mangel paa Vegetabilier. Underholdes Moderen kun maadeligt, som i forrige Tider, bliver Barnet sin hele Levetid kun svagt. Landets naturlige Beskaffenhed kan ikke foraarsage det, thi Fieldboerne i det haarde norske Clima ere, som Pontoppidan i hans Naturhistorie siger, anseelige Folk og paa de meget raae Patagonske Søekyster fandt Commandør Byron Menneske-Colosser 8 Engelske Fod høie, eller, for at tale mere forstaaeligt, saa store, at man i gamle Dage regnede 50 Spanier til at tvinge een Patagoner. Maaskee kan det og bidrage noget til Bøndernes physiske Ufuldkommenhed, at de gifte sig meget tidlig, det maae da naturligviis gaae med dem, som med de ringere Skabninger, Moderen taber sine Kræfter og Fosteret bliver svagere; thi det er ikke usædvanligt at en Pige her er Hustrue og undertiden Moder allerede i sit 16de Aar, noget som i det mindste er heelt uplatonisk, da hiin store Philosoph i sin Republik paastaaer, at Manden, inden han indtræder i Egteskabet, bør have tilbagelagt sit 30te Aar og Qvinden sit 20de, som den Alder, i hvilken baade Legeme og Siel først hos dem begge have opnaaet sin Modenhed, men naar philosopheredes der vel i Kierligheds-Sager? Af de ringere Stænder kunde vel Plato heller ikke vente denne lange Taalmodighed, da han selv eller Socrates, hvem det er, siger af Erfaring, at han ingen Veie kunde komme med Pøbelen i Philosophie. Franklin derimod roser de tidlige

begge Kiøn ansee det som meget vanærende for sig om de ikke kan blive giftede og meget tidlig giftede. Jeg har derfor mere end eengang med megen Forundring hørt Karle, som nærmede sig til det 30 Aar beklage, at de endnu ikke havde, som det heder, forandret sig, og at de nu vare for gamle til at tiene. Intet er heller Landmanden kierere, end at see sig forynget i en Plovkiøring, som han og næsten tager ligesaa tidlig med sig, som hiin Americaner, der bandt sin Søn oven paa Ploven*) og Jyden, som binder sin spæde Affødning til den knoklede Plovhest og til Møgvognen**). Dog, — est ubi peccat, thi hvorfor skulde ikke her ogsaa de unge Karle kunne frie til en Gaard? ja undertiden til et Vænged eller blot noget gammelt Boehave og Kiøkkentøi, men da er det sædvanlig den erfarne Enke, som seer til, og hun følger da gierne samme delicate Grunde, som de, efter hvilke hiin Romerske Dame kiøbte den høgne Slave, som paa Auctionen fulgte i Nummer med Lysestagen. Ja, jeg har kiendt dem, som efter gammel Tydsk Ærlighed har celebreret "Probenächte" med flere, inden de bestemte sig. Disse Ægteskaber blive da saa som saa, og saavel Prøven, som det ærværdige Koketterie uagtet, sædvanlig skadelige for Folkeformerelsen, men ofte har jeg undret mig over at

*) See Letr. d'un cultivateur Americain. T. 1.

**) See Westenholtz's Priisskr. om Folkemængde i Bondestand. p. 75.

at de ikke ere ulykkeligere, thi den Kierlighed, som er blandet med Bihensigter, gaaer uden for det sande Diemærke og er ingen Kierlighed; undertiden kunde og i saadanne Partier Hustruen være Hosbondens Moder, og det ømme Venskab, som aldrig kan bestaae med Ulighed i Alder, maae da være fremmed i deres Hytte og naar Vanen omsider har giort Hosbonden ligegyldig ved det attraaede Gode, anseer han Hustruen som han maatte lade følge med fordi han uden hende ikke kunde komme i Besiddelse af hiint Gode, som det allerundværligste Møbel af alle. — Men det er Tid at vende tilbage. En anden Aarsag til Bondestandens physiske Svækkelse, kan maaskee og søges i de nærbeslægtede Ægteskaber. Man kan vel slutte fra Sædekornet til Mennesket; udstrøer man stedse paa sin Ager den Sæd, som fra Aar til Aar var høstet af den, da vanslægter Frugten. Det er en Erfaringssats, at det Sædekorn som hentes fra andre Egne, trives bedst i Jordens Skiød. Men Anvendelsen deraf passer sig endnu ikke paa Bonden, han opsøger sin anden Deel i sin egen Cirkel, og han maatte søge hende der, thi ligesom hiin Stymper Prometheus var smedet til Bierget Caucasus, hvor Grypherne daglig udhakkede hans immer voxende Indvolde, saa vare og Bønderne stedse indsluttede inden for en magisk Kreds og bundne til den Plet Jord, som frembragte dem, med Lænker smedede i den graae Alderdom og som vare, ligesom alt gothisk Arbeide,

 saa

saa forsvarlige, at Tiden først nyelig har kunnet overfile dem. Forverdenens Philosopher havde vel, til Held for Staternes Styrke og huuslig Orden og Kierligheds-Baandets Udvidelse iblandt Menneskeligheden og Industriens Forøgelse, udstrøet hine politiske Maximer, at Ægteskaber imellem nær beslægtede vare ugudelige og denne Sæd har endog fæstet saa varige Rødder, at Bonden endnu troer, at Forbindelsen imellem Søskendebørn*) er ulykkelig og syndig, om han endog har faaet offentlig Aflad derfor og han vogter sig stedse, saa nøie som muligt, ikke at træde Ærbarheden for nær; men den offentlige Opdragelse har dog havt en skadelig Indflydelse paa ham (thi hos denne Stand seer man det især, at Lovene ere det samme for det hele, som Opdragelsen for Individet) og hvor kan det andet være, da man finder hele Byer, ja hele Egne, hvis Beboere ere gandske besvogrede med hinanden og saa sammenkiedede, som Humleranker.

Og endnu een Aarsag — Brændevinen, denne infernalske Drik, som Bonden saa rasende elsker og

*) I de ældste tarvelige Tider levede i eet og det samme Huus ikke allene Forældrene med deres Børn, men og Sønnerne med deres Børn, og disse sidste ansaae endnu hinanden som Sødskende. Ogsaa viin Raguel kaldte sin Datter Sara Tobias's Søster og ham hendes Broder (c. 7, 12. c. 8, 4.) da de vare kun Sødskendebørn.

og som saa mange ved enhver Leilighed, nedsvælger i saadan Overflødighed, at de tabe den ene Sands efter den anden, lige indtil den groveste af dem alle, Følelsen. Lyst til Beruselse var vel alle nordlige Folk egen og Scythrerne vare allerede, som Bonden kalder det, dygtige Pibe-Stavler og de drak den græske Clemenes saaledes paa Pelsen, at han blev gal derved, hvorfor og Grækerne siden efter kaldte det at scythisere naar nogen arbeidede paa en Perial: i Cyrt Tid kunde Massageterne ikke tvinges ved Vaaben, men i Fuldskab og de vare saa lystne efter en Ruus at de satte sig i Vennekreds omkring en Ild, hvor Røgen af en Frugt giorde dem alle afsindige, ligesom endnu Kalmukkerne, der udstrakte paa Maven omkring en ulmende Tobaksgrav forøge deres Brændevins Kraft ved at trække den gloende Røg til sig igiennem hule Been; de nordlige Amerikanere søgte og at skille sig ved den smule Forstand, som Naturen havde betroet dem, ved Hjelp af en Maiz-Drik, fermenteret ved Tyggemad og Climatet undskyldte paa nogen Maade alle disses Higen efter giærede Drikke; men — Brændevinen!

At Mortaliteten tager saa overordentlig til i Petersborg fra Menneskehedens 20de Aar af, tilskriver Storch især Brændevinen, og vel ikke uden Grund; thi Th. Pennant, som i hans Bog af London saa meget ivrer imod denne Pøbel-Nektar, paastaaer, at den Porter-Drikker kan bære Dragter, som ti Bræn-

devinsfvælgere maae lade ligge og B. Franklin paa-staaer atter og beviser med sit Exempel som Bogtrykkersvend hos Watt i London, at han som blot Vanddrikker, hvorfor man og kaldte ham den americanske Vandmand, kunde bære i een Haand, hvad neppe nogen af hans 50 Medarbeidere, som vare umaadelige Øldrikkere kunde tvinge med begge Hænder. Af Midkierhed overdriver Pennant vel dette noget, men vist nok maae denne Ilddrik være skadelig baade for Siel og Legeme. Den nedstyrter Fornuften fra sin Throne og man seer at den hos Drankeren aldrig naaer sin oprindelige Værdighed. Og hvor meget forstyrrer den ikke den dyriske Oeconomie hos Mennesket? Den hindrer Uddunstningen, den fordærver Lungerne og sammenkrymper de øvrige Indvolde; Brændeviinsdrikkeren taber derfor sin Madlyst og Ganen vænnes til det stærk pirrende, Bonden kan derfor strøe Salt paa sit Smørrebrød om Smørret endog er fyensk og det røgede skarpsaltede Flesk skierper han endnu med nyt Salt. Det sørgeligste heraf er dette, som Erfaring viser, at naar Indvoldene først eengang rigtig ere indludede af hiin Gift, hvilket hos Bonden skeer tidlig, da fordre de stedse denne Næring og for at opfylde denne uskyldige Fordring har man her vedtaget utallige Gilder og Sammenkomster baade efter jødisk og barbarisk Skik, thi Tyldelysten er en Sygdom, for hvilken Mennesket synes ligesaa lidet at ville helbredes, som for Kierlighed. Den tidlige

Va-

Vane og Bondens gode Natur foraarsager vel, at Følgerne heraf ikke ere saa dræbende for ham, som for andre, men dog kan han med al sin svede Styrke ikke imodstaae det indsluttede Ildhavs vulkanske Udbrud, han maae derfor i de følgende Dage, ligesom efter enhver Ildebrand, slukke de luende Ruiner med vældige Øllstrømme eller i Mangel deraf maae han bøde efter Keiser Karl Magnus's Krigs-Artikel, som findes ved den Saliske Lov; thi denne store Menneskekjender befalede, at hans Soldater, naar de den ene Dag havde drukket Forstanden bort i stærke Drikke, skulde den anden Dag drikke den tilbage igien i Vand og naar de havde faaet den, da endnu drikke Vand, indtil de fortrøde deres Fylderie. Det første Punct af denne Sundhedslov opfylder Bonden endnu den Dag i Dag er, men hvad den sidste angaaer, da synes Erfarenhed at bevise det modsatte. Allerede paa den Tid var da Naturens første og uundværligste Gave en Straf for Mennesker, hvad Under da? at den nu er det efter Love og den er det virkelig, thi forresten smage vi her aldrig Vand, omendskiøndt vi, ligesom Digteren anmerker om Hollænderne, boe midt i Vandet. Det er ellers besynderligt, at Bachus ikke saaledes her brændemerker sine Dyrkere i Ansigtet, som i Kiøbstæden, hvor man seer een Mester Biberius efter en anden stige op af Kielderne med Hoveder, ligesom den gløbende Fuldmaane, naar den kommer fra Frue Thetis's Skiønk.

Zurück vom vollen Glase
mit einer Kupfernase.

Aarsagen dertil er venteligt denne, at Bonden hyppig ved sin Spise bruger Melk, som er et kraftigt Middel mod alt Gift, og han maae ofte afbryde sin Ruus, for at gaae til sit Arbeide, der stedse er angribende og sundt; dette finder ikke Sted hos hine, som roeligere kan bachanalisere indtil de omsider blive til omvankende Distilleer-Kiedeler. Men at Arbeidet især er Aarsag dertil, seer man af den rigere Bonde; thi naar han omsider har bragt det saavidt, at han i Ørkesløshed kan pimpe, da bliver han snart til en kloderund Brændeviins-Tomling og hans Næse lige saa blomstrende, som hans Tilstand.

Børnenes Ansigtstræk ere i Almindelighed smukke, men som det gaaer sædvanlig med Mennesket, at de kiønneste Børn blive som oftest de grimmeste naar de voxe op, eller som en vis Skribent siger: das vierzehnte Lebensjahr giebt oder nimmt die Schönheit, mindert oder hebt die Körpervorzüge, saaledes forholder det sig og, at sige efter første Tilfælde, med Bonden. Nogen Aarsag til denne Forandring maae vel søges i den almindelige Fraadsevorenhed, hvortil Børnene strax fra deres spædeste Aar vænnes, og som saa meget udvider Musklerne. Ogsaa kan Mangel paa Aandsdannelse bidrage noget dertil. Da Sielen saa meget forsømmes, saa udbreder den ikke sielden kiendelige Spor af denne Forsømmelse i Ansigtet,

sigtet, som sædvanlig er den Form, hvori Aanden udtrykker sig, dog ikke i lige Grad under lige Omstændigheder hos alle. Jeg har havt Leilighed til at kiende de tvende Slags Bønder, nemlig Skovbyggere og de saa kaldte Hedeboer, men jeg har rigtig fundet det bekræftet, hvad Frankrigs Plinius *) har anmerket, at de første ere mere veldannede, vittigere og hurtigere, hvilken sidste Omstændighed kan være grundet i de biergagtige Strækninger, som stedse findes i Skovegnene og som altsaa under Gangen fordre en større Anstrængelse hos Mennesket, hvorved Legemet vænnes til større Hurtighed. Men hvor meget staaer ikke Sielens Hurtighed i Forbindelse med Blodets og Vadskernes hastigere Omløb? Hvad Hedeboerne derimod angaae, da er Engellænderen Jardine af den Troe, at intet fladt Land kan frembringe nogen stor Mand, i det høieste kun Aabenraaes-Poeter **) og hiin Skribent siger, at de som fødes paa Sletterne ere sædvanlig formedelst Jordens Siidhed, Vandets mindre Reenhed og den tykke Luft, plumpe, dumme, & les paysannes toutes laides. Men dette sidste er dog meget sagt! og hvorledes vilde Buffon kunne be-

*) Hist. nat. III, p. 203.

**) Venteligt forstaaer Forfatteren ved store Mænd Digtere, som her naturligviis savne naturligt Stof for Phantasien.

vise det, dersom ikke den almindelige Omstændighed som ham til Hielp at Landet maae sædvanlig tolde alle sine raske Folk til Kiøbstæderne eller maaskee rettere sagt, de ile selv derhen, hvor den gamle Uenighed imellem Smukhed og Dyd giør mindre Opsigt; thi gives der iblandt Landalmuen, jeg vil ikke sige en Skiønhed, men kun en Taalelighed, en Som-Folk-er-fleest, da omsløttes saadan en Blomst hastig i Storstædernes Clima, som ikke skikker sig for Blomster, end ikke for Bonderoser, med mindre de ere i Drivhuse. De vende vel omsider tilbage, men med faldne Blade og saaledes behandlede, at det skal i dette, som i flere Tilfælde, være en klog Fader, der kan kiende sit eget Barn.

Det lysegule Haar er næsten ligesaa sieldent iblandt disse Aborigines, som fordum i Grækenland før Homeri Tider, hvilken ikke forglemmer at anmerke det som en Skiønhed hos hans Helte. Ja endog i vor Edda seer man hvor meget de gamle Nordiske Folk have giort af denne gyldne Hovedprydelse, da den hvideste Blomst, som de kiendte, blev efter Balders Haar kaldet Balders Øienbryne og i Sagarne kaldes ene det gule Haar fagert. Ogsaa de sorte Afrikanere maae ynde det, thi det er ikke usædvanligt for Missionærerne at see de fornemste Negerinder træde frem for Brudeskammelen med et gammelthvidt Engelsk Paryk paa Hovedet, og dog skal de efter Pater Zuchellis Sigende ikke see stort anderledes ud dermed

end

end Landens Oldemoder. Det sorte Haar er derimod endnu sieldnere hos Bonden, men alt helder det i mere eller mindre Grad til det morkebrune. Det er ellers merkeligt, at det menneskelige Haar ikke afbleger i samme Forhold, som den menneskelige Hud, der fra Negerhuden af immer bliver lysere og lysere ligesom Bredderne stige og Sneen voxer paa begge Sider af Æquator, thi det lysgule Haar er dog altid en Sieldenhed hos os. Og hvor kunde det snarere ventes end her, hvor Hudens Hvidhed nok er storst, i det tempereerte Klima? thi dybere ind i Norden tage begge Dele atter af og efter Klingstädts Beretning have de Svenske Laplænder mestendeels alle meget morke Haar og Samojederne, som opholde sig imellem den 66 og 70 Grad have et Haar, saa sort som Jordbeeg: noget som viser os, at den brændende Kulde frembringer lignende Virkninger med den brændende Hede.

At see Bonden bære Alderdommens graaehaarede Krone, er en Sieldenhed og dersom Naturen nogensinde giver ham denne, som Salomon kalder det, Prydelse, da skeer det i Almindelighed meget sildig. Jeg har kiendt Folk af Bondestanden, som efter Talemaaden vare langt henne i den fjerde Snees, men hos hvilke endnu ikke eet eneste graat Haar var synligt. Hvad er ellers Aarsagen til dette Phænomen, som hos adskillige yttrer sig saa meget tidlig? Nogle mene det er Kulde, Strabadser, og Haarets jevnlige

Udsættelse for den frie Luft, som udtørrer dets fine Canaler, men Bonden beviser det modsatte; andre sige at det er Svækkelse i den indvortes Legems-Oeconomie, men jeg har kiendt Skrædere og Vævere, som ikke vare stærke og dog ikke, som Bonden siger, graahovede; atter andre, at pludselig Frygt skal hastig kunne frembringe dette Sarsyn, saaledes beretter Historien at den Franske Kong Henrik den Tredies Knebelsbart blev hvidt i nogle faae Timer, da man bragte ham Efterretning om det Nemourske Edikt og Prof. Guarini Hovedhaar blev paa een Nat sneehvidt, da han maatte høre, at Havet havde opslugt en heel Kasse Manuscripter, som han ventede fra Konstantinopel; et Tilfælde, saa bedrøveligt for en Bogelsker, at det maatte synes, at kunne giøre endog hans Paryk graat. Den Tübingske Læge Sam. Georg Gmelin har og i hans Russiske Reise søgt at opløse dette Spørgsmaal i Anledning af hans Undersøgelse om Aarsagen til visse mørkfarvede Dyrs Overgang til Hvidhed med Vinteren; men han er tilsidst ikke nærmere ved Maalet, end Syrach var det i sin Tid, som lader de omflyvende curæ bepudre vor Hovedisse, og Naturen siger nok til os her, som saa ofte: meum peplum mortalium nemo retexuit, thi hvor mange Undtagelser taale ikke hine Gisninger. Dog — at slutte fra Bonden kan det ikke nægtes, at ligesom hans Fornødenheder ved Vanen ikkun ere blevne faa, og altsaa let at tilfredsstille, saa boe og

de

de nagende Bekymringer sieldnere i hans Hytte, end i de Mægtigeres Palladser. Bonden er et synligt Beviis hos os, at Grunden til vor Lyksalighed ligger ikke saa meget uden for os, som inden i os; han lærer os, at det ikke er Tingene selv, som giøre os ulykkelige, men Forestillingen om Tingene." Hans Spise er og stedse simpel og eensformig og let at erholde hans Liv flyder altsaa jevnt hen, som den sagterindende Bek, endskiønt ikke idlandet Roser, saa dog uden at plumres i dens Klarhed; men hvor mange saavel virkelige, som indbildte Sorger qvæle ikke det oplyste Menneske, hvis ofte svækkede Nerver ere mere følsomme. Vi besidde det lykkelige eller ulykkelige Fortrin fremfor hine, at vi kunne anstille flere Sammenligninger, vores Blik ind i Fremtiden er skarpere, vore Ønsker strække sig saa ofte ud til det, som vi aldrig kunde naae, for aldrig rigtig at nyde det, som vi have. Naar det tilkommende hos os opsluger vor hele Tid, da overrumpler det hiin uventet under fuldkommen Nydelse af det nærværende; thi han afficeres blot af det, som rører ham sandselig. Tilvext i Kundskab, siger Salomon og Lessing, er Tilvext i Smerte; thi Mennesket kan da betragte sin Elendighed og om end Viisdommen giver ham større Kræfter til at bære dem, saa paalægger den ham og saa megen større Vægt, thi den detaillerer ham Elendigheden. Men skulde disse Sielens Stormvinde ikke kunne ryste Legemets Fasthed og udbrede tidlig Alderdommens Riimfrost over vore Isser og dens Kulde i vore Hierter!

dog,

dog, lad det saa end være, de bringe kun det som kan smyse, til Jorden igien, men det som derved opdrages — til Evigheden.

Hvad Pontanus og Linne haver anmærket om de til Østersøen grændsende Folk, at de i Almindelighed have graablaae Øine (irides cinereocoeruleſcentes) gielder især om Bønderne; det er derfor langt sieldnere her, end i de andre Provindser, at finde det stærktalende brune Øie, som stedse synes at røbe en fyrigere Vert eller Vertinde i Beenhuset. Men dette synes og kun saa og er jo blot en fallacia optica; jeg laster derfor ikke den blaaøiede eller roser blot en brunøiede; thi dette vilde være at skrive en Satire mod Skaberen eller en Partiskhed, ligesaa stor, som den Cartesius røbede, da han ikke kunde lide andre, end skielt Øine, fordi hans Kiereste skielede. Indtil den sildigste Alder ere Bønderfolkenes Tænder sædvanlig hvide og det indtil Misundelse endskiøndt de aldrig rygtede dem; det maae altsaa være Arbeide, Mangel af Specerier, jevnlige Meel- og Tykmelks-Spiser, som udrette mere her end alle det hellige Romerske Riges Tand-Doktore i Stæderne.

Da jeg første Gang traadte ind i en Bondehytte, kom Huusfaderen, som jeg allerede længe havde kiendt, smilende mig imøde, hævede sin høire Haand op til Munden, kyssede den og rakte mig den derpaa fredelig. Hans fireaarige Søn, som han ved Haanden havde ledet hen imod mig tiltalede han derpaa saa-

ledes

ledes: Kys Haanden og giv Manden. Denne Maade at hilse paa, som nu er meget almindelig iblant Bønderne, vaa Friderikøborg Amt, ligesom den i Ohiers Tid 1634 synes at have været brugelig iblant de Helsingørske Damer, er nok af østerlandsk Oprindelse, ligesom saa mange af Bondens Skikke. Lucian, som var en Syrer, siger i hans Afhandling om Dands, at Indianerne tilbede Solen, ikke som vi ved at kysse Haanden. Jeg formoder at min franske Text her er rigtig; thi Skiæbnen bød mig kun at have denne Vittigste af Oldtidens Skribentere saaledes som d'Ablancourt har combabuseret ham, men om end min Formodning skulde slaae feil, saa ligger dog denne Skik tydelig til Grund i Ordene proskünein og adorare. Paa Taverniers Tid brugtes den endnu i Persien; men naar man kiender Østerlænderen i een Tid, siger Suhm, kiender man ham næsten igien i alle Tider. Ja! hvor uhyre gammel den er, sees af Job. (c. 31, v. 26. 27). da han blant andre Beviser paa hans usminkede Dyd, ogsaa anfører dette at han ved at see op til den glimrende Soel eller den sølvklare Maane ikke har ladet sig hemmelig forføre til at lægge sin Haand kyssende paa sin Mund *); thi her lader sig dog vel ikke tænke paa, at denne Adoration skulde have bestaaet enten i at kysse Idolet selv eller i det mindste dets Haand, hvilket Jurieu i hans Hist.

*) cf. Apuleius Vulcanii 1610. p. 149.

Hist, trit des Dogmes har desuden beviist ikke at kunne have været almindeligt passende, da de forgudede Billeder enten stode paa hellige Steder, hvor Mængden ikke maatte komme, eller ophøiede paa Altare, hvor den tilbedende ikke kunde naae den tilbedede. Naar den ene Bonde ellers kommer til den anden i hans Huus, da bestaaer hans Hilsen ligesom i Ogiers Tid fornemme Folkes, i et blot Haandtryk ledsaget af dette simple Ønske: god Dag. I Henseende til Hovedet orientaliserer Bonden atter saa meget, at han næsten anseer det som vanærende at blotte det; han lader ligesaa urokkelig som Qvækerne sin Hat sidde paa det Sted, hvortil den er bestemt og det er ikke usædvanligt at høre Bønderne, ligesom hine at sige du til hinanden, de maae have talt med hinanden før eller ikke. Men aldrig har jeg seet Folk af Bondestanden enten ved deres Ankomst eller Bortgang at hilse hverandre med Broderkysset og altsaa heller ikke med Judas-Kysset.

Hvad man finder hos Bonden, saavel af Boehave, som andre Materialier, det er alt giort til Styrke; Bonden er overhovedet en stærk Materialist. Han seer ved enhver Ting mere paa det varige, end paa det sirlige, og dertil har han mere end een Grund. Hans Følelse er ved det grovere Arbeide hærdet og hans Sener ere stivnede ved den hæftigere Anstrængelse. Hvad der er tyndt og svagt, det staaer ham kun slet i Næverne; thi han frygter

altid

altid at det skal falde sammen i hans Jernhaand. Det er kun Skade, at denne hans stærke Smag og saa strækker sig til hans Plov, som saa ofte falder Lastdyret besværlig; men han har arvet den af sine Forfædre og blot derfor er den uforbederlig. I Særdeleshed er hans Bord, som staaer i det ene Hiørne af hans Stue, omgivet paa de tvende inderste Sider med nagelfaste Bænker, i den sande egyptiske Colossal-Smag af tykke Ege-Planker, hvoraf den Talemaade hos Bonden kommer: at slaae i Planken, som er meget brugeligt ved Kortspil. Et Stykke Møbel har jeg især funden hos den siellandske Bonde og som er ham ligesaa uundværligt, som hans lille Hænge-Skab, og det er en Loibænk, men som kun sædvanlig bestaaer af blotte Bredder. Den svenske Landmand kaldte den en Soffa, og i Sandhed tjener den og til samme Brug hos dem, som en Sofa hos de Store. Dette Mageligheds Redskab, som man ingensteds vil finde saa hyppigt som her, viser temmelig den Siellandske Bondes Characteer og at han endnu ikke er kommen saavidt i huuslig Industrie, som han burde, thi Loibænken er ligesaa sielden ledig som Amerikanernes Hængeseng og ofte sukker den under flere Kroppe tillige, som da efter Bondens Talemaade rakke Bænke. Noget hvorover og Holberg har opholdt sig i sin Peder Poors, hvor han meget iævnlig laaner Stoffet til sine Carricatur-Grupper af siellandske Situationer, han lader derfor Fuldmagten

Christen Stork forholde sin Hosbonde Fogden, til Advarsel mod Krig, det store Livets Gode, som Freden forskaffede ham: en rolig Morgen-Søvn, en Sup Brændeviin, Tobak, Øllebrød, nok en Sup og endnu strax efter denne Frokost:

Paa eders Lojbænk da I nok en Time søver.

Denne Bænk, eller i Mangel deraf en lille halv Seng, som Bonden kalder en Bet og hvoraf man har det smukke Riim-Ordsprog hos Peder Syv:

Hvo længe ligger paa sin Bet.
Han fanger lidet for sit Neb.

Staaer hos dem alle i Kakkelovnskrogen, stillet saaledes at de Lojendes Hoveder eller Fødder, ligesom det træffer sig kan ligge tæt op til Bilæggeren, som for det meste er sydende heed og ligesom et Vestæ Alter næsten aldrig frie for Ild; thi i dette Stykke er Bønderpigerne, som skal pleje Ovnen, sande Vestalinder. Ja! til min største Forundring har jeg paa mangfoldige Steder erfaret, at naar Hundestiernen *) endog giorde sine Sager ganske got uden for Huset, da maatte endnu Vulcanus række den sin Haand inde i Stuen; men dette er næsten almindeligt hos alle Bønder lige fra Nordpol til Sydpol. Hvor stor Uret gjør man derfor ikke Bonden, naar man ofte beklager ham for Høstens utaalelige Heede? hvad vi kalde heedt; det kalder han endnu kun lunkent. Dog, Bondens Attraae efter Varme kunde

nok

*) De gamle troede at den fordoblede Solens Heede.

nok finde nogen physisk Udskyldning; thi hans undertiden vedholdende stærke Arbeide, som bevirker en heftig og vedvarende Uddampning, maae nødvendig i Frietimerne efterlade sig en mat Kulde, men — Umaadeligheden! og dog gaaer Bonden, ligesom hans Huusdyr, gandske skarsk fra det ene Extrem til det andet fra den strængeste Kulde til den strængeste Hede og han vegeterer ret got om Vinteren inden for ved Siden af sin gloende Ovn, (thi han er ikke saa klog, som den russiske Bonde, der lægger sig oven paa den) imedens Naturen uden for hviler under sit hvide Teppe og roelig nyder han det i sin Familles Skiød, hvad den frugtbare Høst med begge Hænder rakte ham, uden at misunde eller misundes, og finder paa sin umagelige Sofa en Vederqvægelse, som Stormanden ikke finder paa sine bløde Bolstere; thi dennes Hvile er ikke krydret ved Legemsarbeide og hvo som ikke kiender Arbeide, kiender heller ikke Nydelse — og som Fyrsten forgieves søger; thi naar er ikke hans Stoel haard?

Ligesom Bonden er indtagen af alt det, som trodser af Styrke, saa er han og i Henseende til Farverne et Barn i sin Smag; han elsker derfor alt det, som giør et stærkt indtryk paa Sandserne. Er han riig, det vil sige i hans Sprog, har han det han behøver til at mætte sig og sine; thi heri er han den sande Vise, som Cicero saa smukt har skildret i hans Paradoxer, — er han riig da finder han snart en

eller

eller anden omvandrende Apelles, der overmaler ham Vægge og Dørre og Hylder og Kister og alt med de meest contrasterende Farver. Han seer da for sig Blomster, hvis Lige man ikke finder i hele Naturen; selv langt fra Misundelsens Pile seer han Contrafeier af Mænd, som have faaet alenlange Næser og Drager af det Slags, som efter A B C skal findes i Indien; men naar Konstneren haver fremdraget saadant et udenlandsk Foster af hans Imaginations Pulterkammer, da lader han ham altid, ligesom Alderdommens Mestere, skrive oven over, hvad det skal betyde, for ikke at forvilde Verden med flere Hieroglypher.

Det er vist nok en Sandhed, hvad (om jeg ikke feiler) Hagedorn siger, at Mennesket er en Middelting imellem Englene og Fæet;

Distinguishd Link in beings endless chain,

men ligesom der i de levende Skabningers umaadelige Række fra Mennesket af, som staaer øverst og nærmest ved Fornuftverdenen, indtil det mindste Kryb, som ikke engang er til for denne Oververden, gives saa mangfoldige Gradationer, ved hvilke det ene Led sammenkiedes med det andet, saaledes forholder det sig igien med enhver Slægt, saa at Overgangen i Kiedeforbindelsen bliver mindre kiendelig. Ligesom det viseste Menneskes Afstand fra Lysets Engle er kort, saa er derimod i det eenfoldigste Menneskes Afstand fra Dyret kun liden hvor tynd, siger Pope, er ikke den Mellemvæg, som adskiller Fornuft og

Drift

Drift i overalt i den Evigeds vide udstrakte Rige findes Lys og Skygge for at give det hele Malerie sin fuldkomne Skiønhed. Imod dem alle er Skabningens Fader god, i det han skienker enhver af dem saa meget got, som de efter deres Beskaffenhed kan tage imod, og hvad endnu mere er skienker dem Tilfredshed med deres Tilstand. I Henseende til disse forskiellige Grader af Fuldkommenhed attraaer da ethvert enkelt Individuum sin Lyksalighed; men ligesom hos den Vise Legemet er ikkun det tilfældige men Sielen det væsentlige, saa er derimod hos den Svagere Sielen kun det tilfældige, men Legemet det væsentlige. Dette erfarer man daglig hos Mennesket, man indvende og derimod hvad man vil og derefter maae man vel og bedømme det i Henseende til de Tilbøieligheder, som det i mere eller mindre Grad haver tilfælles med Dyret. Jeg erindrer mig vel hvad Archenholz skrev i sin Minerva (Martii 1793) om de lavere Mennesker af Haandværks- og Bonde-Standen, og jeg veed og hvad Svar han fik i Deutsche Monatsschrift 1793. 3 Bind. men at Archenholz ganske havde Uret, behøver vel endnu Beviis thi hvad hiin vidnede om sig, beviser blot, at han som Individ betragtet, ikke hører zur Classe der Halbmenschen. Feilen bestaaer blot deri at Krigsmanden lader sin Gudinde tale alt for bestemt, thi hvor finder man ikke nogle Halvmennesker i Moraliteten eller

 som

som den alvorlige Cicero kaldet dem Umennesker *); ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) og hvad dømmer man vel om hiin tydske Recrut, som synes at have været den Hallische Prof. Meier **) bekiendt og om hvilken han beretter, at det ikke var Officeren muelig hverken at indprente eller at indprygle ham, hvad den dybe Hemmelighed: høire om og venstre om, vilde sige? Han opfandt vel det snilde Raad, at binde paa hans venstre Arm Høe og paa hans høire Halm, og han commanderede da: Bataillonen Høe! i Stedet for, venstre om! og naar det gialdt høire om, da Halm! og han lærte dette; men man toeg Tanke-Viskene bort, dreiede Armene i en Cirkel rundt omkring hinanden og spurgte da hvilken høire og venstre var, og hvad skeer? Soldaten besaae Armene, studsede og sagde: nun mag's der Henker wissen. Dette var jo dog en Duodez Siel i et Preussisk Foliant-Legeme; og hvor mange lignende Folianter gives der ikke, endog med forgyldt Snit? Her kunde Fr. II. have havt Grund til at anbrige, hvad han engang sagde, da han saae een underskrive sig efter Sædvane: unwürdiger Capuciner ***); thi hvortil vil dog Mennesket være værdigt, naar det ikke engang er værdigt til at være Soldat?

Uvirk-

*) off. Lib. I.

**) vid. von'n Seelen der Thiere p. 35.

***) Die reine Wahrheit p. 40.

Uvirksomhed er en Hoved-Ingredients i den siellandske Bondes Characteer; heri ligner han endnu efter saa mange Aarhundrede de gamle Nordiske Nationer Scyther, Celter og Germaner. Hvad Tacitus beretter om de sidste: plus per otium transigunt, dediti somno ciboque, det troer jeg endnu uden Sandhedens Fornærmelse at kunne sige om Bonden. Den søde Ligegyldighed er bleven saa mægtig en Lidenskab hos ham, at intet vilde bringe ham fra at pleie den, hvis det ei var den haarde Nød; men dette var et almindeligt Characteer-Træk hos alle udyrkede Folk og hvad Under da at man endnu finder den hos Bonden? Om det blot er en Feil i Opdragelsen eller om det er Mangel paa rigtig Kundskab om Menneskets Bestemmelse eller en Følge af Slaveriet, som har naturaliseret ham efter dets hede Fædernelande, veed jeg ikke, maaskee have alle tre Aarsager foreenet sig for at pleie Menneskets naturlige Hang til Inertsie. Men tør man undre sig derover? „Uvirksomhed synes jo ikke „at ansees som nogen Last, man ærer den endog naar „den er understøttet af Rigdom, man betragter Virk„somhed med samme Foragt og Afskye, som Træl„dom og man priser dem lykkelige hvis Vilkaar give „dem Leilighed til at være uvirksomme." Maaskee er og denne Bondens Dovskhed en Virkning af de haarde og ufordøielige Spiser, der indlosses, som det var i Tandesække; thi hvad Maadelighed og Spisens Forskiellighed kan udrette, seer man paa andre Natio-

 ner

ner, hos hvilke Fraadseriet ikke er giort til Bestemmelse, og det erfarede hine olympiske Vedelsbere og Brydere, og det erfarede hiin forresten gravitetiske Mand, om hvilken Holberg *) fortæller, at han een Time eller to om Dagen maatte nedlægge al sin Gravitet, for at giøre Bukkespring; Nykker, som han havde indsuet i Barndommen ved at drikke Geedemelk. Men hvor meget lider ikke Bondens huuslige Industrie derved? Hvad man om Sommeren skal bruge af Træ-Redskaber til sin Agerdyrkning, derpaa tænker man sielden før Sommeren erindrer os derom; overhovedet, jo raaere Mennesket er desto mere lever det for det nærværende Øieblik, overfalder det tilkommende ham for pludselig, da maae han søge fremmet Hielp. Ere Markredskaberne brugte ligge de bestandig under aaben Himmel, som om de aldrig mere skulde bruges. De Toug, som nu formedelst Udskiftningen forbruges i langt større Mængde, end forhen, og som Bonden paa andre Steder i de lange Vinter-Aftener selv knytter af Svine- og Heste-Haar, og som ere langt varigere end Hamp- eller rettere Blaar-Tougene, maae Rebslageren forskaffe ham; thi siger Bonden: Reebslageren maae ogsaa leve, og ved at anvende denne Sætning paa enhver Nødvendighed baade beroliger og skader han sig selv. Overhovedet vi tænke ligesaa kongeligt, som Xenophon, der ikke kunde lide Professions-Juskere, men som vil

at

*) I hans Kiønne Prolog til Socrates.

at een skal allene give sig af med at sye Mands-Skoe, en anden Fruens-Skoe, een med at skiere dem til, en anden med at sye dem sammen, een med at koge Fisk, en anden med at stege Fisk. Hvor let kunde Bonden ikke selv bidrage til at forarbeide sin hiemmeavlede Uld og den Hør, som hans egen Ager frembragte ham? men dette besørges for det meeste af leiede uden for Huser. I Fyen og især i Sverrig er det meget almindeligt at finde Væve i Bøndergaardene, men ogsaa dette nyttige Redskab overlades til dem, som bruge det til deres Næring, og Bonden lader hellere sine raae Materialier henligge uforarbeidede hos disse fra Aar til Aar eller kiøber dem forarbeidede hos andre, end at han skulde afbryde den søde Roe. Af Mangel paa Industrie er derfor Bondens Handel i disse Egne ikke betydelig og paa mange Steder kan han blot afhænde Kul og Tørv- en Handel, som i Grunden er skadelig for Landmanden; thi da Tørven undertiden gielder saa lidet i Kiøbenhavn, at Bonden efter at have ført det 4 a 6 Mile ikkun har faaet 8 à 9 Mk. for Læsset, og undertiden meget mindre, maae han for at kunne tilveiebringe flere Penge komme med flere Læs og ofte til Torvs, han maae altsaa holde mange Folk og mange Heste og Vogne. Men da Reisen giøres om Natten, giver den Anledning til Liderlighed og Legemets Svækkelse og da Hestene og Hestebeslaget og Vogntøiet gaaer stærkt med paa de nye haarde Veie, har han ved

Aarets Slutning ikkun vundet saare lidet. Hans Agerdyrkning forsømmes da tillige og hans Jorder svækkes ved at besaaes med megen Havre og ved at savne Gjødningen. Det er næsten kun Bonden paa Frideriksborg Amt, som kan bringe Sæd og undertiden noget Smør til Kiøbstæden, hvilket han har de kostbare kongelige Indretninger at takke; men naar Bonden i Fyen kommer til Markedet med sit Lerred og sin Alen og sit Dynevaar, hvortil de endog undertiden betiene sig af Steenkar-Uld naar deres egen ikke kan strække til, da komme disse Bønder sædvanlig kun til Market for at kiøbe, og dog besøge de flittig Markederne, nogle endog kun blot for at omtuske et gammelt Øg med et andet for Ligekiøbets Skyld, og andre for at tage Deel i Ligekiøbet. Ja! hvor langt Landalmuen her endnu er tilbage i Huusfliid, kan bedst erfares paa Auctionerne, hvor Linned og Sengklæder ofte drives op til en overordentlig høi Priis af Bønderfolk. Som det gaaer med det øvrige, saa og med Tærskningen: er Bonden ikke meget fattig, da tager han aldrig selv Pleielen i Haanden. Dette nu næsten vanærende Redskab bruges blot af Leiesvenden, som daglig aftærsker et vist Antal Neeg, alt efter Landsens Brug og Skik. Og denne Vintergiest, paa hvilken Munden, i Følge det ældgamle Ordsprog, ligesaalidet er tilbunden, som paa hans Familie og som saa nøiagtig lever efter den bekiendte Regel: at æde som en Tærsker,

ker, hielper Bonden dragelig at fortære, hvad der kunde være nok for flere Mennesker. Saaledes plejes Mageligheden og det hele lider. Heller ikke er den siellandske Bondes Tærske-Redskab saaledes indrettet, at det kan giøre sand Nytte; thi Slagelen eller den Deel af Plejelen, som falder need paa Sæden, bestaaer af en blot afbarket Prygel, som sædvanlig er krum og skiæv og kan altsaa ikke berøre Straaet overalt. Den hele Plejel har og den Inconvenients, at den er alt for lang; den udfordrer da en langsom Bevægelse og Tærskerens Anstrængelse hielper dog ikke meget. I Nederlandene derimod og Engelland bruger Bonden meget kortere Pleieler, hvilke synes mere passende; thi efter Tingens Natur og de statiske Regler kommer det ikke saa meget an paa Slagets Hestighed, som paa Bevægelsens Hurtighed. Men Alderdommen haver nu eengang helliget Siellændernes Pleieler, de vil vel altsaa blive uforbederlige. Hvor nyttigt var det dog ikke? om de, som saa ofte anvende deres Talenter til Yppigheds Opfindelse, vilde forskaffe Landmanden en Tærskemaskine, som kunde drives ved Arbeidsdyr og som havde mindre Besværligheder forbundne med sig, end de hidintil opfundne. Hvor mange Tønder Sæd vilde ikke derved for det hele spares, som nu allene tiene til at fede hele Legioner af de føderige Muus! thi hvor yngelsomme disse Skabninger ere seer man af Aristotelis Dyrehistorie, hvor han i Slutningen af siette Bog

 for-

fortæller, at een eneste Muus, som var kommen i en Bing med Korn, havde saaledes formeret sig, at han om kort Tid derefter fandt 120 Muus i Kassen, et Beviis, som vel er noget gammelt, men da vel ingen siden har forsøgt det, faaer det at gielde indtil videre.

Ja! om end Bonden selv vilde arbeide med paa sin Loe, saa vil det dog snart blive en Nødvendighed her, ligesom ved Fabriker, at kunne drive det med Maskiner, som nu bliver saa som saa udrettet med Menneskehænder; thi ved den stigende Forbedring i Landbruget, voxer Luxen, og med den Folkelønningen men jo mere Arbeidslønnen stiger, desto mere aftaget Arbeidet, dette viser Erfaring og det kan ikke være andet fordi Lønnens Forhøielse grunder sig paa den saakaldte Folkemangel, og om end Hosbonden forstod at fordoble sine Tieneres Antal ved at anbringe dem til eengang saa megen Industrie, som forhen (hvilket gierne var mueligt her i Landet) saa maae han nu derimod kun halvere sine Tyende, da han kun tør fordre færre Pligter af dem, som han kan faae; thi hvor mange arbeidende Hænder har han ikke under nærværende Crisis tabt? om Folkeformerelsen i Tiden vil oprette det, staaer derhen, men i det mindste føler endog den stræbsomme Agerdyrker de nærværende Virkninger deraf. Ligesaa omhyggelig som Landets Fader er for at forskaffe Huusmændene Jordlodder, ligesaa

om-

omhyggelige ere da strax disse for at forskaffe sig i det mindste et Par Heste, som da idelig krybe om paa Landeveiene fra eet Hvilested til et andet med deres Hosbonder. Disse arbeide da enten aldeles ikke mere for Fremmede, byder Bonden dem Penge, da svars de, ligesom Hr. Bouguer fortæller om Perouvianerne, at de ikke ere sultne eller og om de vil modtage Penge, da er deres Tieneste Bonden meget kostbar og vanskelig. Jeg har kiendt den Huusmand paa Kiøbenhavns Amt, som fra Paaske til Mikkelsdag har forlangt i Løn, foruden Kosten, 20 Rdlr et Læs Høe, 3 Vogne til Kiøbenhavn og en Dags Tørveskiær med 4 Mand eller som er det samme over 20 Læs Tørv. Hvo som ikke er fæstet paa denne Maade arbeider kun nu og da, ligesom han kan behøve noget, og det sædvanlig hver Dag paa et friskt Sted og undertiden paa to Steder i een Dag. Hr. Høeg vil endog, at de jordeiende Huusmænd ganske skal unddrage sig fra Bondens Tieneste, og paa mange Steder følge de allerede denne Regel, men naar denne kyndige Mand igien vil, at de hiemme skal arbeide til deres Lodders Forbedring, da synes disse ikke at ville dette; thi deres Heste fortære alt, og for at kunne holde disse, udmatte de Jorden med Havre og ved stedse at være i Bevægelse med disse, tabe de Giødningen. Naar man derfor i det Brabantske seer Gadekiellingerne at slaaes om de rygende Hestepærer, som de med en Pind oprage paa et Bret for at lægge dem paa Skuf-

kar-

færren, da holde disse halve Dage ved Kværne for gandske at tabe dem.

Og hvad taber ikke Landmanden ved de evig varende Krige midt i Freden? Vel er det sandt hans Folk bortkaldes kun som oftest paa de mindre vigtige Tider, men hvilken Aarstid burde ikke ansees vigtig for Bonden. Agerdyrkningen er et perpetuum mobile, den er en Cirkel, som bestandig løber i sig selv. Gyldne Opklaring! naar vil du dog eengang saaledes antænde den Fakkel, at Jordens Nationer maae indsee Latterligheden af det man kalder Krig: et Uhyre, som blev undfangen i Menneskehedens Drenge-Aar, født i dens Raahed og som endnu omhygelig pleies i dens voxne Alder. Voxne — men neppe forstandige, thi dets Tilværelse lærer os jo, at vi enten ere Børn eller onde eller begge Dele. Og — Uhyret er ikke blot til, men det er endog bleven Moder — til det mangetusindhovede Dyr, som kaldes staaende Hær, et Foster ligesaa fordærveligt, som Moderen ... thi naar denne raser opsluger den Folket, naar hiint endog hviler fortærer det Landet. Denne Affødnings Tilværelse have vi at takke at Mennesket undertiden førte Mennesker hen, hvor det under lige Omstændigheder maaskee ikke vilde have henført Slagterqvæget. Ved dig hæver man Skatter og for dig forøger man Skatter. Du er til for at værge for Folket og at værge mod Folket og lige af-

mægtig baade til det ene og til det andet fordærver du, hvad du ikke fortærer.

Da jeg i det foregaaende har talt om Folkemangel og da vi leve paa en Tid, hvor hele Europa synes saaledes at trænge til Mandskab, at det vilde være ret ønskeligt, om man, i Stedet for Sæd, kunde ligesom i gamle Dage saae Dragetænder, for at see bevæbnede Soldater opvoxe derefter vil jeg dog tilføie lidet om Folkeformerelsen her i denne Kant af Landet. De Data, hvorpaa jeg grunder min Beretning, ere mig meddeelte af een af mine academiske Venner, hvis Navn ligesaalidet vil interessere Publikum, som mit eget, men om deres Rigtighed kan man være fuldkommen forvisset. For Beqvemmeligheds Skyld har man valgt, saavidt som det efter et ikke øvant Øie maatte synes, en Qvadratmiil af en middelmaadig frugtbar Skov- og Hede-Egn og hvor der tillige næsten ikke findes andre, end Folk af Bondestanden. Paa det Plet Jord ere da følgende Forandringer, beregnede efter Decennier, indtrufne:

Aar Decader.	Copulerede Par.	Fødte.	Døde.	Iblant de foregaaende døde i det første Leveaar.
1740-49	80	333	256	74
50-59	86	355	341	120
60-69	80	386	320	103
70-79	86	383	299	94
80-89	92	372	275	96
90-97	78	306	197	66
Summa 58 A.	502	2135	1688	553
Middeltal	9	37	30	10

Efter dette bliver altsaa Generalforholdet imellem de copulerede og de Fødte som 1 : 4 eller 10 : 42 og Generalforholdet mellem de Døde og Fødte som 10 : 12 eller 100 : 123. I følge Eutropii Philadelphi eller Pontoppidans oekonomiske Balance gav i Aarene 1751-54 hvert Egteskab i Kiøbenhavn kun 3, 2 Børn eller 10 Egteskaber 32 Børn. I adskillige svenske Landsbyer har i temmelig lange Perioder den egteskabelige Frugtbarhed efter Wargentins og fleres Beretning ogsaa været mindre end her, nemlig som 10 til imellem 30 og 40. Endskiønt man i det anførte Antal af Aar har tabt adskillige epidemiske, og af disse især i 1749. 1756. 1763. 1765. 1771. 1772. 1779. saa blive dog det 58 aarige Forhold imellem de Døde og Fødte, som 100:123, fra 1743-56 var dette Forhold i hele Dannemark kun som

100:

100:114. I det nordlige Sverrig og i Norge har vel Overskuddet i omtrent lignende Perioder været større, men dette ligger ikke i den egteskabelige Frugtbarhed, som sees af det foregaaende; det maae altsaa hidrøre af en større Mortalitet her, end paa de Steder. Men jeg vil nu vende mig til de sildigere Tider, og da vil man see, hvorledes alt her vidner om Frugtbarhed og Overflødighed og gode Indretninger.

Det virkelige Tal af de levende 1797.	Viede Par fra 1793–97 eller i 5 Aar.	Fødte i 5 Aar.	Døde i 5 Aar.	Af disse døde i første Aar.
1029	49	209	128	43
Middeltallet	10	42	26	$8\frac{3}{5}$

Efter dette har altsaa Forholdet mellem de Fødte og virkelig levende været som 1:24½, hvortil man hos Süßmilch ikke finder Mage undtagen i Tabellerne over de frugtbare Nederlande, hvor der blot gaaer 23½ Person paa hver Fødsel, men derfor findes dog ikke her, som i de hollandske Landsbyer iblant hver 32 en ægtende Person; thi Forholdet imellem hver Par, som aarlig træder over til Ægtestanden, og de levende er som 1:103. Hiin store Afvigelse fra saa mange andre Lande, maae da vel reise sig deels deraf, at jeg iblant det femaarige Antal Børn tæller 6 Par Tvillinger, deels maaskee og deraf, at jeg har regnet

regnet de Børn med, som ere døde under Fødselen. Dog endog dette at 103 Mennesker afgive eet Par Egtefolk, er ikke et ubetydeligt Forhold, da det almindelig antagne Forhold for Landsbyer er, som 1 : 108 til 113. I det frugtbare Finland gik i forrige Tider 108 Mennesker vad et Egteskab, i det øvrige Sverrig derimod 126 og i de engelske Landsbyer var Forholdet i Kings Tid, som 1:141. I Fremtiden maae her endnu flere Egteskaber finde Sted, da saa mange Huuslodder uddeles til Nybyggere, og da disse Egne stedse trænge baade til Vævere: fordi Kiøbstædfolk betiene sig af vore og Hiulmænd, Tømmermænd, Tæggere og paa mange Steder til Smede. I Skovegnene kunde maaskee og med Fordeel boe Landsbye-Garvere, som gierne kunde berede Læder til Bondens Brug ligesaa got, som i de smaae Kiøbstæder, ligeledes Kurvemagere. Dog Mennesket vil vel udfinde flere Næringsgrene; thi da Forholdet imellem de Døde og Fødte have efter ovenstaaende Middeltal været som 10 til 16 og derover, vil efter de Eulerske Beregninger og om de gode Aar maae vedvare, den her omtalte □ Miil inden 42 Aar have een Gang saa mange Beboere, som nu.

Af staaende Egteskaber gaves der i Aaret 1797 211 altsaa bliver Forholdet imellem de Fødte og Egteskaberne, som 1:5 eller fem Par Egtefæller har ikkun skienket Landet eet Barn eller ikkun hver 5te Hustrue har baaret Livsfrugt. Wargentin, som fandt

Forhol-

Forholdet ligesaadant i Sverrig, troer det kan antages saaledes i Almindelighed for andre Lande, og maaskee han har Ret, hvad Landsbyerne angaae, hvor undertiden de uligeste Egteskaber sluttes for Gaardes og Huses Skyld. Paa Hiin Miil leve alleene 97 Par Egtefolk i Ufrugtbarhed, dog ikke alle formedelst Alderen.

I gode Aar døe i Følge de anførte Forhold 1 af 40. I Tydskland er Mortaliteten ringere, ligesom Bondens Levemaade er ordentligere, i Engelland derimod døer $\frac{1}{38}$ af Bønderne. Ved Aaret 1750 var Forholdet i det tilgrændsende Sverrig som 1 • 28 og 30, men dybere i Norden blev det merkelig mindre. I almindelige Aar burde paa Landet ikkun døe een af hver 43, i det høieste hver 42; da man nu seer af ovenstaaende Tabelle, at Dødeligheds-Forholdet i Menneskets første og farligste Aar, ikke har været større, end som 1•5; da det ellers pleier i Almindelighed at være som 1 til imellem 3 og 4, og da Døden i de anførte 5 Aar meget har skaanet baade Ungdommen og de Ældre paa det Sted, maae den dog af de øvrige Børn have berøvet Fædrenelandet flere end den burde, endskjøndt Dødsfaren dog ved hvert af de paa det første følgende Alders Aar bliver ulige mindre.

Hvad jeg tilforn har sagt om den siellandske Landalmues Uvirksomhed, er gandske diametrisk modsat en vidtløftig Parenthese i Hr. Westenholtz's Priis-

skrift om Folkemængde i Bondestanden, hvor han søger at igjendrive Procantsler Pontoppidan, som i hans danske Atlas lader en anden sige, at Bondealmuens, især Dagløonnernes Arbeidsomhed staaer i temmelig nøie Forhold til Capituls-Kiøbet, og det var til Gavn for Fædernelandet, om denne havde Uret; men hvad i det mindste Sielland angaaer, vil tusende Oievidner sande det med ham, og iblandt disse Bønderne selv, som nu først ere opvaagnede af deres Slummer, og som mere end andre klage over deres egen Almue. Endog Kong Christ. IV som god Huusfader beklager sig i et Brev til Canzler Frits over Friderikøborgs Bønder, at uagtet de allene skulde bortkiøre, hvad han havde ved leiede ladet rødde af Strødams Vang, hvor han vilde anlægge en Humlehave, saa dog, siger han, „omgaaeß dii dermed suarelig langsom." Man maatte og troe, at hiin Forfatter ligesaavel i dette Stykke har truffen Folkets Characteer, som naar han paa den anden Side med saa megen Sandhed kalder det godgjørende. Dog Westenholtz synes end ikke at have reddet den Jydske Landalmues Ære, thi hvor fordærvelig er ikke den Maxime, som Tienestfolk efter hans eget Sigende der skal saa jevnlig føre paa Læberne:

Dagen skal gaae,
Maaltider skal staae,
Naar Aaret er om,
Putter jeg Lønnen i min Lom.

og under tre Omstændigheder kalder han jo selv Almuen lad, enten naar Bonden kommer til Hove (i Agerdyrknings Forstand) eller naar en heel Byes Folk, endog i deres eget Anliggende, arbeide en heel Dag paa det, som to eller tre Mennesker kunde gjøre i et Par Timers Tid, eller og naar Bonden er forarmet af Proprietæren. Men disse Tilfælde falde gandske bort i disse Egne, og dog gaaer det endnu her med Arbeidsfolkene, ligesom han selv siger om Jylland p. 69.70. „I dyre Aaringer tage de Tjeneste, hvor de kan faae Dagløn,“ men „i lette Aar kan saadanne Folk endelig fortiene deres Brød, derfor blive de hiemme, spinde, vinde (binde) og væve, hugge noget eller bestille hvad ellers kan forefalde.“ Ja! gandske uvirksomt kan Mennesket dog ikke være og dog — endskiøndt disse ligge i Hytterne klager Forfatteren p. 78 over Folkemangelen, som skal være saa stor, at Bonden der maa søge dyr Hielp hos Kiøbstædfolk. Saaledes og ikke anderledes gaaer det og her i hvor meget end Folkelønnen aarlig forhøies, og dette er jo netop hvad hiin har sagt. Dog det er gandske menneskeligt. „Bedürfniß und Leidenschaft sind die beiden grossen Hebel der menschlichen Thätigkeit;“ men saalænge Mennesket endnu kun har giort de første Skridt til Cultur, arbeider det saa at sige kun for at tilfredsstille Naturens første Nødvendigheder, thi en mere forfinet Tilværelsesmaade ligger tildeels uden for dets Idee Kreds, kan det lempelig

lig opnaae hiine, anstrænger det hverken sin Forstands- eller Legems-Kræfter for at vinde denne, og det vil vist ikke afbryde sin Inertsie, førend enten Luxen eller Folkeforøgelsen giver dets slumrende Virksomhed et nyt Stød.

Den anden Kraft kan derimod vel her ikke være andet, end Attraae efter Gevinst og Ærekierhed: disse ere i det mindste de Springfiere, som ellers sætte det hele politiske Legeme i Bevægelse, de Kilder, hvoraf saa mange baade gode og onde Handlinger udflyde. Ja! Penge pleie dog sædvanlig at være et kraftigt Motiv for den menneskelige Virksomhed, og det almindeligste og tillige sikkerste Middel for Landalmuen til at vinde disse, paa Aarets vanskeligste Tid er Pleielen et Redskab, som vel er møisommeligt, men dog det eneste som de fleste forstaae at bruge, og naar Maskiner engang giøre os dette undværligt, vil mangfoldige Mennesker savne deres Udkomme — men dog saasnart den større Pengegevinst skal sættes i Forhold til den større Arbeidsomhed, opoffrer man hiin for at undgaae denne. Dette erfarede jo enhver i Aaret 1797, da var Pundtærskerens Løn endog i Henseende til den saa kaldte giftige Sæd af meget naturlige Grunde stegen i langt større Forhold, end Dagtærskerens, men endnu var ingen anden Udvei for Bonden, end at betale Arbeideren sin ringere Dagløn, og saaledes i en dobbelt Henseende at give sin Sæd til Priis for de Store, det vil sige: Rotterne.

terne. Overhovedet vor Almue synes hverken rigtig at attraae egen Fordeel, eller rigtig at kiende Ærekierhed. Bonden kan da i een Henseende ikke kaldes lykkelig; men i en anden Henseende er han mere end lykkelig; thi han kiender da heller ikke de mange Laster, som saa ofte ledsage disse Dyder, lige saa troelig, som Skyggen sit Legeme, nemlig Misundelse, Forstillelse, Bagtalelse, Uretfærdighed og — hvo kan opregne dem Alle? Deres Navn er legio.

Jeg siger at Bonden ikke kjender Misundelse, og jeg troer at have Ret, thi endskiønt denne Svaghed nok er den meest herskende hos Mennesket, saa gives der vel neppe nogen Menneskeclasse hos hvilken denne Sielens Rust, dette intransitiv ædende Onde mindre har indsneget sig end hos Bondestanden. Og hvor kan det andet være, da Nøisomheden her er saa stor? Misundelses Øie fæster sig aldrig paa den sande Dyd, thi her træder Egenkierligheden imellem, som vidsker Mennesket i Øret, at han er ligesaa dydig, som den dydigste, eller om han ikke gandske tør troe det, saa anseer dog kun det ene Menneske det andet Menneskes moralske Fuldkommenheder, som blot Pligt; det er derfor kun udvortes og tilsyneladende Fordele, som falde inden for deres guulsotige Synskreds, og disse ere ikke afstikkende hos Bonden. Hans større Besiddelse er stedse forbunden med større Besværligheder og større Afgivter, og om han end nyder ved disse nogle smaa Fortrin, saa vedvare de

 kun

kun i hans kraftfulde Aar, thi saasnart Bonden træder ud af disse, maae han tillige træde bort fra sin, om jeg kan kalde den, glimrende Skueplads for at overlade baade sine Fordele og Byrder til en seenefastere Arm, og da synker han ned til det almindelige Huusmandskab. Misundelse mangler og her sit rette Tønder, som er enten Stolthed eller Ladhed, men ingen af disse Smukheder kan Bonden kiende. Han er aldrig stolt nok til at skulde giøre Paastand paa Fordele, som han ikke fortjente; og aldrig saa lad at han ikke skulde naae det, som hans Tarvelighed udkræver, der i Almindelighed ikke strækker sig videre end til Livets første Fornødenheder, og disse erholder Gaardmanden med mere udstrakt og Huusmanden med mindre udstrakt Arbeide; men hvor der gives fælles Besværligheder, der maae jo kun findes liden Anledning til Misundelse. Deres Klædedragt er lige uniformisk, og deres Spiser lige simple, og disse tilfredsstille saa aldeles deres Ædelyst, at de under Maaltidet ere til Trods for alle Skildpaddesmausere heel Sands, heel Nydelse. Deres Søvn er derpaa sødere og deres Sundhed varigere, og de kiende ikke Tungsindighed eller Misfornøielse, disse skumre Skygger, i hvilke Misundelsen, ligesom dræbende Insecter, udklækkes. Og hvilken Lykke for Bonden! at denne fornemme Last ikke endnu har nedladt sig til hans fredelige Hytte, da den er saa udmerket slem fremfor alle sine

Bræ-

Brødre, thi naar disse ile efter Fornøielse, da stræber den til det modsatte; carpitque et carpitur una.

Kunde man indgyde Bonden en levende Følelse af sand Ærekierhed, da vilde maaskee dette være det mægtigste Værn imod den Last, som saa meget har udbredet sig i hans Stand, jeg mener Drukkenskab; thi hverken de naturlige Straffe ere i Stand til at sætte Dæmning for dette overhaandtagende Onde, ei heller de positive, som Drukkenskaben ofte føder af sig, og ligesaaslidet den directe Religion, thi den indeholder enten Formaninger, og imod disse er Mennesket partisk, eller Befalinger, og de have Tvang til Hensigt, som strider imod Frieheden, Menneskets første Grunddrift. Men inden Bonden kan imodtage Indtryk af Ærekierhed, vil nok i det mindste et halvt Aarhundrede henglide i det Evigheds Dyb, som har opslugt saa mange Aartusinde, thi han føler endnu ikke sit Værd, Sporet af Slavelænkerne er endnu for kiendeligt paa ham. Desuden er Ærekierhed og en relativ Følelse, som avles og udklekkes i den selskabelige Forbindelse. Men det Selskab, hvori Bonden lever og hvorefter han danner sig, synes ikke at ansee Fylderiet som vanærende, endskiøndt det berøver Mennesket det, som egentlig giør det til Menneske. Diem noctemque continuare potando nulli probrum. Jeg har derfor aldrig kunnet finde Udtryk stærke nok til at giøre Drukkenskab afskyelig i den Unges Øine, han smiler kun ved de hesseligste Skildringer, og den

 som

som i Dag driver sit Spøg med Drankeren, giver sig selv i Morgen til Latter for den, som han i Dag beloe. Denne Ligegyldighed grunder sig paa deres Opdragelses-Principer, efter hvilke de ansee Brændeviin som et uundværligt Styrkelsesmiddel, og da de kiende dens hastigberusende Virkninger, afskye de hverken Drankeren eller Drikken. Bonden maae nu fylde Ild i sig, for at kunne trodse de tre andre saa ofte mod ham stridende Elementer, han kiender denne Spiritus som den kraftigste Antagonist for hans Musklers Needspending, og deres Common-spirit har sat en Smag paa den, som maaskee ikke enhver vil finde, en Smag af Sødhed. Overhovedet Bonden har her fundet det, hvorom de Gamle aldrig kunde blive enige, summum bonum.

De som især lide ved dette Svælgerie, ere Hustruerne, hos hvilke Drukkenskabslasten er yderst sielden; thi ogsaa i Bondestanden viser det qvindelige Kiøn sit Sielefortrin, det har immer her, som andre Steder, nogle Skridt forud i Cultur fremfor Mandekiønnet, ogsaa her ere de Baand, som omgyrte den qvindelige Bluefærdighed langt varigere, og vel os! vel dem! at det stedse var saaledes; thi naar engang de gløende Kul rigtig oppustes af den indbrydende Luft, hvor rasende udbryde da ikke de fortærende Luer! — de lidende Hustruer see derfor som oftest med Skræk det Øieblik imøde, da deres Hosbonder begive sig paa Reiser, da de ikke kan vide om de igien skal

finde

finde i dem Statter eller blot Ruiner. Og dog — hvilken Modsigelse! — dog har jeg meget ofte seet Mødrene at stille deres spæde Børns Graad ved saaledes at helde Brændeviin i Halsen paa dem, at de dreiede Øinene derved som en Chamæleon. Men dette varer kun en kort Tid, thi Øvelsen, sagde de Gamle, er en skiønne Læremester, og da Barnet indsuer Brændeviin med Modermelken og Faderen fremdeles, naar han af Moderens Haand har imodtaget Sønnen til Opdragelse, lader ham altid pimpe det søste af Glasset, bliver Nydelsen deraf snart Lidenskab og det drives deraf som Hesten af Sporen. Det er derfor ikke usædvanligt at finde gandske unge Drenge siddende iblandt de ældre i Snurren og see dem begeistrede eller rettere afgeistrede af denne destillerte Bachus. Ja man treffer endog Virtuoser iblandt dem, som jeg selv har erfaret paa mine Reiser, som dog ogsaa at tale med den lærde Verden. Vi reed da, min Ven og jeg, langt inde paa — Cronborg Amt, Solen havde allerede skjult sit Purpur bag de fierne Skove og ilede bort til andre Regioner, for at give den ene Landmand Hvile og fremkalde den anden til nyt Arbeide; Natten begyndte allerede i de østlige Egne at udlede de graanende Skyer af sine sorte Vinger, dampende opsteeg Taagen af de nærliggende Enge som et Røgoffer til Naturens Herre, og Lærken i det høie og Nattergalen i det dybe vare de eneste af den bevingede Skare, som endnu istemmede deres Skaber Lov-

 sang

fang, med to Ord, slisset i Landsbyen gienlød allerede den behagelige Aftenklokke, for at erindre Menneskene om Pligter; som for længe siden ere glemte, — da vore Heste pludselig vege af til Siden. Vi stege ned for dog at see hvad det var, som laae ved Siden i Buskene, og see! det var en Dreng paa 11 Aar. Vi toge ham ved Haanden, men han sov, vi trak ham i Skuldrene, men det var dura quies, det var ferreus somnus, vi satte ham op og gjorde ligesom Ralph fordum ved Helten Hudibras, vi bankede paa hans Bryst for at erfare om Livsgeisterne ikke vilde staae op fra deres Sovekamre, for at aabne Øinenes Vinduesskaader, men Søvnen havde saaledes bemestret sig ham, at den snart syntes at ville overlevere ham i sin Broders Hænder. Vi lagde ham hen paa et sikkert Sted, reed tilbage til næste Landsbye og fandt Drengens Moder. Oh! sagde hun med en smertelig kold Ligegyldighed, hun som eengang bar ham under sit Hjerte, saa har han igien været i Kroen og Karlene have givet ham fuld, lad ham ligge, det er ikke første Gang. Og vi maatte lade ham ligge, og jeg tænkte da jeg atter reed forbi ham:

tu spes eris una senectæ
Tu requies miseræ!

og ønskede:

ossa quieta precor tuto requiescere in urna.

Paa

Paa saadan Maade omgaaes her den erfarnere med den uerfarne

namqve his plebecula gaudet

og det paa Steder, som ere privilegerede — Mordergruber for Moraliteten, Sundheden og Formuen. Vore egne Laster ere i og for sig selv den største Fornærmelse imod Menneskeligheden, og vi skylde endog den at være dydige; thi at være lastefuld, det er ene ten at være unyttig eller skadelig, men hvormeget forøge ikke de deres Brøde, som blot endog af Frækhed gyde Olie i Lidenskabernes endnu ulmende Ild! Og hvad tør man da ikke love sig af Drengene som Karle! og hvad ikke, som Mænd! thi da Umaadelighed stedse har den sørgelige Virkning for Mennesket, at den svækker Sandserne, nøder den det til immer mere og mere at overdrive Nydelsen. Dog bliver den uculti verede Bonde stedse staaende ved sin Favorit-Drik; men hvor meget maa Smagen ikke i vore Dage være forfinet hos dem af et vist Kiøn, som fra ikke at kunne lugte Brændeviin arbeide sig omsider frem til at kunne smage det, og derefter stige fra det til Ungarsk Vand og fra det til Hofmanns Draaber og — hvo veed om der endnu ikke gives et tørstillende plus ultra. Ikke saa hos Bonden, han holder sig stedse til det, quo semel est imbuta recens-testa.

Man vil ellers erfare hos alle ikke rigtig dannede Mennesker, at Tilbøieligheden til berusende Drikke staaer i modsat Forhold til deres større eller mine-

mindre udvortes og huuslige Lyksalighed; dette grunder sig paa Menneskets Natur, thi Sielens Kraft er elastisk; i hvor lidet det end er, saa udvider den sig dog hos alle ved Forestillinger, disse gaae immer ud paa Objekter, som kan have Indflydelse paa os, som kan forbedre vor Tilstand; finder man ingen Modsigelse imellem Forestillingerne og Objectet, da blive Forestillingerne levende, de indgyde os Lyst til at giøre den muelige Indflydelse virkelig, de virke Fliid, men i det modsatte Tilfælde om Objectet har Vanskeligheder, uovervindelige Vanskeligheder, da indskrænke de Sielens udvidende Kraft, Forestillingerne afskrække og virke Ulyst; men Mennesket søger dog at gjøre sin Tilstand saa behagelig som mueligt, kan det da ei finde den sande Lyksalighed paa Fornuftens Vei, da griber det efter den indbildte i Sandselighedens Tummel, som desuden har den Fordeel forbunden med sig, at den forskaffer Mennesket en øieblikkelig Nydelse og det vælger da det Object, som ligger det nærmest, og hvorpaa Tilbøieligheden i Ungdommen er ledet. Og saaledes drikker Bonden og flere. Han indtager de perlende Draaber, for ved disse at kunne forglemme sig selv, ligesom Muhamedanen indtager sit Opium, pour etourdir sa raison sur le profond sentiment de sa misere, for at drømme sig ind i et Feen-Elysium, for tidlig at vandre om i et Paradiis, hvor endog een Draabe af Damernes Læber kan forsøde hele Havets Bittersaltlhed. — Det sikkerste

Mid-

Middel til at formilde dette Onde vil derfor stedse være det, som man nu har valgt, og hvis Virkning man allerede begynder at finde, nemlig at aabne Bonden Vei til huuslig Lyksalighed, at realisere ham det, hvad hans Phantasie kun ved skadelige Vehikler kan afmale ham.

Man har allerede for længe siden villet sætte Dæmning for dette overskyllende Onde, ved, saa at sige, ganske at forbyde Landmanden Brændevinsbrænderiet, men Erfaring har viist, at hvor velgjørende end Hensigten var, saa blev den dog mere finantsmæssig end psychologisk rigtig, thi Tilbøieligheder lade sig ikke tvinge, og allermindst denne under vores Bredde, hvor den massivere og dorskere Legems-Constitution finder ligesom nyt Liv og Bevægelse ved spirituøse Drikke; det var og et hysteron-proteron, saalænge man ikke søgte at lænke Landmandens Begjerlighed til værdigere Gjenstænder; ikkun Handelsaanden og Industrie kunde formilde de gamle Nationers Raaehed og Stridelyst. Hvorledes det saae ud med Bonden, imedens hans Hustrue endnu destilleerte ham Geister igiennem endog Jydepotten, ligger uden for min Synskreds, men hvad jeg har seet, det kan jeg vidne. Bonden har Dag og Nat besøgt Brændeviinsgudens Templer; alt blev opofret Potitierne af Pinarierne og fælles Samfund har lagt Tønder til fælles Fordærvelse. Han forsømte derved sit eget huuslige Tarv; han har anskaffet sig flere

Heste

Heste (Dyr som altid vare Tropee paa Ædedrygtighed) for jævnligen at kunne være paa Færde ogsaa der hvor hans Bachus var tilfals, og han har tilsidesat Qvægavlen og det hele har kun beviist Rigtigheden af hiin Sætning, at private Laster ere til offentlig Fordeel; thi saalænge der endnu iblandt Stadens omtrent halvtrediehundrede Brændevinsbrændere findes de, som ugentlig kan afgive i den saakaldte Accise mere end 30 Rigsdaler, og saalænge der gives endog kun Vinkelkroet, som ugentlig kan indkiøbe for 100 skriver hundrede Rigsdaler af denne galgiørende Drik, er det jo øiensynligt, at baade Elendigheden og Fordelen maae være stor og borttag engang af de saakaldte smaa Kiøbstæder først Brændeviinsbrænderne og siden Kiøbmændene, som sædvanlig og trøste Mennesket med deres gode Taare, og man vil da let kunne tælle Borgerne. Ved disses Fordeel har især den fornuftige Landmand tabt; thi Styrken i den landlige Oeconomie vil dog stedse bestaae deri at kunne anvende sine egne Producter til den meest muelige Fordeel for sig selv. Men i dette Stykke er Kiøbstædmanden Bonde og Bonden Kiøbstædmand og for at hiin ogsaa skal hjelpe denne at bære sine borgerlige Byrder, maae han ofte uforholdsmæssig dyrt tilkiøbe sig Produkter af hans egne Produkter og det undertiden i Overflødighed; thi hvad Rønnebærret er for Kramsfuglen og denne for Vellystlingen, det er Brændevinen for Mængden, sædvanlig

det

det kraftigste Motiv til Virksomhed; noget som grunder sig paa Menneskets Natur; thi naar Arbeideren slæber for den betingede Løn, da forudsætter dette Pligt, og han har da foruden Lønnen intet mere hverken at fordre eller haabe, men hiint er ubetinget, det ansees som Præliminair til mere og Arbeideren glæder sig da baade ved sit eget Haab og den andens allerede yttrede Velvillighed.

Men behøvede vel den landlige Oeconom stedse at bruge den ædlere Sæd til sin Spiritus? en Engelsk Skribent beretter, at "a very strong and excellent brandy may be made with the Whey of Milk fermentid till it becomes sour;" Tartarerne tillave og Brændeviin af deres Kumyss eller syltede Hoppemelk. I adskillige Egne gives Mængde af Enebær, og en vis Eckhardt siger, at man af det frarensede Ukrud, blandet med en siette Deel Malt, skal kunne brænde en Spiritus, som er overmaade stærk, hvilket er meget rimeligt, da man veed, at Klinten forøger Brændevinens Kraft.

Dog, da man troer og maaskee ofte erfarer, at Menneskets Syn er saa begrændset, at det ikke kan indsee sit eget eller andres Vel, hvor gavnligt vilde det da ei være endnu at gaae eet Skridt videre frem, saa at det blev gjort enhver Vert til en Lov, hvad Hernhutherne have gjort sig selv til en ubrødelig Regel, ikke at skjenke mere for den, som er Slave af sine Lidenskaber, end hvad han kan bære.

Men

Men jeg har dog aldrig her hos Almuen erfaret, hvad Olearius *) (og langt sildigere Skribentere end han) saae i Rusland, at en vis Biberius Klunker kom ud fra en Kabake i Novogrod, hvor han havde drukket sin Kiortel op, traf par hazard en god Ven, vendte med ham tilbage og — fortærede sin Skiorte, kom atter ud og vilde nu liste sig i strængeste incognito hiem, men stødte atter paa en Ven, (thi i Velstands Dage har Mennesket mange Venner), gik ind igjen og pimpede (salva venia) Beenklæderne op, kom saa omsider ud, greb i en Hast, ligesom Folk i gamle Dage, til en Skiorte af Kattrost og tumlede hjemad, men allene, thi det gik nu som Digteren siger:

tempora si fuerint *nubila* solus eris. **)

Man siger i Almindelighed om Mennesket, at dets Sjel aldrig kan være ledig. Uvirksomhed strider imod Sjelens Natur, den er selv Drivt, et perpetuum mobile. Andre Philosopher gaae endnu videre, de udstrække Virksomheden til det hele Menneske, enten maae Sandserne være i Bevægelse eller Forstanden, enten Sjelen eller Legemet, og for at bevise dette stige de ned til den barnlige Alder; endog de smaa

*) Pers- Reisebeschr. p. 125.

**) Saadan en Slags Udfeielse skeer vel ikke her ved Drik, men undertiden ved Kortspil og dette kalder Bonden ikke upassende: at spille Bankerut.

smaa Uskyldige vil stedse være beskjeftigede, og vi erfare, at de ofte lade deres smaa Sysler falde sig endog sure; og denne Driftighed vedvarer; naar Mennesket ikke tænker paa noget got, tænker det paa ont, nihil agendo, sagde de Gamle, male agere discimus, og Grækerne paastaae, hvad vi ofte erfare, at af Lediggang følger Nysgjerrighed i det mindste. Alt dette troer jeg vel kan være sandt, naar der tales om Mennesker, som nogenledes ere dannede enten ved Oplysning eller Cultur, men gaaer man med Rousseau og Kraft over til den Vilde, da finder man at dennes meget begrændsede Attraae kun udstrækker sig til tre Gienstænder: Livets Ophold, en Hustrue og Hvile. Her kan man vel ikke tænke sig megen Virksomhed i Aanden. Den Vilde i Amerika, siger Wezel*), sidder hele Dage i sin Hytte paa sine korsviis lagte Fødder, uden at sove, eller tale, eller tænke, eller foretage sig nogen menneskelig Gierning, deels af Dovenskab, deels fordi han saaledes har seet det af hans Fader; og det samme anmerker Robertson endog om dem, hvis Talenter Nøden eller Climatet maatte synes at have opvakt af sin Dvale, og Zuchelli forsikkrer, at endskiønt de afrikanske Negere kunde leve got, saa faae de dog hele Aarer igiennem neppe 4 eller 5 Gange kogt Mad, blot fordi de ikke gi-

*) Kenntniß des Menschen 1. p. 232.

giver fogt den. I de varme Climater er Sielens og Legemets Ladhed saa lidenskabelig, at Mennesket heller vil lade sig lede som Slave, end bruge sin Forstand for at gaae ene som Frie. Irokeseren, Grønlænderen, Samojeden, fordi han har intet nyttigt at beskieftige sine Tanker med, skulde derfor hiint dilemma gielde om ham, at han tænker paa ont; de Efterretninger som vi have om disse Folk synes jo at vidne om det modsatte; tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in aliis virtutis cognitio; de ere endog uvidende om saa meget ondt, og Uvidenheden om ethvert Onde var stedse det bedste Værge derimod. Overhovedet Erfaring viser at det raae Menneske tænker hverken paa ondt eller got, det synes næsten intet at tænke. Tænke-Evnen hos det er kun lidet meer end Virtualitet, og dets Siel ligger som et ufuldbaaret embryon, stedse indsperret i det massivere Legeme uden at udvikle sig, og der gives utallige som vare langt mere Menneske i deres Barndom end i deres Middelalder; thi Videlysten eller Sielens Fremilen efter Udvikling, som er den saa naturlig, finder da mere Næring og mindre Modstand af Legemet, men dette forholder sig omvendt med Mennesket i Fremtiden. Gaae vi til Landmanden, da ere hans Forretninger arvelige, Sønnen gior hvad han har seet af Faderen eller hvad man befaler ham, og alt hvad han har at iagttage, det er noget, hvortil det kun udfordres lidet mere end blot

Sen-

Sensation; Hans Forretninger nærme sig til det mechaniske, de give altsaa kun lidet Føde for Sielens Tilvext, og det Angreb som de giøre paa den grovere Organismus, lægger (som man selv med Aristoteles kan erfare) Hindringer i Veien for Sielen at kunne bruge den finere Organisation; jeg troer derfor nok hvad Leßing siger, at naar man ikke i lang Tid har tænkt, kan man omsider ikke mere tænke:

L'ame est un feu qu'il faut nourir
Et qui s'eteint, s'il ne s'augmente;

Men denne Ild udslukkes desværre hos Mennesket af mange Aarsager, og hvad Bonden angaaer da synes han selv at bidrage sit dertil; thi har han et Barn som yttrer Drivt til at udvide sine Begreber, da er han strax urolig for dets Sundhed. Det eenfoldige Menneske kiender saa lidet Sielens Natur, at det stedse troer den svækkes ved Arbeide, ligesom Legemet; det vilde derfor forekomme Bonden meget latterligt, om man vilde sige ham, at det indvortes Menneske voxer, selv under Byrden, ligesom Palmetræet (i det mindste paa Aristoteles's Tid.) Og maaskee var han heller ikke tient med denne Aandens alt for store Vext; thi Erfaring synes at vise, at ligesom den ene Deel af Mennesket tager til i Styrke, saa tager den anden til i Svaghed, men han behøver mere et stærkt Legeme end en stærk Aand. Lykkelig, tre Gange lykkelig var han, om han besad

mentem sanam in corpore sano.

Denne Aands' Svækkelse hindrer ham da ofte, især i hans mange Fritimer om Vinteren, at være virksom til hans Fordeel, eller som det heder at tænke paa noget got, men han tænker derfor ikke paa ondt, nei! ligesom det der ikke kan tænke kaster han sig rolig i Armene paa — Søvnen, denne Tids-Morder som berøver Sielen sit halve Liv; den Egyptiske Kong Mycerinus vilde fordum for at illudere Oraklet, som havde forkyndet ham, at han ikkun skulde leve i sex Aar, berøve Søvnen sin Rettighed for i det mindste at leve i tolv Aar, og vi læse om den forrige Konge i Preussen, at han formodentlig efter hiint Exempel, da han gierne læste Herodot, vilde i sin Ungdom da han opholdt sig ved sin Faders Tropper ved Rhinstrømmen forsøge det samme for at illudere Dødens Broder; hvorlænge hiin holdt det ud, veed jeg ikke, om denne fortæller den Store Büsching, at han efter fire Dages Forløb maatte føle, hvad Søvnen daglig lærer os, at vor halve Deel er Jord. Men skulde man troe, at der gaves Mennesker, som ønskede at døe før Tiden, eller som ikke gider levet, og det er dog saa. Saasnart Mandkiønnet om Vinteren har i Tusmørket fuldendt de saa kaldte Sysler, ved at fore Qvæget af, da holder man Vesper, at sige ved at spise sig træt paa en Een-Pundinger af Smørrebrød, derpaa sover man — indtil den aarvaagne Huusmoder opvækker os til Grøden, da faaer man atter en Motion med den og derpaa sover man

— ind-

— indtil Natten begynder, og den begynder efter Bondens Viser Klokken 9 (thi man vil høre mange Bønder kalde det Nat, om Aftenen Kl. 9, ligesom mange Kiøbstædfolk kalde det Nat om Morgenen Kl. 7.) da tænker man paa det sidste Foder til Hesten og derpaa sover man, men nu i en Seng, til Silden og Grød-Søben opvækker os om Morgenen. Jeg troer derfor nu hvad jeg aldrig før har villet troe, at det kan være sandt hvad Olaus Magnus beretter om de Nordiske Folk paa hans Tid, naar han siger: de sove et halvt Aar, nemlig med hele Naturen, og den Stoiske Regel bliver da endog i denne Henseende fulgt: naturæ convenienter vivere oportet.

Som et Pendant til Aands Uvirksomhed hører en besynderlig capricieux Stolthed, o ja! Stolthed var stedse en Datter af Uvidenhed, og den maa være det, thi fordi Mennesket da ikke kan indsee hvor meget det mangler, troer det, at det mangler intet; — og dette synes endnu de fleste Bønder at troe i Henseende til den gamle Agerdyrkningsmaade. Den ærværdige Hr. Høegh har vel, hvad Tvivl ved Udskiftningen angaaer, grundig undskyldt Bonden i hans Anviisning til et vel indrettet Jordbrug, en Bog som nok længe vil blive et Chef-d'Oeuvre i sit Slags, fordi den indeholder saa meget Nyt, og Nyt som grunder sig paa det uimodsigeligste af alle Beviser paa Erfaring, en stupend Erfaring; og man troe ikke, at jeg her berører dette for at giøre Indvendin-

ger imod en Mand, som endog for dette Verk saa meget fortiener sine Medborgeres Agt, thi det bliver altid en Sandhed, hvad hiin Monark sagde: dersom jeg havde en Mand, som frembragte mig to Ax i Stedet for eet, da vilde jeg gjøre mere af ham end af alle politiske Genier. Nei! jeg vil endog udlede Bondens Ubøielighed til at antage nye Forslag af den psychologiske Grund, at hvor meget end den menneskelige Siel higer efter det Nye i Følge dens Udviklelseskraft, saa dog, saasnart dette Nye indeholder Regler eller Bestemmelser, hvis Følger ikke strax kan indsees, og som tillige ikke kan antages uden at forkaste de gamle, da afskyer Sielen enhver Nyehed, som en Aands Indskrænkelse, som en ubehagelig Igienfødelse, og man bliver staaende ved det Sædvanlige, hvor man ved Erfaring og Reflexion har funden saa meget, som passer sig paa Omstændighederne. Det er derfor og sædvanlig den gamle Bonde som er meest stivsindet, men end ikke han kan gandske undskyldes, thi han kan endog see de herligste Følger af den nyere Landoeconomie ved Siden af sig hos saa mange Nyebyggere, som nedsætte sig paa Landet, han har Exemplet for sig og vor tilvante Ladhed giør det jo dog stedse lettere for os at handle efter dette end efter eget Overlæg, men endnu vil Bonden ikke troe sine egne Øine, og kan maaskee heller ikke, thi de blændes nu af Fordom, et Uhyre, som ligesaa urokkelig ledsager Uvidenhed, som Skyggen Legemet;

thi

thi hvor mægtig Fordom er, erfarer man hos enhver Menneske-Samling, som har sine egne Lovs Articler og med disse sin egen Esprit-de-Corps og hvor meget denne imodsatte sig fremmede Exempler vil sees overalt, men hvad Landmanden angaaer maaskee ingensteds tydeligere end i Pohlen, hvor de hist og her boende Mennoniters Landoeconomie er saa fortrinlig god og frappant afstikkende fremfor de Indfødtes. Bonden maae derfor endnu foruden Exemplet overtales ved samme Bevægegrunde, som de, hvorved Corporalen i Thomas Jones's Tid overtalte den pimpende Herre i Kroen til at tage Deel i det forestaaende Tog, nemlig ved saadanne, som man putter ham i Haanden. Han maae have Belønningen i den ene Haand, inden han lægger den anden paa Arbeidet. Paa denne Maade har den gode Fader, som Landets milde Regent anbetroede saa mange af sine arbeidende Undersaatter, udrettet saa meget got. Han kiendte disse hans Fosterbørns Svaghed, og han var lykkelig nok til at kunne hæve den. Allerede tusinde paa Frideriksborg og Kronborg Amter velsigne i ham den gode Konge og de følgende Slægter vil endnu med Taknemmelighed erindre sig denne omhyggelige Pleiefader, naar han ikke mere er til. Deres Marker og Enge ere for største Delen ryddede, skadeligt Vand afledet, Mose-Tuer afskaarne, og Agrene prange nu paa mange Steder aarlig med Herrens rige Velsignelse og de Steen som Hr. Deukalion i gamle Dage

 va-

vacuum sjactavit in orbem

og som forhen oversvømmede hele Marke, og som hindrede Landmandens glade Haab beskytte det nu ja! man kan næsten sige:

Inde homines nati, — durum genus!

Vist nok har det kostet det Offentlige meget; men den Sæd er lagt hvoraf Lykke og Velstand kan udspringe til de sildigste Slægter. Hvor ædel er derfor ikke denne det offentlige Skatters Opoffrelse til saa menneskekierlig en Hensigt? dog det er ikke Opoffrelse, det er ikke Tab, nei! det er ikkun et Laan, som giver den rigeste Rente, en Rente, som Skyldneren med Glæde og Velsignelse yder, og igiennem tusinde Canaler strømme Fordelene tilbage til den Kilde, hvoraf de udflød.

Dog — endskiønt Bonden saaledes er kløbt til at gjøre Fremskridt i Jord-Forbedringen, saa staaer han dog meget tilbage endog for de sydligere Bønder i Siælland. Jeg vil ikke tale om Hirschholms Amt, hvor Bønderne endog i saa kort en Afstand fra Kjøbenhavn ere endnu kun Begyndere i Agerdyrkningen, thi endskiønt deres Jorder ere udskiftede, saa vil man dog finde hele Byers Marker, der ikke ere indhegnede, end ikke fraskilte fra de tilgrændsede Byers Lodder, en Feil, som Vedkommende rigtig have indseet, men som vanskelig vil hæves, fordi den Forsigtighed ikke der er lagttaget, som nu bruges paa de andre Amter, nemlig ikke at udstæde Bonden Skiøde

paa

paa sin Gaard, førend dens Lod er indlukket; man vil der finde store Overdreve, lige de Siberiske Stepper, som ere overskyllede med et sørgeligt Lyng, som intet Creatur vil æde; men endog paa de andre Kongelige Amter har Bonden ikke bragt det saa vidt, som han burde. Sommerpløining kiender Bonden ikke: noget som den sydlige Siellænder til sin store Fordeel bruger, fordi han har lært dette med mange andre nyttige Haandgreb i Herremandens Tieneste, hvor det blev ham en Nødvendighed og ved Nødvendigheden en Vane. Landsfaderen har, saa at sige, skienket mangfoldige Bønder Kleverfrøe, men de have nu næsten overalt ladet det oprydde af de jernsnyede Sviin, Creature, som her, formedelst deres uindskrænkede Frihed, koste Bonden mere end selv hans Heste; thi vel har Bonden gjort den rigtige Beregning, at de, som frie Skabninger, ikke koste ham noget, og han udsender derfor daglig sine tyve Sviin paa sin Naboes Ager, men da Naboen har giort samme Beregning, udskikker han en ligesaadan Hær paa hiins Jord, og hvad han da vinder ved sine egne Sviin, taber han ved fremmedes. Qvægavlen er da formedelst den ødelagte Græsavl meget forsømt, ja! jeg har kiendt Bønder i de herværende bedste Kornegne, som af Mangel paa Græsning have hensendt deres saakaldte nybærre Køer til Skovbonden, i Midsommeren, og saaledes afstaaet Melken for det blotte Foder, indtil Ævret blev aabnet. Bonden synes,

 heller

heller ikke rigrig at skiønne paa Qvægets Værd; thi Mandkiønnet anseer det næsten vanærende for sig at rygte det. At forlænge Avnerne med Hakkelse, kiender Bonden ikke, at give det lidt og tidt forsømmer han, i Kraft af hans egen Umaadelighed kaster han umaadeligt for det, og det ligger da hungrig i Æde, ligesom Tantalus stod tørstig i Drikke; at vande det to Gange om Dagen vil vanskeligt blive Landsens Brug og Skik; thi der er intet, som det simple Menneske mere elsker og forsvarer, end sine Sædvaner, og for ikke at giøre et godt gammelt Mundheld til Usandhed, lader man det stedse see ud hos Qvæget — som i en Stald. Man vil og finde mangfoldige Bønder, som have langt flere Heste end Køer, det er derfor ikke usædvanligt, at den Fyenske Bonde maae kjerne for den Siellandske, skiøndt dette Smør ikke er Hustruen behageligt, da hiin krydrer det med overflødigt Salt, som her er denne en Modbydelighed. Overhovedet er og det siellandske Qvæg meget lidet af Vext; maaskee grunder dette sig noget paa Forsømmelse, maaskee og paa samme naturlige Aarsager, som Hr. Hofraad Lepechin har opdaget i Rusland, hvor han i visse fugtige Egne fandt ved Solens Nedgang Planterne overtrukne med en Dug, som ved nøiere Undersøgelse saaes at være et Slags Spindelvæv; som er skadeligt for Qvæget, ogsaa ere Engene, som Hornqvæget saa gjerne vil søge, som oftest igiennemtrukne af et Slags jernhaltigt Vand,

som

som om Natten ved de opstigende Dunster udbreder sin skadelige Rust paa Græsset.

En anden Nuance i Bondens Karakteer er Mistroe til Kiøbstedmanden eller overhovedet til alle dem, der ere uden for Bondestanden. I Sammenligning med disse synes han at ansee sig som Lydende og dem som Bydende, og betragter dem derfor stedse med et mistænkeligt Øie. Dette er endnu en Følge af Bondens forrige Tilstand, da han sukkede under Despotismens Aag og fandt saa ofte dem, der tugtede ham ikke blot med Svøbe, men — med Scorpioner. Kun Skade, at denne Mistænkelighed undertiden udbryder i en lumsk Hævn, liig den, som Følelsen af egen Afmagt udklækker i Slavens Barm. Enhver Fremmed, som nedsætter sig iblandt dem, for at ernære sig af Jordbrug, kalde de og gierne Herremand, og som saadan betragtet lægge de ham alle de Hindringer i Veien, som kan optænkes; thi, siger Bonden, enhver bør blive ved det han har lært. Deels fordyre og Kjøbstædfolkene saaledes Jorderne, at de aldrig mere kan komme tilbage i Bondens Hænder, og hvad som er det værste, de vil ikke rette sig efter Bondens Sædvaner; saaledes er det paa de fleste Steder en Skik, at enhver Bonde maa ligesom i gamle Dage holde nogle Udgangs-Øg, som aldrig komme i Huus; ikkun eengang om Vinterdagen kastes et Foder Høe for dem og det paa Møddingen, forresten drive de om paa Marken. Dette vagabon-

de Liv Kulde vel efter Loven høre op den 1ste Maji, men da Loven gierne lægger til sit Aar en Dag, har Bonden og her lagt hele Pløie- og Saae-Tiden til, thi da maae Hestene arbeide. Efter vores Lov kan derfor ingen med Billighed fordre Fred førend den 25 Maji. Men fordi Bonden om Vinteren brænder sine Gierder, og hans Fælled ikke før efter Pløietiden kan forlanges istandsat, er det og billigt, at hans Faar og Svjin følge Hestene. Alt Markhegn strider derfor ganske directe imod Bondens Agerdyrkningsprincip og endnu mere et evigtvarende Hegn. Jeg har derfor seet levende Gjerder paa een Nat ruinerede og lange Strækninger af unge Gavnstræer ganske ulægelig overbrudte, og Toppene afhugne af unge Frugttræer, ligesom de Vilde i Louisiana gjøre, for mageligere at plukke Frugten, med mere saadant hvad man kan vente sig af det raae, ufølsomme Menneske. Selv den saa vaersomme Hr. Høegh maa sige (p. 33): „at enhver kiedes ved at plante under „saa stor Usikkerhed for Tyvehaand." Denne Uvorenhed sees ogsaa daglig paa Chausseerne; men i adskillige andre Lande gaaer det ikke et Haar bedre og dette bliver os da en Trøst, for saavidt som det kan trøste Mennesket, at han ikke er den eneste som lider. Videnskabsselskabet i Göttingen har endog i Aaret 1791 udsat en Præmie for den, som bedst kunde oplyse, hvad Aarsagen var til det dievelske National-Træk hos Tydskerne, fremfor Italienerne, modtvil-

lig

lig at giøre Skade paa det, som er anbragt til offentlig Nytte og Prydelse, og hvorledes denne Aarsag bedst kan hæves. Men desværre! dette er ikke hos Rigets Børn allene; det Jordstrøg, hvor deslige Insecter avles, strækker sig nok fra Nordkap til Alperne, thi at saadanne, i det mindste i forrige Tider, ikke maae have været saa sieldne i Norge, sees endog af Loven, som taler om Avindsbod. Det var derfor at ønske, at hiint Priisskrift, om det er udkommet, ogsaa maatte bekjendtgiøres hos os. Imidlertid maae man beklage, at det er en Sandhed, hvad hiin Programmatiker siger: (1787) homines sæpe bona & commoda concupiscunt, non tam ut ipsi fruantur quam ne alii fruantur soli, og følge det Raad, som Ex. N. Hansen*) giver: at plante, indtil got Folk bliver kiede af at stiele, en Regel, som Vedkommende nøie iagttage ved de offentlige Alleer, og som de længe vil komme til at følge, da Bonden synes at have svoret Planteriget et evigt Had.

Ikke desto mindre er denne Udaad en mægtig Slagbom for Landvæsenets Fremgang til Forbedring, thi hos den ene tabes Lysten og hos den anden Exemplet. Hvo som derfor i disse landlystne Tider forlader Staden og sin Næringsvei, for at nedsætte sig paa Landet blot som en Bonde, han see vel til, at det

ikke

*) I hans Beskrivelse om Indretningen paa nogle kongelige Amter.

ikke gaaer ham, som Snogen, naar den falder i Myretuen, thi med al sin Snildhed afspilles Stymperen dog lige indtil Raden. Mange vendte og i vore Dage magre tilbage til det Sted, som de fede forlode, og Avlsgaardene faae ved denne Leilighed hvert andet Aar nye — Herremænd. Men kan man og undre sig over, at Landet lokker saa mange Nybyggere til sig? hvo skulde ikke have Lyst til at tage Deel i den uhyre Fordeel, som visse Naturkyndige love Landmanden. Efter de la Pfluches Forsikkring i 2den Deel af Spectacle de la Nature, er en Soe (man tillade mig dette svinske Exempel) kun 9 Uger og nogle Dage paa gode Veie, kaster 4 til 5 Gange om Aaret og hver Gang 15 à 16 Grise. Hvilken Fordeel! beregne vi af disse ikkun de 70 solgte efter en føie Tid paa Kjøbenhavns Torv for 6 Mark Stykket, har Beboeren af en maadelig Gaard alle sine Afgivter og det af een Soe. Men dette Exempel er for gammelt; jeg vil derfor tage et nyt. Hr. Raff, og han er jo i alles Hænder, fortæller i hans Naturhistorie, at et Par Duer kan i 4 Aar formere sig til 9000 Par. Disse solgte for den meget taalelige Priis 1 Mark Parret bringe da Eieren en Capital af 1500 Rdlr. Ansætter man nu en Bondegaards Skatter til 70 Rdlr. om Aaret eller i 4 Aar 280 Rdlr. har Bonden endnu 1220 Rdlr. tilbage, som han giver sin Kone til Knappenaale; og

det

det var Renten af eet Par Duer, som jo paa Landet føde sig selv!

Denne Mistillid ytrer Bonden og ofte imod hans Øvrighed, den maa være nok saa faderlig sindet imod ham, som den vil. Men det kan næsten ikke andet være, thi hvor mangenavnede ere ikke de smaa Skatter, som saa ofte, foruden de fastsatte, lægges paa det saakaldte Hartkorn. De maae alle inddrives til den bestemte Tid og undertiden naar Bonden har kun lidet i Hænderne, saa at den ømme Fader maa ofte med blødende Hierte og tillukte Øine presse sine sukkende Børn. Deels er og Mennesket meget tilbøielig til at skrive enhver Gienvordighed, som møder det, paa sine Foresattes Regning.

Dog veed jeg ikke, om man ganske kan henføre denne Mistroiskhed til Bondens Karakteer, som nogle Forfattere ville, thi det, som man kalder Charakteer, maa dannes af Grundsætninger og disse maa da være uforanderlige hos Mennesket, men det er denne langt fra ikke hos Bonden. Betragt ham iblandt hans Jævnlige, og vi vil finde ham godmodig i en høi Grad, hans Hierte staaer stedse aabent for hans Medbroder, og han hielper ham til det yderste; et Ord, et Haandslag stadfæstet med gammel Ærlighed, det er hos ham et kraftigere Beviis end de meest stemplede Forskrivninger, som blot det cultiveerte Memneske maatte opfinde til Værn imod for-

finet

stiet Uredelighed. Her gielder det endnu hvad Virgil siger:

Extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.

Paa Grund af denne Sympathie og Antipathie vil man stedste erfare, at det falder enhver anden yderlig vanskeligt at overtale eller overbevise Bonden, endog i de allerhaandgribeligste Ting, naar de angaae ham selv; han vil stedse med Opmærksomhed høre, hvad man betyder ham, ofte udbryde i et forundrende Naa! Naa! men dog tilsidst, naar man troer alt er rigtigt, udkløe fra det høire Øre et tvivlende — Men! lad derimod en af Bondens uvillige Mænd forestille ham Tingen, og jeg vedder han skal snart imodtage — Grunde.

Bondestandens Sammenholdighed maae og nødvendig være stor og saa stor at den ikke i nogen anden Stand kan have sin Lige, thi den hviler paa Grunde, som ere temmelig urykkelige. See vi hen til deres forrige Vornedskab, da maatte dette nødvendig paa den ene Side opvække Uvillie til de Mægtigere, af hvilke maaskee deres Plagefogder kunde udklækkes, men paa den anden Side Eenighed, thi det er jo især Lidelser, som giør Mennesket medlidende; og, ligesom eensstemte Strenger zittre med hinanden, saaledes giorde samme Skiebne dem snart til hinandens Venner. Det er ikke allene fælles Arbeide, communia studia, som forbinde den talrigste Mængde, og

det

det uden Professions-Had, men det er og fælles indbyrdes Trang og indbyrdes Hielp. Denne Stand udgjør og det meest sammenkiedede Selskab af alle; thi det gielder her, hvad hiin Philosoph siger: det første Selskab er Fader og Moder, det nærmeste herved udgjør Børnene, hvoraf fremvoxer een Familie; snart derefter danne Sønnernes og Døttrenes Ægteskabsforbindelser nye Selskaber, og de gaae ud i Colonier; ofte pode og Tienestefolk sig ind i disse Stammer, og da blive ved disse, Colonier forbundne med Colonier, og flere Eftersværme slaaes sammen i een Kube, og saaledes sammenslyngede i det uendelige, ligesom de spæde Viinqvistte, brede de sig ud fra Bye til Bye, fra Amt til Amt, saaledes at der gives de Byer, i hvilke der ikke findes eet eneste fremmed Menneske, men alt synes at være een Familie. Hvor stærkt maae Baandet da ikke være! ikkun da kan det svækkes, naar der tales om Mit og Dit. — Dette mægtige Tvistensæble, som kan opbringe Søn mod Fader, og Broder mod Broder. Blot i dette Stykke er Egenkierlighed mægtigere end enhver Forbindelse, og de meest sammenflettede Familier ligne da hine Polyper, som forenede til eet Legeme gribe dog med Graadighed efter hinandens Rov.

Som noget der kunde synes at have sin Oprindelse af hiin Mistillid til dyrkede Folk, anseer jeg den hos Bonden vedtagne Skik, selv indbyrdes at straffe tilføiede Fornærmelser, eller at tage sig selv til

Rette, en Skik som Bonden har tilfælles med unge tydske Adelsmænd, Renommister, og deslige Folk af Ære. Formodentlig skriver den sig og hos dem alle fra een og den samme Epoche, thi Oprindelsen dertil taber sig i hiin Tidernes Nat, da Nationernes Stammefædre levede i den uselskabelige (naturlige) Stand, hvor de physiske Kræfter traadte (som Hobbes siger) i Lovenes Sted. Hos den danske Bonde er den øiensynlig et Characteertræk fra vort Folks heroiske Tidsalder, i hvilken personlig Tapperhed udgjorde Menneskets høieste Fortieneste; et Anstrøg, som Tiden endnu ikke har udslettet, og det vil maaskee aldrig tabe sig; thi et Folks characteristiske Grundtræk ere temmelig uudslettelige; Opdragelsen kan modificere dem, men den undertrykker dem ikke gandske, thi de staae i Forbindelse med Climatet. I det mindste ere de endnu her heel kiendelige, fordi de physiske Kræfter langt overstige de moralske, og Fornuften er altsaa for svag til at ordne eller dæmpe de sandselige Drivters vilde Udbrud. Om Tiden skal giøre en Indvending herimod, vil Tiden lære, men vist ikke os, thi endnu elsker Bonden formeget sine Kiempeviser, Holger Danske, Keiser Karl Magnus og Octavianus, og ved at elske dem baade røber og forøger han sin Smag for Heroisme. Ja, jeg har endog kiendt Bønder, som naar de i deres Gildeslaug ikke kunde slaae sig igiennem til Fods, da besteeg en Hest, og reed ind i Stuen for som Ridder at bakes med

sine

sine Modstandere. — Altsaa — naar jeg undtager betydelige Tilfælde, eller og at den Lidende føler sig for svag til at kunne plaidoiere med Næverne, søge de ikke gjerne til Ovrigheden; deres høire Arm er dem da en Lov, og dette saaledes at have Loven i sin Magt, giver Anledning til tusende Kakkbalgereien, som vore Naboer sige. Efter ældgammel Helte-Skik gribe da de Stridende sædvanlig til det beleilige Vaaben, hvormed Diomedes i den Trojanske Krig gav Æneas saa eftertrykkelige et Puf paa Fundamenten, at det sortnede for hans Dine; det forstaaer sig, man maae hielpe sig med mindre Værgeredskaber, thi kunde end ikke paa Homers Tid fire Næver magte den Steen, som Diomedes greb i sin ene, hvad maae man da sige om Folk paa vore Tider. Undertiden tillade og Omstændighederne dem, ligesom de høilærde *) Bønder hos Virgil.

Paa Gjerdestave at faae fat og bagevarmede Prygle, med eet Ord, de gribe til Menneskehedens første Vaaben — — — — men dog ledsages saadan en Action mere af Skarn end Blod, og

 til

*) Da de latinske Bønder traadte i Striden med Trojanerne, hedder det:
Stipitibus duris agitur sudibusque præustis
og kalde endog Professorernes Bønder sig selv høilærde, hvormeget mere fortiene da disse Latinere ikke dette Prædikat?

til Roes for vore Tider slaaes saadant Gøt-Folk til de blive gode Venner. Ja undertiden kommer Tretten ikke engang saavidt, men afgiøres blot ved en Slags Disputeren paa Kroemandens Auditorium, hvor da Argumenterne baade pro og contra fremsættes i samme lydelige Tone, som da den saarede Mars gav sig i den Trojanske Krig *) og de ledsages jævnlig med et Slags captatio benevolentiæ, som udpumpes af Maven, thi der troer Hudibras at alle Skieldsord have deres Sæde, og efter Tingenes Natur synes det meget rimeligt. Men under saadanne Omstændigheder kan Sagen blive heel tvetydig, thi enten falder nu den giestfrie Veert pludselig ind ex auditorio og han giver da baade Præses og Opponens saa haandgribelige Argumenter à Posteriori, som Scholastikerne sige, at de ligesaa hovedkulds maae forlade deres Valhalla som Smedemesterguden Vulkan sit Olymp, ogsaa for sine fugtige Aarsager, eller og Kielderstuens Valkyrie maae træde frem med de gode blaae Draaber, som vor Diætetik har tillagt en dobbelt Nytte i dette Tilfælde, thi de lædske, da man veed at Vrede gjør Folk tørre i Halsen, og de kjøle Blodet. Og saaledes forliges Sager paa gammelt Scythisk. End ikke i vigtigere Tilfælde, som f. Ex. i Tyve-Sager nærme de sig til Øvrigheden. De undersøge indbyrdes

*) Denne Officeer kunde ene giøre en Støi som 10,000 andre Mennesker.

des Sagens Beskaffenhed, overbevise Gierningsmanden, og nogle af de Ældste bestemme da en vis Dag, paa hvilken den Skyldige maae give Tyvetønden, d. e. en Tønde got Øl, Brændeviin og Fødevare, og de smause da alle med hinanden, alt i Følge de gamle danske Gildet og Fastbrøerevæsenet. Denne Rettens Pleie har altsaa umiskiendelige Fortrin fremfor den lovformelige, thi ved denne pletes tillige Bugen, og flere, undertiden hele Byer med Koner og Børn vinde derved, og den er til Fordeel selv for den Skyldige, thi naar han ved enhver anden Ret taber gandske, saa forholder det sig anderledes ved Ræveretten, her baade taber og vinder han, thi han drikker selv med. Man maae derfor ikke undre sig over, at Bonden, ligesom efter Abt Fortis Beretning Albanaserne, Morlackerne og overhovedet alle simple Folk elske en saa fyldestgiørende Rettergangsmaade. Desuden frygter og Bonden stedse for Justicens padagriske Gang, han kan ikke sætte sin Sag i sit fulde Lys, han maae lade andre skrive sin Klage, og han maae forlade sin Plov for at giøre Opvartninger i Frue Themis's Forsale, og endelig — Hævnen eller om man heller vil Retfærdigheden, thi hos alle udyrkede Folk synes disse tvende Begreber at være identiske, som og er oprindelig rigtigt; — nu da, Hævnen — som Juvenal fandt sødere end Livet selv, og som Guderne, efter de Gamles Sigende, havde for Sødhedens Skyld forbeholdt sig selv — Hævnen

 faaer

faaer ved denne Leilighed Vinger, i Stedet for den ellers maatte gaae ved Krykker. Men for igien at komme tilbage til denne almindelige Folkes Ret, eller om man vil Naturens Ret, ja Cavalleer-Ret, ja endnu mere Nationernes Ret, ja — ypperlige Ret, undtagen for Krøblinger — ingen maae da mere lade den Skyldige høre sin Forseelse, hvilket heller aldrig skeer, at sige imedens Øllet gaaer Kiødets Gang; thi med Svirens Uddunstning er tillige Løftet forsvunden, og den Udsonede faaer nu et Ogenavn, som altid er arveligt paa Børnene. I denne Henseende er da Bonden reent ud Barbar, ligesaa god som Japaneserne der straffe hele Familier istedet for enkelte Personer. Keiser Tiberius har og i denne Henseende fortient sig Udødelighed, ligesom maaskee flere. Men i en despotisk Stat er dette et Slags Nødvendighed for at udstrøe Mistænkeligheds Sæd iblandt Mængden, og i samme Henseende synes og Bonden at bruge det. Hos ham er Virkningen igien bleven til Aarsag. Dog som intet Onde er saa stort, at det jo stedse haver noget Got i Følge med sig, saa gaaer det og her; thi da Bonden elsker sine Børn meget høit, og han veed hvor punctlig hans Medbrødre følge Maximen: hvad Soe bryder, faaer Griis betale; saa er dette et kraftigere Værn imod Tyverie, end alle politiske Love, og det giør paa en vis Maade den ene til Opsynsmand over den anden. Det er derfor ene Bonden, som med Held og Frem-

gang

gang kan giøre Forsøg, som andre uden for hans Stand sædvanlig maae forlade; thi hvad disse angaaer, da virker strax hines sædvanlige Esprit de Corps, og det gaaer nu med Bonden som med Pøbelen i Rom, naar det gialdt en udvortes Fiende, denne bliver strax for dem Maximum concordiæ vinculum, quamvis suspectos infensosque inter se jungit animos.

Da Bonden staaer saa langt tilbage i Cultur, maae han og nødvendig, ligesom Barnet, ikke have saa mange Tilbøieligheder, som det cultiveerte Menneske, og hans Fornødenheder maae altsaa være lettere at tilfredsstille. Han er da endnu den tarvelig-nøisomme. Paa Grund heraf ere og Grændserne imellem Fattigdom og Rigdom hos ham langt snevrere end hos os, men tillige mere philosophisk rigtige. Har Bonden det som udfordres til Føde og Klæde for sig og sine, da kalder man ham her riig.

Pauper enim non est, cûi rerum suppetit usus.

Er han saa forekommen, at han ved Aarets Slutning kan beholde noget tilbage, da heder det strax om ham: han har Skiepper Penge, eller og da alt her bestemmes efter physisk Styrke: han har Kister saa fulde af Penge, at end ikke 4 Karle kan lætte dem. En Hyperbol som grunder sig paa den gammeldags Skik at samle Rigdom i klingende Mynt, en Grille, hvoraf Bonden er ligesaa indtaget, som af alt hvad der bærer Alderdommens Præg. Det er da heller ikke umueligt at have Penge i Maal, thi da

 Bon-

Bonden stedse vakler imellem en dobbelt Frygt, deels for at blive bekiendt for riig, deels og for at tabe Frugten af sin Sveed; vover han ikke altid at giøre sine Penge frugtbringende, han samler da i den egentligste Forstand Dynge paa Dynge. Jeg har selv saaledes kiendt et Menneske af Bondestanden, som omsider ved en uundgaaelig Forandring maatte aabne sine Skatte, og som da til sin og fleres Forundring fremslæbte over tusinde Rigsdaler meest i Toskillinger. Dog sædvanlig er Bonden nu klogere, men at hans Frygt for Udlaan er ugrundet, sees deraf at han ofte træffer paa dem, hvis Ondskab er større end hans Ærlighed. Det var derfor ønskeligt om offentlige Indretninger kunde betrygge den mindre oplyste for Tabet af det, som altid der maae samles paa Flittigheds og Retfærdigheds Vei. Overflodighed blev dog sielden Arbeiderens Løn. Men Bonden anseer sig derfor ikke mindre lykkelig; endog uden at kiende den gyldne Regel: il faut tacher d'être heureux sans fortune, er der neppe nogen hos hvilken den blev mere practisk. Kan han ikkun daglig nyde sin nærende Spise, da strækker hans Ønsker sig ikke ud til Midas's haarde Spise.

Som en Virkning tildeels af denne hans Nøisomhed anseer jeg den Beredvillighed, med hvilken han deler sit Brød med den mere Trængende, med Betleren. At den virkelig Rige kan række den Hungrige en Skjerv, det kan vel undertiden skee, for ikke

at

at være umenneskelig, men af lidet at bortskjenke meget, det er sand Broderkjerlighed og den finder man daglig hos Bonden. Den Fattige forlader ham aldrig tomhændet; nærmer han sig til ham, naar han selv nyder Herrens Gaver, da rækker Bonden ham snart et Fad med Spise: overfalder Natten den hungrige Vandrer, da finder han i Bondens Hytte ikke allene Mættelse, men og et Hvilested enten paa hans Sofa eller dog ved den evigvarme Kakkelovn. En sand østerlandsk Gjestfrihed! Træder han ind i Bondens Gaard paa en Bryllups- eller saakaldet Gildes-Dag, da bliver han ligesaa overflødig mættet, som de andre Gjester. Saaledes har jeg ofte seet ganske fremmede Betlere sidde ved Enden af Borderne, hvor ogsaa de nøde nogle glade Øieblikke. Indtraf Bondens Selskabs-Glæder i Sommerens Tid, da saae jeg ofte et Bord anrettet under aaben Himmel for Krøblinge, Halte og Blinde fra Veie og Stier. Saaledes gjør prøvet Nød Mennesket deeltagende i hans Medmenneskers Skjebne. Bonden er medlidende fordi han ofte selv har lidt, og han handler i dette Stykke efter det, som han selv vil hændes og have. Thi hvor sørgelig er ikke ofte Bondens Skjebne, naar hans Arms Styrke forlader ham. Den kolde Alderdom er, som Cicero siger, selv en Sygdom, men hos Bonden er denne Sygdom saa ofte ledsaget med Nøgenhed og Armod. Hvad! om hans egen Broder ogsaa vilde slaae Haan-

 den

den af ham, naar han omsider bliver kold! Der gives neppe i vore Dage nogen Menneskeklasse, som jo har Understøttelses-Kasser eller deslige Kilder, hvoraf de paa deres kraftesløse Alderdom kan øse Vederqvægelse; men Bondestanden, som dog kun behøver saa lidet for at vederqvæges, denne agtbare Stand, uden hvilken de andre Stænder ikke kunne bestaae, disse Landets egne Børn, de skulde i deres sidste Barndom ikke finde Trøst, førend den moderlige Jord omsider imodtager disse sine egentlige Sønner og Døttre.

Dog har Bonden udfundet et Middel, hvorved han paa en nogenledes sikker Maade kan forsøde sine sidste Levedage. Saasnart de aftagende Kræfter ikke mere tillade ham selv at gaae foran i Spidsen for sine Folk, afstaaer han sin Gaard eller sit Huus til andre, imod at faae det saakaldte Undertag, det vil sige, et Stue-Rum eller et særskildt Huus. Til dette betinger han sig enten visse Tønder Sæd eller et Stykke Pløieland, Græsning til et Par smaae Heste, eller i det Sted et vist Antal Fragtlæs til Byen, nogle Læs Tørv og et feedt Sviin aarlig, alt efter Omstændighederne, og da henvegeterer han sine øvrige Levedage ved at rose de forbigangne Tider og laste de nærværende, ved at plante Kaal og svie Kul.

Kunde det allene bringes saavidt, at den velgjørende Bonde blot skulde dele sit lidet Forraad med sin egen Broder! men med Svalen seer han tillige et Slags Velfærds-Udskud krybe ud af Stæderne, og

med Storken modtager han daraussens diplomatiske Tiggere, som forelægge ham Philotheker ligesaa fulde af Navne paa virkelige Givere, som Rullerne i Beleiringens Tid paa virkelige Soldatere. Han rækker dem alle sin Haand og jeg troer han kunde, ligesom den hellige Thomas de Villanova, række dem sin Kjortel og, som Borger, som Christen, vil det og stedse være hans Pligt at give den Bedende, men ikke hans at undersøge den Bedendes Trang. Dog gjør Bondens indiskrete Gavmildhed virkelig Skade, thi han ernærer paa denne Maade Betlere, som igjen udklække Betlere og som aldrig lægge Betlestaven af Haanden; thi hvo er vel den, der vilde koste en Brønd, naar han kunde øse Vand af en riig Kilde! Men disse Kilder findes nu overalt og ved Gaardenes Udflytning paa hvert tusinde Skridt, hvad Under da, at denne magelige Næringsvei tager til hos et Folk, som Opdragelsen ei gav rigtig Følelse af Skamfuldhed? Mennesket finder og her alt hvad det attraaer; Nysgjerrighed, denne Ladheds ægte Datter, tilfredsstilles hvert Øieblik. Mennesket, der elsker idelige Afverlinger, finder bestandig nye Scener og forandrede Mennesketgrupper, ved de Stores Villamanie skulde den Dag være tabt for den starkbenede Betler, da han ikke kunde indsanke sig 8 à 10 ß. i rede Penge, og dette er reen Gevinst; thi naar Bonden breder Dug for sig, da finder Landstrygeren hos ham et frit table d'hôte og paa de øvrige Timer af Dagen finder

han

han nye Tilvext for sin Pose, hvis Indmad omsider, som overflødig, bortsælges til den Høistbydende, for at forvandles til de Overdaadigheds-produkter, som ikke findes hos Bonden.

Vel skulde man troe, at Bondens udvortes Haardhed og strakte sig til hans Inderste, at han bar et Hjerte med Staal-Fibrer, men hvor langt anderledes forholder det sig ikke? Ofte har jeg beundret den ømme Deeltagelse, med hvilken han søger at lindre sin lidende Broders Nød. Den Lidende maa være nok saa fattig, han besøges og pleies dog stedse af dem, med hvilke hans aabne Velvillighed forhen saa uforstøden deelte Livets Glæder og Møisommeligheder. Bondens haarde Arbeide, som udkræver saa mange hjelpende Hænder, har lært ham, hvormeget det ene Menneske trænger til det andet, og denne lange Erfaring tillader ham ikke at glemme forsvundne Velgjerninger. Ømt ledsager han derfor sin trætte Medbroder paa hans sidste Skridt i Livet. Denne gode Egenskab hos et forresten haardt Folk, kan maaskee og være en Følge af deres tidlige Egteskaber. Thi det er dog stedse Qvindekiønnet, som afhøvler de skarpe Kanter paa Mandkiønnet. Dette indsaae allerede de ældste Grækere, man finder derfor hos Homer idelig Heltene i Selskab med det smukke Kiøn, at deres martialske Væsen ikke skulde udarte til Raahed, og hvormeget det virkede seer man deraf, at de tappreste Krigere undertiden kunde græde som Cupido, da han

fik

fik Tornen i Fingeren. Det er især Hymen, som med sine Rosenlænker bringer de grovere Lidenskaber under Fornuftens Scepter. Overhovedet, det gaaer som hiin Skribent siger: physisch und moralisch spannen die Weiber uns ab. Ene for sig selv vilde den mandige Styrke blive Raahed og den qvindelige Sagtmodighed Svaghed; men slyngede til hinander, som den spæde Viinqvist til den stærke Elmestav, blive de først det, hvortil de ere bestemte. Den Stærkere taber og den Svagere vinder, og de parrede Menneskesiele vise sig da i et værdigt Lys. Dette seer man især i Sygdomstilfælde. Hvor den mandige Styrke hører op, der begynder den qvindelige Taalmodighed, hvilken, som et Vederlag for Styrken, er saa utrættelig, at den ikke lader sig afskrække ved Synet af nogen Slags menneskelig Elendighed. Med den Omhed, hvormed de saa varsomt kunne kramme de spæde Børn og forbinde Mandens saarede Hierte, veed de endnu at formilde den Syges Bitterhed og med deres aandelige Sange, som de fra Barndommen kjende, at vederqvæge hans sønderknuste Hjerte, og saaledes ledsage de stedse den Lidende endog igjennem alle Dødens Gradationer, fra dens første Ankomst til den sidste rørende Scene, indtil den sveedtrættende Kamp, indtil det blegnede Ansigt og de bævende Læber, indtil de med deres Ønsker overgive ham i det Væsens Hænder, som er alle Væseners Fader. Saaledes har Naturen gjort det til en Lov hos dette Folk, at Ven-

in-

inder og Naboerster ideligen ere tilstede hos den Syge, og dersom noget pludseligt Tilfælde ytrer sig, som kunde synes farligt, da blive strax et Par Koner hentede, for som det heder, at see den Døende at døe.

Jeg er ofte falden i dyb Forundring over den store Frimodighed, med hvilken Bonden rækker Døden sin Haand. Han synes endnu med ligesaa roelig en Mine at see ud over Livet og Graven, som vore gamle Forfædre, om hvis berygtede Ligegyldighed i dette Stykke en af Bartholinerne har skrevet en heel Bog i Qvart, som, efter de Tiders Brug, er rigere paa Materialier end vigtige Resultater; thi jeg vil gjerne troe med alle de Gamle, at dette for en Deel grundede sig paa deres religieuse Begreber, men maaskee kunne endnu een Aarsag tages i Betragtning: Fæet vil jo aldrig kunne lære at døe og det raa Menneske vil heller ikke vide hvad det er og Erasmus selv regnede dette til Dumhedens allerførste Gode: vacat mortis metu, non mediocri per Jovem malo. Kundskab om Døden og Frygt for Døden er en af Oplysningens første — Frugter. Dog dette kun i Forbigaaende. Hos Bonden er denne Frimodighed en Virkning af hans Christendoms Principer, sædvanlig er og dette Tilfældet hos ham, at han aldrig rigtig kjendte de dræbende sandselige Forlystelser og han er ikke forkjelet ved Verdens Nydelse. Naar han derfor skal døe, har han intet andet at bestille end, at døe. Hans Børn, dette ømme Baand, som undertiden

tiden er det eneste, der endnu holder Forældrenes Hjerter til Jorden, har den velgjørende Natur selv lønnet, thi han seer dem modne i Alder og sædvanlig som de, der selv ere Fædre og Mødre, han har da i denne Henseende opfyldt sin Bestemmelse. Naar han staaer ved Grændserne af Tiden og Evigheden, har hans lange Erfaring viist ham, at det kosteligste af Livet var Møje, og mæt af Dage seer han roelig den Ven imøde, der vil lede ham til en nye Himmel og en nye Jord, hvor der vel neppe gives Hartkorn. Han kiender vel ikke skarpe socratiske Beviser for hans Siels Udødelighed, og i Sandhed! fordrede Religionen disse, da vilde den være en ubrugbar Gave for den største Hob af Menneskeheden, men dybt føler han Sandheden af hine Ord: Jeg lever og du skal ogsaa leve, og trøstet dermed velsigner han de Børn, som her vare ham en Velsignelse, Haabet visker Afskeedstaaren af hans matte Øie, af den henvisnede Støvkolle udspringer den forædlede Psyche og i hans Bortgang var han liig den modne Frugt, der ikke behøver Stormen for at nedslaaes, men som sagte af sig selv nedfalder af Træet.

Det Menneske, som er os behjelpeligt til at erholde et vist Gode eller til at undgaae et vist Onde, opvækker den Følelses-Yttring hos os, som kaldes Taknemmelighed. Betragter man Bonden i hans selskabelige Forhold, da vil man endog til Beundring see ham at lægge denne naturlige Billigheds Fordring

for

for Dagen. Saaledes vilde man, at jeg skal bruge et Exempel, forgieves søge endog ved usædvanlige Belønninger at leie hans Hielp i den travle Høst, der som hans Medbroder har giort sig ham forbunden endog ved ringere Velgierninger. Men desuagtet er denne Redebonhed ingen Dyd hos ham, thi den flyder af en meget ureen Kilde. Betragt ham ikkun med Hensyn til Fjenden, det vil her sige, den Fremmede (thi Fremmed og Fjende ere ligesaa synonyme Begreber hos Bonden, som hostis og peregrinus hos de ældste raa Romere, og Jøderne *) og alle gammeldags Folk, og man kan see alle Velgierninger glide over hans Hjerte, som Bekken over den haarde Steen, uden at blødgiøre det. Viis Bonden i denne Stilling 99 af de saakaldte Villigheder, men nægt ham endog af de gyldigste Aarsager den sidste i Tallet til Hundrede, og han skal foragte alle de foregaaende. Men hvorledes skulde man kunde vente andet? thi i Henseende til den Fremmede, skulde Taknemmeligheden være en Frugt af Ædelmodighed, men hos dette Menneske har Oplysningens Sool endnu ikke saaledes penetreret Solens chaotiske Taage, at den kan fremlokke saa milde Vexter; i Henseende til hans

*) Matth. 5, 43. Men dette er og gandske nøgen Natur, som kan sees af den ene Gaards Creature i Forhold til den andens; hvad der er over, er Cultur.

hans egen Medbroder derimod, er den en Virkning af Frygt, men denne uædlere Følelse trænger igiennem ethvert Mørke, og den maae det, da Frygten ikke er ugrundet; thi endskiøndt Velgiøreren har efter Naturen kun en ufuldkommen Ret til at fordre Erkiendtlighed, saa har dog Retfærdigheden eller, som her er det samme, Hævnen fuldkommet den. Det er vel da, som Seneca siger, ingen synderlig Roes at være taknemmelig, naar man som utaknemmelig maa frygte for Straf; dog — endog hos den Opklarede — seer man ofte, at Erindringen om Velgierninger er forgiengelig som Midsommerens Morgendug. Taknemmelighed er nok een af de Dyder som døer meget ung hos Mennesket. — Det er og Utaknemmelighed, som har giort Bonden, i det mindste i disse Egne, kied af at imodtage Opfostringsbørnene; thi neppe har han bragt det saavidt med dem, at de kunne aftiene nogle af de Besværligheder, som vare forbundne med deres Opklækkelse, førend de forlade ham.

Vil man gjøre et Folk dydigt, siger Rousseau, da maae man nødvendig begynde dermed, at man indgyder det Kjerlighed til sit Fædreneland, eller, som jo da er det samme, man maa overtale udydige Folk til frivillig at virke for andre, for selv at have Nytte deraf. En Sætning, der forekommer mig ligesaa besynderlig som Moralisternes, naar de lære os, at Kiønsforplantelsen er baade Egteskabets og de ægtem-

de Personers Hoved-Øiemeed; thi skulde Mennesket ikke givte sig uden for at avle Børn og ikke blive dydigt uden ved at elske Fædrenelandet, da frygter jeg at Verden vilde i vore Dage blive ligesaa fattig paa Mennesker, som Mennesket fattigt paa Dyder. Thi Fædrenelandskierlighed, denne forædlede Selskabeligheds-Drivt, forudsætter allerede forædlede og lyse Siele. Hagerup har derfor i hans Brev om Kierlighed til Fædrenelandet inverteret den Rousseauiske Sætning, for dog ikke ganske at give Slip paa den, og troer da med større Grund at kunne sige: „Vil vi at Folket skal elske sit Fædreneland, saa lader os begynde med at giøre det dydigt," og han beraaber sig paa Exempler af de gamle dydige Republiker, men disse Beviser gielde ikke her, ligesom Hagerup heller ikke i det hele bliver hiin Grundsats troe; thi Grækernes og Romernes Cultur var dog vel neppe større end de sildigere Tiders, og om end saa var, ligger dog Grunden til deres Enthusiasme for Fædrenelandet ikke deri, men deels nærmede disse Folk sig op til deres heroiske Tidsalder, og, som en Følge deraf, var Kierlighed til Fædrenelandet det første og store Bud, som alle de andre vare underordnede, det var, siger Holberg, en Hoved-Lærdom i deres Religion, at en Borgers største Ære bestod i at vove Liv og Lemmer for sit Hiem: Ved deres Mandomsdaad kunde de og bane sig Veien til i det mindste en kort Nydelse af den største Ære, og hvor meget den virker, sees især

hos

hos Tyrken, som stedse attraaer at blive Storvizir, endskiøndt han temmelig nøie veed sin Skiæbne, og behøver endnu ligesaa meget at see sig for, som hiin, der stedse løb til Spillet naar han kom fra Hoffet, og saa omsider, da Chatzin ønskede at vide Aarsagen, svarede: „Jeg seer om jeg har mit Hoved endnu.“ Det gaaer som Baco siger (efter Gorgets Oversættelse) Revenche triomphe sur la mort, honneur y aspire. Men hvorfor behøver man just at hente Exempler fra saa langt bortliggende Tider? Hvo roser ikke Jydernes Troeskab og Redelighed og ufortrødne Arbeidsomhed: lutter Borgerdyder, og dog forlade disse Karle vis deres Fødeland for at tiene andre. Det er ikke min Sag at undersøge Aarsagen, thi Rabeners Sands siger maatte tilsidst sidde paa en Steen, og jeg sidder dog heller paa min Bænk, men dette troer jeg med Sandhed at kunne sige, at den virksomme Fædrenelands-kierlighed maa være grundet paa egen Fordeel. Enhver arbeider dog mere for sig selv end for andre, og han arbeider for andre først for sin egen Skyld. Den naturlige Egenkierlighed fordrer, at man maa føle sig selv lykkelig, førend man har Lyst til at giøre andre lykkelige med sig. Vil man derfor opmuntre Mennesket til at arbeide for Fædrenelandet, da maa man tillade det at arbeide for sig selv. Det vil sige, man maa indrømme Mennesket en fornuftig Frihed. Ligesom ingen Dyd kan have Sted uden Frihed i moralsk Forstand, ligesaa lidet kan den i politisk. Men

det er ikke nok, at Undersaatten beholder sine Rettigheder uforkrænkede af en god Regent, han maae og beholde dem uforkrænkede af hans Medundersaatter. Dette bliver vel den sande Frihedsidee og denne Frihed er Grundvolden, paa hvilken den schweitzerske Fliid og Lyksalighed er*) bygget. Det er den oprindende Soel, hvis Straaler Frankrig nu seer at frembryde igiennem Morgenskyen, og for at den skulde naae Middagshøiden har den allerede udgydet Strømme af Blod. Held os! Held min Helt! han saae denne velgiørende Soel oprinde over sit Hoved paa en skyefrie Himmel og daglig varmer han sig ved dens blide Straaler i Fredens Skiød. Men i hvor meget end Fædrenelandet har virket for hgm, hvor tydelig end Bonden kan indsee den velgiørende Hensigt af Landets vise Agerdyrkningslove, saa arbeider han dog ikke rigtig endnu til Lyksalighed for sig eller sine Medborgere, hvilket jeg endnu med flere Beviser, end de jeg allerede har anført, vil kunne gotgiøre. Saaledes forsømmer han ei allene selv at plante levende Gierder, men han fordærver dem endog for andre. Landets Fader gav Bonden, som Borger, som fornuftig Skabning, Friraadighed over hans egen Underskov, men han omgaaes dermed som Fienden,

*) Nu heder det: var; thi ogsaa i dette udskregne Lyksaligheds Land trængte Mangden til Frihed.

den, eller saaledes, at det endnu noget nær holder Stik hvad Pontoppidan *) siger, at Sielland allene derved taber hvert Aar en Million Læs Ellebrænde. Aarlig maae derfor her enten börthugges store Terrains for at vedligeholde noget lidet Hegn, 't Mangel af selvvoxende, eller og med Vinteren Gierderne indflottes, thi skeer dette ikke, stæger den ene sig ved den andens Gierder og Vedkommende faae vel taale det og ligesom hele Verden aflægge Brillerne tilligemed Parykken; ligesom man i Holsteen og andre Steder fiører Riis fra Gierderne til Fordeel, saaledes kjører man her Riis til dem og fra dem til Skade. Man finder ikke her Humlehaver, paa faa Steder Bier, Skabninger, som det Indiske Sukkerrør ganske synes at ville fordrive. Endskiønt Bonden kalder Tørvemosen sin Guldgrube, saa omgaaes han dog langt fra ikke forsigtig med den, end ikke lovformeligt. Mennesket skulde endnu tvinges til at gavne sig selv. Han nyder den Lykke, saa ofte han seer sin Søn, at see den, for hvilken han saa sikkert kan arbeide og spare, men ikke desto mindre handler han endnu efter sin fordervelige Maxime: „Lad min Eftermand sørge for sig, saa har jeg giort," og dette kan han vist sige med Sandhed. Ja! hvor upatriotisk dette Ligegyldighedens levende Sindbillede kan tænke, sees endog deraf, at mange Byer have i mange Aar ladet deres Gjødning

*) Naturh. Dänn. p. 42.

ning henligge indtil deres Jorder blev mandbyttede; at ikke den ene skulde gavne den anden, tilføiede de sig selv og dem alle og Fædrenelandet en Skade, som endnu ikke overalt er forvunden. Endskiøndt Bonden saa rasende elsker Frugt, at han kan spise Æblet naar det nylig er knyttet og tygge Nødskallen inden den har Kierne, saa beflitter han sig dog ikke paa Havedyrkning. Vor milde Regent har enten skienket eller for en ubetydelig Priis overladt Landmanden Frugttræer af alle Slags og der blev endog sørget for, at kyndige Mænd kunde plante dem og have Opsigt med Planterne i de første Aar, og saa længe trivedes de; men man tænkte ikke paa, at Bonden, overladt til sig selv, skulde handle med dem, som hiint treaarige Barn med Hr. Rønnes smukt indbundne Børnebog, endskiøndt dog denne egentlig er for Børn, ligesom hine for Bønder. — Fædrenelandets Fader skulde endnu enten Selv have ladet frede om disse eller dyrt ladet Freden betale, men han giorde det ikke, og utallige Frugttræer fandt deres Død; thi visse Mennesker foragte ligesaa meget de Ting, der kun forskaffe dem en sildigere Nydelse, som de høiagte alt, hvad de i samme Øieblik kan bruge. Denne Siellænder kiender derfor endnu end ikke Navnet af Most, hvormed allerede i Aaret 1671 den Fynenske Bonde gottede sig*), og som endnu giver ham en langt

*) See Jens Steen Sehesteds: Fyens Berømmelse.

langt sundere og behageligere Drik end det kræftesvækkende Brændeviin. Endog Madurter kiøber man her af de omreisende vindskibelige Amagere. Og hvor mange Slags Gavnstræer kunde Bonden ikke, uden synderlig Bekostning, plante i disse Egne, som ere saa rige paa Planteskoler? I Landets ærværdige Lov befales enhver Bonde aarlig at lægge 5 Humlekuler og et vist Antal af andre Træ-Ymper, men Bonden trøster sig ved, at Træerne staae i Loven, ligesom hiin glædede sig ved at de undløbne Krebs vare i Brevet. „Ved Elenshorn," siger hiin muntre Reisende *), „saae jeg en Bondekarl, som bar en Hob unge Træer paa Ryggen. Paa mit Spørgsmaal om han tjente ved Forstvæsenet, svarede han, nei! men jeg vil gifte mig, sagde han, og her er en Lov i Landet, som paalægger os at plante et Dusin Træer, inden vi maa gaae til Præsten efter Tillysningsseddel — og for hver Arving, som vor Herre giver os, maae vi sætte 6 eller 8 Stykker Træer." Om dette er rigtigt eller endnu brugeligt veed jeg ikke, men man finder paa sine Steder i det Holsteenske Lunde ligesaa tactiske, som

Alleer af geborbne Venner.

Var denne Indretning her paabuden i det mindste ved Indtrædelsen i Egteskabet, vilde ogsaa denne

 Maade

*) Strödda Anmärkn. under en utländsk Resa 1781. p. 13.

Maade at plante paa være gavnlig for Fædernelandet, og Tvangen velgiørende for Bonden selv, og de nye anlagte Vei-Alleer, som nu daglig omhugges, vilde finde Fred. — Men jeg gaaer nu videre, og i Anledning af Gangen erindrer jeg mig da Bondens Træeskoe, disse, i hvor stor Mængde der end forbruges, blive alle indførte fra andre Provindser. Det er ikke her brugeligt, at Landmanden selv bereder Læder, i Henseende til dette og mange andre raae Materialier da forholder Bonden sig, som Spanierne med sin Uld, han sælger dem for en ringe Gevinst, og kiøber igien en liden Deel deraf forarbeidet for hele Gevinsten og Rentes Rente. Naar Thyeboen i de lange Vinteraftener sysselsætter sig med at forfærdige sine tosiettede fem Favne lange Simer, da kiøber man her Tæggegarn pundeviis og Tæggekiøppe hundredeviis. Naar hiin anvender Svine- og andre Haar til Toug, da udstopper den stærke Oeconom her med disse sine Sofa-Puder. Den svagere kaster dem paa Møgdyngen, og af Overtroe ligger den Fattige heller paa Straaesække sin hele Levetid, end paa Hønsefiers Puder. Overhovedet Siellænderen her er aldeles ingen Oeconom, naar Landmanden paa andre Steder slækker sit Brænde ved Hjelp af Træenøder, da bruger endog den tiggerfærdige her Jern mod Jern i ethvert Tilfælde. Siellænderen kryber hele Dage paa sine Knæe for at sauge den Klods, som opruldt paa skraae Blokke, lige Børnenes Kiepheste, kunde langt

ha-

hastigere overskiæres af staaende Arbeidere. At ødelægge Spurre er ikke Bondens Sag, naar de kun ikke vilde ødelægge ham, i det mindste fordrive de ham ofte med sin Vaarsæd langt fra Gaarden paa mindre passende Jords *). Bondens Hustrue veed aldeles ikke at benytte sig af Foraarsplanter til Farverie. I Fyen saae man 1795 Konen Ane Märie Jensdatter af Vester-Skierninge offentlig belønnet for at have forfærdiget 900 af de malede og fernisserede Paa-Soelhatte, hvormed den fyenske Bondekarl sædvanlig giør sin Kiereste den første Present; her bruges fremmed Lerred til hvide Dienklæder. Naar Siellænderinden spinder sine Blaar, kaster hun dem løse paa trearmede Træegafler, Krækker kaldede; hun sparer saaledes Tiden ved at binde dem, men taber den ved at holde dem. Hendes Binding er og indrettet til Tidsspilde: naar andre lade Garnet stedse hvile over venstre Haands Slikkepot, for med Bindestikken at hæve Maskerne op derfra, da kaster hun med den hele høire Haand Maskerne omkring Stikken, hvorved de naturligviis desuden aldrig kan blive lige jevne. Dog vilde man saaledes gaae alle Ting igiennem, naar skulde da jeg faae Ende paa at skrive, og andre paa at læse; der vilde for mig blive en analysis infini-

*) Det var got om man endnu havde flere Anviisninger til Spurrefangst, end dem Præsten Næsgaae har givet os i det oeconom. Magazin.

finitorum, og for dig, min gode Læser, en Fortælling saa lang som fra Hadersleb til Kiel. Nok er det, man seer at det var overmaade nyttigt for Land-Ungdommen, at den tillige blev exerceret i de Ting, som vare gavnlige for Fædernelandet, ogsaa i Fredens Tid, som dog altid vil blive den længste, thi det er dog fra de Unge at alt skal tage sin Begyndelse, men saalænge han ikke udrives fra sin nærværende Cirkel, vil Forbedring finde megen Vanskelighed, og ikkun gaae frem med Skildpaddegang, thi han lever sædvanlig under den gamle Bondes Øie, og denne er i dette Stykke ligesaa ubevægelig som hans gamle sædige fiirbenede Følgesvend. Vel har man ypperlige Bøger til Landalmuens Oplysning og Cultur, men det gaaer som Forfatteren af Piecen om Ølbrygningen sagde, førend Bonden giver 8 Skilling for en Bog, da drikker han heller suurt Øl sin hele Levetid, og han drikker det saaledes i Sandhed, da Brændeviin har her ligesom i andre Lande meget skadet Ølbrygningens Forbedring. Ja! om man endog rækker Bonden saadanne Bøger, da vil det endnu næsten være umuelig for ham, som uerfaren, at gaae frem efter en død Veileder. Der kan jo være smaae Ting, hvilke Skribenten forudsætter som bekiendte, men som maaskee den usvede ikke kiender, og da ligger det hele. Skal Bonden desuden først lære Oeconomie efter Bøger, da vil han blive lige saa god Huusfader som en Dagens Donna, en god Huusmoder, om end Mama,

ma, for at opfylde Moder-Pligt, gav hende endnu Dagen før Bryllupet en Müllers, ja alle Engellændernes, ja selv en Apicii Koge- Bage- og Sylte-Bog. Men hvad tør man ikke vente sig af det Classenske Academie og af Seminariets Lærere, som tillige kunde underviise i Naturlæren, der dog er Grunden til al Oeconomie? Ja! kunde den Fordom ikkun hæves, at alt er mistænkeligt, hvad som foredrages af dem, som ikke bære Bondens Dragt. Det gaaer med Bonden og Kiøbstædmændene, som med disse sidste indbyrdes, den ene Naboe beleer den anden, forbi denne ikke lever som han, og det ene Menneske bespøer det andets Planer med giensidig Bespottelse og Foragt; thi Mennesket maae staae paa hvilket Cultur-Trin det vil, saa tager det immer sine egne Meninger og Indretninger til Maalestok for det Fortreffelige, og den velmeenende Bondekarl indbyder Fremmede, ikke paa en Kop, men ligesom han selv pleier at faae det, paa en Spølkum Kaffe. I det mindste har jeg stedse erfaret, at Bønderne indbyrdes, trække lige saa stærkt paa Smilebaandet ad alle Kiøbstædmandenes Planer, som den Kostälske kropbagede Menighed fordum af den Reisende, som Naturen ikke havde begavet med Hage lige ned til Brystet, og som de fladansigtede Grønlændere ad Bisskop Egedes Næse. Jeg troer derfor at det vilde være overmaade gavnligt aarlig ved Belønninger at opmuntre visse duelige Subjecter af Bondestanden til paa nogle Aar at tage Tieneste i

de

de andre Provindser, hvor Industrien er større; et Forslag, som jeg med saa megen større Grund nu tør yttre, som jeg seer, at det og er fremsat af Hr. Wedel i hans med saa stor Lærdom og Flid og Erfaring samlede Værk om Landvæsenet, og hvoraf jeg tillige slutter, at hans Egn ligeledes maae trænge til Forbedring. Siellænderen kom jo aldrig ud af Husen, og han kunde dog især trænge til at ryste Muggenheden af sig. Haandværksmanden har stedse troet, at Lærlingen intet vidste, uden at have reist, og man synes at troe det samme i Henseende til den Lærde, om det er Fordom veed jeg ikke, men hvad Bonden angaaer vilde Nytten ustridig være stor. Thi man sige om Udenlands og Indenlands Reiser hvad man vil, saa ere de dog kun især lærerige for Practikere, den theoretiske Videnskabsmand kan vel dog i vore Dage kun i det høieste have den Nytte af sin Ulyksalighed, at han, som Horats siger, har seet, eller om han er kortsynet, havde kunnet see mange Folkes Byer og Moder, og at han da ikke med andre behøver, som Propertius siger,

pictos ediscere mundos

det vil sige: giennemreise Mappemonden i Sloprok; Men hvor mange nyttige Haandgreb og gode Indretninger vilde Bonden ikke derved komme efter. Da Agerdyrkningsmaaden i enhver af Danmarks smaae Provindser er forskiellig, og hver Maade kan have sine Fordele, vilde den indbyrdes Meddelelse

være

være gavnlig for det hele. Bonden fik derved Leilighed til at prøve alt, og naar han kom hjem kunde han friere ophøie sig over forudfattede Griller og vælge det Bedste, og da trænge igiennem dermed, da Bonden ligeledes gjør skrækkelig meget af den, som har reist paa sin Profession. Bondens Selvtænksomhed, som nu ligger nedgravet under skimlede Fordomme, vilde oplives, og den blive en mægtig Drivefieder til at sætte baade hans physiske og moralske Kræfter i Bevægelse. Det var jo dog først Omgang med Fremmede, som dannede hele Nationer, Grækere og Romere! Han vilde gavne og elske sit lille Fæderneland, og dette vilde igien blive Grunden til at elske det større. Thi for nærværende Tid er Bondens Patriotisme meget begrændset, endog enhver uden for hans Amt anseer han med lige saa skieve Øine som man paa andre Steder betragter de Fremmede, som dog stedse have været vore Lærere og endnu ere det, og længe vil blive det, og om hvilke den sublime Tacitus nu i en modsat Forstand vilde sige: multum (ut inter Germanos) rationis ac solertiæ. Bonden seer derfor paa hans Reiser og ved andre Leiligheder nøie efter Couleuren paa hans Medbondes Klæder og især paa hans Lapuse, som er det sande Factions Tegn der bestemmer hans Villighed eller Uvillighed. Saaledes ere Hætterne paa Hirschholms Amt alle røde, paa Friderichsborg Amt derimod hvide, men imellem disse røde og hvide Huer ere Stridighederne-

lige

lige saa sædvanlige, som forhen imellem den røde og hvide Rose i Engelland. Man erindre sig allene Feiden paa Kultorvet i Kiøbenhavn, som var saa stor, at den er forewiget ved en Vise trykt i dette Aar.

At Bondens Fædernelaud er saa lidet, kommer tildeels af hans indskrænkede geographiske Kundskab, som ikke kan udvides, da det er saa sieldent at nogen af disse Indfødninger forlade deres Føde-Egn. Taler man derfor med dem om noget, som har tildraget sig uden for den magiske Kreds, som begrændser dem, om det end ikke er mange Mile borte, da er dette for ham, som om det blev os fortalt fra en anden Verdens Deel. Enhver derfor, som fra hiin Side Roeskilde har nedsat sig iblandt dem, kaldes rigtig en Synderlænder, men er han kommen fra de andre Provindser, da er han, ligesom alle Fremmede, en Udlænder. Bonden ligner heri Grækerne med deres Hyperboreer, af hvilket ubestemte Navn adskillige, ja selv Plinius den Ældre, har dannet et bestemt Folk, da det dog kun viser, at Grækenland i sin Barndom ikke kiendte Norden høiere op end til Thracien. I dets Bierge fik derfor Kong Boreas (den personificerte mægtige Nordvind) sit Sæde. Men da Grækerne siden erfarede, at der paa hiin Side Biergene endnu var Folk oppe, maatte de jo nødvendig give dem Navn af Hyperboreer og med Kundskabernes Udbredelse maatte disse got Folk immer rykke høiere op. Saaledes vil det og gaae med Bondens Udlændere.

Hvad

Hvad forresten en saadan Hans Udlænder og Peer Synder angaaer, da omgaaes man ham i Begyndelsen med temmelig nordisk Kulde og han skal give tilstrækkelige Prøver paa Broderskab inden man rigtig vil antage ham i Samqvem, thi Bonden er sædvanlig indtaget af den ofte ikke ugrundede Fordom imod ham, at var der noget ved ham, blev han hiemme. Og ofte hæves Fordommen ikke, førend man paa gammel Ridder-Maneer har rakt ham en Staal-Handske, thi hos alle simple Folk er lidet Haarflen Venskabs Bekræftelse, ligesom hos alle forliebte Folk lidet Klammerie skal være Kierligheds Fornyelse. Men for at komme tilbage; denne Uvidenhed om Landene giver ofte Anledning til besynderlige Samtaler, saaledes taler man om hele Riger og Lande i Holsteen, jeg har ofte hørt Bonden sammenblande Jyder med Jøder og Jylland med Jødeland; og da en Bonde eengang blev tilspurgt, hvorvidt hans Qvæg maatte gaae i Evrestiden, svarede han, o! nu kan det gaae over hele Hiropien (Europa). Dog hvad vil man tale herom, i London selv kalder Mængden alt hvad som ikke er Engellænder Fransos, og — kiendte ikkun den gode Bonde sin egen Jord, da behøver han, ligesaalidet som den Salomonisk-dydige Hustrue, at vide hvor Landskabet Vensu og Roustian og Rumseval, Agapien og Vagten og Tunger og Eringsborg ligge i Verden. Men — hiin tyrkiske Caper, som i Middelhavet spurgte en Venetiansk Skipper, om

ikke

ikke Republiken Venedig grændsede til Rusland! jo! svarede denne, paa det Ottomanniske Rige nær. Men dette var og en Tyrk.

Da Bonden seer, som sagt, meget paa det legemlige, maae man ikke undre sig over, at han gjør sin Bug til en lille Afgud; ja! han giver endog Sielen sit Sæde i Maven, ligesom den ældre Helmoht og alle simple Folk, thi han har den endnu for høit i det tempereerte Clima til at lade den synke dybere. I Italien begynder den først, som Prof. Zecchini *) siger, at boe i de galante Regioner, og det kuns endda hos Kiønnet. Paa hiin Afguds Altar offrer han derfor i Følge den Nordiske Philosophie jevnlige og store Madoffere. Jeg vil ikke sige udsøgte, thi disse faldt kun i den finere Verdens Lod, og Bonden siger selv, det er kun Papiirs-Folk, som skal have Persille-Retter, men hvad der mangler dem i Godhed, det opretter han ved deres Storhed. Det er stedse anseet som en Skam for en Huusfader af denne Stand, naar Folket skal kunne spise reent op, og man siger for et Ordsprog: det er ikke got, hvor man skal skrabe Fadet, men til Lykke for os møder dette omen aldrig nogen, thi sædvanlig hører man, førend dette indtreffer, et lille Echo e regione epigastrica, som erindrer os om at slikke Skeen og putte Kniven i Lommen. Jeg har ofte forundret mig over, hvor

*) Della Dialettica delle donné.

hvor det er mueligt, at det menneskelige Liv kan rumme saameget *), og rumme det uden at udspiles til en øiensynlig Vidde, hvilket dog ikke skeer, thi vi er stedse den samme, og vi blive heller ikke feede, thi i hvor meget og hvor ofte vi end spise, saa see vi dog bestandig ud som Pharaos syv magre Køer, endog da de havde ædt de fede. Det maae altsaa være en Følge af Umaadeligheden, thi skulde og Landsbye-Maven rigtig kunde fordøie det, som i Sommerdagene indlosses først af Ost og Brød og Brændeviin til Froekost, dernæst af Sild og Søbemad til Davre, da af Ost og Brød og Brændeviin til Halgen (Halvgaaen) Middag, siden af Søbemad til Middag og atter af Smørrebrød og Brændeviin til Midaften og endelig af Søbemad til Nadvere og det alt efter Cølnsk Vægt, da maatte jo Fordøielses-Redskaberne stedse være i samme Bevægelse som Veirmøllen i Storm. Men hvo tør tale til Bonden om Maadelighed? han vilde da strax gjøre megen Ophævelse, fordi man ikke engang vilde unde ham saameget, som han kan æde, og for at unde ham dette, maae Hosbonden belave sig paa Spiser, der gjøre ham uskikked baade til at tænke og at arbeide, thi

*) Bonden selv synes ikke at kunne forklare dette paa anden Maade, end ved at tage Brystet med, som han derfor altid kalder Brødkisten.

thi ellers vilde han endnu hastigere faae Actæons Skiebne. Aarsagen til denne Graadighed troede jeg i Begyndelsen at være Bondens stærkere Legemsarbeide, men det er ikke den eneste, thi jeg har kiendt dem, som arbeide kun saare lidet, ja endog Børn, som kunde holde Skee om Skee med Pundtærskeren, og han er dog, endog hos Bonden selv, et Exempel paa en ønskelig Appetit. Det er heller ikke den grovere Føde, som gjør Mennesket mere grovtærende; thi man har Exempler paa dem, som ved Omflytning til finere Kost endnu ere blevne de samme. Det maa da især være Vanen. Den menneskelige Vom, siger Journalisten af Urfstädt, kan vænnes til en uhyre Udvidelse, og dette skeer hos Landmanden fra den første Ungdom af, thi sielden seer man Børnene uden at have Mundqværnen i Bevægelse; den synes kun egentlig at staae stille imedens de sove, thi sædvanlig faae de paa Sengen deres sidste Stykke Smørrebrød efter den første Aftensøvn og det første efter deres sidste Morgensøvn. For det meste falder og deres Gang meget iblandt de Skabninger, som man gierne ønsker altid at ville æde og som for det meste opfylder vor Ønske, og Barnet bliver da formedelst Ideeassociationen, om jeg saa maae kalde det, et evigtyggende Væsen. Naar Ungdommen siden træder ud iblandt Fremmede, tiener den altid paa Hosbondens Kost, og fordi den da strax kommer i en Cirkel af Mennesker, som giøre Spiselysten til Øiemeed

per

per eminentiam, danner den sig naturligvis efter disse. Jeg har derfor kiendt Former, som endog efter de overflødigste Retter have forsynet sig med et vægtigt Brødstykke, for ved Madens Synkning at kunne stedse holde den samme Høide. Dette er især Tilfældet, hvor man nyder Ruugbrødet ublandet, som da spises af Folkene med samme Appetit som Kager af Barnet; for den menneskelige Graadigheds Skyld blander derfor Huusbonden her paa de fleste Steder Bygmeel i Brødet, thi da skal det bedre kunne imodstaae Forgiengeligheden. Saaledes æder man tidlig her paa Landet Forstanden herunter, og jo dummere vi blive, desto mere æde vi, og jo mere vi æde, desto dummere blive vi, saa vi tilsidst ikke kan blive stort andet end gaaende Madskabe, thi igiennem alle de forrige Aarhundrede blev jo en tom Mave anseet som det fornemste Middel til at blive et tænkende Hoved, og hvor mange af de gamle Philosopher have ikke tilsultet sig deres snurrige Ideer? Endog John Law fandt Afhold fra Spise saa gavnlig, at han i sine yngre Aar ikke nød andet end lidet Hønsekiød for at have sine Tanker ved Kortene.

Hos Bonden derimod seer man tusinde Undtagelser fra alle diæteriske Systemer. De Spiser, som ere lette og fordøielige, foragter Landmanden, han fordrer alt hvad der, som han siger, kan ligge haardt i Maven; om de menneskelige Indvolde i deres Sundheds Stand kræve dette for Varighedens

Skyld, eller for at søndergnide det øvrige ufordøiede, overlader jeg Kiendere at bedømme, men i denne sidste Hensigt æde jo Fuglene Steen, ja Strudsen endog Jern, og i hiin Torsk fandt jeg ikke allene en Flynder, men ved Siderne af den 4 hele Krabber, ventelig som Møllestene, men her kiende vi intet haardere end Brøder; Bonden nyder det derfor bestandig, endog til hans Grødsøbe. Ja! I Herrer Salernitaner kommer til Bonden og lære ham:

Ex magna coena stomacho fit maxima poena,

og han vil trække paa sine Skuldre og sige som sædvanlig: De Høilærde prente altid saa meget. Her indtage Pigerne sædvanlig et Fad fuldt Søbemad i det Dieblik, da de vil gaae til Nattehvile, og det paa Grund af den meget rimelige Slutning: hvad man spiser om Dagen, løber man bort, men det sidste Maaltid giver Kræfter. Og hvorledes, sagde hiin Karl, vilde jeg kunde sove, dersom jeg ikke i Forveien havde faaet min gode Nadere? og jeg saae ofte Karle og Drenge, stoppede endog til Rebbet, at hvile ligesaa sødt, som Rutulerne, da Nisus og Euryalus hoppede over een efter den anden af dem; toto proflabant pectore somnum. Man seer altsaa, at Verden beherskes af Indbildninger. Men, spurgte jeg engang saadanne; drømme I ikke meget om Natten? Nei! svarede disse, uden vi have seet nogle Løier om Dagen, som igien kan falde os ind om Natten: Noget som efter Hippocrates og Rimelighed er

et Kiendetegn paa en fortrinlig god Legems Sundhed. Altsaa kan enten deres Organer endnu fuldkommen hvile, (ifald dette er mueligt,) eller om de ikke alle hvile, da er dog det Gøglespil, som Phantasien driver med disse, endnu ikke ubehageligt. Atter en Undtagelse i Diætetikens Grammatik. Ja! hvad er alt Diætetik? Sanctorius i hans statiske Lægekunst vil at man fra Bielken i sin Stue skal hænge paa en Bismerkrog imedens man spiser og holde Øie med Loddet, at man ikke æder sig ud af Ligevægten; Bonden holder kun Øie med Fadene og „æder mens han aarker." Om det første er Diæt, veed jeg ikke, men at det sidste maa være det, slutter jeg af Bondens Sundhed og langvarige Levetid, da en Keiser Maximilian der endnu næsten kunde see det 70 Aar gamle Barn grædende at faae Hug af Faderen, fordi det lod Bedstefaderen falde. Dog — maaskee kan Vanen gjøre begge hine Contraster gavnlige for Mennesket, thi Cornaro sultede sig gammel og Drakkenberg svirede sig ældre *).

Men ligesom enhver Umaadelighed slaaer Mennesket med sine egne Vaaben, saa gaaer det og her. Pleier Bonden ikke til den ordentlig bestemte Tid denne hans Afgud, da erklærer den ham strax Krig og den tager ikke imod nogen Capitulation; un ventre

 af-

*) Den første blev 101 og den sidste 146 Aar gammel.

affamé n'a, point d'oreille. Kort sagt den bliver en Tyran, og Bonden, som føler dens Svøbe, bliver mødløs og i samme elendige Lune, som Drankeren naar han er ædrue; thi hans Mave-Nerver, som da ikke paa behørig Maade kan afficeres, pine ham, og han er for sund til at giemme en Sliim i sine Indvolde, som kunde berolige dem. Der er derfor neppe noget Menneske, som mindre kan taale Sult, end den stærke Bonde og fra denne Side betragtet anseer jeg ham kun for en maadelig Kriger. Dog jeg taler her kun om Bonden i hans daglige Virkekreds. Er han altsaa om Sommeren paa Marken alt for langt fra Magasiner, da falder det ham ofte besværligt at holde ud fra Maaltid til Maaltid. Hans Mave hænger da strax, som det heder, ved Rygbenet. Samtalen dreies nu immer til Klokkeslettet, og dette veed sædvanlig enhver Bonde ligesaa nøie at bestemme, som den Stadsbetient, der hos de ældste Romere maatte efter Solen, i Mangel af Uhre, raabe til Folket, naar det var Middag eller Aften. Bonden seer og op efter Solen, kan Huen derved falde ham bag af Hovedet, da er det Middag; han maaler sin Skygge, kan han spande den med et Skridt, da har Maven gyldig Aarsag til at brumme; er Bonden saa nær ved Taarnet, at han kan høre Tiden tale, da lytter han idelig efter den, og denne maae atter lystre den mægtige Bug, thi som oftest gaae Landsbyeklokkerne, ligesom Bondens Fordøielseskraft, for hastig.

Bon-

Bonden retter sig i dette Stykke efter det Baselske Kirkemødes Beslutning; thi efter Hofraad Meiners og fleres Beretning skal det have været de høilærde Fædre, som i Basel have sat Uhret en heel Time foran Tiden, ligesom her endnu er brugeligt, for tidligere at komme til Bords, endskiøndt jeg ikke er af hiin store Mands Mening, snarere troer jeg, at saavel de baselske Fædre, som Bonden, kan have en philosophisk Grund for sig, thi under tvende Omstændigheder forekommer Tiden lang for Mennesket, enten naar man har ubehagelige Forretninger, eller og, som just hos begge er Tilfældet, naar man i en Stunds udretter mange gode Ting.

Den eneste Punkt, hvori jeg har fundet Bonden at holde Diæt og det en fiin Diæt, er i Henseende til den her i Landet saa kaldte Skorpe (Brødringen). Den gaaer Bonden meget nødig til at spise, maaskee han frygter for galdeagtige Sygdomme, i Følge Verset:

Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam.

Nok er det, han skiærer den stedse meget forsigtig fra Krummen eller rettere han æder Krummen ud. Maaskee kan den Fattige lade den glide med, men da skal han og være meget fattig og om dem tales ikke her. Naar man vil bedømme et Folk, da maae man betragte dem, som nogenledes leve i Frihedss og Velmagts-Standen. Thi ligesom Mennesket, naar det

har Magten i Hænderne, viser sig ganske forskielligt fra det, som det var under Indskrænkelsen, saaledes er det og et i Overflødighedsdagene og et andet, naar det underkues af Fattigdom. Jeg har kiendt mange af denne Stand, som neppe kunde erhverve sig selv det nødtørftige Brød, men som dog efter et Par Ugers Ophold i Huse, hvor de fandt det overflødigt, kunde med Ligegyldighed henkaste Brødskorpen, som noget, der ikkun var for Svinetønden. Saalidet seer det dyriske Menneske enten tilbage paa de forbigangne eller ud til det tilkommende; — den lave Pøbel kaster under Maaltidet Brødet paa Gulvet, den høie i Hovedet paa hinanden.

Af Kiødvare er intet Bonden kierere end Flæsk, dette kalder han fortrinlig: Suul, og han elsker det saa lidenskabelig, at han kunde spise endog det geile Spek, ligesom Tartaren de hele Klumper Tælg, til hver Maaltid uden at kiedes derved. Naar han derfor skal beskrive os en Mand, som nyder Livets høieste Gode, da maae det være den, som lever af Flæsk og Brændeviin. Denne overveiende Flæskeappetit er lige saa gammel, som det Danske Folk selv. Efter Westenrieders Beretning *) anpriste Tydskerne endnu i Middelalderen Flæsket endog som et Helbredelses Middel. Vore Forfædre satte endog deri det tilkommende Livs Lyksalighed; og at tænke sig en Him-

*) Hist. Calender 1791. p. 168.

Himmel uden Flæsk, var lige saa umueligt for dem, som i Begyndelsen for Grønlænderne at forestille sig en Himmel uden Sælhunde. Naar de her havde slaaet hinanden ihjel, da skulde de hisset hos Odin i Valhalla drikke Miød i Mangel af Brændeviin, og spise Flæsk af Soen Serimner, som havde den gode Egenskab, at den var uopædelig; i hvor meget man rend skar bort af Flæsket, saa voxte det dog strax ud igien, ligesom Leveren paa den arme Prometheus. Og denne besynderlige Udødelighed var jo paa en vis Maade nødvendig, ifald Odins Boelig ikke skulde blive alt for fuld af Sviin. Den Londonske Brændeviinsbrænder Joseph Mawbey havde nok i sin Tid det smukkeste Svine-Menagerie som fandtes i hele Europa, thi som den troeværdige Skribent Pennant beretter, kunde man daglig høre to tusinde af denne Slægt grynte i hans Gaard, men hvad vilde endnu dette forslaae for de Odinske Helte? Dog man kan ikke undre sig over, at de Gamle giorde meget af Svinet.

Selv en Minerva skylder det
Alt sit Latin (om man forstaaer hiint Ordsprog ret) *)
Ja derfor svøbtes og al gammel Viisdom ind
Saa smukt i Svineskind.

Af Havets talrige Vrimmel elsker min Helt især Silden og Klipfisken, men denne sidste nyder han

*) Sus docet Minervam.

kun ved festlige Leiligheder, derimod faaer hvert Lem i Bondestandens Familie daglig til sin Davre een Sild, som maae være kogt. Dette er nok en Vedtægt fra de Tider, da Sildefangsten her paa vore Kyster var hyppigere end nu, thi i vore Dage da Bonden sædvanlig maae kiøbe dette Slags Suul saltet (i en dobbelt Forstand) hos de Handlende, fordi man her har kanoneret Silden over til de Svenske Kyster, hvor man paa visse Tider har større Respect for den, end for hele Commandantskaber *), falder denne Spise ham ikke læt, naar hans daglige Huusholdning er stor. Men i Almindelighed nyder Bondens Tyende kun Silden til dette ene Maaltid, og imod deres Villie kun een af Gangen, fordi Overflødigheden af denne Spise fordum ligeledes har giort dette til en Vedtægt, som nu lige saa punktlig efterleves, som hiint Edict i Hamburg, hvorved det forbydes Hosbonden at give hans Folk Lax mere end to Gange om Ugen.

Dog nær havde jeg forglemt een Ret, der er lige saa stor en Delicatesse for Bonden, som Blodpølser **), hvilke man her for Mængdens Skyld koger i

Tar-

*) See: Min Son på Galeian. p. 11.

**) Nordboerne her ere overmaade meget for Blodspiser, maaskee Climatet og deres eget Blods Fortyndelse udfordrer denne og andre fede Spiser, thi de

Rus-

Tarme og Vomme og Kaalblade og Poser, ja jeg troer i Støvleskafter, om man kunde undvære dem, og denne Ret er Syltemelken. Den Fattige kierner Smør af sin Faaremelk, men den Rigere nedlægger den fra en Tid til en anden med nogle af de groveste Specerier og lidet Salt, som undertiden ved den daglige Omrøren iblandes for at hindre den alt for stærke Giæring. Tartarerne lave omtrent paa samme Maade deres Koumiß af Hoppemelk, hvorom Dr. J. Grive har handlet i 1 Bind af de Edinburgske Transactions, hvor han tillige anpriser den, som helbredende i Nervesvækkelser og Tæringssygdomme; maaskee vilde vores Faaremelk ogsaa i denne Henseende være gavnlig, den kunde da faaes lettere og paa denne Maade til mere vedholdende Brug, end den nu anpriste Gedemelk. Men dette var jo atter en Episode. — Naar da omsider Vinteren kommer, for, som Bonden siger, at spørge hvad Sommeren

har

Russiske Akademier ansee det, som den eneste Aarsag, hvorfor deres Landsmænd kan udholde Nova Semlyas Vinterkulde, at disse der, ligesom Samojederne, drikke det friske Rensdyrs-Blod. Dette gior vel ikke vore Antibartholiner, men dog lade de Dyrets friske Blod strømme ud paa Grønene, og inden Aftenen ere dets Tarme vendte, og Gaardens Folk sædvanlig halvdøde af Pølseæden. Men i gamle Dage havde man jo intet rarere at offre Guderne, end Blod, og det af Mennesker.

har fortient, da maae ogsaa denne Liv-Ret frem, som nu er bleven lige saa tyk som en Bondevelling. Sædvanlig dypper man den op paa Brød, og den forstaaer især at spise Syltemelk, som kan bierge den største Føring til Munden, men man vilde endnu bedre forstaae Kunsten, om Naturen havde givet os en Mund til hver Haand. Det smager just ikke got, men om Smagen lader sig jo ikke disputere. Bondens Smag er desuden ogsaa gandske forskiellig fra Kiøbstædfolkenes, hvad disse kalde got, det vilde han forlade, jeg troer om det endog var en Skildpadde-Ret, og heller gaae hans arrigste Fiende Hungeren imøde, hvilket jeg mere end eengang har erfaret. Men i de Tilfælde, hvor Moraliteten ikke lider derved, er det vist nok en stor Lykke for Mennesket, især det grovtærende Menneske, at Vanen har saa mægtig en Indflydelse paa Smagen.

Naar man vil tale med Bonden, saaledes at han skal forstaae det, da maae man bruge faa og bestemte Udtryk. Han er en lige saa stor Hader af Høfligheds Omsvøb, som Tacitus af Hyklerie. Taler man i den belevne Mands Tone med ham, da enten fatter han det ikke, eller og han frygter for Baghold. Spøg maae man aldeles ikke tale i Bondens Nærværelse, uden det er meget haandgribeligt, thi ellers virker strax hans Mistænkelighed imod det cultiveerte Menneske dette, at han hentyder endog de uskyldigste Ting paa sig selv. Det Mørke, hvori han

van-

vandrer, tillader ham ikke at opfange de Lysstraaler, som hans opklarede Medmenneske kaster fra sig. Overhovedet han forstaaer ikke andre Vittigheder, end de, som den finere Verden kalder Grovheder. Og hvor er det og muligt? hvad er Vittighed andet end en Færdighed hos Sielen i at udfinde Lighed imellem de Ting, som synes forskiellige, og Contraster imellem de Ting, som synes lige? men hvorledes vil han hastig kunde føle disse Ligheder og Forskjelligheder, han som ikke har vant sig til at tænke over Tingenes Charakterer og deres indbyrdes Forhold? Han leer derfor ikke meget, eller naar han leer, da er det ofte over saadanne Ting, hvorved den Vise næsten kunde græde. Thi Bonden har endnu ikke bragt det saavidt som mangen een, der stedse leer, fordi han troer at finde Ligheder og Uligheder allevegne, endog hvor der ingen er, og som just ved sin megen Latter viser, at han er en Tosse.

Da Bonden altsaa selv ligesom hele Mængden er Contrast imod alt det, som kaldes Genie, undrer jeg mig ikke over, at Horatius kan sige odi profanum vulgus, malignum sperno vulgus, og at Epikur, og efter ham Seneka bekiender: jeg har aldrig søgt at behage Mængden, thi hvad jeg veed staaer ikke den an, og hvad den agter høit forstaaer jeg ikke. Men de ere dog begge til, baade Geniet, som ikkun vilde blive mat, uden Mængdens stærke Arme, og det grovere Menneske der ikke kan være Genie, fordi

det

det da ikke var stærkt. Jeg troer og det bliver en Sandhed, hvad hiin ulykkelige Digter siger, at det maadelige Hoved er en langt bedre Deel baade af det politiske og videnskabelige og konstige Hele, end Geniet, thi Geniet vil stedse byde og ikke bøie Nakken under andres Indretning. En Stat derfor af lutter baade virkelige og indbildte Genier, vilde have lutter Konger og intet Folk; men det skal ikke være got, hvor man hår mange Konger, det sagde allerede Homer, og hiint sagde en Mand, som i sine Vælmagts Dage elskede sit egeet bitte Jeg saa høit, at jeg troer han ikke skulde have anseet det for at have været for meget, om man brændte Bondens landsalige Hytte blot for at lave ham et blødsødet Æg.

Det er ellers beklageligt, at Bonden endnu ikke har bragt det saa vidt i Oplysning, at han kan taale jevnlig Omgang med det opklarede Menneske, og selv dette er en mægtig Hindring for hans eget Fremskridt til Cultur; thi taler man ofte med ham, da taber han tilsidst, jeg vil ikke sige, al Agt, men han sætter endog al Velanstændighed tilside; han bliver det han er, Bonde. Det er derfor lettere skrevet, end det lader sig udøve, hvad man fordrer af Folkelæreren, at han ved jevnlig Omgang skal søge at bibringe Bonden Klogskab og Sædelighed. Skal han agtes af ham, som Lærer og Fader, da maae han, paatage sig et Væsen, som ikke behager Bonden, og denne skyer da hans Omgang; behandler han ham

som

som Ven, da staaer han Fare for at tabe den Anseelse, som skulde give hans Ord Vægt, og Bonden hører ham ikke mere, og med dette taber Religionen. Den Vise maae derfor stedse holde dette Barn i en vis Afstand fra sig, giør han ikke dette, da roser Bonden ham vel som en gemeen Mand, ifald han er givt, eller, er han det ikke, da som en gemeen Karl (thi som det er Opdragelsen der giør Mennesket til Menneske, saa er det og i Bondens Sprog kun Mandinden, som giør den Stærkere til Mand) men Følgerne vise, at han har mere tabt end vundet. Friheden var selv igiennem alle Aarhundrede skadelig for Folk, som ikke vare vante dertil.

Ligesom Bondens Sæder og Levemaade er forskiellig fra Kiøbstædmandens, saa er og hans Sprog det i mange Dele, og jeg er forsikkret paa, at Kiøbenhavneren ikke stedse skulde forstaae Bonden, naar han længe talte med ham. Han bruger mangfoldige gamle Ord, og hvor vi have naturaliseret fremmede, der veed han endnu at tilkiendegive sine Tanker ret got ved gamle naive Udtryk. Ved mange af de Ord, som vi bruge, forbinder han ganske andre Begreber, og vi ved de, han bruge, og dette vilde ofte give Anledning til Mistydning. Han tager overhovedet alle Ord i deres oprindelige Bemærkelse. Saaledes f. E. hedte det om hiin omstreifende Pudsenmager, at han forstod alle de Tungemaal, som til var; thi han kunde gale som en Hane, gnægge som et Føl, brøle

som

som en Tyr og miave som en Kat. Ja! sagde derfor en gammel Bonde, saadan en Karl fortiente at være paa — Kunstkammeret. En anden Gang afbrød en Arbeidsmand pludselig sin Gierning, for med megen Alvorlighed at spørge mig; hvad dog det var, som Folk kaldte den sorte Skole. O! svarede jeg, der lærer man Latin; jeg har selv engang gaaet i den. Vor Herre bevare os for saadant Latin, siger han, der har jo Folk med bare Dievelen at bestille; og jeg forstod ham nu. Da jeg engang spurgte en Bonde, om de i hans Egn tillod Svinene at gaae paa Rugageren om Efteraaret, og han strax benægtede dette, siger jeg: See! saa vaage I dog derover! men endog denne Trope bragte ham ud fra Meningen, og han igientog da: Nei! der vaager saa gon aldrig nogen. Ogsaa vilde man have giort hiin Karl, om hvilken hans Kammerat fortalte, at han nu havde meget god Levemaade, stor Uret, ifald man her ved Levemaade havde forstaaet Cultur i Forstand og Sæder. Nei! Karlen kan endnu være den samme og dog have den bedste Levemaade, naar han blot faaer flere Maaltider om Dagen, mere Brændevin eller blot mere af det bævrende Flæsk. Af fremmede Folkes Sprog synes han allene at have laant nogle Udtryk hos de Svenske, men hvo vil undre sig over det? da disse Naboe-Kyster saalænge stode under een Krone, og da Overgangen fra det ene af disse Folk til det andet er endnu saa hyppig, saa det

maa-

maaskee er vanskeligt at sige, hvo her giorde Udslaanet. Hvad ubeslægtede Sprog angaaer, da giver Bonden ikkun overmaade faa Ord lige Rettighed med hans egne, og disse maae endda i Forveien lade sig trække over en dansk Læst, som, at jeg atter skal anføre et Exempel, Ordet Tvistion, et Udtryk, som overalt bruges i disse Egne i Stedet for Stridighed, Disput, men øiensynligt er det dannet af Ordene Tvistighed og Qvæstion, og hvorledes? per apocopen, aphæresin og synæresin; saamange grammaticalske Figurer maae den gode Bonde her bringe i Bevægelse for at sætte et dansk Hoved paa en fransk Hale, og har han da ikke Aarsag at frygte for det Fremmede! Men i Valget af sine Udtryk er Bonden langt fra ikke delikat, han benævner gjerne enhver Ting med sin egen Charakteer. Sædvanlig ligger hans Hierte aabent for enhver, ligesom den udstrakte rolige Søe, og saaledes ogsaa hans Ideer. Men heri maa man undskylde Bonden, thi hos ham er Følelsen af Skam ikke saa forfinet, som hos os, hvor den er gaaet over til Miner, endog til Stillinger, ja! i saa høi en Grad til simple Udtryk, at man neppe tør nævne, uden med Respect at sige, Skidenstrædet. Saavidt har Bonden ikke drevet det, men alt dette er jo og noget ganske relativt. Vi tør end ikke benævne Uløi med sit egentlige Navn, men Chineserne gad det endog i Lord Macartneys Nærværelse, som en stor Delicatesse. Overhovedet hos den poleerte

 Ver-

Verden er alt poleert, hos Barbarer er alt barbarisk, enten følge de Naturen ligefrem eller og de overdrive alt til det Urimelige; de kiende ikke Middelveien. Gotherne vare Barbarer i deres Sæder, og de vare det endog i deres Bygningskunst; Scholastikerne i deres Ideer og ligesaa i deres Sprog, og de ældgamle nordiske Digtere røbe gandske got deres Aarhundrede, thi deres Billeder ere valgte med gammel nordisk Forvovenhed, og de passe sig sædvanlig lige saa got til den betegnede Gienstand, som hos hiin sildigere Digter Solen og et Stykke Smørrebrød. Men i Henseende til Sprogets Bluefærdighed var ja endog hos de cultiveerte Romere Smagen endnu heel raae; det undrer mig derfor at visse Forfattere saa meget kan ivre imod endog langt ældre Skribentere, fordi de ikke have skrevet i vore Dages Tone; og Stoikerne — ! hvis Philosophie dog saa meget yndes, med eet Ord Bonden er en Stoiker i sin Tale, men det bliver endnu et Spørgsmaal, enten de nøgne eller de maskerede Udtryk skade meest. I Bondens Kreds synes hiin Stoicisme blot at forstaaes, eller i det høieste at bestyrtse. Allegorien derimod ligner et behageligt Objekt, som ligger skiult under en Transparent, det virker langsommere og heftigere paa Indbildningskraften, og de indhyllede Ord ere maaskee ligesaa farlige for Øret, som hiin blot i Flor indhyllede Venus var det for Øiet. Bonden bruger og i sin Tale jævnlige Ordsprog, man kan derfor undertiden

den høre ham sanchopansere baade i Øster og Vester. Denne Maade at udtrykke sig paa var i de ældste Tider meget almindelig. Østerlænderne yndede især Tankesprog, og som Folk, der stedse blive staaende ved alt gammelt paa Grund af deres naturlige Ladhed, som igien er en Følge af Climatet, bruge de dem nok endnu meest af alle Nationer. Fra disse gik de over til andre Folkeslægter. Om de have deres Oprindelse af Mangel paa sammenhængende Systemer i Moralen, hvilket Pölitz mener i hans Culturgeschichte der Menschheit 1 p. 321, eller om de grunde sig paa nøiere Kundskab om det raae Menneske og dets snevre Fatte-Evne, veed jeg ikke, men saameget seer man, at de Gamles Ethik bestod i lutter fragmentariske Sætninger. Saadanne Gnomer vidste Alderdommens Vise at indklæde i en behagelig Dragt; de overtrak disse Siælens Sundheds Piller med Guld, ligesom Apothekeren sine, for desto bedre at liste dem ind i Menneskers Forstand, og de opnaaede deres Hensigt, thi de bleve omsider Folkemoral. At den gnomiske Læremaade og har været den herskende i Christendommens første Epoche, seer man af Athanasius, som beretter, at Syrachs Viisdom blev overalt lagt til Grund ved Cathechumenernes Underviisning af Catecheterne, en Omstændighed, som tillige viser os, hvorfor dette Alderdommens Verk er rigere paa Gloser og Interpolationer, end ethvert andet; fordi enhver Catechet lagde en Efter-

til af sit eget. I det N. T. forekomme og Tankesprog hyppig, ja selv de ti Bud Ord synes at have været Gnomer; de udmerke sig blot fra de følgende ved deres store Simplicitet, som røber deres høie Alderdom og det Folks Raaehed til hvilket de først bleve givne. Ogsaa vore Forfædre have agtet saadanne Maximer høit, som sees af Saxo, der jævnlig lægger dem sneseviis i hans Heltes Munde, og hvad Under! da den blev stedse anseet for den Viseste, som kunde opregne de fleste. Hos Almuesmanden bleve de Ordsprog og fra Talen gik de over til Sæderne. De gialdt hos dem som politiske, moralske og oeconomiske Love. Man maae og tilstaae at disse Ordsprog netop forene alt det hos sig, som behager den Enfoldige. Deres Indklædning er ofte billedlig, og den er i Sammenligning med de abstracte almindelige Udtryk, hvad den analytiske Læremaade er imod den synthetiske. De ere korte, at den mindre oplyste let kan oversee dem, og det sindrige, som han nu engang har fordøiet, bidrager til at de fæstes paa Hukommelsen. De bleve endnu langt ned i det forrige Aarhundrede hyppig brugte i al offentlig Foredrag, hvorfor og den lærde Peder Syv anbefaler sine Ordsprog til de Candidater, som ville danne sig til Prædikestolen. Men da Bonden endnu er et heelt Seculum bag efter den øvrige hele Verden, kan man ikke undre over, at han ogsaa herudi er gammel, saa at disse Maximer i tusinde Tilfælde bestemme hans Tænke-

og

og Handlemaade. Kun Skade at de vittige Laster og have her-udstrøet deres Klinte iblandt Hveden *), saa at mange af P. Syvs Ordsprog lede til det Urigtige. Den udødelige Procantsler Pontoppidan har søgt at afluge dette Ukrud i sin Bog: onde Ordsprog, som fordærve gode Sæder; men dette meget nyttige Skrift er ikke saa almindeligt i Land-Almuens Hænder, som det burde være.

Bonden elsker fortrinlig Poesie. Dette maae vist nok forekomme os besynderligt, at Landmanden, som baade i sit Væsen og i sin Tale er saa jevn og ligefrem, finder Behag i et Sprog, hvor Udtrykkene som oftest ikke ere de egentlige, og hvor Tankerne for Rimets Skyld ikke stedse kan følge paa hinanden i den strængeste Orden, og som altsaa synes at have forladt den simple Natur, men det er dog saa, og Bonden har dette tilfælles med alle Alderdommens Folk, som heri elskede det Svulstige. Poesien er derfor langt ældre end Prosa; man kiender nøie den Tidspunkt, da baade Græker og Romere begyndte at skrive Prosa, men Poesiens Epoche taber sig i de ældste Tiders Mørke. Endog de første Capitler i Mose Bøger ere poetiske Fragmenter. Ogsaa vore Eddaer ere unægtelig Poesie eller farceret Poesie; dens biergagtige Metaphorer og dens himmelhøie Bombasterie,

 røbe

*) See Khr. Suhms Skilderie af Verden II. p. 34, og Provst Hasse hist og her i Almues-Læreren.

røbe blot en ophidset Indbildningskraft og en raae Tidsalder, som overdriver alt. Irming *) mener og at Menneskenes første Venligheds Sprog har været mere Sang end Tale. Cook fortæller om Indbyggerne paa nye Seeland, at de sang deres Forfædres Bedrifter ud, og (siger Kraft) **) „skal man slutte sig til de ældste Tiders Poesie af den, som de Vilde endnu bruge, da haver den ikke været andet end en ligefrem Fortælling af hvad man tænkte, som blev siunget ud med en vis Melodie," jo mindre et Folk derfor er rykket frem fra sit Barbarie, desto mere syngende er deres Udtale. Men Talens Sang knyttede snart Stilens Baand. Førend de gamle Folkeslag endnu havde bragt det saavidt, at de kunde læse Skrift, maatte de og indprænte alt paa Hukommelse, baade hvad deres Love og Religion og Folkehistorie angik. Men for at dette desto bedre kunde opnaaes, valgte man Poesien, da deels det sublime i Udtrykkene bidrog til at anspænde deres Opmærksomhed, Billederne til at virre Imaginationen, og Stilens Baand bandt det til Hukommelsen. Derfor lærte og Børnene hos de ældste Cretenser baade deres Love, deres Gudsange og Heltebedrifter paa Vers. Bonden, som ikke har megen Tid at anvende paa Læsning, vil og gierne beholde det han eengang har lært,

*) Unters. üb. d. Mensch. II, 162.

**) Om de Vilde, p. 315.

lært, ja endog Udtrykkene, for i paakommende Tilfælde at kunne meddele sine Brødre det, da han saa faaer Navn af en vellærd Mand, han vælger derfor helst den bundne Stiil. Saaledes har jeg ofte hørt ham under sit Arbeide at declamere hele Kiempeviser, hvilke han meget agter, men især den Romance som Bonden kalder Skiøn Valborgs Vise, og vi Axel Thorsens; ligeledes Kong Arthyrs Vise. Og selv Anholterne elske meget Peder Paars. De fleste af de opbyggelige Psalmer kiender Bonden og Ord til andet. Det var derfor got om den luttrede Christendoms-Lære var affattet i Sange og leveret Bonden i Hænderne. I Sandhed han vilde erindre sig disse, naar han havde forglemt alle Systemer.

Da Bonden lever mere affondret fra Folk af fremmede Nationer, end vi, saa maae nødvendig hans Sprog være mindre blandet med fremmede Ord end vores, og dog er hans Sprog ikke fattigere, men han veed ofte meget naivt at udtrykke sig. Saaledes siger han aldrig at reparere sin Gaard, men at bøtte paa den. Hvad der bøttes paa Gaarden om Sommeren, forfares om Vinteren. Skal noget istandsættes paa Vogne eller andet, heder det at lave den Ting. Hans Tingning er vores Accord og naar vi sige at slutte Accord med nogen, da kalder Bonden det at tinge. At bøde for sig med noget, det er at parere af. Bonden siger ikke at have Uhr i Lommen men paa Lommen. Saasnart det er mueligt, he-

der i Bondens Mund: saasnart der er Redning til. Vil Bonden udtrykke at Sæden paa et Sted er bedre end paa et andet, da siger han: denne raader for den anden; er den overhovedet god, da har man Sæd, som kan drage til. At formaae noget ved Kræfter kaldes her at mægte. At rive en hesselig over, det er at oversuse en med Skienden. Jeg skal undres paa hvor han er, d. e. jeg gad vidst ꝛc. At eenes om en Ting, er at blive forligt om noget. Gaaer noget meget urigtigt til, da siger han: det er ikke ligt noget. Jeg har gaaet længe og traadt, siger Bonden naar han maae bie. Ved Finants-Sager forbinder Bonden ingen gode Begreber, thi saa ofte han bedrages, siger han strax: jeg er bleven narret ved Finantserie. At kunne spise meget, heder her at være storædende eller og at være lovlig til Tanden. Som Idiotisme i Bondesproget maae det anmærkes, at Pronomen meget ofte sættes efter Navneordet, ligesom det var brugeligt i de ældste Tider og Sprog og findes i Sagar og paa Runestenene. Bonden siger derfor sielden: hans Kone, men Konen hanses; han siger ikke det er min Dreng, men Drengen min; ligeledes Faersens, Moersens, Gaardsens, som om han vilde sige Fader sins, ligesom man i Edda finder Hestsins, ꝛc. Til at benægte bruger Siellænderen sædvanlig to Negationer, saaledes, at jeg skal anføre et Exempel, sagde engang en Bonde: han er just ikke saa gesvindt paa Munden intet. En Sprogfeil, som

en

en vis Skolelærer ofte begik, og som hans Disciple imod hans Villie, men efter hans egen Grammatik, tog affirmativ i Anledning af en Eftermiddagsforlov. Alle Verba activa udtaler Bonden passiv, saasnart de staae i enkelte Sætninger, uden at styre nogen Casum, som Hunden bid's ɔ: bider. Tidslen eller Miderne (et Slags meget smaae Myg) stik's, Manden bandes, en Archaismus, som maaskee kan tiene til Oplysning ved D. L. 1 — 13 — 18, hvor „reises og fældes" ogsaa synes at skulle forstaaes activ, ligesom forgaaes i Stedet for forgaaer hos P. Syv p. 502, hvorfor det og især er Bonden, paa hvilken hiin gamle Gaade kan giøre Indtryk: alting forgaaes, men aldrig faaer Gaas Træeskoe. Ja paa visse Steder, især paa Fredriksborg Amt, er dette s saa yndet, at Ungdommen, naar den kan begynde at læse med Forstand, gierne sætter det i Stedet for alle de active Verbers r. Ligeledes siger Bonden: hvem eyes det i en activ Bemerkelse, naar han derimod bruger Ordet: eye, da forbinder han det med dat. personæ om at skylde en noget: jeg eyer ham 2 Rdlr. Overhovedet Bonden elsker meget Consonanten s i Enden af Ordene og han bruger det ved de fleste participiale Adjectiva; saaledes siger han bestandig rindendes Vand ligesom i gamle Dage. Ved sammenlignende Sætninger bruger Bonden ikke som vi Adverbiet „end," men han siger altid, det er bedre, om det. Hvad som for

de andre Herts Bønder er skeet forleden Dag, indtraf for Siellænderen hiin Dag.

Da jeg her taler om Bondens Dialect, vil jeg endnu tilføie nogle faa Ordsprog, som jeg ikke har kunnet finde hos P. Syv:

Man maae hielpe sig med Armod, til man faaer Fattigdom.

Den skal have en lang Madpose, som kan holde en anden ud. (om den Pige, som skal oppebie en Kones Død.)

Han lader Ile gaae til Hvile.

Vil man bygge sit Huus efter hver Mands Raad,
Saa kommer det kroget til at staae.

Vil han ikke bie, kan han ri'e.

Han har Dagen og Veien for sig.

Dagen er jo aldrig saa lang, at Aftenen er jo Enden.

Der er ei voxen Urt saa stærk,
Som kan fordrive Dødens Værk. (contra vim mortis &c.)

Brændeviin for en Skilling til Davre er sundt,
For en Skilling til Middag gjør intet ondt.

En Klud er bedre end et Hul.

Er det ilde giort, saa er det vel betalt.

Jeg

Jeg maae tage af begge Ender paa Brødet. (naar den Fattige maae bruge sit Ruugmeel baade til Grød og Brød.)

Hvo som sover i Høst og Vaar,
Maae sove det hele Aar.

En lille og vòven (vaagen)
Er bedre end en Stor og doven.

Synden Soel og Norden-Vind
Det kan bage Hyrens Skind.

Brav Møg i Vongen
Gir Penge i Pongen.

Hvad med Synden kommer, med Sorgen forgaaer,
Uretfærdigheds Gods ikke længe bestaaer.

Den faaer noget, som Gryden rører,
Men den faaer intet, som Ploven kiører.

Man skal sidde sin Ven nær, men man skal ikke sidde Laaret af ham. (om ei at være for paatrængende,)

Jeg torde ikke, siger Bonden, men han har taget Torden paa Ryggen.

Var det ikke for et Syns Skyld, var det ligemeget hvor Øinene var. (naar man giør noget for Stads.)

Man bruger her de besynderligste Lignelser; i Theocrits Tid sang en Skiæferinde som en Græshop-

pe, men i vore Dage som to Orgelværker, en Lignelse, som atter gaaer løs paa Styrke. Er nogen uselt klædt, da heder det, han er saa nøgen at man kan sigte Meel igiennem ham; Er hans Sæd ikke moden, da siger han: den er kaalgrøn. Seer han en Feed, da er denne saa trind, som en stoppet Foersak; han har da Hænder saa tykke som Selepuder. Har nogen en stolt Gang, da heder det, han gaaer som en Amsis (Envoyé), formodentlig Pohlsk, da Folk der i det mindste forhen svinkede som de være i Rang til. Er en Kone lidt hastig af sig, da er Bonden strax uforskammet nok til at ligne hende ved en Brændenelde. Staaer man kun svagt paa Benene, ey! siger da Bonden, han kan falde over en Hessel. Naar Bonden taler om noget, som skal passe, siger han: der skal ikke feile for en Hegte. Er en Ting skrøbelig, da er den som et gammelt Elle-Gierde. Har nogen guult Haar, da ligner Bønderne det ikke som de overdaadige Grækere ved Guldet, hvilket mange af dem aldrig har seet, men han har et Haar som en Ørnekloe. Er et Creatur i god Stand, da heder det i Bondens Mund, det er saa feedt, at det er suurt igien, eller for en Forandring, det er saa buget som en Flaate (et Slags Orm, hvilke ligesom Igler skal hæfte sig ved Hestens Mule). Naar Kiøbstedmanden har Høiden henne, siger Bonden sig at være paa en Halv. Og endnu en snurrig In promptu: da en Bonde engang hørte nogle Duer kurre, en

Lyd,

Lyd, hvortil man her ikke er vant, udbrød han i Forundring: Jh! det er jo som naar man hører nogen snakke Tydsk.

Bondens Dialect er ikke ubehagelig; han taler sit Sprog temmelig reent ud og for det meste overeensstemmende med Ordenes Bogstavering. Han udelader hverken saa mange Endeconsonanter, som Fyenboen, der sædvanlig apocoperer og syncoperer Consonanten d, hvilken Siellænderne, især Fruentimmerne, med en behagelig lespende Tone udtrykke; undertiden udtaler han sit d saa tydeligt, at det nærmer sig til t, som i Ordet: dadle og Giedde udtales Gatte. Han bræver heller ikke saa meget som Fyenboen eller fordreier Ordenes Udtale saaledes som Jyden. Ikkun i faa Ord udsiger han Vokalerne uegentlig, som for Ex. dem udtales dom, deres: døres, ude: yde, nede: nøre, Snee: Sns *), han siger aldrig Birthe, men ligesom Engelænderen vilde udtale det Børthe; Jens paa visse Steder noget nær det svenske Jøns. En Krage kaldes en Krove (Crow Engl.) Bondens Dialect helder meget til det bløde, hvorfor han og meget elsker de Bogstaver, som Fibelbrettet kalder flydende; saaledes siger han aldrig Maren, men giør det til et Slags diminutiv Marne. Kirsten: Kirstne, Poulsen: Poulen, Nielsen: Nielen, Søren: Søvren, Gade-Kieret: Gade-Kiernet. Ikkun i et Par Ord har

*) See Fort. til P. S. Ordspr. og p. 1.

har jeg hørt Bonden udtale Vocalen e ihyre brevende og disse ere: Hessel, som her udsiges Hæsel og Hest Hæs *). Vil han angive et ubestemt ringe Antal, da siger han, ikke som vi, to tre, men tul tre, af det gamle tu. Ligeledes sile fem i Stedet for fire fem.

I mange Ord sætter Bonden Accenten paa ganske andre Stavelser, end den hele øvrige Verden. Saaledes udtaler han ikke som vi, den sidste Stavelse haardt i Ordet Tobak, men den første. En Anmærkning, som jeg her tilføier for at retfærdiggiøre den store Holberg, som paa adskillige Steder i hans Peder Paars tonet dette Ord saaledes. Især maatte det synes stødende paa det Sted i 1ste Bog, hvor han lader hiin Fuldmægtig blandt meget andet ogsaa foreholde sin Principal Hr. Fogden paa Anholt den mangelige Lyksalighed, som Freden bragte ham, da hans aarvaagne Hustrue saa stedse kunde være paa Færde

Jer Mad at lave til, jer Tobakspibe stoppe;

men dette Tonefald er efter Bondens Talebrug rigtigt, og viser os Holbergs ualmindelige Almuekundskab. Naar Bonden her udtaler Ásminderød, da henkastes Tonen blot paa første Stavelse, ligeledes i Ordet Spøgerie og flere. Taler nogen derimod med Bonden om Boghvede, saaledes at han trækker paa den første Stavelse, da vil han neppe vide, hvad

det

*) En Sadsak

det vil sige, men Boghvedde (penult. long.) kiender han. -

Førend jeg forlader dette, maae jeg endnu tale om det man kalder Eeder og Banden; de høre unægtelig til denne Artikel, da de i vore Dage ere blot et Slags Figurer i Talen, og endskiøndt de ikke ere Bonden egne, saa vise de dog for saavidt hans Fremskridt til Cultur, at han og har beriget sit Sprog, thi hos de fleste bestaaer den ene Trediedeel af Snakken blot af disse Kunstord, hvorved Mængden baade bekræfter og svækker sin Troeværdighed. Dog de bruges ikke allene i bekræftende Tilfælde men og i tvivlsomme, ved et maaskee, et vel, og da ere de blot euphoniske Interjectioner. Men de forlænge jo dog paa en sirlig Maade Discursen, og dette er vel Aarsagen hvorfor den pyntede Pøbel lader denne Ureenlighed saa hyppig udflyde af deres Hierters Skarnkister, thi da dette Slags Mennesker sædvanlig intet mangler uden Forstand, have de, som Eoban Hess siger*), kun eet af tvende Kaar at vælge, enten at tale intet eller at tale dumt, men da dog de fleste gierne ville immer klausere, saa gribe de heller til dette, som dog er bedre end intet. Ogsaa maae man tilstaae, i det mindste hvad Bonden angaaer, at dette grove Skyts er meget brugbart ved den finere Beleiringskunst, og det kan ikke andet være, thi det

*) Cuncti ignorantes aut nil aut vana loquuntur.

røber dog immer et stort Mod, men der er ingen Egenskab, som her giør stærkere Indtryk paa Kiønnet, end Tapperhed, eller som Bayle kalder det, Ære; de tusinde Afvexlinger røbe tillige Veltalenhed, i Følge den Horatsiske Regel:

Dixeris egregie notum si callida verbum
Reddiderit junctura novum;

og ved disse Talegaver blive mange til store Machiaveller i Elskovskunsten. Dog den stakkels Siellænder maae slaae sig igiennem som han kan med een Diævel ad Gangen, og det er ingen Under, thi da hans Naboer bruge tusende Tylte hvert Øieblik, maatte de synes forlænge siden at have udtømmet deres Hochmøgenheders Nederlande. Herudi er da Banden gandske moderniseret, og endskiøndt han i saa mange andre Puncter nøie følget Østerlænderne, saa har han dog heri forladt dem, da deres Samtaler ere endnu ikke pyntede med disse Blomster; thi da Tavernier med flere Franskmænd engang havde skildt tvende Tyrker fra hinanden, da de sloges uden for Constantinopel, skiendte de endnu dygtig paa hinanden, men af Mangel paa Dievle maatte den endomsider slutte med følgende Ønske i Anledning af de Hosstaaende: Gid din Siel faae lige saa stor Uroe *)

i den

*) Man veed hvor gierne Østerlænderne pleie deres vis inertiæ.

i den anden Verden, som en Franskmands Hat har i denne. Beviset er vel noget gammelt, men da man seer at endog Aartusende slide forgieves paa Østerlændernes baade onde og gode Vaner, hvad vil da en Bagatelle af et Aarhundrede kunne udrette!

Tyverie er en af de Laster, som endnu mindst af alle har trunget sig ind i Landmandens aabne Hytte. Man finder derfor i nogen Afstand fra Hovedstaden hverken lidenskabelige eller saa kaldte dumdristige Tyve, og den trætte Landmand nyder under sit simple Straaetag at Natte-Hvile, som ikke afbrydes ved anden Uroe, end den, som det hylende Element nu og da foraarsager, naar det giør os de lange Nætter rædselfulde, endog uden at troe Gespenster. Med Sikkerhed kan derfor Bonden ved Solens Nedgang forlade sine Arbeidsredskaber, baade paa den aabne Mark og uden for sin Løvhytte, ja endog det lidet som han har udlagt til Bleeg, og med Vished kan han igien vente at finde det, naar Solen opvækker ham til nye Driftighed. Til denne gode Virkning bidrager adskillige Aarsager: hos nogle practisk Christendom, hos andre er det Overtroe; denne sikkrer os ethvert Redskab paa Marken, især hvad som henhører til Ploven, thi ellers blev den skiulte Hevn lige saa vis for Tyven, som skrækkelig; men hos de fleste er det den eftertrykkelige Revselse, som Naveretten saa hastig lader følge paa Gierningen, og det som endnu er det værste, de Skampletter, hvormed den

giftige Tunge endnu siden vanærer Giekningsmandens og hans Afkoms gode Navn og Rygte. Atter hos andre kan det være Frygt for at gaae forgieves, thi paa mange Steder vilde Landmanden, ligesom hiin Tigger, kunne raabe Nattetyven imøde: du Nar! jeg kan ved høi lys Dag ikke finde noget hos mig, hvorledes vil du kunne det i Mørket. Alt forener sig til at befæste offentlig Sikkerhed. Og hvor nødvendigt er ikke dette? thi hvilket Lukke skulde ellers være tilstrækkeligt til at holde store stærke Tyve ude fra Landmandens Hytter, som ere saa svage og ofte saa lave, at man skulde troe de ikkun behøvede at stikke Armene ned igiennem Skorstenen for at aabne Døren.

Dog gives der og de Dele, som Bonden ikke anseer for vanærende at stiele. Saaledes haver hidindtil hverken Moralitet eller Love kunnet være mægtige nok til at afholde ham fra at hugge paa egen Haand i de Kongelige Skove, ja! jeg troer end ikke at det Middel vilde hielpe, hvoraf Russerne betiene sig, som, efter Szujews Sigende, aarlig lade deres Poper holde Procession med et Helgenbillede og Viievand om Skovene, og forbande dem, som understaae sig paa ulovlig Maade at fælde Træer deri; thi man maae sige hvad man vil, han vil dog aldrig tilstaae at dette er Tyverie. Han betiener sig derfor af et mildere Udtryk: han piller kun lidet i Skoven, han hugger sig kun et Ørefkaft, endskiøndt han til dette

vilde

aldre ikke af med et Træ paa 5 a 6 Favne Brænde, dersom han kunde undgaae Forstvæsenets aarvaagne Øie. Almindeligheden af dette Pillerie har udslettet det Forhaanende derved, og man seer sielden Skovbyggeren uden hans sædvanlige Attribut, en bag Nakken fra Tesierne fremraagende Øxe. Dog handler Bonden ikke gandske uden Grunde, han har og hert sit Moralprincip, thi al hans Kundskab er Stykkeverk; hvad enten han har laant dette hos Peder Syv eller den skiønne Sædelære

divinarum virtutum optimus præceptor

P. Laale veed jeg ikke, men her er det i al sin Uskyldighed: For Tyverie i Skov og hos Fruentimmer bliver man hverken hængt eller brændt; men fordi han, i det mindste i Skove, ikke bliver just brændt, vover han alt, og kan han formedelst Alderdom ikke magte et heelt Træ, overkommer han dog i det mindste Grenene ved Hielp af sin Skov-Krag *). Deels anseer han og Landets Fader her ikke blot som sin Konge, men som sin Hosbonde, og han tænker da omtrent som Horats:

Exilis domus est ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt et prosunt furibus —

og anseer sig ligesaalidet for Tyv, som Fur skulde

 paa

*) En lang Stang forsynet oventil med en Krog, og heelt ned ad med giennemstukne Tværpinde, ligesom en Hønsetrappe; den hænges paa en Green.

paa dette Sted have saa slem en Bemerkelse, da det, modsat til Herren, nødvendig maae betyde en Tiener, skiøndt det aldrig kan betyde en troe Tiener. — Denne Misbrug har ellers paa de Kongelige Godser havt en skadelig Indflydelse, ikke allene paa Bondens moralske Characteer, men og paa hans huuslige Industrie, og dette er Hoved-Aarsagen hvorfor Bønderne i de rette Skov-Egne ere saa langt tilbage fra den Fremgang, som andre have giort i Landoeconomien. Enhver pludselig indbrydende Trang maatte Skoven afhielpe, og fordi han saae at denne Kilde var i det mindste i hans Tid uudtømmelig, afbrød han ikke sin Rolighed for at aabne sig en anden. Naar hans liden Forraad af Fødevare hørte op, eller naar Moderen bragte Faderen et Billede af hans eget Væsen til Verden, da ilede denne convoyeret af Natten og sine Folk hen til Skoven, og inden

Aurora aabnede de purpurfarved' Dørre

var han allerede paa Torvet for at afhænde, hvad han paa sin firehiulede Trillebør havde bragt til Staden. – Med nogle Skillinger i Lommen og nogle Fødevare i Vognen, og noget Brændeviin deels i Hovedet deels uden for Hovedet, kom han tilbage, og han glædede sig da med sine Venner og Naboer, indtil Hungeren opvakte ham til nye — Driftighed. Overhovedet Tyveriet blev her Ladheds Moder og Datter, og Kongen og Undersaatterne tabte ligemeget, og Bonden som maatte underkiøbe, baade sine

Qvinde og Børn og flere ved Laster til Laster, udbredte disse fra Slægt til Slægt. Og dog taler Bonden med samme Veemodighed om hine lyksalige Dage som Digterne om den skiønne gyldne Tid, da man aad Olden og drak Sumpevand, og gik i Skindpelse.

Hvad Spisevare angaaer, da var det allerede i den Lycurgiske Republik tilladt de forresten saa brave Spartanere, at tilvende sig dem paa hvad Maade de kunde, og det vil stedse under visse Omstændigheder blive Naturens Stemme; men om end disse Omstændigheder ikke stedse skulde iagttages af Arbeidsmanden, da erindre man sig, at han som oftest er Mand og Fader, han tæller altsaa flere trængende, der udgiøre een moralsk Person med ham, og hvor let vanker ikke Mennesket her om paa Grændserne af Synd og Pligt. Dette kan vist nok blive ruinerende for Hosbonden, naar hans anden Deel enten ikke vil nedlade sig saa dybt at være Huusmoder, eller hun ikke er det, hvad hun skulde være, Mandens Øie; men det er nu engang saa og bliver vist ikke bedre, fordi disse got Folk troe deels at alt hvad som fremsættes paa Bordet gandske tilhører dem, og deels at det som er ringere Synd, nemlig at bortvende noget fra den saa kaldte Rigere, er aldeles ingen Synd. Dette saaledes at tage baade i Pose og Hummel-Sæk kalder Bonden derfor med et honettere Udtryk Snadskerie.

Som et Corollarium kan jeg da nu tilføie, at her paa Landet aldeles ikke stieles, her pilles kun og snadskes kun.

Af Husdyrene elsker Bonden fortrinlig Hesten. Grunden til denne Kierlighed begynder fra Kiephesten, den gaaer snart over til den virkelige Hest, med hvilken han strax maae omgaaes, og den voxer med Aarene, fordi dette Dyr, ligesom en fidus achates ledsager ham igiennem hans hele Liv lige til Graven. Er han Tiener, da plyndrer han alt for at fylde det i Hesten, er han Hosbonde, da tager han sig ofte selv til Skade, for ikke at skade den. Jeg har kiendt mange Bønder, som i Vaaren have mæsket hele Tønder Rugskraa, for ogsaa at unde Hesten det høieste Gode, en Slags Beruselse. Det er ikke usædvanligt at høre Bonden beregne sin Søns Alder efter en ligealdrende Hestes Fødsel. Men fordi een Godhed er den anden værd, saa veed og dette taalmodige Dyr mageløst at rette sig efter og under sin Herre i paakommende Tilfælde, og ethvert af dem er her saa øvet i den practiske Statik, at det aldrig forfeiler Hosbondens rette Centrum gravitatis. Han maae være nok saa excentrisk, eller at jeg skal bruge vort eget techniske Udtryk, han maae reent ud være Slankmand, det siger ikke, faaer Bæstet først sin og Naturens betitlede Herre paa Ryggen, da seile de begge lige saa uadskillelige til deres Hiem, som om det var en Centaur. Men det forstaaer sig, er Dy-

ret blinde, som ofte er Tilfældet, da maae de begge lavere, om de endog have den bedste Vind.

Saalænge Bonden bliver i sin naturlige og Hesten i den virksomme Tilstand, da omgaaes han meget pligtmæssig med den. Han overlader den derfor aldrig med svære Læs, ja! han synes ikke engang at kiende Hestens Kræfter. Dette tækkelige Dyr bliver derfor aldrig under Bondens Hænder fordærvet, naar det har noget at trække, men stedse naar det intet har at trække, thi naar Bonden kiører til Torvs, da gaaer han sædvanlig bestandig ved Siden af Vognen, og han fører sine Vare lige saa forsigtig frem, som de gaaende Amsterdamske Hyrekudske, de Damer, som til Stads midt om Sommeren lade sig slæbe i en Mog-Slæde*), men paa Hiemveien ligner han de cabrioletterende Engellænder, og da maae Hesten løbe lige saa unaturligt som sædvanligt Bondens Blod. Her finder han og mange af sine Jævnlige, som ile hastig frem, og strax opvaagner hos Mennesket baade Virkelyst og Lignelyst, og Ærekierhed og Selskabelighedsdrift og Drift til Fornøielse og Medglæde, og jeg veed ikke hvad? men saa mange gode Drifter, hvad maae de ikke kunne udrette?

 Man

*) Koetslee, en pyntelig Kasse, som hænger over to Slædegiænger, hvilke Kudsken jævnlig lader glide over en underkastet fittet Valtse, for at hindre den alt for stærke Gnidning.

Man vil derfor ingensteds saaledes see alle de menneskelige Kræfter opflammede, ingensteds spore saa brændende en Lyst til at udmerke sig, som paa de offentlige Veie, formodentlig fordi Mennesket her kan udrette alt ved det uskyldige Middel: Pidsken. Nok er det, at kiøre om Kap er en af disse Siellænderes Hovedpassioner. Den brede Kongevei er derfor en bestandig Løbebane, og Vertshusene de carceres, hvorfra man idelig seer Bønderne at fare ud, for med gloende Hiul at jage forbi hinanden. For at kunne dette, vove de endog ofte Livet, ja! jeg har seet den, som nedfalden fra sit Sæde paa Hamlen endnu med Benene forsviis lagte ud over Vognstangen, forplantede med omvendt Svøbe en sympathetisk Iilfærdighed fra sig til Hestene. Jeg slutter altsaa heraf at der endnu i Bondens Aarer maae circulere engelsk eller barbarisk Blod, eller og at han maae hælde til Pereiras og Cartesii Systemer, som lære os at Dyrene ere kun Maskiner; en Mening, som er antagen af alle Stadens Vognmænds-Karle, og adskillige Kilde- og Spanie Farere. Skade! at dette grusomme Raserie stedse skal gaae ud over saa ædle Skabninger, som derfor her i Egnene ere saare forgiengelige, da de danske Heste ikke ere, som Romerne kaldte det, vindige, men stærke. Ja! jeg tør sikkert paastaae, at Hestene nu ved de jevne magelige Veie lide langt mere end forhen, da de ofte, nedsunkne i Moradser, erindrede Bonden om det man kalder

Med-

Medlidenhed. Bondens Salmeskrit gaaer og gierni ud paa Veddeløren, og det er ikke sieldent Tilfældet, især naar de fulde Skillingsglas har giort ham lidet høitalende, at han i dette Stykke søger at tildisputere sig Æren med knytte Næver. Saaledes hændte det sig i L**, hovedkulds styrtede Bønderne ud af Sk- Kroe og Dievlene ud af Vonderne, som om baade Kroen og Bønderne havde faaet ind at brække paa. Da Uveiret lidet havde lagt sig, nærmede jeg mig til den, som syntes at være den Fornærmede, for dog at vide Aarsagen til denne pludselige Folkeflæning. Hvad! nu! siger han da, de Sanklare! nu! jeg er Mand for mig, jeg kan lægge 400 Rigsdaler paa Bordet, jeg har giftet min Doter bort med 120 Seddeler, og jeg kan betale Kongen sit, skal jeg lade mig kue? jeg vil give deres Ord Magt, forstaae mig, at Øgene paa Kiøbenhavns Amt kan drage lige Byrer med vore, men vil de lære mig, nu! at de kan løbes med vore, saa skal D. — og atter D. — og hans fornærmede Ære syntes paa nye at opflammes til en da Capo. Thi en god Vise, siger Bonden, kan ikke synges for tidt. Det er derfor ikke usædvanligt, her at see Huusbonderne kiøre Veddeløb med deres egne Tyende og egne Heste, jeg har endog kiendt dem, som have pryglet dette Rasterie ind i deres Drenge og med det samme Barmhiertighed ud af Drengene. Det er ellers besynderligt, at Bonden, som hvert Øieblik yttrer Lyst til at kiøre om Kap og at ride en Dyst

 som

som det staaer i Bondesproget. Ikke har vedtaget Vederlag eller andre legemlige Øvelser, som dog kunde være nyttige; men dertil har han sin gode Grund, thi det skulde da komme an paa ham selv, og dette strider ganske imod Menneskets store vis inertiæ. Kun i Bondens Carnavals-Tid finder man nogle Spor deraf, naar han ved det fire Dages lange Gilde bereder sig til hans forestaaende store Fasten, men sielden ved at løbe, han har modificeret dette til at æde eller drikke om Kap. Saaledes udvælges en Karl, som i tvende villige Mænds Paasyn skal æde et Hundebrød eller drikke en Potte Melk, imedens en anden i to ditto ditos Paasyn oplukker alle Husets Døre.

Have ellers flere Bønder foresat sig en Reise, hvor de ikke føre Læs med sig, indrette de Kiørselen saa oeconomisk som muelige. For derfor ikke at besvære sig med for mange Heste eller at slide paa mere end een Vogn, forene tvende Bønder sig om at spænde hver sin Hest for Vognen og da tygge de vexelvis fra den ene Tour til den anden Vogn til. Er det tre Bønder, spender hver af de to sin Hest for den tredies Vogn.

Hvad Vanen kan udrette hos Mennesket, seer man paa Bonden. De Tilfælde, der vilde være farlige og ofte dødelige for andre, virke næsten aldrig paa den grundstærke Bonde-Natur. Bonden trodser alle Elementer. Saaledes kan han gaae hele Dage

og

og Nætter i Regnen, og være saa vaad som (at jeg skal bruge hans egen Lignelse) han var trukken op af en Tørvegrav, det rører ham ikke, naar han kun til lige kan faae noget Vaadt (saa kalder han alle Drikkevare) indvendig, og omsider krybe ind i en Stue, der gløder som en Bagerovn. Fra den i Smede-Forstand varme Jern-Ovn kan han opløfte sit Hoved og begive sig paa sin Reise i den strængeste Vinterkuld, og han bliver dog den samme. Det er ikke usædvanligt at see det dampende Mandfolk forlade sin Dands og under den aabne Vinterhimmel blotte sit Bryst for at drage frisk Luft baade udvendig og indvendig. Han maae være nok saa heed, saa drikker han det koldeste Øl med de stærkeste Træk. Plato synes derfor ikke at have Uret, naar han *) siger, at da Skaberen dannede Bonden, altede han Jern i hans Legems Masse. Den stærke Trækvind i Bondens Lade og Udhuse gaaer han endnu imøde med blottede Arme, endog i Vintertiden. Saa stærkt er Mennesket med al sin Svaghed, naar det fra Ungdommen hærdes og tillige er, ligesom Katten paa Taget, uvidende om det Onde, som kunne flyde af saadanne Forvovenheder. Jo mindre Mennesket kiender sin Fare, siger en Viis, desto lettere overvinder det den. Menneskenes Fader dannede os ikke allene saaledes, at vi, som hele Naturens Beherskere, kan udholde

*) Republ. Lib. 3.

holde alle Climater, de maae være nok saa contrasterende, men og paa ethvert Sted tusinde Forandringer baade naturlige og unaturlige, det kommer blot an paa Vanen. Det er ikke blot de Vilde i Afrikas brændende Ørkener, som kan undvære Klæder, men og de som beboe Sydhavets kolde Himmelegne.

Ligesaa contrasterende som Bondens Levemaade er imod alle Sundheds-Regler, saa upassende er og hans Klædedragt. De Dele af Legemet, som den oplystere Deel af Menneskeheden søger at holde varme, dem forsømmer han og omvendt. Saaledes bekymrer han sig ikke meget om sine Fødder, men Hovedet søger han omhyggeligen at holde varmt. Det maae være Sommer eller Vinter, saa kan han bære adskillige af hans stribede Hverkens Trøier og Vester, og nogle endog med Ermer i og til Stads endnu en Kiortel ovenpaa, men det maae være Sommer eller Vinter, saa gaaer han stedse med hvide Lærredsbuxer uden Underføder, hvilke i stræng Kulde skal give Extremiteterne Udseende efter Gaasekiød; dog, da Bønderne ere vante dertil, finde Landsoldaterne i den hede Exercertid sig yderlig besværede ved de uldne Beenklæder, de lange Strømper og de tykke Gramasker.

Mandkiønnets Favorit-Farve i Henseende til hans Kiortel og Undertrøie (eller den noget kortere Underkiortel) er nu den mørkebrune, ligesom hos Bønderne i mange andre europæiske Lande. Qvin-

de-

Kiønnets er meget forskiellig; jo nærmere man kommer til Staden, destò mere bùntede ere dets Klæder. Paa en Strækning af Friderikſborg Amt elsker man især den grønne Farve. Der bruges tillige en Dragt, som baade klæder Fruentimmerne got og som er gavnligt for Helbredet. De kalde den Klokker og den bestaaer af et Livstykke (thi de have ikke Ermer) og et tilspet Skiørt med brede Folder rundt om Bæltestedet. Alt er bebremmet med høirøde Baand. Da begge Klædestykkerne ere her forenede, bevare de Legemet fra Forkiølelse og ere magelige ved Markarbeidet. Bedre imod Norden er Kiønnet sortsblaat, som Amagerinden.

In puncto sexti er Bonden endnu heel umoderne, thi man kan ikke tiene to Herrer paa engang. At forføre og forføres anseer man ikke her, som Tacitus siger, for Levemaade. Man finder derfor paa Landet ingen cypriske Qvarantainer, ingen Samvittigheds-Egteskaber *), ingen løveklørede Sphinxer, som dræbe Folk — ingen Circer, som giøre Sviin af Folk — ved Hemmeligheder ingen adoniserede Sommerfugle til at fordærve spæde Planter, ingen Wertheriader eller Siegwardiader eller Othelloniader; kort sagt, alt gaaer her ligesaa ærbart til, som — her nødes jeg til at hente Lignelsen langt borte — i

Paa

*) Med Samvittighed forstaaes her und Samvittighed.

Paris, at sige i l'Isle-Qvarteret. Hvad den afdøde Pastor Birk beretter i et af hans Skrifter, at Selvbesmittelsen skal være mere almindelig iblandt Bondestanden, end man troer, har jeg aldrig erfaret paa den nordlige Side af Staden, og jeg maae sige, jeg troer et heller Bondens Phantasie er snild nok til at spille ham Pernille-Fynter. Dog — Selvbesmittelsen var jo i lang Tid et Mode-Emne og saaledes synes hver Epoche at have havt sit særegne; Erasmus begyndte igien at rose og det endog Daarligheder, men neppe forstoed man ham, førend Skribenterne roste i lang Tid alt; endog de Dragoner og Fodfolk som vilde belure hine tvende Officerer i Vertshuus-sengen; derefter classificeerte man de Lærde, ligesom Planterne, efter deres Former; siden traadte Tissot frem, og hele Verden blev onanitisk; efter ham Mesmer, og den blev magnetisk; endelig Gaßner og den begyndte at blive besat; nu er den derimod oplyst. Heller ikke er, at jeg igien skal komme til Bonden, Antallet endnu stort af de Børn, som avles uden for det borgerlige Egteskab, ja, det er i vore Dage mindre end i forrige, da dog Vedkommende maatte frygte for den haarde Publicitet. Alt dette Gode har sit Udspring af flere Aarsager, deels har man i vore Dage aabnet Landmanden flere Muligheder til at kunne give legale Bidrag til Formerelsen, deels ere og hans Spiser mindre hidsende og hans Arbeide mere trættende; deels er han og vant til fra Ungdom-

dommen af under hans Arbeide at omgaaes med temmelig nogne Fruentimmer, hans Lidenskaber opflammes derfor ikke ved Tvang. Hans Nerver ligge og mere indtrykte, og ere altsaa mindre følsomme; og om end den slibrige Karl nu og da af Spøg slaaer et zirligt Strøg paa Viole d'Amour, saa ere dog Pigens Bas-Strenge ikke strax villige til at zittre imod.

Men, som jeg forhen har sagt, det varer dog ikke længe førend Bondekarlen leder efter sit Ribbeen (en Talemaade som jeg beder de Herrer Anatomici og Critici vil holde den ustudeerte Landmand tilgode;) ditte Leden skeer sædvanlig ved saa megen Brydden og Ringen, at man skulde troe han maatte staae Fare for at miste de Ribbeen, han allerede har; thi i Henseende til disse Kiertegn følger Bonden det, som man hos de fleste andre Skabninger kun seer at maae være Natur. Nok sagt, finder han det, da fæster han sin Brud, som det heder i de gamle Chroniker, med nogle hele Penge, her i Egnen med omtrent 4 Rdlr. og han er da for en Kierlighed à la grenadiere og det, som Bonden siger, for at være vis paa Pigen, og — det skal dog saa eengang være. Bonden ligner heri alle ucultiverede Folk: han kiender ikke de ømmere Følelser, at thrasondisere lidet forstaaer han ikke, han gaaer ogsaa her lige fra Kulden midt ind i Ilden, han træder strax over til det sidste Extrem og han skal nyde det, siger Wezel, — wie er eine Supe

ye ikt, wenn er hungert. Men dog finder man ikke under dette Clima Jnkler eller Yarikos. Har Karlen selv Huus og Hiem, som Bonden kalder det, da indtræffer det undertiden, at han den ene Dag frier og den anden Dag fører Pigen hiem, for derefter at troloye hende. De kongelige Anordninger have vel søgt at forekomme Uorden endog i Henseende til de Trolovede, men Bonden anseer Trolovelsen som Egteskabs-Fuldbyrdelse, og troer sig derfor berettiget til at leve med sin Trolovede i det mindste under samme Himmel. Denne Vedtægt er nu saa gammel hos Bonden, at han synes at have Hævd paa den; den er en Levning fra den raae naturlige Stand; men de borgerlige Love have hidindtil ikke kunnet hemme den. Paa sine Steder i Tydskland har Bønderne i det mindste forhen havt endnu større Privilegier. Omkring ved Bregenzer Skoven i det Østerrigske vilde ingen Karl egte sin Dulcinea, førend han havde avlet det første Barn med hende, hvilken Vedtægt de kaldte „fungen.“ Da Øvrigheden vilde standse dette, kom det til et Slags Oprør, siger Keißler i hans Reise, og Processen desangaaende var i hans Tid endnu ikke tilendebragt. J en Session, som Bønderne holdt indbyrdes, for at afgiøre, om de skulde fortsætte Sagen, skal en graaehærdet Olding have reist sig op og med en betydelig Mine have afsagt følgende Votum: Min Farfader har fünget, min Fader har fünget, jeg har fünget, og altsaa vil

jeg,

jeg, at min Søn og hans Efterkommere ogsaa skal følge. Hvad den danske Bonde angaaer, da synes Landets Love selv at lempe sig efter ham, da Brylluppet giør Troloveltses-Frugterne ægte, og selv de Bøder, hvormed en saadan Recruts for tidlige Anmarsch maatte forhen forsones, ere nu ophævede, naar han allene er forsynet med Ægteskabets Følgeseddel. Ikkun Vand- og Brød-Straffen er bleven tilbage, som her forbigaaes af Mangel paa Rum. Man maae og, hvad Bonden angaaer, tilstaae med Shakespear, at om det hele end er en Feil, saa er dog Virkningen af denne Feil sædvanlig saa uforbederlig, at Fædrelandet ikke skulde ønske den ubegaaet.

Men — maatte dog den unge Bonde aldrig tabe sin trofaste Ærlighed i dette Stykke! Maatte de dog aldrig troe sig fritagne baade fra de guddommelige og borgerlige Love, naar de blot adlyde de militaire! Det bliver da kun, siger Seneka, en snever Uskyldighed at være saa god som Loven fordrer, og det vil i Tiden blive uvist om den unge Kriger har meest tient eller skadet sit Fædreneland. Hvad allerede de gamle Romere skrev iblandt andet paa de tolv Tavler, vil nok altid være det rette: salus populi suprema lex esto.

At de Piger i Almindelighed ere meest ulykkelige, som Plutus har giort lykkelige er en Sandhed, som alle Tiders Erfaring har viist, og selv Bondestanden giver nu og da Beviser derpaa, thi al sin

Orthodoxie uagtet tilbeder dog Landmanden Guldkalven. Opspores derfor et tøseligt *) Subject, over hvis Ufuldkommenhed eller Fuldkommenhed Guldet udbreder sin tillokkende Glimmer, da bliver snart denne vandrende Kapital en Gienstand for den graadige Harpagons umættelige Ønsker. Og disse Ønsker blive ofte realiserede, thi da de slumrende Lidenskaber endnu i Ungdommens Foraar tie hos hiint, tale blot Forældrene, som maale alt efter deres egen Alen. Ved saadanne Leiligheder bruger man da, ligesom i alle gamle Comoedier, et Slags Egteskabs-Contrakt, hvori Hiemgiften nøie bestemmes, men sielden uden langvarige Debatter; thi da alt her gaaer til paa Kiøbmands Viis, og Bonden er langsom ved enhver Kiøbslutning, maae adskillige Vogne og Heste og Køer, og, om det er paa Friderigsborg Amt, en lueforgyldt Kiste lægges paa Vægtskaalen, for at veie Bruden op. Men i hvor let hun end kan være og hvor vægtige end disse Ting ere, træffer det dog ikke sielden ind, da Phantasien slet ikke røres ved Balancen, at der endnu kan mangle een gammel Hest, for fuldkommen at hæve hende op til den Værdighed saaledes at indsmedes i Hymens Lænker.

Men dette hører kun til Undtagelser. Forresten er Bondens egteskabelige Liv i en lang Rekke af Aar ligt den blide stille Sommerdag, som meget sielden

*) Tøs, see Ordbogen.

den formørkes ved en indbrydende Tordensky. Og dertil gives meget gyldige Aarsager, han som ikke af nogen Circe er brutaliseret og som endnu mindre i et briaretik Antal Selskabs Arme har nippet til Vellystens Honninggift, lader sig lettere rosenbinde til een Gienstand, og hun, som tidlig seer et Par Plovkløringer leege paa Gulvet, forglemmer da sit Kiøns flagrende Lyster. Tilbøielighederne faae et vissere og værdigere Formaal og Omhyggeligheden lænkes mere til Hytten. Leilighederne blive færre til at anstille farlige Sammenligninger for Hiertets første Valg, En tarvelig Tilfredsstillelse af Naturens første Nødvendighed, tillader ikke Naturen at tragte efter Overflødighed i sin anden Fordring. Jo mere Staten desuden har fremmet de muelige Egteskaber, desto mere har den betrygget de virkelige — saaledes trodse da begge al Verdens Asmodeer. I deres fælles Børn forener deres fælles Ømhed sig, som i en Middelpunkt; i disse bliver Manden og Mandinden til eet Kiød, de sammensmelte i eet Væsen, ligesom naar tvende Rosentræer ved de fremvoxende Skud omsider flette sig sammen til een Hæk. Deres Troskabsbaand er liigt hiin Gordiske Knude, intet kan opløse den, uden den alt sønderslidende Alexander — Døden.

Just som jeg nedskriver dette, kom en festlig paaklædt Bonde ilende paa sin Hest, smellende med sin Pidsk og roende med sine Arme og ligesaa med Fødder,

derne, for, som Butler siger, med et Slags Sympathie at nedsende Hurtighed fra sine jernbeslagne Hæle i Hestens. Ved Indtrædelsen begyndte han i følgende Bedemands Stiil: „Jeg skal hilse jer fra Førstemanden N. N. og hans Kiereste, om J vil være saa god at møde paa Fredag i Bryllupsgaarden N. N., for at høre paa deres Vielse og offre med dem og tage til Takke med 3 à 4 Retter Mad, godt Øll og Brændeviin, Piber og Tobak, Spil og Musik, Dands, Trampen og Stampen, samt alle smukke Piger og Karle saa mange her i Gaarden er.“ Vi lovede det og indfandt os paa Stedet. Neppe vare vi rullede ind i Bryllupsgaarden, førend vi pludselig bleve til Velkomst overrumplede af nogle Bøsseskud. Denne Skik eller Uskik er endnu ligesaa lidet afskaffet hos Bonden, som hos noget Folk, hvis Sæder ikke ere forfinede ved Cultur. Den bruges hos Morlackerne i Dalmatien efter Abbed Fortis Sigende, endog hos Maurerne i Afrika, især i de sidste 8 Dage før Brudgommen træder ind til Bruden, naar han om Aftenen maae ride Gade op og Gade ned, ledsaget af Hautboer og Trommer; ja endog de Vilde paa Negerkysterne skyde ved deres Bryllupper. Ligesom Tordenen er det høitideligste i Naturen, saa skal og den kunstige Torden være det i deres Glæder, man erfarer desuden, at jo mere Mennesket nærmer sig til Raahed, desto mere elsker det saadanne Pudserier, som indjage hæftig Skræk. Det er derfor paa

sine

fine Steder brugeligt, gandske uformerkt at skyde et glædeligt Nytaar ind — i Stuen; et Indfald, som al'id i høieste Grad er kildrende, men i mine Tanker dog mere naar det læses end høres.

Vi bleve imodtagne af Brudefolkenes Paarørende, og hvad Bedemanden havde lovet os i Henseende til Drikkevare, begyndte man i Øieblikket at opfylde — over vore Ønsker. Brudgommen var iført sin brune Stadskiortel, med adskillige pyntelige Vester, som alle stak frem, den ene under den anden; hvide Beenklæder og hvide Strømper af Uld (thi andre kiender den tarvelige Bonde ikke). Ovenpaa alt dette bar han en sort Klædes Kiortel. Ved ham stode tvende Forlovere eller som Bonden kalder dem Forløftningsmænd, Brudgomsmænd *), der ligesom Brudgommen vare sortklædte. Bruden var og iført sort Skiørt og Trøie, med hvidt Forklæde. Om Belteftedet bar hun en meget bred Galon, som fortil var sammenbunden i en Sløife med lange nedhængende Sølv- eller Guldfryndser og tvende Sølvduppe. Hendes Haar var indflettet med Guld- og Sølvbroderede Baand og andet bladet Flitterstads, hvori undertiden anbringes Guldax, ligesom hos de græske Nympher til Erindring om Amalthea Horn, som var Overflødigheds-Symbolet, alt i Form af en Krands, men til megen Vanzir for Ansigtet. Ved hende

 stode

*) Hos Jøderne υἱοὶ τῦ νυμφῶνος.

stode, ligesom i Davids Tid, Brudepiger, men ikkun tvende, pyntede paa samme Maade. Man kunde da af denne Hovedprydelse tydelig see, uden endog at have det philosophiske Øie, som Diogenes af Laerte tillægger Democrit, at Bruden var Pige; thi Enker eller quasi Enker maae bedække deres Hoveder med en Hue, for ikke at bære Jomfrue Krandsen, og vil den ærlige Bonde saalidet heri vide af Bedragerie, at han ikke tillader nogen anden at blotte sit Hoved paa den Dag, om hun endog kunde fremvise notoriske Beviser paa Duelighed til Ægtestanden. De Syedmørske Brude, siger Strøm, skal og, ifald visse Forseelser ikke ganske kan skiules hos dem, for dog ikke heelt at bedække Hovedet paa deres Hædersdag bære oven for Krandsen paa deres Isse et Slags Lap; venteligt for at vise, at det i visse Punkter kun er Lapperie med dem. Hvor vigtig ellers en reen jomfruelig Hovedprydelse maae, i det mindste i forrige Tider, have været for Kjønnet, sees deraf, at i Aaret 1749 blev i det Skaanske en Bondepige aflivet, som havde dræbt sit nyefødte Barn, og det af ingen anden Aarsag, end for at kunne ved det tilstundende Bryllup med Barnefaderen bære Krands paa Hovedet *). Brudgommen derimod lader endog ved denne Leilighed, ligesom ellers, sit Haar hænge ned i den naturlige Orden, og som

Kling-

*) Hårlemans Resa. p. 46.

Klingstedt *) siger: comme des chandelles sur les epaules eller som det Hamburger Magazin **) oversætter det: wie gerade herunterhängende Agatsteine ohne Kräuselung. Puder kiender Bonden endnu ikke, ligesaa lidet som andre Verdens simple Folk; og man vil erfare ved Omgang med dem, at deres Meninger om denne Hovedprydelse ere gandske deelte. Thi der gives de, som troe, at det blot tiener til at føde visse Indbyggere af det Slags, som gierne feire sig paa Viisdommens Slot og som saa ædelmodig foragte alle Eseler, og som fordum vare saa store Tilhængere af Plato, men hvis Descendentere dog omsider saa uplatonisk sloge sig til det Marianske og Mithridatiske Partie imod den store Sylla. Atter andre, som f. Ex. Mayrerne i Afrika vare endnu for faa Aar siden saa ubekiendte med denne Prat, at de med megen Alvorlighed spurgte den engelske Læge Lempriere, om han brugte dette Støv forat fordrive disse Rebellere, da de ere af en saa cannibalsk Natur. Men til hvilken af disse Sider Mængden vil helde, bliver dog stedse Grundene mere contra end pro. Hvad Bonden desuden angaaer, da følger han heri sin Maxime: det er ikke klogt at tage Meelet fra Munden og strøe det paa Hovedet.

*) Memoires sur les Samojedes.

**) 1761. p. 725.

Mag. M. Wingaard beretter i en Nöte til hans Oversættelse af Curtius (p. 399.), at man i Dannemark har havt den Skik at ledsage „Pige-Brude til Brudesalen med Blus og Sang for sig." En oprindelig Persisk Høitidelighed, hvormed de vestalske Jomfruer omsider bæredes, naar de havde udtient i Templen og bevaret den uudslukkelige Ild. Om dette endnu er brugeligt i nogen dansk Landsbye, veed jeg ikke; men vist nok kunde Pigerne her fortiene denne Æresbevisning for at have bevaret Ilden, i det mindste i Bilæggeren.

Efterat den Høitidelighed var tilendebragt, som Pave Martin I. har indrettet til Fordeel for Selskabligheden og de sildigere Love til Fordeel for Staten, bleve alle Giesterne skienkede, Brudgommen med sin Brud ved den øverste Bord-Ende og hans Forlovere og hendes Brudepiger ved Siderne af dem. Men til min store Forundring vandrede alt Mandkiønnet ind i de andre Værelser uden at tage Sæde iblandt Qvindekiønnet. Ja! endog i Petersborg skal dette endnu være Mode efter Hr. Storchs Sigende, og han anseer det som en Følge af den mindre Grad af Tilbedelse, som Mandkiønnet i dette raae Clima hylder Damerne. Dette kan vel være sandt, men hvad den danske Bonde angaaer, da har han andre Grunde for sig, og man synger vel om vore Forfædre:

Saaledes var en tosset Skik,
Mand sad hos Mand, hos Qvinde Qvinde,
Ingen en elsket Naboe fik,
Hver maatte langt fra sin Veninde,

men det er jo en god gammel østerlandsk Skik, og hvorfor skulde da Bonden forandre den? han har alle-ne saa meget modificeret den fra Stammefader Jacobs Tider, at han ikke lader sin Brud sidde i et særskildt Kammer, og heller ikke være bedækket med Slør, thi det er dog ikke hans Leilighed at faae et quid pro quo; deels er og Sædet i Brudeparrets Stue hæder-ligere, og der er desuden og Bilæggeren og altsaa Varme, og den saa festlig, som i den catholske Stue i Eschenbach, hvor man eengang hvert Aar sammen-kalder alle Børn, for at give dem Forsmag paa Skiersilden; deels lever og Mandfolkene i de andre Stuer heelt usienerede, saa at jeg i dette Øieblik ikke veed, hvilken af disse Stuer jeg skal give Fortrinnet, thi Heden giør jo Folk tørstige, men aldrig saae jeg nogen forlade den kolde Stue tørstig.

Hvad hiin Junker Jean siger i Wandsbecker-Bote: en France on ne prie le bon Dieu jamais, kan nu udstrækkes videre. Dette Erkiendtlighedstegn imod det Væsen, fra hvilket alle gode Gaver kom-mer, ytrer desværre Landmanden overmaade sielden. Ved hans daglige Maaltider giver han sig ikke Tid dertil, deels er og hans Appetit for stor, at den skulde tillade ham denne Opsættelse, og om end nogle

vilde giøre Accord med Hungeren saalænge, var det dog ikke sagt, at Hungeren vilde billige Accorden hos andre, som da maatte blive til Skade for visse. Kort sagt, Bonden læser ikke til Bords, end ikke ved Bryllupper, ikkun ved hver Hoitid i den allereegentligste Forstand eller ved de tre store Hoitids- eller Hoitids-store Maaltider. — Man kastede sig da strax hen i Fadet.

De Retter, som fremhæres, bestaae hos den almindelige Bonde i Riisgrød og derefter Klipfisk med Sennep. Er Bonden fornem, da beværtes Giesterne med Hønsesuppe, rigelig forsynet med Bær, det vil sige, Rosiner, og derefter med Sylt; men denne Overdaadighed har endnu ikke udbredet sig paa Friderigsborg Amt, endskiøndt Bonden dog er der mere velhavende. Paa dette Amt adskiller man sig og fra de andre derved, at man først fremsætter Fisken og derefter Grøden. Dette er ellers den simple Bondes fortrinligste Spise ved denne Leilighed og Vanen kræver den nu saaledes, at jeg har ofte hørt Bønderne sige, naar de paa andre Maader vare blevne tracterede ved Bryllupper: ja! det var godt nok; men vi fik dog hverken Grød eller Fisk.

Da saadanne Bryllupper ofte maae blive bekostelige for Folk, som kun har lidet imellem Hænderne, kommer den ene Bonde den anden broderlig til Hielp. De kappes derfor ligesom med hinanden om at sende Fødevare til Bryllupsgaarden. Nogle give Melk, andre,

andre, især de Beslægtede, Brødet af hele Tønder Meel, andre Høns og atter andre Malt eller Øll i Tøndeviis. Paa Bryllupsdagen tilfalder det og alle Husets Folk og Brudeparrets Paarørende at giøre Opvartning; og Retterne fremhæres altid efter en vis Orden: det første og øverste Fad af Brudgommens Moder, det andet af Brudens, det tredie af Brudgommens Søster og det fierde af Brudens, og saaledes gradeviis. En artig Høitidelighed, saaledes at see Mødrene fremtræde for endnu sidste Gang at pleie de Børn, som de engang bare under deres Hierter og at see dem omhyggelig vedligeholde Fadets Overflødighed, som et forbetydende Ønske, at det herefter aldrig maae mangle disse deres Hiertes kiereste Yndlinger paa Herrens rige Gaver. Ingen af disse opvartende kan derfor være pyntede, men Bonden og hans Hustrue maae være nok saa fornemme og Brudefolkene maae være nok saa fattige, endog Tienestefolk, saa forsømme dog hine aldrig deres Pligt. Deres Bryllupper ligne da i denne Henseende de Romerske Saturnalia, hvor Tienerne bleve opvartede af Herrerne, endskiøndt Aarsagen er ganske forskiellig; thi hos disse var det vel kun et Billede paa den saa-berygtede Frihed og Lighed, hos Bonden derimod er det et Beviis paa sand christelig Ydmyghed. Han lader paa denne Dag, som ellers, sine Tienere føle, at de ere fattigere, men ikke slettere end ham. — Naar de Fremmede omsider have forladt Bordet,

da

da træder Huusfaderen med den øvrige Familie og Dagløneren og alt hvad som hører til Huset hen til de ledige Pladser og man opdisker for ham. Ikkun Slattekokkene, eller de Fruentimmer, som have med Madlavningen at bestille, maae paa denne Dag tilsidesætte al Magelighed; thi i hvor gierne end Bonden pleier ved alle sine Forretninger at forekomme endog Tiden selv, saa indfinder han sig dog, deels af Fornemhed og deels af andre Aarsager, kun sildig ved disse Høitideligheder, hvorfor Slattekokkene hele Dagen og indtil langt ud paa Natten stedse maae staae færdige til at imodtage enhver, paa hvad Tid han kommer, med varmt Mad. De Levninger, som blive tilbage fra ethvert af disse mangfoldige Maaltider, kalder Bonden Slatte, og heraf have disse Heder faaet deres Navn, da de maae samle og tillave dem for Giesterne næste Dag.

Men overalt bliver Maden i stor Overflødighed frembaaren, og især for Brudefolkene, som neppe have øst de første Skeefulde af Fadet, førend det igien forbedres; thi skulde de paa denne Dag mangle, vilde det være en ulykkelig Forbetydning for deres øvrige hele Egteskab. Bønderne have derfor aldrig ved Bryllupper Anledning til at bruge den Skik, som ellers er vedtagen ved de daglige Maaltider, hvor de strax, saasnart Fadene ere udtømte, alle klempe sider paa med deres Hornskeer, ligesom Alexanders Soldater paa Skioldene med deres Spyd, hvilken sørgelige

Lyd

Lyd den opvartende Huusmoder saa jevnlig hører, at jeg næsten skulde troe, der aldrig kan gives noget Menneske, som maae være bedre overbeviist om de jordiske Tings hastige Forgiengelighed, end hun.

Ved Vinterbryllupper er det ellers en ubehagelig Omstændighed for Brudefolkene, at de maae indtage disse overflødige Retter i halv Blinde; thi endskiønt et Lys brænder for hver af dem, saa forbyder dog den mægtige Overtroe at pudse disse, at ikke en uheldig Udslukning skal paa den Dag sige enhver, hvilken af dem begge omsider først skal døe; et Puds, som den gode Artemidorus har lært Bønder og mange andre got Folk ved sin Oneirocritik, det vil sige, høiere Critik.

Vore Drikkevare bestaae i godt gammeldags Øll, som fremhæres i Kruse, og i dansk Brændeviin, men dette skienkes aldrig paa den Dag i Glas. Det fremsættes blot i sorte Bouteiller paa Bordet, og Verten siger da idelig til Giesterne: „rør Flasken," eller i Mangel af Rørelsen rækker os den med en „god Taar!" og den imodtages med „Skaal!" og den gaaer da saaledes fra Haand til Haand, fra Mund til Mund, og man vederqvæger sig gandske incognito uden at misunde eller blive misundt. Anden Skaals-drikken kiender Bonden ikke, han ligner ikke heri den øvrige store Verden, som ofte for Kongers og Keiseres og Pigers Sundhed tylde med bredfulde

Maal

Maal Sygdomme ned ligefra Fødderne indtil Hovedet. Ja vist nok!

Vestra valetudo corpora nostra necat.

Ved alle Gilder og ellers ved ethvert Maaltid veed enhver at bringe sin Pirot*) med sig, om endog Gaardskarl Arf havde forglemt at erindre dem derom; i dette Tilfælde er da Bonden ganske parisisk, thi, som Hr. Storch siger i hans franske Reise (p. 263), faaer man aldrig der, end ikke ved Giestebud nogen Kniv, hvis man ei har en med sig; sit fides penes autorem. Ofte bringer og Bonden sin Skee med sig, ligesom mange ved de daglige Maaltider, hvorfor man seer ham slikke den meget reent af, efterat have brugt den, for at kunne putte den i Lommen, og var det maaskee paa Grund af denne gamle Nordiske Skik, at de Svenske Officerer, som ofte i Krigens Tid spiste hos Hr. Jochum i Boeslunde, saa gierne vilde stikke hans Sølvskeer ved sig, som de formodentlig aldrig havde husket at bringe tilbage, hvis ei denne gode Mand havde erindret dem derom, ved i lige Tilfælde at giøre det samme imod dem. Af Gaffler kiender Bonden blot den, man kalder Kiødgaf-

*) Et Slags Foldeknive, saaledes kaldte efter en hos Bonden beramt Engelsk Knivsmed; da Manden er død, maae Bonden behielpe sig med Knive ad modum Pirotti, ligesom Forfatteren med autores ad modum Minellii.

Gaffelen; ja! jeg er vis paa, at man i mange Landsbyer ikke skulde finde en eneste. Men dette er dog heller ikke den eneste Egn, hvor man er uvidende om disse Overdaadigheds-Redskaber. Den lærde Torvnsend *) fortæller som noget besynderligt, at han ikke var istand til at faae en Gaffel i en heel Landsbye i Provindsen Murcia, men skulde han reise her, vilde han maaskee finde vore Egne ligesaa østerlandske, og endnu komme til, i Mangel deraf at knække Halsen paa en Flaske i den alleregentligste Forstand. Tartarerne kiende heller ikke Gafler og ligesaa lidet Morlackerne. Maurerne i Afrika tage deres Kuskasu i den blotte Haand og Negerne i Ostindien kaste blot den kugledannede Riisgrød op imod Munden, som da snapper den med Hundefærdighed. Bonden lader sig heller ikke lettelig overtale til at bruge Gaffel; jeg er og vis paa, det vilde gaae mangen een, som det gik hiin Sydlænder, hvilken Fourneaux bragte med sig: denne vilde og efterligne sin Herre i at spise med Gaffel, men Fingeren kom ligesom sædvanlig til Munden og Kiødet til Øret. End ikke de yppige Romere synes at have kiendt Gafler, thi i den opgravede Bye Herkulanum fandt man i en romersk Dames Fadebuur mange Kiøkkenredskaber, men ikke en eneste Gaffel. Dog denne Mangel foraarsager ofte Bonden Uleilighed, thi er det Mad, som

*) I hans Reise i Spanien.

som skal optages paa Knivsodden, maae den aabne venstre Haand gaae i samme Direction op mod Munden, som den høire, for at imodtage hvad som da letteligt kan falde af. Tallerkener derimod bruger Landmanden nu jevnlig; man seer endog i den velhavende Bondes Stue hele Rækker fulde af afblankede Tinfade, som dog kun tages i Tieneste ved Høitideligheder. Til dagligt Brug benytter han sig af simpelt Pottemagerarbeide, hvori Begyndelsesbogstaverne af hans Navn og Opholdssted, samt Aarstallet, ere indbrændte, og omkring paa Randen en passende Tanke, som oftest de Ord, hvormed den oplyste Verden prøver Penne: den som mig føder. Maae man holde mange Folk, da bruges de saakaldte Langskagler, det er tynde afhøvlede Bretter, saa lange, at de kan naae hen for tre eller fire Mennesker. Ofte har jeg og seet Bonden at bruge Brødet som Tallerken, hvilken Skik er østerlandsk og ligesaa gammel, som simpel. Allerede P. Laale siger: det Barn giver lidet, som gnaver sin egen Brøddisk, med hvilket Ordsprog han ustridig sigter til disse ældgamle Tallerkener. Morlacken Vukovich i Dalmatien fremsatte ogsaa et Par stegte Lam paa flade usyrede Kager, da han beværtede Abbed Fortis og flere, og de spiste Lammene som Suul og Fadet som Brød, hvorfor og Mylord Hervey passende udbrød: heus etiam mensas consumsimus! ved hvilke Ord han vilde

de sige dem og jeg Læseren, at Virgil *) taler derom, men han giør det til en trojansk eller i det mindste østerlandsk Skik at have spiselige Tallerkener.

Dog vi begive os igien til Bryllupsglæderne. Naar Bonden har indtaget sit tarvelige Maaltid, stemmes Violinen fra den alvorlige Bord-March til den glædeligere Cotillon Able mon Coeur. Violinen, dette Bondens Liv-Instrument, som ledsager ham ved enhver Høitidelighed: anførte af Spillemanden saae man forhen paa Hovmarkerne store Skarer af pyntelige Karle med Leen at udbrede et pludseligt Blikstille over Sædens bølgende Hav; anførte af Spillemanden vandre de til Krigsskolen og opflammede af hans søde Toner bortrydde de enhver Hindring, baade den som kommer dem i Veien og den som ikke kommer dem i Veien, paa deres Viis, qui militiam in lasciviam vertunt. Kort sagt, det kraftigste Vehikel til at indgyde os her Glæde og Fyrighed er — Violen, hvis Lyd ganske amalgamerer sig med vore sandselige Følelser, den være endog ligesaa harmonisk, som Giessenes og Andernes og Kalkunernes fulde Morgen-Tutti. Men saaledes har ethvert Folk sin Kiephest. Jeg erindrer mig ved denne Leilighed hvad Forfatteren af Briefe über Schotland fortæller om dette Lands simple Indbyggere, at de engang i en Krig,

*) Æneid. 7.

Krig, jeg husker ikke hvilken, bleve anførte af en Engelsk General, men trak sig jevnlig tilbage. Generalen fortæller en Skotlænder dette og giorde tillige den Anmærkning, at han ikke kunde begribe hvorledes dette tappre Folk saa ganske havde tabt sig. O! svarede Skotten, hvad Instrumenter haver de brugt? De sædvanlige, svarer hiin, Tromme og Pibe. Nei! igientog Skotlænderen, lad dem høre — Sakkepiben — og jeg vedder de skal holde Stand, og det lykkedes. Skotten maae have Sakkepiben for at slaaes, ligesom Barnet sit eget Syngestykke for at sove og Krebsene i Crainerland deres eget Fløitestykke for at komme frem *). I Grækernes ældste Tider var det Sange eller bundne Taler, hvormed de snilde Anførere holdt Mængdens Villie i deres Haand, og opflammede den endog til Menneskeslagteriet; man veed jo, hvad den halte Tyrtæus som General derved udrettede hos de forsagte Lacedæmonier. Men da Poeterne siden efter holdt sig fra de Krige, hvor det gialdt Blod, blev Prosa mere almindelig, det var da ubundne Taler, som besielede Soldaterne og det lige fra Grækerne af igiennem alle Folkeslægter, indtil de nu værende franske Republikanere, som sees af Thucydides, Livius og — de Berlingske Aviser. I de republikanske Forfatninger finder man derfor, at Ta-

les

*) For dette sidstes Rigtighed indestaaer Baron Valvasor.

lekonsten har naaet sin høieste Fuldkommenhed, fordi det der var en Nødvendighed at tale sig til Rette. Ja! det gik endog saa vidt i Athenen, at Haandverksmanden maatte ved en Talekamp tilvinde sig et Stykke Arbeide, ligesom hos os ved sin Skede. Da en stortalende Mester derfor i Anledning af et vigtigt Arbeide havde med en smuk høi-græsk Dialect saaledes tryllet Folkets Ører, at alle vare enige i at overdrage ham Arbeidet, vilde man dog tillige høre Medbeilleren, som da med megen Blyefærdighed traadte frem, men kunde ikke sige andet end dette: I Herrer Athenienser! hvad denne har sagt, kan jeg giøre; og Udfaldet viiste, at man ikke altid maae bedømme Folk efter Snak. — Hos de gamle Tydskere og flere var et Slags kattetonet Barderie Krigsluens Tønder; men skulde Bonden nogensinde, som Østerlænderen siger, omsmedde sit Langjern til Sverd og sin Lee til Spyd, da troer jeg intet vilde kraftigere anspore ham til at dræbe og lade sig dræbe, end Violinen. Dog — vi betragte kun her Bonden i sine huuslige Glæder. Da Menuetten udfordrer en meget dyb Alvorlighed, maae man ikke undre sig over, at Mængden for ikke at bryde denne, gaae stedse frem med Siden mod hinanden, fravendt Aasyn, nedslagne Øine og ligesaa henrykte ved Violen, som Plato, naar han i sit Studeerkammer hørte paa de himmelske Sphærers fortryllende Concert; dog synes Bonden nu og at ville afskaffe denne ærbare Dands, for

 der-

derved at have en contradictio in adjecto. Han har allerede saaledes modificeret Tingen, at han immer dandser Menuet en quatre, undtagen naar det er en Brud, som skal træde frem, hun har da Gulvet ene først med Brudgomsmanden og derefter med flere, da hun gaaer fra Haand til Haand, saa at endog Knøse maae undertiden giøre Hoverie i en Menuet, først med jevne og siden med nogle, som vi kalde Pohlske Trin, hvilke tvende. Toure Bønderne paa andre Steder give Navn af Ost og Brød. Men i hvad de end kalde dem, falder dette meget besværligt for Bruden under tvende Omstændigheder, enten naar hun har mange Aar paa Bagen eller naar hun bærer sin Skiødesynd fortil som en Tromme. I Springedandsene seer man heller aldrig meere end to Par; thi de Engelske eller her saa kaldte Rade-Dandse kiender Bonden ikke. Det er altsaa her et Slags Contredands, liig Lacedæmoniernes Hormus, som Lycurg skal have opfunden og som Spektator siger skal have udbredet sig, formodentlig for Opfinderens Skyld, over hele Asien, hvorfra den ventelig Norden paa er kommen til os. Den ligner endnu Lacedæmoniernes deri, at vore Piger dandse med meget langsomme og beskedne Trin, naar derimod Karlene, ligesom hine, giøre undertiden Kakerlak-Spring. Her figureres forresten aldrig i Forveien, og dog saae jeg aldrig, hvad jeg saa ofte er bleven vaer hos den finere Verden, at een støder den vildfarende Chapeau i

Skul-

Skuldrene, en anden parerer af, en tredie leder ham ved Haanden og han selv fierde dandser for Fornøielsens Skyld, som om han havde, som Zimmerman siger om den Melankolske, et Bret for Panden. Af Toure veed man her ingen mesterligere end — Kiedert. Hvo som tør give sig af med den, ansees som en Merion, den er derfor ikke almindelig og der gives hele Egne, især paa Friderichsborg Amt, hvor ingen tør vove sig ud til dette non plus ultra i Dandsekunsten. Aarsagen dertil ligger i de høie Forestillinger, som baade de Dandsende og Spillende giøre sig selv herom, da de troe, at der til Kieden udfordres en egen Musik eller som det her kaldes: det nye Spil, hvilket ikke enhver Fusker, men kun en Mestermusikant kan udføre. Man hører derfor Bonden, naar han ret vil vise sig, saaledes at raabe til Spillemanden: lad os faae en Kiede; men for at kunne udføre den, maae Musikanten enten selv forstaae Ordene eller have lært hos en som forstaaer Ordene, det vil sige: Noderne, og hvo som har bragt det saavidt, han er agtet for ligesaa stor en Konstner, som den der kan lodde. I en Pause med Bryllupsdandsen blev engang det Spørgsmaal afhandlet imellem tvende Spillemænd, hvad dog egentlig disse Ord eller Noder vilde sige. Du maae troe, siger den ene, at de smaae nedstaaende Streger med Hovederne betyde Viol-Skruerne, thi de ligne jo disse, og Tverstregerne betyde Violens Strenge; ja! siger

den anden, jeg vil nok give dine Ord Magt, men du har ikke lagt Mærke til, at der er 5 Streger paa Papiret og kun 4 Strenge paa din Viol, — og den hele søde Drøm forsvandt! og til Lykke opfordredes de til et nyt Stykke, og Gigerne skurrede og Fødderne klampede og de glædeberusede Chapeaus igientoge idelig deres: Hui! med eet Ord: de dandsede (som vi sige) saa Linden maatte groe derved og de tudede af Glæde: thi Bonde-Ungdommen er heel rasende efter Dands. I alle nordligere Lande var og Dands meget elsket, endog af de Vilde, formodentlig for at opvække de slumrende meest nervefulde Legemsdele til ømmere Følelser; i de hedere Jordstrøg behøver Naturen ikke denne Spore, der dandser ikkun den Menneskeheds slaviske Deel, Qvindekiønnet, og det enten for Penge eller af Forliebelse, som hiin nyeseelandske Pige, da hun fik Cooks Følgeskab at see. Da Bonden fra Ungdommen af har vant sig til at holde Hovedet varmt, saa skal det være meget fornemme Grunde, som kan overtale ham i hans eget Laug til at blotte det, ja i gamle Dage maatte endog Kongerne selv lade Huen tage af Hovedet paa Bonden, om de vilde have den af, som sees af Hervarar Saga, og han er endnu saa judaiserende og qvækererende i dette Stykke, at han endog under Svingedandsene bedække det æolipeliske Hoved med en Hat eller for en Forsigtigheds Skyld med en lodden Hue.

Hvo

Hvo som ikke dandser, og dermed holder Banden op længe før Socrates begyndte, (thi han skal først have lært det i sit 50de Aar), han griber til det store Verdens Topik — Veiret; men han betragter det ikke efter den Indflydelse, som det har paa hans Nerver eller Skoe, men paa hans sødeste Haab, Sæden. Han taler, med eet Ord — de tauris tractat arator, og denne hans Samtale er ligesaa nyttig, som den er uskyldig og for ham uudtømmelig; thi ved Agerdyrkningens Forbedring maae nødvendig Bondens Idee-Krebs udvide sig. Hvad Goldoni derfor siger, at al Selskabelighed taber sit Liv, naar man ikke kan kandestøberere i Politiken, holder i det mindste ikke Stik hvad Bonden angaaer, thi ligesaa lidet som Munden staaer paa ham, naar han ikke taler et Ord, men spiser, ligesaa lidet staaer den paa den anden Side stille, naar han ikke spiser, og dog politicerer han ikke. Men hvad Storch siger om Franskmanden, at han kan tygge og tale paa eengang, det kan vi ikke her, vi gjøre enhver Ting for sig, fordi vi gjøre dem begge til Gavns. Hvor lykkelig er derfor ikke den danske Bonde fremfor saa mange, selv endog de fordum republicanske Venetianer, thi end ikke hos disse lykkelige Folk taaltes det, at Demokrabater, besielede af Punsch og Liigheds-Chimærer, slaae, som Samsoner, med politiske Asen-kiefter løs paa de Europæiske Statsforfatninger, hvorfor Goldoni beklager, at de strax om Aftenen

maatte lade de 4 Knegte slaaes om deres Formue. Men det var vel og den allerurepublikanskeste Republik af alle. Nok sagt, min gode Læser, her tales meget, og hvo som ikke altid er oplagt dertil efter Maaltidet, han bevæger sig, ligesom Stiernerne, motu proprio derhen hvor han hører at tales og vel os! vel os! da, om man kan treffe Christen Hellebek, som sætter sin arme Siel ti Gange i Pant paa, at han har seet Oliebierget i China og Olien strømme derud af, som Vandet af et Mølledam, eller, naar han er udtømmet, si perdidit oleum, da Poul Chinafarer, som har seet den Fugl Phoenix, hvorledes han hver Fastelavnsmandag brænder sig selv i Arabien; eller Mads Skræder, som fortæller om Friemurerne, paa hvad Maade de slagte Mennesker og salte Kiødet og sælge det til Hottentotterne og faae Tønde Guld for Tønde Kiød; eller Hans Tydsk, som 600 Mile nede i Tydskland, thi disse Folk bruge gierne et rundt Tal, har dræbt saa mange Franskmænd, at han reed i fransk Blod over Hovskiegget af Hesten; eller Jørgen Væver, som tydelig beviser, at der har været Folk til før Adam *), eller Per Qværnbilder, som med diævelske Beviser hübneriserer for os om Portugisenland, at der er aldrig Nat og ikke een eneste hvid Siæl.

Er

*) Peyrerii Grille om Menneskers Tilværelse forend Mennesket er meget bekiendt iblandt Landalmuen.

Er man træt af baade at bandse og at tale, begiver man sig for en Forandring hen til Lykkens Skifteprotocol. Bonden maae endnu udbytte sine Penge enten ved Trekort eller Styrvolt, eller overhovedet saadanne Spil, hvortil ikke udfordres Arithmetik. Den tilkommende gyldne Alder vil derfor først lære Landmanden at dele sin Boe efter den udødelige Mr. l'Hombres Maade. Endnu synes Bonden ikke at være moden dertil, thi den pythagoriske Tavshed, som hiin berømte Mand udfordrer, strider imod Bondens Natur. Han vil gierne tale, og dette gode opnaaer han baade for og under og efter Styrvolten. Deels behøver man ikke heller her at gaae i Blinde, thi da man ved hvert brugeligt Kort som optages, bør tilkiendegive sin Makker ved Tegn hvad det er, og henlægge det saa kaldte Skarn paa Bordet, og man naturligviis belurer sin Modpart under disse Forretninger, veed enhver gierne hvad han har at rette sig efter. Og dog behøver man undertiden at see sig for, thi da det deels ligger til Festligheden at smøge Tobak, bliver alt liigt de Stuer, som skal have været i Moden før Kong Nielses Tid, da Ilden laae midt paa Gulvet, og Røgen søgte Udgang igiennem Taget, ligesom endnu hos Laplænderne og adskillige Jydske *) og Nedersachsiske Bønder;

*) Disse have derfor i Tagene et saa kaldet Røg-Lyde, hvor Røgen trækker ud.

og Forgiengelighedens Billede hviler saa føleligt paa Hovederne, at en Venus kan endnu giøre sin Æneas usynlig deri; deels er det ikke her Skik at bruge andre Lysesaxe, end de som Naturen haver givet enhver, hvilke vel ere langt bedre, men ikke skikkede til at bortrydde Levninger af le plus meilleur Tabac dessous le soleil. Saaledes forsvinder da den første Dag og Nat i Gammen og Glæde; men det er endnu ikke nok. Naar Bonden drikker af Glædens Bæger, da drikker han indtil den sidste Bærme. Det var immer Tilfældet hos det udyrkede Menneske, at det ikke kan vandre paa den gyldne Middelvei, det søger stedse Extremer. Endskiøndt Bonden jevnlig har rykbeensverkende Prøver paa den Ekelhed, som de sandselige Glæders overdrevne Nydelse efterlader, da den sædvanlig, efter hans Ordsprog, bekommer ham, som Hunden, naar den æder Græs, saa viser det dyriske Menneske sig dog gandske følesløs ved de Revselser, hvormed de misbrugte Lidenskaber, hiemsøge det, og Bryllupsrusen fortsættes dog i det mindste i tre Dage. Denne Misbrug skulde vel ved Overdaadigheds Forbudet være indskrænket, som den og for en stor Deel er bleven hos den sædeligere Bonde paa Friderichsborg Amt, men hvor Vedkommende indrette saa kaldte Penge-Bryllupper, og ligesaadanne Barselgilder, lader det sig ikke giøre. Bonden vil have fuld Værdie for sin Skilling, og han ligger heller et Par Dage syg, end at han skulde give den

ud,

ud, som det heder, for ingen Ting. Det mangler ham heller ikke paa Undskyldning ved denne Lellighed; han har ofte maattet giøre en lang Reise, og han er dog langt tarveligere end baade Østerlænderne og de gamle Danske; thi hos Jøderne varede fordum disse Glæder i 7 Dage, formedelst det hellige Syvtal, som ligger til Grund for enhver Omstændighed i den gamle Jødiske Huusholdning, ligesom hos Pythagoræerne, og Holger Danskes Fader holdt jo Bryllup med Frøken Dannemunda i 15 Dage. Kun Skade at denne hans indskrænkede Maadelighed endnu er Aarsag til moralsk Fordærvelse, troeløse Tienestefolk, forførte Døttre, faderløse Børn og braadne Pander. Der taler enhver Lidenskab frit, der giver man Landet Folk og berøver det Borgere. Der dandse de yngre en Kehraus med Døden *). Der afgiøre de ældre gamle Tvistigheder; ikkun deri ere Gilderne forskiellige fra de ældgamle, at man ikke sender hinanden strax ud af Verden. Men i hvor meget end Almuen i dette Stykke er gaaet frem til det bedre, saa beklager jeg dog endnu med den gamle Mand, at Verden hver Dag bliver værre og værre, da man ved saadanne Leiligheder nu langt fra ikke iagttager saa stræng en Orden i Henseende til Sædernes

*) En 72 Timers Glæde kan vel nok være Aarsag til de Epilepsier, som ere saa udbredte hos Ungdommen i de rette Dandse-Egne.

nes Reenhed, som i gamle Dage; thi efter den Ringskydske St. Knuds Gildeslov maatte den som i Gildeslauget faldt af Tunghed paa Gulvet, betale i Straf en Øre, som Østersen siger skal have været syv og en halv Skilling, og efter Kong Oles Lov, maatte den som blot sov paa Benken, betale det samme; og hvo som i Medbrødrenes Nærværelse spyede, maatte bøde en halv Mark, venteliq til Stuepigen. Dog er den egentlige Bryllupstid kun bestemt til to Dage, da man har giort den rimelige Slutning, at de Indbudne paa den sidste Dag skulde kunne overkomme, hvad Slattekokkene endnu har tilhage, men da dette undertiden slog feil, er den tredie Dag bleven en Tilgivt, for at kunne indtage Levningernes Levninger, og den har desuden en god diætetisk Nytte, thi just paa den Dag slukker man Indvoldenes Brand ved tilligemed Brændeviin at drikke Øl, hvilket Legemet da indsuer, som det var heelt Svamp. Da denne sunde Nødvendighed er bleven til en Vedtægt, gaaer man vel efter 48 Timers Forløb hiem, for som det heder at skiotte sit Huus (om man boer i Nærheden) og for at tage sig en roelig Luur, men man er saa vis paa atter at blive indbuden, at man end ikke klæder sig af. Denne Invitation skeer ved en meget pyntelig Kone, som gaaer Huus fra Huus. Paa adskillige Steder i Tydskland, især i de Hessencasselske Lande, skeer denne Indbydelse paa en langt høitideligere Maade end hos Bonden her, thi der

for-

forrettes den af et Slags Cantorer, som for bedre at kunne baade sees og høres træde op paa et Slags Bord, takke Folket smukt for deres Nærværelse, og udbede sig den atter paa Brudehusets Vegne. Jeg besidder selv en Samling af disse Tisch-Reden eller som Forfatteren Matth. Grosse kalder dem Abdanckungs-Reden bey Hochzeiten (Tübingen 1752), en Bog, hvis Tilværelse den lærde Verden, efter Autors udtrykkelige Sigende, skylder det gode Aftræk, som et andet af ham udgivet Reiserisk Verk har havt og som vist maae for Sundhedens Skyld have fortient det; thi det her omtalte Skrift er lige saa fuldt af Allegorier, som Cornelius Skippers Mave i Peer Paarses Tider var tyk af Løgn. Ikkun tre Dage har Forfatteren havt til at udarbeide sin tiende Epilog, og dog anatomerer han ved en Vognmands Bryllup en fuldkommen Ægteskabs Vogn, hvis fire Hiul maae være Fred, Kierlighed, Troeskab og Lighed i at bære Byrden. Paa samme Maade gaaer han frem til Kudskesædet, Vognstangen, Dækket, Lætterne, de fire Heste, Kudsken, Foersækken, Madposen, Reiseroqueloren og Passagererne. Slutningen er sædvanlig, at de „nach Standesgebühr hochwehrteste Anwesende“ vil indfinde sig igien til Convivium; „es soll alles dabey freudig, ehrlich und so zugehen, wie es bey einer so honetten Versamlung zu geschehen pflegt.“

Ved

Ved Bønderbryllupper ere en Bedemands Forretninger langt andre end hos Kiøbstædmanden, thi man seer ham aldrig; dog fandt jeg ham omsider i Kielderen, hvor han de to første Dage staaer ligesom smedet til Brændevinstønderne, og den eller de sidste Dage til Øltønderne. Men endskiøndt denne Mand staaer i Brændeviin, saa at sige til begge Ørerne, er det dog som en tantalisk Straf for ham, thi han maae omgaaes ligesaa forsigtig med disse Glædes Kilder, som mange af dem, der glimre som Stierner, omgaaes med Viisdoms Kilderne, ne primis quidem degustabat labellis; thi tabte han sin gode Forstand, stode vi andre Fare for at beholde vores. Her stod han da, og ligesom en Troldmand fremlokkede han Aander af Tøndens magiske Kreds; og jeg saae Geisterne stige op af Jorden, indsluttede i Flasker, ligesom Haltefanden, og de listede sig hyppig ind i de grovere sublunariske Væsener. I nogle en Væveraand, i andre et Slags ubehøvlede Cupidoer, og atter i andre en Eumenidisk Dame-Aand. I andre, derimod foer, mirabile dictu, et Slags Heraclitiske Aander; disse trak sig da bort fra det menneskelige Selskab til Vilæggerne, nogle sadde urokkelige, som Taalmodigheden paa Liigstenene, andre fordybede sig i indvortes mystiske Beskuelser, nogle sørgede ligesom naar Øl og Barmhiertighed kommer sammen, andre bleve nidkiere som Cato, naar hans Dyd fik en Perial, og atter andre græd som Cromvel, hvis Devotions-Taare ofte flød

fra

fra een Stue i en anden. Kort sagt, Bedemanden er den, som lenker alle Gemytterne, en giør han fuld af Lisbeth, en anden af Finkel, og han leder Bachanterne igiennem alle Drikkekunstens Grader, først til Lystighed og Aabenhiertighed, dernæst til Vrede, Mistroe og Trættekierhed, indtil de omsider kan capessere summos in ebrietate honores Selvubevidsthed og Jernsøvn.

Ved deslige Leiligheder beværtes og Giesterne med Kaffe, og det undertiden mere end eengang. Men for at forekomme at den ikke, som Folk snakker, skal hidse Blodet, bruger Bonden den Forsigtighed jævnlig at tage en Slurk Brændevin dertil, en Blanding som man her i Egnen endog har fundet saa gavnlig, at den er et probat Middel imod den slemme Ting.

Paa den anden Bryllupsdags Morgen modtage Brudefolkene Brudegaven, som almindelig er for Mand og Kone 2 Rd., for en enkelt Mand eller Kone 8 Mk., en Karl 6 eller 8 Mk., en Pige eller Dreng 4 Mk. Ved andre Ølgilder derimod giver en Mand kun 3 Mk., en Karl 24 ß., en Dreng og ligeledes en Pige 4 ß. Saa 4 Skilling, saa Bøtten fuld for 4 Skilling!

Musikanten faaer ikke her sin Betaling for hver Dands, som paa andre Steder, men ved Slutningen af Gildeslauget, og tænker Siellænderen hert langt reellerere end Bonden i andre Egne, hvor han

for

for at faae fuld Værdie for sin Toskilling, kunde spadsere en heel Nat i en Menuet, dersom Spillemanden selv ikke var saa forsigtig, i et Par Takters Pause, at give ham en kierlig Erindring med Buen, at det nu er Tid, at give begge Hænder.

Da Troelovelsen hos Bonden er det samme som Bryllupet hos andre, maae man ikke undre sig over, at den paa sine Steder høitideligholdes ved 3 Dages og Nætters Giestebud, og det er ligesaavel ved denne som ved Bryllupsfuldbyrdelsen brugeligt, at Fæstefolkene ved deres Hen- og Hiemkiørsel ledsages af et Corps ridende Karle, som smeldende Slag i Slag tumle sig omkring de gloende Heste og Vogne, ligesom de Gamle lode de sorte vingede Bekymringer flagre omkring Mennesket, og de blive heller ikke disse gandske ulige helst i smudsigt Veir.

Ved Liigbegiængelser har Bonden ikke mange særegne Skikke, men alt dreier sig her, ligesom ved ethvert andet Tilfælde, om det eneste Hovedpunct, Legemets Fylde. Smauserierne begynde derfor strax efter den Døendes Død, og man maae til den Ende indlade Byens Koner foruden de tvende som have seet den Syge at døe, for at tracteres og efter Jødernes Skik at afvaske og klæde den Dødes Legeme. Denne høitidelige Renselse omtales hos alle de ældste Folk, og den maae nok have havt en aandelig Betydning, thi Socrates synes i Slutningen af hans Phædon,

at spøge dermed, da han troede det var rettere at han vaskede sig selv førend han drak Giften, end at han efter at have drukket den skulde blive Qvinderne til Uleilighed. Ved Tabithæ Dødsfald *) nævnes heller ikke andre Høitideligheder, og som Maimonides siger, pleiede Jøderne derefter at tilstoppe alle Legemets Aabninger ligesom endnu Perserne og Tartarerne**). Paa Begravelsesdagen spørges de Tilstædeværende om nogen endnu vil see den Afdødes Legeme, derefter ledsages det til Graven af Mænd og Qvinder. Da man ikke her kan gaae i Procession med Liget igiennem Kirken af Mangel paa Dørre, bæres det ofte rundt om Kirken, ligesom de gamle Folk gik tre Gange om den Dødes Grav, men var det en Barselkone, som døde inden hun holdt sin Kirkegang, da hielper ingen Snak, hun maae føres tre Gange omkring Kirken og sædvanlig gives hende nogle af Offerskillingerne med i Graven, hvilket og er Aarsagen at man paa Landet ikke sielden finder Penge ved at opkaste Grave. Bonden giør ellers meget af en pompøs Begravelse, ligesom alle simple Folk, der endnu bære Præg af Oldtidens Barndom. Endog de ukunstlede gamle Danske vare saa indbrukne af denne Grille, at

naar

*) Ap. G. 9, 37.

** Voyages chez les Peuples Kalmouks et Tartares 1792. P. 390.

naar tvende Helte skulde af Overgivenhed gaae i Tvekamp med hinanden, faldt det dem aldrig ind at tænke over Barnagtigheden af denne deres Handling, eller at de, som Plato siger, deserterede fra deres Post, eller at de berøvede Verden deres Hielp — men ikkun dette laae dem, ligesom den Virgilske Mezentins, paa Hiertet, at den Tabende kunde faae en anstændig Begravelse, hvorfor de og i Forveien betingede sig den hos hinanden paa Cavaleer-Parole, (som sees af Saxos 3die Bog), ligesom Bonden endnu meget omstændelig betinger sig den af hans tilkommende Eftermand. Hvad var Aarsagen hos hine? den kan ikke ligge i en vis Kierlighed for det Mennesket saa kiere Legeme, thi da havde de, uagtet en vild Tapperhed var deres første Religions-Bud, ofte fundet forekomme unødig Trætte, men de syntes at have sørget mere for deres Legeme efter dets Død, end imedens det endnu var en Boelig for Sielen; det maae altsaa grunde sig paa de Begreber, som de giorde sig om det andet Liv, ligesom og saadanne dunkle Begreber endnu ligge til Grund hos Bonden. Vore hedenske Forfædre vare fuldkommen visse paa et Liv efter Døden, thi Tanken om Udødelighed synes ligesom af Skaberen at være indvævet i vor Natur, den yttrede sig derfor hos alle Folkeslægter, af hvad Tidsalder, Opdragelse og Grundsætninger de end vare. Jo eenfoldigere Menneskene desuden vare, desto mindre tvivlede de i dette Stykke,

lige-

ligesom man og finder den Vankundige mindst at tvivle i Henseende til det han haaber; det blev kun den Tænkendes Lod at forekaste sig selv foruroligende Tvivl, fordi han immer tvivler i Henseende til det, som er ham det kiereste; dog, naar førte Viisdommens Bane til Beroligelse! men naar de omsider nedsank, hvad enten det var i deres eget Blod eller under Aarenes Vægt, synes de alle at have maattet vandre til Underverdenen. Jeg veed vel, at dette strider imod de vedtagne Forklaringer over den Odinske Udødelighedslære, men det synes ikke utydeligt at kunne sluttes af adskillige Omstændigheder. At de gamle Danske virkelig døde paa en synlig Maade, har de gamle Danske aldrig nægtet og man veed hvor omhyggelige de vare for at begrave enten deres Legemer eller deres Legemers Aske. Men i Begrebet af Graven ligger allerede Begrebet Hel (Helvede) og Hela, de Gamles personificeerte Død (en Datter af Loke, den personificeerte Synd), man derivere dette Ord hvoraf man vil eller sammenligne det hvormed man vil, enten med det Græske, eller det Islandske Høl, en Høi, en Grav, eller det Tydske hüllen, at bedække. Men Helas Rige var underjordisk; ligesom de østerlandske Folk, havde de Danske og deres Orkus, dette Ruiners Land, denne Catacomb-Verden, dette de Dødes skumre og tavse Opholdssted, hvor, som Job siger, Morgenrøden lignede vor Midnat; ogsaa der brusede rædsomme Belials Bække, der holdt

Dødens Baand dem fangne, Maddiker og Orme bedækkede dem *). Overhovedet de nordiske Digtere, kaste ligesaa sørgelige Farver paa dette Malerie, som Jøderne, naar de afbilde os deres Scheol. Men med alt dette lignede det dog Jødernes Underverden førend Fangenskabet i Babylon, det vil sige, det var just ikke et Pinested. Her synes de alle, ligesom Græker og Romere i deres Orkus, at skulle prøves og efter Prøvens Udfald at have faaet Plads, thi hvortil havde ellers Dødens Gudinde behøvet 9 Verdener under sit Departement? Selv Balder, endskjøndt han var en Gud og en Søn af Odin, maatte derned, formodentlig paa nogen Tid, thi Edda lader os omsider finde ham i en ætherisk Stad Breidablik; man anfører vel, som en Aarsag til denne Nedfart til Helvede, at Balder ikke var falden i Striden, men efter Edda og Saxo døde han dog en temmelig blodig Død, og havde end ikke han fortient Valhalla, saa maatte dog Hother være værdig dertil, han som dræbte denne Helt og som efter (Saxo p. 46) døde selv som Helt, men nolens volens maatte han og under Jorden **). Ja! at endog Stridsmændene selv maatte passere igiennem Helvede, sees af Fortællingen om den Nordiske Merkur Hermod, som blev sendt derned for at hente Balder op til de Levendes Land;

*) Edda par Mallet. c. 1. 29. 32. 33.

**) l. c. c. 33.

Land; thi da han havde ridt 9 Dage og ligesaa mange Nætter igiennem et Slags Dødens mørke Dal, kom han til en stygisk Flod Gialler, ved hvis gyldne Broe Modguder (en Sibylla) havde Opsigt, da han spurgte hende om Balder og Veien til ham, viiste hun ham Dødningernes Vei og sagde tillige, at 5 Escadroner Ridende Dagen tilforn vare ligesom Balder passerede Broen *). Men af saa mange Cavalleristen skulde man dog troe, at nogle have været Helte. Dog, da Religionen var ganske underordnet Stats-Interessen, maae Odin, som af samme Aarsag var ligesaa raae som Soldaten, kun have taget sig af de Stridbare og hastig udløst disse, ligesom hos Lapperne, hvis øverste Gud tager de Døde til sig, naar de nogen Tid have været i Dødninge-Landet; det er vel og derfor, at Snorro saa ofte kalder Odin Hauga-Drotte (Høienes Herre), som den der var Dødens Undertvinger. I Grækernes ældste Myther var det og kun Hercules og Patroclus, (af hvilke den sidste med egen Haand havde dræbt 53 Cavalerer), som tidlig fik Plads hos de udødelige Guder. I Juliani Keisere synes de og kun at have faaet et fortrinligt Sæde ved Gudernes Maaltid, som vare de Tapperste. Med eet Ord, de maatte paa den Tid døe, som den Engelske Grev Sivert, med en Øxe i Haanden og indhyllede i et Pantser, ligesom siden i en Mun-

*) not. in Sax. p. 95.

kekappe. — Det Hele vil vel da, efter de Gamles sandselig-billedlige Sprog ikke sige andet, end at Heltene gik igiennem Døden over til deres Bestemmelse eller de samme Beskieftigelser, som her i Livet havde været dem de kiereste. Dette oplyses endnu tydeligere af den Fortælling, som findes i Saxo's 8de Bog om Kong Harald Hildetand, thi denne blev dræbt endog paa Valdpladsen, men maatte dog til Orkus og man gav ham efter Tidernes Brug en Hest med sig paa Baalet, at han paa den maatte ride foran de andre, som vare faldne med ham i Krigen, til Underverdenen (Tartara), og udbede hos Orkus's Forstander Pluto behagelige Boliger for dem alle. Den Ciceronianske Skribent har vel her, som paa flere Steder, til Skade for Mythologien, latiniseret de Navne, som fandtes i hans Original, men ved Helvedes Forstander, som paa andre Steder kaldes Proserpina og her Pluto, kan vel ikke forstaaes andet end Hela. Man veed jo, at de gamle Danske, ligesom Østens Folk, satte Døden paa en Hest, som vi endnu her af Hela kalde Helhest og endnu hver Nat klamper den paa sine tre Been om i adskillige smaae Kiøbstæder og banker Folk op, ligesaa retfærdigt som i Horats's Tider

æquo pede pulsat pauperum tabernas
Regumque turres,

og Bonden kiender denne Hest saa nøie, at han, hver Gang, han overvinder en Sygdom, siger: jeg gav

De-

Døden en Skieppe Havre. Men endskiøndt Hesten her er et smukt Attribut, formedelst Dødens hastige Komme, synes den dog at være mere passende for en Gud, end for en Gudinde, og dog viser Ordet os at det er Helas Hest; man maae derfor troe, hvad en vis Skribent siger, at de ridende Gudinder gierne ere communis generis, det vil sige, at de i Fabellæren nævnes snart som Guder, snart som Gudinder. Friserne dyrkede og Hela som et Mandfolk under Navn af Höll'er (Hællen-Herr *). Har Saxo derimod, hvilket Suhm mener, ved Pluto forstaaet Odin, maae det være, fordi nogle, tvertimod den yngre Edda, kalde ham Helblinde; men maaskee er denne Benævnelse blot siden tillagt Odin for at nedstyrte ham med Fanden **) til Helvede, ligesom naar Jøderne, for at nedsætte Hedningernes Religion, giorde Hedningernes Guder og Dæmoner til Dievle, ikkun nogle af deres egne høiere Intelligentser lade de beholde Himmelen.

Dog om end de gamle Danskes Begreber heri lignede Grækernes og flere Folkes, saa var dog deres Udødeligheds-lære gandske forskiellig fra disses, og Lucanus ***) med flere kan endnu have Aarsag til at

*) Suhms Odin, p. 275.

**) Saaledes kaldes endnu Gud i Ulphilæ Evangelier, s. e. Berelii Disputats om Fanden.

***) Pharsal. I, 455. sqq.

misunde Celterne og Nordboerne den, thi det var ikke deres Nephesch, som gik over til et andet Liv, det var ikke et eidolon, men Døden var for dem kun som samme Skribent siger, en Mellemact i Livet, en anabiosis, (som Appian. Alex. kalder det), en Palingenesie, hvorved de, efter Servii Sigende *), gik over til et andet Clima med de selvsamme Legemer, som de her havde havt. Dette kan bevises af adskillige Omstændigheder; thi at de ikke, som Grækerne og Romerne, vare ved Døden blevne til Vindbeutler, men til gode knoklede Karle, sees af de eftertrykkelige Prygl, som de i Valhalla lode regne ned paa hinanden, deels og af deres Udødeligheds-Spise, som udfordrer gode Fordøielses-Redskaber. Man seer det og af Eventyret med de Norske Prindser Asvit og Asmund **); thi da disse havde tilsvoret hinanden, at den Efterlevende skulde lade sig begrave med den af dem begge først døende, og Asmund omsider maatte opfylde dette Venskabsstykke og gaae i Graven med den døde Asvit og dennes levende Hest og Jagthund og noget Proviant, kom siden den Svenske Underkonge Erik med sin hele Hær til Graven og lod den aabne i Haab om at finde Penge. Han fik vel ikke, som hiin Darius ved Dronning Semiramis's Grav, en lang Næse, men i Stedet for den i Kur-

ven

*) Æneid, VI, 532.

**) Saxo p. m. 91.

ven nedhidsede Soldat traf han den levende Asmund op uden Næse og saaledes tilredt, at — hele Hæren flygtede for ham. I den af Saxo oversatte Vise siger Asmund, at han saaledes var skamskiendet af den opklvede Asvit — og man seer af det hele et gammel Nordisk Almues-Philosophem. Deels kan og dette bevises af de ældre Skribenteres Efterretninger om de Nordiske Folk. Skal der komme nogen antagelig Mening ud af Herodots Ord *), maae Zamolxis have lært Geterne det samme, naar han sagde, at de i Døden gik over til ham, og Julianus lader i hans Keisere Trajan sige, at han saa let slog Gotherne, fordi de troede kun ved Døden at flytte. Dette bestyrkes desuden, naar man prøver de Kilder, hvoraf vore Forfædre have øset deres Viisdom; men de maae søges i det gamle Persien, hvor mange endnu hos Bonden brugelige Skikke lede os hen. Altsaa, efter Theopompi Vidnesbyrd hos Diogenes af Laerte **) lærte Magerne deres Tilhørere, at de skulde leve op igien og saaledes immortaliseres. En Idee, som Meiners ***) ikke kan tiltroe Perserne eller noget Folk, fordi han ventelig ikke har kiendt Mennesker, som ikkun have Menneskeskabning; men den synes endog at ligge til Grund ved det Corps,

N 5 som

*) L. IV. c. 94.

**) Prooem. p. m. 6.

***) Comm. Gött. III. p. 109.

som Perserne *) kaldte det udødelige, fordi det immer ved enhver Afgang fik Krop for Krop. Desuden ere endnu, efter Pallas's Beretning, Tartarerne, som meget omgaaes med Perserne, af den Troe, at Døden er kun en Prolongation af det selvsamme Liv, som de her have ført, hvorfor de og give den Døde Heste og andre Ting med sig i Graven, ligesom vore Forfædre **). Samme Opstandelse troede og de lettiske Folk ved Riga paa Olearii Tid, hvorfor Konerne undertiden gave deres Mænd Synaal og Traad med sig i Graven, at de ikke skulde gaae pialtede i den anden Verden, og samme Opstandelse troe og de nu værende Japanesere og adskillige Folk paa de Molukkiske Øer og flere Steder. Denne Lære var og den allerfatteligste for Forstanden og den allerønskeligste for Hjertet hos et meget raat Folk, og den var tillige langt kraftigere, end de nu værende Tyrkers Skiebne, til at danne Krigere, men og til at stille Despoterne paa en selvmorderisk Maade ved deres Slaver; og det var nok denne Udødelighedslære, som hiin Ptolemæus ***) reent forbød, i Stedet for at lænke den til et værdigere Maal, hvilket blev Christendommens store Fortieneste, i hvor meget den endog i denne Henseende miskiendes. Jeg kan derfor

*) Herod. IV, 83.

**) Voyages &c. p. 472.

***) Boies Statens Ven. 1 Udg.

for ikke troe, at Sielevandringen har været et herskende Dogma hos de Nordiske Folk, endskiøndt nogle ældre Skribentere have paastaaet det, og Hr. Flügge *) ikke troer at det modsatte endnu er beviist; men han erindrede sig ei, at vore Forfædre kunde dræbe alle Slags Creature, hvilket aldrig har været tilladt, hvor Pythagoræismen herskede, og er det endnu ikke, hvor man finder Spor af den. Desuden skulde de gamle Danske da heller ikke have været saa villige til at forlade et Legeme, som de kiendte, for at flytte ind i et ubekiendt. Dette Philosophem synes og snarere at være opfundet, for at standse en vild Udødelighedslyst, end for at befordre den.

Kan dette bevise hvad det skulde, indseer man Aarsagen, hvorfor de gamle Danske sørgede saa kiønt for deres Jordefærd, denne var som et Slags Lustration eller Purgation for Sielen. De frygtede derfor ligesaa meget for at faae en Asens-Begravelse ovenfor Jorden, som Jøderne, og i en Vise hos Saxo (p. 74) kiender en vis Junker Grep intet værre, hvormed han kunde true en vis Erik, end dette, at hans Legeme skulde blive givet til Priis for Rovdyr og Himlens Fugle, og man behøver kun at læse de fem første Linier i Iliaden for at see, hvor ondt det giorde Homer, at saa mange gode Grækere skulde krybe i Hunde og Ravne, og Patrocli Gienfær be-

*) Gesch. des Glaubens rc. II Th.

besværer sig bitterlig for Achill *), at de andre Aander ikke vilde kiende sig ved ham, fordi han ikke var begravet, og hvorledes fløi ikke hos Virgil „den stakkels ubegravede Skare" om i den vilde Underverden! At saadanne, ikke høitidelig jordede, omsider bleve Spøgelser, seer man af Plinii Brev til Sura **), og tillige at saadan en Gienganger hialp en fattig Mand Athenodorus til en skiønne Gaard i det høilærde Athenen for et lempeligt Kiøb, thi naturligviis vilde ingen beboe den. Dog, Philosophen flyttede ind, men om Natten, da han studeerte ved sin Lampe, kom og Spøgelset, som en gammel Mand, med et langt Skiæg, Haar som Svinebørster og raslende med sine Lænker, immer nærmere og tilsidst lige over hans Hoved. Han tager Lyset, gaaer efter det, men i Gaarden forsvandt det. Dagen derpaa lod han Byefogden med Rettens Midler komme og de fandt paa Stedet Been og Lænker, som honet bleve jordede & domus postea rite conditis manibus caruit & hæc qvidem affirmantibus credo. Overhovedet hos den ældste Verden synes overalt Tankefølgen at have været denne: at døe, at begraves og derefter at komme til Dødningelandet, Begreber, som endog synes at ligge til Grund i et af vore Symboler. Men ligesom den hedenske Verdens Moral bestod i legemlig

*) Il. ψ.

**) Lib. 7, 27.

lig Ceremonie, saa stod og deres Opstandelses Beskaffenhed i nøie Forhold til deres Jordefærds Høitidelighed; en Fordom, hvoraf endog de sildigere Lovgivere have betient sig, for derved at afholde Mennesket fra Misgierninger, ved at forbyde deels den tredobbelte Jordspaakastelse, uden hvilken end ikke den hedenske Archytas's Aand kunde komme i Rolighed, deels christen Jord, eller, som Nederlænderne, ved at lade den Døde bæres med Hovedet fremad til Graven.

Deres Begravelses-Ceremonier vare og af den Beskaffenhed, at de nødvendig maae have havt Hensyn til et Slags Aande-Renselse; thi de brændte Legemerne paa Baal, ventelig fordi Ilden blev anseet som det meest passende Rensningsmiddel for Sielen, som bestod af en ætherisk Ildmaterie; levi se igne lustrat anima, siger den nyeplatoniske Skribent, som er Forfatter af den Qvintilian tillagte 10de Declamation, og at denne Rensning var Aarsag til Baalene sluttes rimeligt af Plinius den ældre, som *) siger, at smaae Børn ikke bleve brændte, ventelig fordi de vare uskyldige, thi Hedningerne vare ikke af den Mening som de gamle Jøder **), der troede at deres Børn allerede i Moders Liv kunde synde.

Da

*) L. 7, c. 16.

**) Hezels Geist d. alt. Welt. p. 109.

Da dette er unægteligt, hvad Græker og Romere angaaer, maae det samme vel og kunne sluttes i Henseende til de Danske, som og havde bragt denne Skik fra Østen, ligesom hine. Det synes endog at være tydeligt af de Ceremonier, med hvilke den Svenske Kong Ringo begravede Harald Hildetand; thi hans Løfter og Bønner vare stilede til den saa kaldte Pluto, og hvorfor lagte man den prægtige Hest og Vogn og hans Skib og saa mange Kostbarheder paa Baalet, hvis det ikke var for at forsone Hela? thi foruden dette gav man ham endnu i Graven med sig, ventelig til Brug i Valhalla, hans Hest og Vaaben, ligesom man paa visse Steder forsyner den døde Donna med et Par nye Dansesko. Men at han skulde bede for de andre Faldne, var rimeligviis, fordi de kom til Hela urensede. Ligesaadanne Forsoningsmidler bleve og anbragte ved Balders Baal, og han med sin Nanna fik et Palais at beboe, men ikkun ved hele Naturens Taare kunde Dødens Gudinde have lader sig overtale til at lade ham gaae tilbage til Oververdenen. Dog hvad behøver jeg flere Beviser? jo høiere Røgen steeg op fra Baalet, desto større blev den Afdødes Lyksalighed *), men det var jo en blodig Død, som forskaffede dem Valhalla, Røgofferet maae altsaa enten have været forgieves eller for Hela.

Men

*) Suhms Odin p. 109.

Men Læseren tilgive mig denne lange Episode! den staaer blot her for at kunne gotgiøre, at nogle af de Fordomme, som endnu findes hos Landalmuen, ere Skygger af hiint Legeme. Til ydermere Beviis herpaa vil jeg ikke beraabe mig paa, hvad jeg selv har erfaret, men jeg vil lade den for tidlig-bortdøde Hr. Birch tale, han siger da i hans Haandbog for Geistlige (p. 400): „at Almuen troer at alting staaer vel til med deres Afdøde, naar de kun blive begravne med Hæder.“ Men dette maae ikke forekomme os underligt, thi man veed jo, at intet Folk antog Christendommen saa ubesmittet, at det ikke beholdt nogle af sine Fordomme, og man maae undskylde hine Lærere; thi det var paa den Tid lige saa umueligt, som det vilde have været farligt, gandske at bestride dem, da Hang til Overtroe og overnaturlige Ting er det raae Menneske lige saa egen, som Gruesomhed. I Stedet for hiin rædselfulde Geleidelse igiennem Dødens Rige fik Mængden da Middelalderens Sielemesser og Klokker. Med disse skulde der ringes i Dødsstunden, at ikke de Aander, som efter Thales's, Platonikernes og Jødernes Meninger opfyldte Luften og Jorden, skulde komme i Besiddelse af Menneskets Aand. Allerede Theocrits Scholiast og Tibull taler om Metallets Lyd, som utaalelig for Dæmonerne, og de Gamle troede, at den kunde fordrive selv Maanens Formørkelse, og Lucian, eller hvem det er, fortæller i „den Syriske Gudinde,“ at

endog

endog den Mand, som sad oven paa Hovedet af den uhyre Priap-Statue ved Naturens Tempel, ringede ligeledes med et Slags Klokke. Anderson, som for faa Aar siden reiste med et Engelsk Gesantskab igjennem China, beretter og, at der slaaes tre Gange med en beklædt Træhammer paa en Klokke, naar Chineseren skal falde ned for sin Porcellains Gud, og Malabarerne slaae ligeledes paa Klokker og Gongongs, naar de ved Fakler slæbe deres Afguder om i Procession. Hos de Christne bleve Klokkerne derfor, efter Fædrenes Beslutning paa Mødet i Cøln (Cap. 14), døbte og signede, hvilket og er skeet i Dannemark, som sees af P. Poulsens Fortegnelse over Aarhuus Stifts Præster (p. 53), hvor tillige en Indvielses-Formular findes anført. Naturligviis havde de og Faddere, hvilket desuden Bisp Palladius forsikrer i hans Bog, Peders Skib kaldet, og vores Stormklokke har vist og havt sine; men endskiøndt den tydelig bærer sit Navn Bernhard og sit Døbeaar 1472 og endnu et Ønske: St. Pieter up Dic! saa nævner den dog hverken Damen, som bar den, eller Fadderne. Da Bønderne endnu bevare Erindringen af Klokkernes antidæmoniske Kraft, hører man dem alle i det Øieblik, da Sammenringningen begynder, hvilskende at nævne Christi Navn; og tillige korse de sig alle baade for Panden og Brystet, formodentlig paa Grund af denne Kirkefædrenes Forsikkring, at Korset er en Skræk for Gespenster og Dievelen. Dog —

da

da Loven 2 — 22 — 40 har forbudt, at der ikke maae ringes over Bonden i Dødsstunden, sørger dog den Døende sædvanlig for, at der maae ringes, naar hans Legeme skal begraves; thi at Legemet i gamle Dage heller ikke har været gandske sikkert, sees af den jødiske Legende, som ligger til Grund for Fortællingen om Moses Legeme i Judæ Brev, hvilken Hezel har udviklet *). Dog, hvad Ringningen angaaer, vil omsider, med Uvidenheden om Tingenes Hensigt, Tingen selv forsvinde og den kan det gierne, thi endskiønt man vel indseer, at dette er især opfundet, for at give Tiden en mere høitideligtalende Tunge, saa udslettes dog Dødsklokkens Erindring ligesaa hastig hos det sandselige Menneske, som Fuglens Spor igiennem Luften. Med Ringningen forbindes undertiden Liigprædiken, hvorved det vigtigste for Almuen er Oplæsningen af den Afdødes Testament, ikke saadant et, som angaaer hans Efterladenskab, men hans Levnets-Løb, som forfattes af Degnene. Hvo, som kiender det, indseer lettelig, at det har sit Navn af det Nye Testament, hvori indeholdes saa meget biographisk; hvo, som ikke kiender det, kan see Indretningen deraf i Joh. Arndts dobbelte Testament, som findes foran hans sande Christendom, eller af det, som Diodor i hans første Bog (92 Cap.) be-

*) l. c. p. 69.

beretter om Grækernes og Egypternes Liigtaler, ikkun den foregaaende egyptiske Dødninge-Ret er ved disse Høitideligheder afskaffet, og det, som Forfatteren af freimüthige Briefe über das Christenthum mener, til Skade for Moraliteten. Slutningen deraf er sædvanlig en Taksigelse til de Tilstædeværende, samt en Forsikkring i de Sørgendes Navn, at de igien vil aftiene deres Artighed, men helst i glædeligere Tilfælde. Dog, denne Aftiening begynder strax, thi de gaae alle fra Kirken lige til Sørgehuset, for, som Bonden kalder det, at holde Atid over den Døde, hvor man da trøster sig ved et overflødigt Maaltid.

Da Bondens Legeme fra Ungdommen af er hærdet til at trodse de voldsomste Virkninger af alle Elementerne og han daglig kan indaande den friske Luft uden at betale Bompenge derfor, maae man ikke undre sig over, at han er frietaget fra mange moderne Febre. Af nedtrykkende Sygdomme kiender derfor Bonden kun de gammeldags Febre, som Fyenboen kalder Kolden og Sællænderen den onde Ting; men i hvor ond den end er, veed han dog paa en lempelig Maade at skille sig af dermed eller at give den en anden Vending, nemlig ved hans almindelige Panacee Brændeviin; dog, det forstaaer sig, ved saadanne Leiligheder lægger han en Tørv til Ilden, han forstærker den ved Peber. Almuesmanden i Rusland har derimod opdaget et langt simplere Middel derimod, og dette er Skedevand, som endog, efter

Pal-

Pollas's Forsikring, foreskrives Patienten af Doctorerne, at sige de Tartariske *). Dette, indtaget i Vand, hielper ham; men om det er det første eller sidste Vand som virker, veed jeg ikke, thi Franklin fortæller, at han paa een Nat udsvedte sin Feber ved at drikke koldt Vand, til hvilket dissolvens universale han havde ligsaa stor Tillid, som Doctor Sangrado hos Gilblas. Af Peberkorn, som stødes, tages sædvanlig 27, undertiden færre, men altid et ulige Antal; thi i denne Henseende er Bonden ganske pythagorisk, ligesom de fleste Nationer stedse have været det. Endog under Hønen maae lægges et ulige Antal Æg, ifald det skal lykkes. Hr. Wedel i hans skiønne Bog om Landvæsenet troer, at dette grunder sig paa meget naturlige Aarsager, da Æg-Samlingen ikke saa got kunde blive afrundet ved et lige Tal; men da Erfaring viser, at dette og er mueligt, og Hønen desuden ordner dem paa sin Viis og hun altid frembringer de fleste Kyllinger af sin selvvalgte forborgne Rede, endog uden Hielp af Pythagoræismen, har Bonden vel her hentet Viisdom fra samme Philosophie, som havde lært Troldekonen hos Virgil sin Grundregel: numero Deus impare gaudet.

Af endemiske Svagheder, (om jeg saa maae kalde dem), har jeg kun opdaget tvende, som desværre ere temmelig udbredte hos Bondestanden, men som

*) Voyages p. 288.

ikke omhyggelig nok forekommes, da de just ikke hindre ham i hans daglige Forretninger. Den ene er Tunghørelse, en Svaghed, som oftest findes hos Mandkiønnet og undertiden endog hos halvvoxne Drenge. Den har vel tildeels sin Oprindelse af de tykke Huer, med hvilke man forøger Blodets Fart til Hovedet, og disse ere desuden ligesom begede til Bondens Hoved, undtagen i det Øieblik, naar han enten skal i Stads eller paa en Reise, da de saa ombyttes med de contrasterende Hatte, der ikkun bedække hans Isse. Thi i hvor gierne end Bonden gider indpudet sit Hoved, saa tillader Etiketten ham dog ikke under enhver Omstændighed at nyde dette Legemets høieste Gode. Han tør kun bruge enten Hue eller Hat, naar han er simpel Bonde; stiger han derimod enten i Værdighed eller han vil være sin Riigdom bekiendt, da gaaer han et Skridt videre. Jeg har derfor ofte hørt Bonden sige: den Mand er nu bleven saa riig, at han kan gaae baade med Hue og Hat, at sige den ene oven paa den anden. En Rettighed, der er ligesaa egen for Fogder, Udridere, Tingmænd og andre hos os distingverede Personer, som tvende Hesterumper for en Tyrkisk Bascha. Hvad forresten Huerne angaaer, som strax sættes paa Sløykiolsdrengens Hoved, da mangler det ikke paa dem, som forestille Bonden Følgerne af dette naturstridige Forhold; men det er Moden, som har sat den paa, og det er ene den, som kan tage den af, dog

først

først hos de sildigere Slægter; thi de gamle Bedstemødre kan faae den onde Ting ved at see et nogenhoved Barn, og de bede stedse, at Gud vil forlade de Mødre, som saaledes kan omgaaes de stakkels Børn. Maaskee kan og Tunghørelsen noget befordres ved de fugtige Jordhytter, hvori Bonden boer, thi naar jeg undtager Loftet, bestaaer hele Stuen af Leer, som i Henseende til Tørhed og Fugtighed staaer i nøie Forhold med Veiret. Ved Hielp af den gloende Ovn udvikles en kold Fugtighed af Jorden, som ved Loftet, der hviler paa Bondens Hoved, forvandles til en svulmende Damp og i disse Skyer lever og aander og sover han; og er dette maaskee Aarsagen, hvorfor Bonden selv *), som kan nyde dette Gode, hastig faaer et sygeligt Udseende, thi Fugtigheden er undertiden saa stor, at Loftet drypper. Men at den udvendige Luft ikke skal trække ind, da lader han omhyggelig alle Vinduer nagle og kline fast, og at den indvendige ikke skal trække ud, da vil han ikke, som den fyenske Bonde, vide af de der kaldte Camiiner eller Vindovne at sige, af hvilke denne har Varme, i hvilke denne koger sin Mad og ved hvilke han tørrer sit Malt. Disse vilde være meget

 nyt-

*) Det vil sige Hosbonden, thi dette betyder Ordet Buanta eller Boanta paa de gamle Ruunstene see den Verde Broshmans Anm. til Ingw. Widtskene p. 65.

nyttige, endog til det immer aftagende Brændes Besparelse *), thi det er her, som overalt de raae Mennesker, som fortære Skovene, og imedens de Lærde skrive inden for om at spare Brænde, arbeide disse uden for paa at ødelægge Brænde, i Følge den besynderlige Pøbel-Maxime: Verden skal jo ødelægges og lyksalig er den, som hielper til med. Hvad Bonden angaaer, da lægger han Gierderiis, Tørv og Brænde i sin Bielægger, Brænde paa Skorstenen, uden endog at bruge de ildsparende Kiedelkroge, og Brænde paa det tredie Sted under sin farlige Træe-Rølle. Kiender han derimod Vindovne, da kunde ogsaa her Imaginationen sætte Mennesket Briller paa Næsen, thi han saae og hørte Ilden og troede nu selv mere at føle dens Varme, ligesom man mindre tørster ved at høre Vandspringets behagelige Pladsken. Dog, dette veed Bonden nok, han fyrer derfor saaledes i Bilæggeren, at han kan see Ilden, at sige igiennem Jernet; thi han er og meget for at have noget for Øinene.

Den anden endemiske Sygdom er Ildslæt; fordi ethvert Menneske paa Landet hår i det mindste eengang havt det, troer man det er en sand Nødvendighed eengang at have det, og man hindrer derfor ikke dette Onde, som kan udbrede sig til hele Byers Ungdom

*) I Hospitalet i St. Maria Novella i Florents findes nogle mageløs-oeconomiske Ovne.

dom og undertiden til de ældre med. Denne ækle Sygdom, som saa meget befordres ved den fugtige Luft i Husene, ved Mangel af Reenlighed hos nogle og ved en overdreven lidenskabelig Attraa hos dem alle efter Flæsk og Afskye hos dem alle for Vegetabilier, betager ofte Børnene deres sunde Ansigtsfarve og hindrer dem ikke sielden i deres Vext.

Da Bonden ellers ikke er udsat for nogen dræbende Sygdom, er det Skade, at de fortredelige Smaakopper skal henrive saa mange af disse Fædrenelandets ægte Børn og Staten saa gavnlige Mennesker. Det gaaer paa Landet, som andenstEds, næsten den tredie Deel af de uskyldige Smaae blive her et Bytte for Døden i deres første Leveaar, og paa de tilbageblevne tvende Dele og den øvrige lille Marionetverden skal Morder-Engelen med sine Børnekopper kunne anrette saa sørgeligt et Nederlag eller i det mindste ofte efterlade sig saa sørgelige Spor, endnu — saa mange Aar efter at den smukke Lady Montague, som lærte at kiende saa mange store Hemmeligheder i Constantinopel, ogsaa lærte den at indpode Kopperne; et Middel, hvorved Engelænderne allerede i Süßmilchs Tid, for 40 Aar siden, saaledes havde revet Døden dette morderiske Vaaben af Hænderne, at naar af et lige Antal Børn 25 maatte bukke under for de naturlige saakaldte gode og 50 for de onde Kopper, da døde ikkun een af de paasatte. Men hvilke Fremskridt maae denne Kunst ikke siden have

 giort

giort? og hvor mange virksomme og sunde Mennesker vilde ikke derved blive frelste? Dog — for hvem skriver jeg dette? Staten kan ikke befale Bonden denne Indpodning, thi det vilde være det voldsomste Indgreb i den faderlige og moderlige Omhed; Forældrene maae dog i dette Stykke have Frihed over dem, som ere deres sødeste Glæde og som engang skal være deres sildige Alderdoms Støtter, saa længe end ikke den viseste Læge kan fuldkommen forvisse enhver om sit Barns Liv eller Helbred, men ikkun forsikkre, at Børnene ved Inoculationen staae mere end 25 gange mindre Fare end ellers. Og de, som Bonden maaskee helst vilde høre, deres Præster, kan ikke giøre andet end at anbefale den, men ikke med Eftertryk opmuntre Bonden dertil, thi hvad? om af 60 Børn de 59 bleve reddede fra Døden eller Lemlæstelse og netop den, hvis Inoculation de havde fremskyndet, skulde blive et Offer enten for den første eller sidste, hvilken uforglemmelig Bebreidelse vilde Præsten ikke derved paadrage sig? og naar skal vel Bonden af sig selv giøre dette Skridt, da han hænger saa urokkelig fast ved sine gamle Forfædres stoiske Fatalismus, som i saadanne Tilfælde lader sig saa meget mindre igiendrive, som det, hvad der er giort, ikke mere kan blive ugiort. Mister Bonden derfor sine Børn, da skulde det saa være, bærer den ugifte Frugt imod sin Villie, da skulde og dette saa være, kommer hun mere end eengang, siger hun strax: Jeg

skal have mine Børn ved hvem Jeg saa faaer dem, og dem, jeg har faaet, behøver jeg ikke at faae. Man maae derfor heri lade Bonden en sørgelig Frihed og Bonden vil, til Skade for Fædrenelandet, først sildig betiene sig af et Middel, som Forsynet, da det bekiendtgiorde os det, kan synes at have giort til Pligt for os. Men Bonden har dog Ret, thi saalænge de flestes Samvittighed i dette Stykke er vildfarende, vilde Mængden ligesaavel synde ved at handle imod den, som den nu uvidende synder ved at handle efter den.

Bonden bruger helst topiske og som oftest meget stærke Lægemidler, og hvad maaskee ikke een iblandt hundrede kunde udholde, det befinder han sig vel ved. Mod Tunghørelse kom for noget siden en aldrende Mand saa stor en Klump Kampfer i Øret, som han vel kunde rumme deri, stoppede for det, og hører nu ret godt. Nogle gyde et lidet Stob Enebær-Olie i Øret. Er saadant utilstrækkeligt, da iler man til Overtroen; man haaber, at erholde ved ubekiendte Aarsager, hvad man ikke kan opnaae ved bekiendte. I dette Tilfælde skal Kirkeblye være særdeles godt. Dette er tildeels Aarsagen, hvorfor man altid seer det nederste af Blyetaget paa Vaabenhusene saa forhakket, og Virkningen maae og være stor, thi, sagde engang Bonden, jeg har altid gaaet med Ringe af almindeligt Blye i mine Ører, men Kirkeblyet det var mig for stærkt. Saa mægtig er Fordommens

Herredømme over Indbildningen og denne over Fornuften. Man fortalte mig om hiin Febricitant, at Kuldens Paroxysme var saa heftig, at endskiønt man gav ham en Søbe saa heed, at den kogte i Skeen og det var saa varmt i Veiret, at Ravnen gabede, hialp det dog ikke. En haardnakket trediedags Feber forsøgte en endnu levende Kone, efter Gotfolks Raad, at fordrive ved et Par stødte Smørurter, som bleve lagte paa Pulsstedet ved den høire Haand; disse gyldenbladede Blomster, som have noget ædende hos sig, trak hastig en Vable, som foraarsagede en ulidelig Svie og udartede til et Slags Flod. Feberen forlod hende, men hun føler Svaghed i Legemet og et Slags Lamhed i Armen. Vatersoten helbreder Bonden ved en god Dosis udpresset Saft af Hyldetræets friske Rødder. Dette Middel foraarsager heftig Laxeren, undertiden tillige Vomeren og driver Urinen stærkt. Jeg har selv længe kiendt en Mand, som dermed curerede sig og som for kort Tid siden døde af Alderdom. I Mangel af Apothekersager raadede og Th. Bartholin Bønderne omkring ved Hagested at drikke en Decoct af spæde Hyldeblade i dette Tilfælde, og Mangelen veiledede ham til et Middel, hvoraf han stedse betiente sig. Jeg har og kiendt den, som har fordrevet Vatersoten ved et Decoct af got Øll og Bukkeblade. Til tre Potter af Øllet tages eet Pund tørrede Bukkeblade, som blive kogte under lukt Laag. Af denne bittre Vædske indtog Patienten tre Gange om Dagen

gen en god Dosis og hver Gang, (det forstaaer sig), en Snp af Brændeviin, hvorpaa var sat den friske Rod af Loestilken, og Bandet svedede ud af Neder-Extremiteterne. Tager Udslættet for meget til, da bruges enten Gniden med simpelt Leer, eller og Salver; og endskiøndt Landmanden tager sig nøie i Agt for, hverken at bringe sin byrske Oeconomie i Orden eller Uorden ved rensende Midler, er dog Naturen desuagtet enten saa god eller saa stærk, at den stedse kan giøre den tilbageslagne Fiende Modstand.

Men! endnu et Sygdomstilfælde, som ikke er saa usædvanligt her paa Landet, og dette foraarsages af — Hvirvelvind. Denne kan indtræffe saavel om Vinteren som i det blideste Sommerveir, og naar den om Efteraaret flager ned i Skoven, kan den hvirvle de tørre Løv op til en utroelig Høide; men for Mennesket ere Følgerne deraf uudslettelige. Hvo som omarmes af denne Luft-Scylla, falder pludselig ned som ved apoplectiske Svagheder og naar Mennesket omsider opvaagner, da omendskiøndt noget af det Onde kan hæves, bærer det dog bestandig Virkningerne deraf i en eller anden af dets Lemmers Lamhed. Saaledes saae jeg nylig een, hvis venstre Haand var næsten henvisnet, man finder andre, som ere hentagne i den ene Side, nogle som blive stedse fortumlede i Hovedet. Er denne Vind et Slags Typho, eller, som det maatte synes, et Slags Prester, besvangret med electriske Dampe, eller overhovedet, hvad er

Hvir-

Hvirvelvind? I Jordens Vise! hvo vil her kunne fuldkommen hæve os Naturens Sløer? og hvad er Mennesket? ikkun en Vind farer over det, og det er enten ikke mere, eller det er kun halv, hvad det før var.

Hvor meget end Landets vise Regiering har sørget for dets talrige og arbeidende Børns Vel og Sundhed, ved overalt at udsende iblandt dem visse Districtslæger, hvoriblandt man tæller saa mange værdige Mænd, saa er dog Bonden paa mange Steder meget uvillig til at raadføre sig med dem. De ere jo ikke af hans eget Folkefærd, dette svækker strax hans Tillid til disse Æsculapii ægte Sønner; og hvorfor kan Bonden ikke ligesaavel, som hiin preussiske Konge, troe, at Doctorne slaae alle Folk ihiel? en Fordom, som han ofte vilde see bestyrket, dersom hans Natur ikke var desto bedre og hines Erfaring ikke desto større, da Patienterne undertiden ere halv ihielslagne ved Huuskure, inden Lægen hentes; han frygter og for, at han skal betale Lægemidlerne, da han veed, at denne sunde Spise er endog, hele Naturens Frugtbarhed uagtet, meget dyr; heller ikke stemmer disse erfarne Mænds Helbredelsesmaade overeens med Bondens Ønsker, da han gierne vil have det onde ligesaa hastig fordrevet, som det er paakommet. Bonden gaaer derfor kun langsom til den kyndige Læge, han forsøger først alle de Huusraad, som han kan opspørge fra tredie og fierde

Haand

Haand, og han giver paa denne Maade de Lidende til Priis for enhver, ligesom Egypterne og Babyloniernc, der fremlagte deres Syge paa Torvene, for at faae Raad af de Forbigaaende; virke disse ikke, da nærmer han sig endnu i Forveien til — Overtroen: dette mageløse Uhyre, som fremstod i Østerlandenes hede Ørkener, og som igiennem saa mange Aarhundrede er tilbedet af alle Vankundighedens Børn, som boe paa den hele Jordens Kreds; dette tihornede Dyr, som ene kunde undertvinge de stridbare Grækere og Romere; denne Uting, som endnu saa mægtig opfylder Tomheden i Mængdens Hierner, og saa høit elskes af den Eenfoldige, fordi den saa fuldkommen svarer til de menneskelige Ønsker, ved at love os Virkning uden Aarsag, Hensigt uden Middel og frietager os fra den Besværlighed at bruge Forstanden; dette Intet, som angriber Mennesket paa Indbildningen, dets svageste Side, og som viser, hvor langt ældre og stærkere Sandseligheden er hos Herrens ædelste Skabninger, end Fornuften. Med Overtroens Vaaben bestred fordum den indhyllede List hine mange Tusinde, som den hverken med Magt eller Fornuft kunde bringe til Lydighed, og selv Grækere og Romere bare saa ufortrødent de hyperphysiske Lænker, som de snilde Statsmænd vidste at paalægge dem; hvor stor maae da ikke deres saa høit prisede og misundelsesværdige Frihed have været! af dette Konstgreb betiente alle de Mænd sig i Oldtiden,

som

som ved Forstand og Videnskaber havde opsvunget sig over den store Hob; omgivne af en uigiennemtrængelig Skye, ligesom fordum hiin Trojaner med sine Trojanere, indgiød de den gabende stærkarmede Pøbel en vis Gysen og Ærefrygt for sig, enten det saa skedte af Charlatanerie eller af Frygt eller af Egennytte eller af alle tre Aarsager tillige, vil nok stedse blive vanskeligt at bestemme; men dette seer man at Følgerne deraf — errors more hurtful to mankind, than all the destruction, which has followed the sword of the General or the projects of te Statesman — vedvare endnu, efterat Oplysningens Sol er stegen saa høit paa Menneskehedens Horizont; denne har vel for en Deel adspredet Overtroens Taage, men ikke gandske fordrevet den. Ligesom Nattens Fugle, fordi deres svage Øine ikke kan fordrage Lysets blide Straaler, søge Skiul i Mørkhedens Vraaer, saaledes har og Overtroen opslaget sin Throne i Vankundigheds Hytte, hvor den endnu behersker Mængden med sit tunge Jernscepter. Hos alle raae Folk vare og de første Læger Hexemestere og saadanne Personnager vare og de Doctere, som Europæerne, efter Robertsons Sigende, fandt hos Amerikanerne, og, efter Egedes Sigende, hos Grønlænderne, og Zuchellis, hos Negerne. Ja endog Jødernes Doctore i Christi Dage vare Aandsbesværere og Geistlige, som sees af Luc. XI, 19. 24-26. Math. 8, 4. Lægekunsten var, imedens Nationerne

endnu

endnu stode paa det nederste Cultur-Trin, ikke Videnskab, men Overtroe; den var, saa at sige, en Deel af de Gamles Religion. Enhver Sygdom var et Luneſtød af den haarde Skiebne, den maatte altsaa formildes ved en Guddom; men hvo kunde bedre udvirke dette end Gudernes Fortroelige: Præsterne, Philosopherne, og hvormed kunde de bedre bevirke dette, end ved Besværelser, Bønner, Offere og Ceremonier? Man har ogsaa endnu, men desværre kuns i Landskrone, en metempsychoseret Merlin, til hvilken den raae Hob fra disse Egne giør hyppige Vallfarter; han kaldes fortrinlig den kloge Mand, for to lumpne Rigsdalere helbreder han de ulægeligste Sygdomme, bilægger Slagsmaal imellem Mand og Kone, giver Orakelsvar ligesom Butlers Sidrophel; efter hans Vink maae de Afdødes Aander spadsere frem, ligesom for Madamen i Endor, han taler med dem ligesaa fortroelig, som hans Landsmand Swedenborg, og for enhver nysgierrig Kierling hæver han det Dække, som skiuler Fremtidens Mørke for hendes videlystne Øie; overhovedet, denne Mand er ligesaa navnkundig her, som fordum Jørgen Korseberg og Mads Veierup i Fyen med deres Cyprianusser. Hvo som ikke kan paatage sig saa lang en Pillegrimsreise, maae lade sig, ligesom Cardinal Richelieu, nøie med en eller anden klog Kone, hvorpaa der aldrig i noget Sogn er Mangel; thi hvorfor skulde endnu saadanne erfarne Matroner med deres

glatte

glatte Falskhed og foldede List svække den Tillid, som den stærkere Deel af Menneskeheden igiennem saa lang en Rekke af Aarhundreder har sat til dem. Efter Taciti Beretning troede Celterne, at der fandtes noget Guddommeligt hos Qvindekiønnet, de havde derfor stedse paa sin Scythisk Fruentimmer med sig i Krigen, at de med deres ømmere Hænder kunde forbinde ikke allene deres Hierters, men og det grovere Legems Saar, det var og tre Damer, som spandt Skiebnens Traad for Menneskeheden i Norden, og af disse, siger Erichsen *), have alle kloge Koner deres Oprindelse, og iblandt alle de gode og onde Væsener, hvorom Edda taler, var det og ene Gudinden Eyra, som kunde læse Sygdomme bort fra vore Forfædre. Saaledes vidste de svage Mandinder i enhver Tidsalder og i enhver Levealder at seire over Mandens Styrke. I deres Rosenaar brugte de ingen laante Vaaben, blot de, hvormed Naturen havde udrustet dem, vare uovervindelige nok, og selv en melancholsk Engelænder føler dem saa mægtige, at han maae bekiende om Evas Døttre: that life and death are in their power, joys of heaven and pains of hell are at their disposal, paradise is in their Arnis and eternity in every moment that you are present with them, their smiles make men happy their frowns drive them to despair; men endog i deres

*) Obss. ad antiqq. septentr.

deres Lives Vinter, naar de ikkun bære sørgelige Rudera af deres Ungdoms Ynde, da vide de endnu kunstig at smedde de Kieder, hvormed de kan lænke den Stærkere hvorhen de vil. Saaledes har det været hos alle Folkeslægter, det er og saaledes hos Bonden en mignature. Det var den samme subjective Snildhed hos dem alle, men den paatager sig allene en forskiellig Skikkelse, eftersom den objective Seekraft er enten større eller mindre. Nok — ligesom den slebnere Mandinde kan i sin Ungdom giøre sig elsket af Bonden, saaledes kan hun i sin Alderdom giøre sig frygtet af ham. Den uoplyste Mængde troer derfor, at enhver gammel Kone kan hexe, ja dette troe endog Grønlænderne. Er nogen især bekiendt for disse overordentlige Gaver, da hentes hun baade til Folk og Fæe. I visse Tilfælde og hos voxne Folk virker denne Qvindclæsning ligesaavel for Helbredelse, som Pater Gaßners Besværelser fordum, og den Paters, om hvilken Montagne fortæller, at han virkelig læste Podograen bort endog fra en Prinds, ventelig fordi den Lidendes heftige Imagination kommer denne Uting til Hielp. Jeg saae for et Aars Tid siden en Dreng, hvis høire Haand var overordentlig opsvolmet, som det syntes af en forsømt Forstrækkelse, man sagde, det var paakommet ham sovende i Skoven, men jeg kunde ikke overtale Faderen til at søge en Læge, thi han havde allerede været hos to kloge Koner med ham, og ikke eengang de havde

kunnet hielpe ham. Her tager en klog Kone undertiden vort Smør af Kiernen, men, kan troe, en klogere Kone maae give os det igien, saaledes veed vi at knibe Dievle ved Beelsebub. Oprindelsen til denne fordomsfulde Frygt og Høiagtelse for den nedbriede og bekrykkede Deel af Qvindekiønnet, maae søges i det Tidsrum, da Nationerne endnu stode neden for al Cultur. Saalænge Mennesket lever i sin naturlige Vildhed, er en overdreven Ladhed dets Hovedcharakteer, saaledes var det hos Scyther, Celter og Germaner, saaledes var det hos Amerikanerne og er det endnu hos Siberierne, om hvilke Zimmermann beretter, at de ikke gider staaet op uden til Vellyster og Slagsmaal. Tacitus *) undrer sig over den selvsamme Contrast i Germanernes Charakteer; men den har sin gode Grund. Det raae Menneske erkiender intet andet Fortrin end legemlig Styrke, hvad som ikke kan imodsætte sig den, bliver — Slave. Den Vilde omgaaes derfor Qvindekiønnet, som den svagere Deel, med en yderlig Foragt, og denne Kiønnets større eller mindre Nedtrykkelse var overalt et sikkert Kiendemærke paa en Nations større eller mindre Raaehed. Man kan derfor ikke giøre sig store Begreber om Østerlændernes Cultur, hos hvilke den halve og meest dannende Deel af Menneskeheden lever uden Dannelse, heller ikke Tschuva-

sher-

*) Germ. c. 15.

skernes, som lode saa dyb en Foragt hvile paa Mandinderne, at Bruden endog paa Bryllupsdagen maae trække de besølede Støvler af Brudgommens Fødder. Hos Germanerne som hos flere var det og i Grunden den vilde Stolthed, som veltede al Omsorgen for Huus og Hiem, Mark og Fæe paa den qvindelige Svaghed **); men just dette øvede Fruentimmernes Forstand, og gav dem, som Saxo saa skiønt siger: primam physiculandi solertiam, de lærte derved at blive opmærksomme paa Aarsag og Virkning; thi hvad er Overtroe andet, end en Datter af Uvidenhed i simpel Logik og Naturlære? fordi man ikke kiendte Naturens Kræfter og dens Kiedeforbindelse, giorde man strax ved Slutningen et Spring til overnaturlige Kræfter. Hustruernes Erfaring blev dem da i en raae Alder en Fordeel over Mændenes Uvidenhed og den blev i de kraftesløse Aar tillige en Værge for hine og en Skræk for disse. Hvad Læsningen angaaer, da maae den vel udledes af de berygtede Runer; ligesom den gamle Verden tiltroede de fleste af dem, som havde opfundet Bogstavskriften, noget guddommeligt, saaledes tillagde og det gamle Norden sin Odin, som var Runeskriftens Opfinder, saa stor en Troldoms-Magt, at han ved disse og hans

*) Selv de viseste Grækær tale foragtelig om det stille huuslige Liv og Gymnastiken bidrog til at forøge Foragten. Montesq. Liv. IV. c. 8.

Trylle-Vers kunde fremkalde Døde; man indrømmede endog de blotte Bogstaver denne Kraft, da Uvidenheden maatte blive staaende ved de simple Charakterer, uden at tænke paa deres Forbindelse. Hvo som altsaa kiendte disse og Gudernes hellige Sprog, Poesien, fik og derved Gudernes Kraft, og de bleve siden de bekiendte Alruner. Af dette Slags var hiin Haardgreb (Saxo p. II.), som tvang en Død til at tale, ved at lægge Runer, indgravne paa Træe, under hans Tunge. Men hvor meget lettere maatte disse kloge Folk ikke ved den kunde i det mindste helbrede Sygdomme? Saaledes har jeg selv i min første Ungdon seet et Slags Runer, blandede med Kors og en Dosis Christendom, malede med Kridt paa Vinduesskodder og Dørre i Skipperbyen Stige ved Odense Fiord, for at bortjage Feber-Dæmonen. Denne Læsning synes blot at være bleven modificeret i Catholicismens Epoche, thi jeg anseer det som en Levning af Hedenskabet, at Almuen tvang de danske Munke til, som Pontoppidan siger, at holde Messe over syge Kiøer og Heste, siden efter er denne Læsning igien gaaet over til sin forrige Reenhed, saa den nu atter anbetroes vor Tids Alruner. Dog maae disse Besværerinder nøie iagttage, ikke at foreskrive os nogen vis Betaling, thi da er Konsten uden Virkning. Det samme skeer og, dersom de lære andre deres Trylleformularer, thi da gaaer Kraften i samme Dieblik over fra Mesteren til Disciplen. Dette

veed enhver Bønde, og hvo, som ikke vil troe ham, naar han forsikkrer det, maae dog troe den lærde Augustinus, som bekræfter det samme.

Denne af alle Læsninger meest nyttige Læsning er og brugelig, naar nogen faaer, som det heder, Edder i en eller anden Lem, hvilket ofte kan indtræffe enten af indvortes eller udvortes Aarsager, i hvilket sidste Tilfælde intet er kraftigere, end at holde den saarede Deel i et Jordbad, helst af Mosedynd; men i hvor simpelt end dette Middel er, løber man dog heller til de tryllende Væsener, at de, som man siger, skal dølge Edderen. Den Lidende befales da at see stivt og taus paa den Besværende, og her bruges og misbruges adskillige Korsbetegnelser, men især det Sprog af den hellige Skrift, som findes hos Marc. 16, 17, 18, og Acten sluttes blandt andet med et Plasters Paalæg. Men desuagtet har jeg dog kiendt adskillige, paa hvilke man har bortraisonneret og bortplastereret hele Fingre, og dog skrække disse Spor ikke den Lidende; thi man kiender og dem, som hellig have forsikkret, at Smerten endnu under Læsningen ganske og aldeles har ophørt.

Naar nogen er bleven saaret enten af en Øxe eller en Lee, da kiender og Bonden i enhver Egn dem, som ved det blotte Syn kan hele dette. Er han saa lykkelig at faae een af disse Øiendoktere til at see ind i Saaret førend nogen anden, da er dette „at de blot begloede, skiønt intet forstode“ ligesaa til-

tilstrækkeligt til at læge Saaret, som Kiempen Visins *) Øjekast til at døve Sværd. Disse maae da have et got Øie, thi der gives og Øienmordere. Plinius den ældre nævner allerede hele saadanne Familier i Afrika, hvis Syn var ligesaa dræbende som Rangleslangens **), og hvis Roes var ligesaa giftig for Træer og smaae Børn, som Meeldugs-Insekterne for Planter. Og hvo tør nægte enten Plinius eller Bonden dette? hvor mange have ikke erfaret, om de vilde sige det, at Øine kan saare og det undertiden meget dybt? men de tie alle med Skaden, og det undertiden saa længe, at den tilsidst bliver gammel, ventelig fordi dette Saar er det eneste, som ingen bekymrer sig om at faae lægt. Og at visse Folkes Tunge er dræbende, det er jo og unægteligt, men da den ikke kan bide paa Bønder, troe de det dog om andre Ting. Almuesmanden kan derfor ligesaa lidet endnu, som i Dr. Niels Hemmings Tid, taale at nogen roser enten hans Heste eller Lam eller andre levende Ting; han nedsætter derfor altid til det maadelige, hvad andre have ophøiet. Dog, der gaves og til alle Tider gode Tunger; saaledes kunde allerede den bereiste Ulysses ved sin blotte Tale helbrede blødende Saar, men formodentlig Hiertets.

For

*) Saxo l. 6.

**) Ifald det ikke er dens Aande.

For ellers stedse at være paa Færde imod saadanne misundelige Øine og andet Djevelskab, betiener Bonden sig af et Huusraad, hvormed alle de Græske og Romerske Damer fordum vidste saa got at holde alle Anfægtelser tre Skridt fra Livet, han — spytter; egentlig skulde dette skee tre Gange, thi saaledes har den gode gamle Kone Kotyttaris lært Theocrits Damoutas det, men da Præservativet saa ofte maae bruges, at Kilden undertiden bliver tør, lader han det sædvanlig beroe ved at spytte engang saavel paa Hesterumpen, naar den nedløses, som paa ethvert Foder, som rækkes Qvæget.

Da engang saadant et misundeligt Øie havde fremlokket Vand i en Tørvegrav paa en ubeleilig Tid, vidste man i en snever Vending intet paalideligere Middel til at hemme dets Udbrud, end at kaste Salt over Stedet, og een af Graverne holdt ved denne Leilighed ligesaa dyb en Tale, som Tømmersvendens er høi, naar han bekrandser Huset.

Men — for igien at komme tilbage, ligesom Lægekonsten er af et meget vidtløftigt Omfang og det er en Sandhed, hvad Poeten siger: non omnia possumus omnes, og man ligesaavel indseer dette paa Landet, som i de hoilærde Kiøbstæder, saa veed man og i ethvert Sygdomstilfælde, hvilken Doctor man sikkerst kan anbetroe sig til. Er det et Barn, som lider, eller er noget hos os Ældre kommet i Ulave in regione hypogastrica, eller plages vi af en Mave-

 aand,

aand, af det Slags, hvorom Hippocrates taler, som i gamle Dage kunde smaae, men som i disse oplyste Tider kun kan knurre; det vil sige, ere vi, ligesom Keiser Theodor Lascaris, blevne forgiorte, da maae Natmandens Kone i F.... i Færd med Aanden. Ja! det laae stedse til Folk af dette Slags at giøre Mirakelkure; men her finder man en sand Medea, som i sin Grøde kunde omkaage, jeg troer endog gamle Koner saaledes, at de gierne kunde dandse med. Hvo som vil tage Deel i denne Hygæas Mysterier, faaer en Apsriens af en hvid Duik, som blandes i et afpillet Menneskehoved. Naar Pharmaceutrisken har beførset Skaalen med den helbredende Vædske, holder hun den selv til den Syges Mund, labra movet metuens audiri. Zittrende, som Bryllups-Fiolens Strænge, rystes den Lidendes Nerver ved Sibyllens hellige Lyd, som en elektrisk Straale farer denne ned med en kold Gysen igiennem enhver Aare og med bævende Læber drikker den panisk bestyrtsede Patient af Dødelighedens levende Sindbillede Bedøvelse, ofte Sundhed, men altid lyse Udsigter til Haabet. Haabet — denne blide Skytsgudinde, som stedse bevæbnet imod Frygten, ledsager ethvert Menneske, det maae lide eller ikke lide; denne de Elendiges sidste Veninde; ligesom den syvfarvede Regnbue staaer hun under enhver Omstændighed i en vis Afstand fra os, og med tusinde Trylleries opvækker hun Mennesket til Virksomhed eller yder i det mindste

Trøst

Trøst i dets Barm; som de spæde Børn, der ikke kan dømme om de glimrende Gienstænders Frastand, gribe vi snart efter de Rangler, som Gudinden foreholder os, snart efter et større Gode, men aldrig naae vi det fuldkommen, og vel os! at vi ikke naae det, thi i Nydelsens Dieblik vilde jo alt forsvinde.

Det fornemste ved denne Cuur bestaaer i Hovedpanden, da dette Slags varige Drikkekar nu er gaaet af Moden. Hos vore Forfædre var det ellers meget almindeligt og selv Odin brugte Hovedskaller i sit Valhalla i Stedet for Ølkander og til Erindring derom bruge vi endnu Ordet Skaal! hos os. Efter Herodots Sigende skienkede og Scytherne deres Gilster af saadanne, og var Personen fornem, maatte Hovedpanderne udvendig være overtrukne med en Kohud og indvendig forgyldte; ligesom andre Tømler. I de sildigere Tider vare de endnu i Brug hos Tartarerne, og undertiden meget smagfulde indrettede. Saaledes fortæller Jevecot i hans Noter til Sveton, at da en Chan engang saa skrækkelig havde slaget en Russisk Fyrste paa Capitoliummet, at hans Moscovitiske Claritet maatte over Hals og Hoved flytte ud derfra; lod han Cuplen deraf danne til en Pocal for sin egen Mund, med denne sindrige Paaskrift: han mistede sit eget, i det han tragtede efter en andens.

Dog — kan man undre sig over, at der endnu gives Mennesker, som løbe efter Daarlighed? man

 har

har endog langt hen i Christendommens Epoche kiendt de Dage, da hele Europa bissede i et Slags Religions-Hede til Jerusalem for Ting, som vare af mindre Betydenhed end Sundheden, og da ingen var klog uden den hellige Fader i Rom, som blev hiemme, for at besørge Europas Huusvæsen. Men — behøver man vel at hente Exempler fra saa langt bortliggende Tider? man kan vel dog af Hovedstadens Mængde fordre, at den maae være nogle Skridt i Forveien paa Oplysningens Bane fremfor Landalmuen; men endog jeg har seet, at totrediedeel Kiøbenhavn, baade det uvise og det vise, sværmede hen til Trompetergangens Pythonisse. Ikkun en Peter Eremit, og strax strømmer hele Menneskeheden, som et bølgende Ocean, til Asien; ikkun en Engastrimych og strax er en heel Stad i Oprør!

Ligesom Franskmændene for ikke længe siden havde en Abbed Paris's Grav og Reliqvier, til hvilke utallige, ja endog af den oplyste Classe, ilede hen, thi hvad griber ikke det syge Menneske til? om og alt forlader det, saa forlades det dog ikke af det smilende Haab; men rækker dette ikke Mennesket Hielpen ved virkelige Væsener, da søger det hen til de indbildte, og finder det den ikke der, da — til Himlen, den Elendiges sidste Tilflugtssted, naar han ikke mere tør henvende sit Øie til Jorden. Ligesom Franskmændene havde deres Paris, saa har og Bønderne og flere end Bønderne, en Helena, til hvis

Grav

Grav og Kilde de ved St. Hans Dags Tider skareviis strømme hen, ligesom fornemme Folk til Badene. Først tvætte de sig af hendes Kilde ved Thisvelde og derefter maae de, om det skal hielpe, sove paa denne Helgens Grav, hvor da mange have sovet sig til deres Sundhed, og derfor, ligesom ved adskillige Brønde i Tydskland og i Engelland, efterladt sig mange Sygdoms Mindesmærker, Krykker, Stokke og, som Bonden kalder det, Suurklude. Der gives og de, som have der nedlagt nyttige Klædes-Stykker, som et Offer til Helgenen, men hvad er dette, naar man hører, at Russerne hænge Fødder, Hænder, Øine, Ører og Hierter af Guld eller Sølv paa deres undergiørende Billeder! En Helenas Medaille af Kobber sælges og hyppig i Venedig og kiøbes af Pøbelen der, ja endog paa hiin Side Havet af Tyrkerne, som et Præservativ imod Faldsygen; om det er den samme Helena, som den danske Bonde tilbeder, veed jeg ikke, og (for Periodens Skyld) maaskee Læseren ikke heller.

Paa een af mine smaae Excursioner møder jeg engang tvende Karle bærende paa en Stang en, som det syntes, temmelig svær Byrde, og løbende, som naar man faaer Boghvede. Ved at sige hinanden god Dag, spørger jeg om Aarsagen til deres svedende Iilfærdighed. O! svarede de, vi kan ikke holde os op, og see! det var et Biestade, som aldrig lykkes, naar man hviler dermed. Lykke paa Reisen, sagde

jeg, og beklagede et Folk, der er kaldet til christelig og borgerlig Frihed, men som ligesaalidet vil kunne smage den, som det Romerske Folk, fordi det saa mægtig er indsluttet i Overtroens Lænker. Men dette er ikke det eneste Slags Overtroe i Henseende til Bierne. Bonden afhænder aldrig et af sine Stader; thi da er Følgen atter en Ulykke, man maae først have halv Lod i et eller andet af dem, og da kan man omsider af de tillagte Sværme erholde sin egen Andeel. Byder man paa et Bistade imod eens Villie, og faaer det ikke, da gaaer det ud; har man arvet det, maae Kurven første Vinter staae paa den platte Jord. Overhovedet, der er neppe nogen Ting, hvor Overtroen har været rigere paa Opfindelser, end ved Bier: et Beviis paa den Sandhed, at Overtroe er en Datter af Uvidenhed; thi da disse ypperlige Skabningers beundringsværdige Drifthandlinger ere en Hemmelighed for Bonden, som han ikke kan udlede af naturlige Aarsager, tager han sin Tilflugt til de unaturlige. Ja, jeg har kiendt en forresten meget klog Mand, som stedse var forsynet med en god Portion af tørrede saakaldte Svinepærer, hvilke han i Sværmeøieblikket bestandig kastede over Bierne, at de ikke skulde tage Flugten bort, og desværre! det Held, som han af andre gyldige Aarsager stedse havde med sine Bier, blev da stedse tilskrevet dette Svinerie. Hofraad Hirsch i hans saakaldte fränkischer Bienenmeister udleder dette af den slemme Stank, som skal

led-

ledsage disse tørrede Vare, en Undersøgelse, som jeg, og vist Læseren med, vil overlade Hr. Hofraaden. Dog, jeg har fundet endog opklarede Folk af fremmede Nationer, at være overtroiske i Henseende til Bier og mere end eengang seet dem, ligesom den danske Bonde, at banke med store Grydeslaage paa Metalkar, fordi de derved troede at hindre de sværmende Bier fra at flyve bort; men dette er i Grunden ikke andet, end den gamle Overtroe, at Luftdæmonerne ere ligesaa bange for Metallets Lyd, som Landsbyehestene for Trommens.

Efter gammel baade hedensk og christelig Skik bruger Bonden endnu meget Korsbetegnelsen, om hvis Nytte Kirkefædrene fra det fierde Aarhundrede ofte tale. Han korser sig baade for Panden og for Brystet. Om Aftenen, naar Tærskeren sammenskraber sin Sædbunke, da trykker han og med Riven adskillige Kors eller maaskee Thorshamre derpaa, inden han forlader den. Paa Frederiksborg Amt er det og paa mange Steder hos mange fromme Huusbonder brugeligt, med Haanden at giøre Kors foran Hestene paa Jorden og under Vognen, inden de begive sig paa Reisen. Ja! sagde derfor Drengen, da adskillige smaae Uheld indtraf paa vor Reise, det er ikke at undres over, da den ugudelige Karl spænder Øgene for og lader os kiøre, uden at have giort Kors for Vognen. Denne catholske Fordom, hvormed Mennesket lader Kiødet falde for at gribe efter Skygge-

Bil-

Billedet, lærer Bonden deels af hans Lecture, thi saasnart det knees for de Christne og Keiser Karl Magnus „reed Turpin Erkebisp frem og han havde et stort Kors i sin Haand, derudi var et stort Stykke af det hellige Kors, som vor Herre døde paa, og det gruede Hedningene for", og deels af hans Børnelærdom, thi endnu trykkes de uforstaaelige og i dette Stykke catholiciserende Cathechismer, som Bonden, til Forskiel paa den sundere Oversættelse, kalder: dem med Pavebilledet; men uagtet Bonden her troer at see Paven og endskiønt han frygter ligesaa meget for Paven, som for Satan og en Frimurer, kiøber han dog sædvanlig denne; thi deels har han selv lært den, deels have og alle simple Folk størst Høiagtelse for det, som de ikke forstaae *).

At forresten Religion og Overtroe saaledes blandes imellem hinanden, maae ikke falde os underligt, thi hos alle de gamle barbariske Folk var Magien det, som vi i vore Dage kalde Religion, den udgiorde deres Gudsdyrkelse, som Socrates siger hos Plato, hvorfor og Magien var af alle Disciplinerne den første, hvori de adelige Perser bleve underviste **), og Persernes Magi vare, ligesom Grønlændernes Angekokke, ikke andet end deres Præster, deres

Læ-

*) Kraft l. c. p. 317.

**) Plat. Alcib. I. cf. Apuleii Apol. I. ed. Vulcan 1610. p. 352.

Læger, deres Philosopher. Paa Ræpe-Øerne bestaae Indbyggernes Fester i at dandse ved en festlig Ild, at spise og derefter forretter en Hexemester sin Troldom i Mørke, ligesom hos Grønlænderne, thi hos alle raae Folk dannede Frygten Guder, men Magien tvang dem. I Holger Danskes Chrønike, som vist er fra det 13de Aarhundrede, om ikke ældre, tales endnu om „Klerke, som kaldes Astronomi." Men fordi deslige Klerke stedse skiulede sig for Mængden i et evigt Tusmørke, og deres Videnskab ofte beskieftigede sig med Ting, som overgik Almuens Fatteevne, tiltroede man dem og deres Konster en overordentlig Kraft, og af politiske og undertiden nødvendige Grunde har de vel og mere søgt at bestyrke end at hæve denne Fordom hos Pøbelen. Magien blev derfor snart anseet som et Slags Hexerie. Ligesom den sande Religion og med den Oplysningen steeg eller faldt hos ethvert Folk, saaledes forøgedes eller svækkedes Magiens Anseelse i et modsat Forhold. I vore Tider synes de magiske Geister at ligge i deres sidste Aandedræt, thi meget af Oldtidens Børneværk kiender vore Dages Hexemesterinder blot af Navnet, som f. Ex. Cascinomantien, som skal have sin Oprindelse fra Chaldæerne, hvilke ved Hielp af et Sold og en Sax mesterlig kunde opdage enhver Tyv *). Saaledes gaaer

*) Denne og overhovedet alle Hexeoperationer kalder Bonden „at seine," et Verbum, som vist er dannet

ganeke det og med den sorte Konst at slaae Øiet ud paa Tyven, hvortil Bonden nu maae bruge sit sædvanlige nødværgende Redskab, en Træskoe. I Michael Pselli Tid var det almindeligt iblandt de græske Bønder, at spaae af et Bækken fyldt med Vand, men denne Videnskab er reent forglemt. Det er kun sielden man kan finde en Matrone, som i Grumsen af hendes Caffenectar kan fremkalde ikkun et blot Contrafey; men hvad er det imod hine platoniske Bønder, som med deres Vers kunde saaledes pidske Dievelen ned igiennem Vandet paa Bunden af Kiedelen, at han peeb derved, og gav i sin Betuttelse et svagt og ængsteligt Svar fra sig. Hvad man gik ellers Almuen nu omstunder over, det er for det meste accommoderet efter dens Religionsbegreber; i Stedet for hines dira, Forbandelses- eller Ønske-Formulater, bruge de Sprog af den hellige Skrift. Allerede i Midten af det 16de Aarhundrede, i Doct. Hemmings Tid, kiendte man ikke mere de Udtryk, som Magerne skal have brugt ved at lade Soldet løbe, men Vedkommende maatte betiene sig af Davids 50de Psalme, (hvor det 18de Vers især giorde Udslag-

net af Substantivet Seid, hvilket Ord i de gamle Chroniker betyder et Slags fortrinligt Hexerie, som Odin skal have brugt, see Barthol. Antiqq. p. 657.

slaget *), tilligemed nogle Gioglerier, som kan sees af den nysnævnte lærde Mands Afhandling de superstitionibus magicis vitandis. Ved saadanne Leiligheder indløbe vel tillige hyppige Aandsbesværelser, men kan man undre sig derover? Exorcismen er endog ved høitideligere Tilfælde alt for nylig afskaffet, at den endnu ganske skulde være forglemt af den Enfoldige. Forresten bedrager Mængden baade sig selv og andre ved en alt for ordret Fortolkning af Viisdommens Mesterværker, men hvorledes skal dette fuldkommen kunne hæves hos det Dyr, som har hundrede Hoveder? ikke ethvert af disse er skikket til at tage imod Oplysning og saalænge dette ikke kan skee, vil den snedige List endnu stedse, endog under Religionens Maske, krybe frem i Mørket; thi Uvidenhed og en blind Tillid til Religionens baade tydelige og utydelige Udsigender ere meget nær beslægtede med hinanden.

Denne Kunst at lade Bibelen bestemme, hvad Fornuften ikke kan opdage, er og af hedensk Oprindelse; og grunder sig paa den hos den Eenfoldige saa stærkt brændende Lyst at skue ind i Eftertiden og der at see de nødvendige Følger af deres ofte nær-

*) I Tydskland skal til denne Forretning være brugt Ps. 109. see J. H. Schmidii diss. de abusu hujus Ps. imprecator.

naragtige frie Handlinger. Hedningerne brugte dertil deres fortrinligste Poeters Skrifter, men de Christne kiendte intet mere passende dertil end Bibelen, der aabner os alle saa glade Udsigter i det Tilkommende. Endnu den Aften, da Nye-Aars Nye, som det heder, tændes, gaaer Landsbyepigen og maaskee flere end hun enten med Bibelen eller i Mangel deraf med Psalmebogen ud under frie Himmel, aabner Bogen med en Kniv og læser deri sin Skiebne, især i Henseende til Giftermaal og Død eller i det mindste hvad hun tør love sig i Henseende til Fremtidens tvende Extremer: Frygt og Haab. Rasmus fra Rotterdam lod og saaledes den bekiendte Hans Bogbinder, som fra Dannemark var reist i Landflygtighed med Kong Christian den Anden, aabne Homers Iliade og af det opslagne Steds høire Side spaaede denne store Mand sin Ven, at han skulde faae en meget riig Kone, men som han formedelst hendes Arrigskab skulde forlade, og Spøget blev Alvor, maaskee fordi det var spaaet.

Naar ellers vore Donner have saaledes faaet et Nys om en behagelig Forandring, da er jo intet naturligere, end at deres Nysgierrighed maae endnu mere opflammes; de betiene sig derfor af et andet Alderdoms Middel, for bag Fremtidens Forhæng at faae Fyren selv at see, men denne maae de hellige tre Konger vise dem i Drømme ved Phantasiens Laterna

Ma-

Magica, de lægge sig derfor paa den Aften, som er disse helliget, til Sengs med følgende Ønske:

Jeg beder jer, I hellige Konger tre!
I mig i Nat vil lade see,
Hvis Dug jeg skal brede,
Hvis Seng jeg skal rede,
Hvis Navn jeg skal bære,
Hvis Brud jeg skal være.

Dog, hvorfor kan vore Moer ikke ligesaavel troe Aabenbarelser i Drømme, som — Peripatetikerne, hvilke endog beviste deres Rigtighed deraf, at Sielen, som om Dagen hindredes fra at indsee Sandheden, fordi den maae tiene Legemet, ene er om Natten i sin Frihed skikket til at forudsee det tilkommende?

Det er ikke til de fornuftige Dyr allene, at Overtroen maae række sin hielpende Haand, men den fremkaldes og, naar et eller andet af Bondens Huusdyr lider; thi da er man strax færdig med den Slutning, at Creaturet er forgiort eller om Natten krammet, som det kaldes, af underjordisk Tøierie. En saadan Dievel maae da ikke allene læses og korses, men og ryges bort; thi i hvor fuule end disse Aander maae være, saa kan de dog ikke fordrage en slem Lugt, man belaver sig derfor paa en Aande, som er værre end deres, og det er Svovlets. Men man har længe vidst at spille Dæmonerne dette Puds,

Juvenal taler og derom og ligeledes Ovid i hans Elskovskunst, hvor han udtrykkelig siger, at Ceremonierne skal forrettes af en gammel Kone, ja! allerede Homer kiender dette Konstgreb, det maae altsaa være ældre end hans Tid. Med Røgen af hiin Fiskelever fordrev og den fromme Tobias hiin skindsyge Trold, som kunde fordrage alting, undtagen de Mandfolk, som vilde nærme sig den smukke Jødinde Sara. Processionen med denne magiske Røgelse gaaer ellers her saaledes for sig: Aandens Beherskerinde lægger en Gløb i en Træskoe under aaben Himmel, øser en Portion stødt Svovel *) derpaa og bærer dette Røgfad sagte mumlende tre Gange avet om for Ex. Hesten, (ligesom Daphnis's Elskerinde i Virgils 8de Ecloge bar hans Billede trende Gange om Alteret, for at trylle ham til sig), derefter transporteres den rygende Træskoe ligeledes tre Gange avet omkring Midten af Hestens Krop, og da — „flyer Aanden øverst hen i Egypten" eller for Veiens

Kort-

*) Svovel kaldtes af Grækerne Theion, det guddommelige, formedelst Lugtens Liighed med Tordenens, af hvilken det maaskee blev anseet som en Virkning; men Thor, Odins Søn, avlet af Jorden, og tillige Odins Jafnhar, Jævnherre, een af hans Jævninger, i Mysterierne Guddommens personificeerte fornemste Attribut: Magt, eller den skrækkelige Torden, var jo en stor Fiende af al Troldpak.

Korthed til Bloksbierg. Til denne overtroiske Høitidelighed maae man nødvendig tage en Træskoe og just een, som er baaren af et Mandfolk og det paa hans høire Fod. Da dette er en væsentlig Nødvendighed, bestyrkes jeg i den Tanke, at vore Forfædres Religion, hvoraf dette endnu er en Levning, har været druidisk og at vor største Odin og maaskee alle tre Odinerne have været Druider, det samme som Persernes Mager eller Præster; thi at de sydligere Celters Guder ikke kaldes som vore Forfædres, giør lidet til Sagen, da deres Benævnelser, som ofte vare Tilnavne, tagne af deres Attributer, forandrede sig, som Edda selv siger, meget efter Sprogenes Forskjellighed. At Odin paa andre Steder kaldtes Wodan, er ligesom naar Siellænderen siger Onsdag og Jyden endnu, næsten ligesom Engelænderen, Wonsdag. Professor Mallet har allerede for længe siden yttret hiin Meening, og af mange baade gamle og endnu tilværende Grunde, som denne Lærde ikke kiendte, er jeg meget tilbøielig til at antage den. Vi have endnu adskillige Ord, hvori Druidernes Navn synes at være opbevaret, f. Ex. Gertrud (i Bondens Dialect Jerdrud) og flere Navne i Norge. Hvad vi kalde drøit (ligesom Plattydskerne vilde udtale Druid) kalder Bonden druë, som f. Ex. et drut Træe, og saaledes benævner han alt, hvad der er stort og fortrinligt. I Psalmen: Dig bede vi ꝛc. bruges endnu et Verbum: at drues. Efter adskillige Lærdes Mening be-

 ty-

tydede Drut eller Druthin hos de gamle Tydske: Gud. I Norden blev Ordet Drotn, som hos Snorro paa adskillige Steder tillægges Odin selv, siden efter en Benævnelse paa en jordisk Gud, en Herre, der var kommen i Besiddelse af den øverste Magt, som forhen var i Druidernes Hænder, og vi kiende endnu Jorddrotter. Skulde dette ikke kunde vise os, at Druiderne ogsaa have været bekiendte i Norden? Desuden siges og i vor Edda, at Balder blev dræbt af Hother ved en Mistelteirn; men hvad vil dette sige? den lærde Verelius i hans Scandinaviske Lexicon oversætter dette Ord ved et Galæble, men da denne Fortolkning paa dette Sted er upassende, billiges den heller ikke af Danmarks Store Suhm, i hans Odin, desuden modsiges og Verelius i Hervarar Saga (p. 46.), hvor Forfatteren tillægger Kiempen Seming Andgrimssen et Sværd af samme Navn. Den Gøttingske Hr. Flügge *) veed aldeles ikke, hvad han skal giøre deraf, men hans Emne er og af for stort et Omfang til at han kunde vide alt. Gudmund Andersen i hans Islandske Lexicon oversætter Teirn ved tendicula, en Pind, en Qvist, og Mistelen selv er en eviggrøn Snylteplante, som indfinder sig paa mangfoldige Træer, men især paa Egen, hvor den fra Indpodningsstedet fremskyder i alle Directioner. Virgil i hans 6 Bog. v. 205. beskriver den nøie under Navn af viscum;

Quale

*) l. c. p. 54.

Quale solet silvis brumali frigore viscum
Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,
Et *croceo* foetu teretes circumdare truncos,

Da han her sammenligner Mistelen med den gyldne Green, som kunde bane den levende Æneas Veien til Orcus, maae Romerne ogsaa have baaret en overtroisk Høiagtelse for denne Plante, og næsten kan man af Virgil slutte, at han har anseet den fabelagtige Guldgreen for Mistelen selv, som efter den naturkyndige Plinii Eigende var paa den Tid meget sielden at finde. Den store Warburton *), som vil have dette hele Æneadiske Indtog allegorisk forklaret om Indvielsens-Skikkene ved de Eleusinske Mysterier, paastaaer, at den gyldne Green var taget af Myrten, men Myrten er kun en Buskvext og ikke sielden, og heller ikke kunde dens Skud være forskiellige fra Stammen, desuden nævner Digteren udtrykkelig en Eeg, paa hvilken denne Green skulde findes. Ja! selv Mercurs Stav, som aabnede alle Veien til og fra Orcus, lignede baade i Henseende til dens Blade og Endeknopperne Mistelspiren.

Efterdi Nordens Guder just paa den Tid, da Balder fik sit Banesaar, øvede sig i at kaste Pile og Steen efter hinanden, i Mangel af vigtigere Forretninger, er det troeligt, at Mistelteirn har været en

Q 4 Piil

*) Götti. Sendung Mosis I. p. 303.

Piil af det Slags Træ, thi efter Friggas Sigende havde hun taget Eed af alle andre Træer, at de ikke skulde skade ham, men ei af Mistelen, fordi den var saa spæd, men den voxte paa den venstre Side af Valhalla. Dog, i hvor end Valhalla har været, saa findes nok Mistelen ingensteds i vore Nordiske Lande, men desto overflødigere i Frankrig (Druidernes rette Hiem) og Italien, ligeledes paa nogle Steder i Tydskland. Professor Wilse troer vel at have fundet denne særegne Plante i Trelde Skov ved Friderits, men den der omtalte synes efter Beskrivelsen ikke at have været den rette. Da altsaa vore Forfædres Religionsbog ved saa besynderlig en Leilighed nævner den Plante, som af Druiderne blev brugt som et Universelt Lægemiddel, og som blev anseet af dem som hellig, hvorfor de og stedse under Mistel-Egen forrettede deres Bønner, bekræfter dette atter hiin Meening, at de Eddaiske Fabler ere Levninger af de gamle Druid-Sange.

Hvad hiin Træeskoe angaaer, da troer jeg sikkerlig, at den skal betegne den saakaldte Druten-Fuß, hvorom Bønderne paa adskillige Steder i Tydskland endnu tale, og som skal have været et Slags Træskoe, brugt af Druiderne og betegnet med den pythagoræiske Fem-Angel. Den ubenævnte Forfatter af den lærde Afhandling om Druiderne i Hamb. Magaz. Julii 1761 p. 38 siger, at denne Qvinquangel, som fordum var et Lykkes og Helbre-

delsestegn, skal endnu i Tydskland paa sine Steder hænge ud til Skildt, at den maae bringe Vedkommende Held og Næring *).

End videre: Druiderne, hvilke ligesom deres oprindelige Lærere lagte sig meget efter Astrologien, indrettede stedse deres Fester saaledes, at de faldt ind i den tiltagende Maane, ligeledes de gamle Tydskere **). Hos Montfaucon finder man derfor en Druid aftegnet med en tohornet Maane paa Hovedet, og Frontin fortæller, til liden Ære for den store Julius Cæsar, at de Tydskes Konge Ehrenvest (Ariovistus) var saa ubevægelig i sin Maanereligion, at han heller lod sig slaae af hiin Romer, som betiente sig af Leiligheden, end at han vilde tillade sine Folk at stride i aftagende Maane. Men endnu, siger en nye Skribent, tilbedes Maanen i enhver Havebog og — i enhver saelsom Bog; thi —

*) I Nürnberg og paa flere Steder i Overtydskland saae F. Nicolai en Sexvinkel, som skal være kabbalistisk og meget nyttig til at dæmpe Ildebrand, hvorfor den og blev hængt over alle Bryggerhuse; nu bruges den blot som et Skildt for Ølkienkerie, vom Tempelherrenorden I. p. 138.

**) Tac. Germ. c. XI. cum aut inchoatur luna aut impletur, nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt

endskiøndt den var ulykkelig gift med Solen, saa —

Bey all dem Hauskreutz sucht er doch
Stets Herzen zu gewinnen
Und ist nebst allem diesen noch
Ein Kuppler ohne gleichen.
Er hällt dem liebenden Gezücht
Bey dunkler Nacht so lang das Licht,
Bis offt die guten Lappen
Sich verschnappen.

Bonden indretter og mangfoldige af sine Ting efter Maanens Gang; saaledes maae hans kiereste Dyr, Hesten, indtages paa Vinter-Foder i den voxende Maane; hos Druiderne var det den siette Dag efter Nyet, da de indsamlede Mistelen, hos Bonden er det den tredie, paa hvilken det bedste og varigste Træe maae fældes. Sætter en Frugtsommelig sig paa en Grav i Nyemaane, bliver hendes Foster stedse bleat, og hvor nysgierrige ere ikke de ugifte Landsbyepiger i Nyt-Aars Nyet? I Fuldmaane efter Julen offrede vore Forfædre og Julegalten til Freya for et frugtbart Aar. Om Freyr, Freya og Frigga, de Gamles Venus, var een og samme Person, eller og om Freyr, som en mandlig Guddom, var Solen allene, hvilket synes saa af Eddas 13de Capitel, maae jeg, af Mangel paa Hielpemidler, overlade andre at be-

hedømme. Men hans Systers, Freyas, Dyrkelse r, og Forbindelse med Fuldmaanen, grunder sig paa meget gamle Myther. Unægtelig var Freya den samme som Egypternes Isis, Osiris's (Solens) Syster og Hustrue, og hun var i den ældste Egyptiske Guderlære Symbolet paa Maanen, hvorfor hun og bar Maanens phases paa sit Hoved, og man veed, at de rigere Egypter til visse Tider offrede Fuldmaanen et Svin, men de Fattige et Svinebillede af Deig (Jerem. 7, 18), ligesom de gamle Nordiske Folk *), ja! endnu i Verelii Tid satte de Svenske Bønder Brød-Galte frem paa Bordet hele Julen igiennem, thi denne Fest stod fordum i nøie Forbindelse med Freya. Fra Symbolet paa den moderlige Maane, blev hun siden Symbolet paa den moderlige Natur. Isis og Osiris vare igien de samme i Egypten, som Astarte og Baal i Syrien, og Astarte var den hos Jeremias 44, 17 2c. omtalte Himlens Dronning, Venus Urania, men og Astarte blev afbildet med et hornet Hoved **), og hun var, som den

*) cf. Tac. Germ. 45.

**) Det er denne Astarte (Naturens personificeerte Fødekraft), som endnu, under Billedet af en voxende Maane, brillerer paa de Tyrkiske Huse og Faner, hvilken Østerlænderne, efter den lærde Keiserinde Annæ Comnenæ Beretning, kalde chobar,

den syriske Lucian siger, Grækernes Selene eller Maanen *). Hun forenes og med Freya i det gamle Nordiske Riim-Ordsprog:

Uden Øl og Brød
lider Astrild og Freya Nød.

Myther, som alle forene sig til at vise, at de Nordiske have, ligesom alle Østerlænderne, tilbedet Maanen i Freyas Person, som den der raadede for Naturens Frugtbarhed (hvorfor og giftefærdige Piger consulere hende ved Aarets Begyndelse) og som især havde Indflydelse paa Planteriget **). De erfarede

So-

bar, den Store; hos Tacitus c. 45. mater Deûm, som og kaldtes Magna. Da Herodot fortæller (L. 4, c. 76) at den Scythiske Prints Anacharsis efter sin Tilbagekomst maatte bøde med sit Liv, fordi han vilde indføre Grækernes mater Deûm hos sit Folk, seer man, at hendes Dyrkelse først efter hans Tid maae være vedtagen hos de Nordiske Folk.

*) See især Apuleius, som Metam. L. XI. p. 278-80 taler med megen Skarpsindighed om hele den gamle Verdens Maane-Cultus.

**) Dette sees tydeligt af Gulethingslovene, hvor Freya blot er efter Tiderne omgiort til Jomfrue Maria, ligesom Thor til Christus. Paa en Øe ved Japan fandt og Grev Benjowsky et kronet Mariebillede med en Halvmaane under Fødderne.

Solens velgiørende Virkninger om Dagen, hvorfor kunde de ikke tiltroe Maanen ligesaadanne om Natten? de gamle Folk paastode desuden, at hun var Moder til Duggen.

Ved at læse Tacitus, er jeg bleven opmærksom paa en anden Maane-Cultus hos de Nordiske Folk. Denne Skribent siger nemlig *): at „en Deel af Sueverne ofre ogsaa til Isis.“ Hvor Sueverne egentlig have boet, er vel ikke let at afgiøre, men det vil dog kunne bevises, endog af Tacitus selv, at nogle af deres Horder have flakket om ved Østersøen, og Anchersen i hans Herthedal trækker dem endog, ved Medhold af de gamle Skribentere, op til de Danske Øer og Halvøer. Tacitus siger blot, at han ikke kunde komme efter, hvorfra disse Folk havde lært denne fremmede Gudsdyrkelse, han giør derfor den Slutning af hendes Symbol, der var dannet ligesom et krumt Skib (liburna), at det var en indført Religion (advecta religio), og Tacitus røber ved disse Ord, at han, som Statsmand, ikke rigtig kiendte sin Fædrene-Religion eller Superstition, thi Romerne dyrkede jo og Isis; men da denne store Mand ikke kiendte den, have de Lærde heller ikke vovet at udlede andet af disse Udtryk, end at Isis var seilet over Havet. Men besynderligt er det, at ingen af Taciti Fortolkere, end ikke den lærde Dithmar selv, har kiendt

*) c. 9.

kiendt den rette Kilde, hvoraf de kunde øse Kundskab om Isidis Mysterier og udbrede Lys over Taciti dunkle Ord; thi den maae søges hos Apuleius i hans mærkværdige XI Bog af hans gyldne Esel. Denne Forfatter, som levede i det andet Aarhundrede, var Overpræst i Carthago, havde selv været i Egypten og var i Grækenland indviet i mange Mysterier, og man seer tydelig hos ham, at Isis var Maanen, og han viser os tillige Aarsagen til det symboliske Skib. Han indfører Maanen saaledes talende: jeg er Beherskerinden over alle Elementerne — jeg er den, som ved et Vink udbreder gunstig Vind over Havet — paa en vis Dag, naar Havet igien er bleven beseilelig, indvier mine Præster til mig et nyttimret Skib og ofrer Førstegrøden af deres Ladning; og man seer siden, hvorledes hendes Præster lade et prægtigt udstafferet Skib (ligesom forhen Venetianernes Bucentauro) med mange Ceremonier løbe af Stabelen ud paa Dybet for en lykkelig Seilads i det Aar — og i en Bøn siger Apuleius til Isis: du er den, som beskytter Mennesket baade til Lands og Vands *). Da nu disse Svever, om hvilke Strabo siger, at de ikke dyrkede Jorden, boede ved Søekanter og paa Øer, indseer man let, at de især have trængt til Naturgudindens Hielp paa Havet **); men om dette Skib

*) p. m. 279. 280. 287. 293.

**) Russerne have endnu en Isisk, christelig Vand-Indvielse, som skeer aarlig ogsaa ved Procession. Olear.

Skib var det Eddaiske Sesrumner, veed jeg ikke. Den udødelige Strøm siger og, at den Norske Bonde letter paa Hatten, naar han segler fra Maanskinnet ind under Klippens Skygge, og ligeledes, naar Maanen fremtræder i sit Nye, en Overtroe, som maaskee kan forklares af de anførte Aarsager. — Af Apuleius seer man og, hvorfor de gamle Danske saa meget sammenblandede Freyr og Freya, thi da han var bleven indviet i Isis's Mysterier, var det og en Nødvendighed for ham at hellige sig til Osiris, fordi (siger Isis i en Aabenbaring) begges Guddom og Religion var forbunden med hinanden, ja endog den samme — den var en Sydskende-Religion *).

Det er merkeligt, at vor Edda (c. 13) lader denne Frey og ligeledes Freya, som boer paa Himlen i Folkenes Forsamling, ligesom Hærernes eller Stjernernes Dronning hos Østerlænderne, raade for Fred og bilægge Kiempestridigheder. For saavidt ligger en cosmogonisk Idee skiult under Freyas Person, ligesom i Grækernes Myther, hvor Venus (Empedokles's philia, den personificeerte Attraction) en Datter af Tiden, beroliger de stridende Natur-Kræfter (Titaner og Giganter) og leder den frembringende

Kraft

Olear. Reise p. 20. Relig. Ruthen. p. 55. Heineccii Griech. Kirche. II. p. 245. III. p. 176.

*) p. 294. 296.

Kraft til sin Bestemmelse; og paa Grund deraf er det endnu, at Mængden stedse troer om vedholdende ondt Veirligt, at det skal forandre sig „paa Fredag,“ som den af Ugedagene der er Freya helliget; ligesom Venus var fremstaaet af Havets Skum, saaledes var og Freya kommen fra Noatun, Havguden Niords Opholdssted, fordi alle de gamle Folkeslægter troede, ligesom Thales, med saamegen Rimelighed, at alt havde sin Oprindelse af Haver eller det Flydende.

Men det er Tid at anføre flere Beviser paa at vore Forfædres Religion var druidisk. Efter Fenerlins Beretning i hans tvende sieldne Programmer de druidar. relig. kalde Bønderne i Tydskland alle store Egetræer Druten-Bäume og endnu skal de fortælle mange underlige Ting om dem, ligesom i Karl den Stores Tid, hvorfor og denne virkelig store Mand lod saa mange omhugge, for tilligemed dem at fælde Overtroen. Aarsagen til disse fabelagtige Fortællinger er unægtelig denne, at Druiderne ved alle Høitideligheder henstillede sig under disse og endnu for faa Aarhundrede siden havde de Tydske Fyrster den Skik, at afgiøre deres Mellemhandlinger under Skyggen af saadanne store Træer. Ogsaa de Eddaiske Guder, som vist nok vare Folkets Dommere og Repræsentantere, forsamlede sig under Træet Ydrasil, som Oversætteren siger at have været en Ask. Men giøre ikke vore Bønder det samme? Der gives neppe nogen

gam-

gammel Landsbye, i hvilken man ikke skal finde et ved Alderdommen helliget Træe, omgivet, i en Kreds, af store Stene og nogle indrettede til Sæder i Midten, under hvilket Oldermanden ved et Horn sammentuder sine Medbrødre til Stevne, naar nogen Ting skal afgiøres, som udfordrer deres fælles Overlæg. Og hvor mange Dommer-Steder finder man ikke her omgivne af en ovaldannet Kreds af uhyre opstaaende Stene ligesom det Druidiske Stone-henge i Engelland?

Og endnu et Beviis, taget af Bondens Jule-Glæder! Julen er en Fest, ældre her i Norden end Christendommen. Selv Navnet er, som nyere Lærde have beviist, af Celtisk Oprindelse. I Nederbretagne og Cornwallis, hvor man endnu finder Levninger af dette Sprog, betyder Hjaul: Solen, til hvis Ære denne Fest blev helligholdt. Paa en gammel Runestavs Calender betegnes Julen ved et Hjul *). Om dette Hiul, denne Ring, skal ligesom hos Egypterne betyde Solen selv eller (optisk talt) Fuldendelsen af dens Kredsløb

Rota præcipitis vertitur anni,

eller som Hoche, skiønt noget kunstlet, mener: tropicus Capricorni, overlader jeg de Kyndige at afgiøre;

*) Loccen. antiqq. Sveo-Goth. p. m. 35.

re; men vist nok er det, at de Gamles Juul var deres Nye-Aars Fest, hvilket end ydermere kan bevises af et Ordsprog, som endnu er giengse iblandt Bønderne: Aaret er aldrig saa langt, at Juleaften er jo trang: en Tankeforbindelse, som vilde være heel upassende, dersom ikke Juleaften i gamle Dage havde været Aarets sidste Aften og dens Nat det følgende Aars første Nat, hvorfor den og begyndes med Smausen; thi de Nordiske og Celtiske Folk regnede deres Dage efter Nætterne, som sees af mange Steder i Edda og hos Tacitus, og deres Tider efter Vinterne, ligesom Østerlænderne deres efter Sommerne. Denne Fest blev og høitideligholdt, ikke som hos os, i December, men i Begyndelsen af Januario *) eller maaskee hen i begge Maanederne, thi gamle Folk regne endnu 2 eller 3 Uger til Julen. Vore Forfædre glædede sig da fordi den frugtbringende Soel forandrede (atter optisk talt) sin Bane og dannede en nye Aars-Tid; de antændte i deres Forsamlinger midt paa Gulvet en Ild (et Symbol paa Solen), som den gyldne Vennekreds omringede, og igiennem hvis Luer man rakte hinanden de fulde Begere, thi Julen synes og dengang især at have været en Drikkefest, hvorfor den og i nogle Runealmanakker betegnes ved en heel Rad opreiste Fyld-Horn, at sige med Øl indtil omsider det sidste nedvendte Drik-

ke-

*) Gudm. Andreæ Lex. Isl. in voc. Jol.

kekar viiste, at Festen var til Ende; da blev og Julegalten frembragt, paa hvis Børster man bedende og sværgende lagde Haanden, og offret — ligesom Bønderne endnu til hver Jule- og Nyeaars-Aften slagte et Svin, for om Aftenerne at spise Suppe deraf og om Dagene Levningerne (thi da koges ikke Mad,) — Galten (Gyldenbørsten), som var helliget enten Freyr, der styrede Solen og raadede for Frugtbarheden *), eller Freya, til hvilken den i Julen blev offret, deels fordi Svinet havde lært Mennesket at pløie, deels og fordi det var det føderigste af alle de nordiske spiselige Creature og maaskee det meest bekiendte i det gamle Norden, og dets Suul var, som endnu, det meest yndede af Mennesker og altsaa tillige af Guderne. Efter Lucians Sigende var og Svinet helligt i den Syriske Naturgudindes Mysterier.. Desuden er og Svinet saa vellystigt, at Pythagoræerne ikke kiendte et mere passende Dyr, til hvilket de kunde henvise Svinemennesketś Siel **). Man veed jo og, at Freyrs Vogn blev trukken af en Galt, men hvad Freya angaaer, da var hun ustridig Naturgudinden efter den nordisk-celtiske Mythologie. Dette sees tydeligt af Tacitus, som c. 9 kalder hende Isis, c. 40 Herthus, og c. 45 Gudernes Moder, formedel t

*) Edda; c. 13.

**) See den saakaldte Timæus Locrus de anima mundi, i Slutningen.

Begrebernes Lighed med andre Folks Naturgudinder men paa sidste Sted med den Romerske Gudinde Cybele (Jorden). Men at denne Gudernes Moder var Nordens Freya, sees af Tankefølgen hos denne concise Skribent; thi umiddelbar efter at have nævnet hende, taler han om hendes Attribut, de smaae Svinefigurer, som hine nordiske Folk stedse bare hos sig. Hr. Hoche beretter, at saadanne Julegalte (Tacitus's formæ aprorum) giorte af Deig i Julefestens Dage, bleve bevarede indtil Saae-Tiden, da deelte man Fetissen i 3 Portioner, hvoraf den ene blev givet Plovdyret, den anden Plovkiøreren og den tredie lagt i Sædekurven *). Som en Skygge af denne celtiske Religiøsitet anseer jeg den overtroiske Skik, som endnu hersker hos Landmanden her, at Sædekurven, i ethvert Dieblik da den ikke bruges paa Marken, vendes med Aabningen ned imod Jorden, og da forglemmer Bonden aldrig at lægge, i Mangel af hiint Stykke af Gudernes Moders Attribut, et Stykke af hende selv, nemlig en Jordklimp, oven paa Kurven.

Da Julen var de Gamles Nye-Aar og den Fest, da man tilønskede sig Jordens Frugtbarhed, og, ligesom i Cains Tid, offrede, baade til den avlende og fødende Naturkraft, kan man ikke undre sig over, at de

*) Horat. L. 3. od. 23 taler og om Svinet, som et Offer for Frugtbarhed.

de Nordiske Folk, ligesom andre, bragte hinanden Foræringer, deels for at forøge Glæden, og deels som Forbetydninger paa Tilflydelsen af mange gode Ting i Aarets følgende Dage. Denne Skik vedvarer endnu hos Bonden. Ligesom hele den oplyste Verden overbringer hinanden paa Aarets første Dag enten kiøbte eller ordtomme Ønsker, saa gaaer og Bonden ved det gamle Nye-Aar eller Julen omkring med sine Ønsker, som baade ere fyldigere og bedre skikkede til at udtrykke hans Hiertens Mening; thi de bestaae i hele Føringer af allehaande Suul og Gryn og 24pundige Julekager af hiemmesigtet Ruugmeel. Dog, disse Foræringer sendes allene til de fattige Familier, som have staaet Bonden bi i hans Sommerarbeide, thi hvad hans Børn og Tyende angaaer, da skienker han hver af disse blot een af de omtalte Jule- eller som de kaldes Sigte-Kager, hvilke de endog have Frihed til at sælge. Da denne ældgamle Skik kan medtage 3 á 4 Tønder Ruug for hver Bonde, seer man, at Bonden langt lettere kunde kiøbe sine Ønsker, om de endog vare forgyldte og forfattede af Boghandlernes meest yndede Digtere; de bleve da vel mindre fyldige, men og mindre forgiengelige. — Men, endog i Kiøbenhavn selv, kan man af de Børn, som ved Julen daglig vrimle paa Børsen, for at imodtage Nye-Aars Gaver af den der fremsatte Nürnbergske Miniatur-Verden, see, at der engang i vor Nations Barndom har været den Tid, da Juul

 og

og Nye-Aar var een og samme Fest. Paa Grund heraf raabte og hiin Kone en Juleaften under aaben Himmel paa sine Giæs, men ønskede i det samme ligesaa mange Ulykker over sin Dreng, som hun ønskede sig selv Giæslinger i det Aar, fordi han, som endnu uindviet i disse Mysterier, svarede at Giæssene allerede vare i Gaarden.

Naar et Qvægshøvede bliver sygt, da hentes strax en Koedoctorinde. Hun falder paa Knæe for den, læser, korsér og signer og maaler den. Hvad dette sidste egentlig skal sige, er just ikke let at opdage, men saameget veed jeg, at dertil bruges en Mands-Halsklud og tvende afbrudte Straaestykker. Da Plato i hans ellevte Bog om Lovene taler om et Slags katadesis, hvormed man i gamle Dage troede at kunde giøre baade Folk og Fæe Skade og den enfoldige Deel af Almuen stedse troer baade hvad de selv og deres Creature angaaer, at de ere forhexede, saasnart noget ondt tilstødes dem, (en Indbildning, som ofte antænder Hævnens Lue i Mængdens Barm) skal maaskee dette Maalen være et Middel derimod. Platos katadesis var formodentlig saadant et Vinden, som Hexen hos Virgil *) brugte, da hun snøede tre forskielligfarvede Lidser tre Gange om sin Elskers Billede, giort af Vox. Saaledes bunden, indviet og bevaret behøvede hun kun at saare et Lem paa Formen

*) Eclog. Pharmaceut.

men, strax gik Saaret ved Sympathie over til den virkelige Gienstand. Ved en magisk Hestecur har jeg selv seet, hvorledes den kloge Kone rullede et dobbelt sammenlagt Mands-Strømpebaand op om en Foldekniv, og lod den efter nogle hocus pocus løbe ned med Baandet paa Jorden. Dog, Vandkalvene har lært Bonden ikke at bie til disse lærde Matroner behage at komme hans Koe til Hielp, og saaledes vil han vel og Tid efter anden blive klog ved sin egen Skade, men heller ikke før. Paa de vestlige Hebridiske Øer, siger Buchanan *), er hiint Binden saa almindelig troet, at enhver Brud og Brudgom paa deres Bryllupsdag løse baade deres Skoe, Strømpebaand og flere Baand, for at forekomme det.

Vel har jeg maaskee trættet din Taalmodighed, min gode Læser, ifald jeg endnu har Læsere, der have kunnet holde ud med mig, at vandre igiennem saa tørre Steder, for at see den menneskelige Forstand at ligge i Svøb; men dog kan jeg ikke forlade denne sorte Materie, førend jeg har talt om nogle Sieldenheder, som vise os, at de Egyptiske Præsters hemmelige Philosophie endnu efter nogle Aartusinde vegeterer i et Slags Udødelighed hos den Siellandske Bonde, og disse ere Amuleter og Talismanner. Deres Genealogie stiger op til Hieroglyphiken, Menneskehe-

*) Travels 1790. p. 167.

dens oprindelige Stamskrift; denne var først simpel og raae, ligesom Mennesket selv, Skribenten afmalede Tingen selv, som skulde betegnes, ligesom de americanske Folk endnu i de sildigere Tider, og da opvakte denne fattelige Skrivemaade ingen Beundring; men da den blev forfinet, saa at de Lærde anbragte Symboler eller Billeder af andre Ting, som havde lignende Egenskaber med de Gienstænde, som skulde beskrives, og endnu mere da Hieroglyphiken blev, ligesom Østerlændernes Sprog selv, ænigmatisk-symbolisk og brugt til at betegne deres Mysterier, de Opklaredes Religion eller, som Plato kalder det, Magie, da bleve omsider de for Mængden uforstaaelige Tegn hellige, ligesom de betegnede Ting selv, og brugte til Overtroe. Hvad Mennesket kunde vente af den betegnede Guddom eller den dybt derunder liggende moralske Sandhed, det ventede de physisk eller symphathetisk af Billedet selv, og nu fremstod Amuleter, Abraxer og de sildigere saraceniske Talismanner, Snurrepiberier, som alle bleve brugte til at fordrive Aander og allehaande Ondt fra det overtroiske Menneske. Nogle af disse, som for Exempel visse Abraxer, indeholde unægtelig gnostiske Dogmer *) eller figurerte Stene, udtrykte ved et Slags Hieroglyphik; andre betegne blot lærerige Sandheder, som hiin i Museo Odescalcho, der forestiller en Men-

*) F. Nicolai l. c. I. p. 131.

Menneskekrop med et Hanehoved og tvende Drager i Stedet for Been; meget smukke Emblemer paa Solen og dens aarlige Gang. Som Omskrivt bærer den det sædvanlige Ord Abraxas, hvis Bogstaver, arithmetisk betragtede, udgiøre Aarets Dage, 365, og det hele var, som Amulet betragtet, et kraftigt Befrielses-Middel fra alle onde Ting, ligesom og den derved betegnede Ting, Tiden, læger alt. De Talismanniske Figurer, som og vare indgravne paa Stene eller Metaller, trøstede Folk ved en sympathetisk Indflydelse fra Stiernerne, en Fordom, som meget let kunde reise sig hos den gamle Verden, som overalt tilbad Soel og Maane. De vare overbeviste om den mægtigste Virkning, som Himlens Dronning havde paa alt Levende, hvorfor kunde da ikke hendes Undersaatter virke? og naar Mennesket først havde indbefattet visse Stiernesamlinger under et Dyrs Navn, hvor let var da ikke Overgangen fra at have givet den Navnet til ogsaa at tillægge Constellationen Dyret Egenskaber? men fordi den større naturlige Gienstand ikke kunde haves ved Haanden, bar man i det mindste dens Billede, som Fetisse, helliget paa den Tid, da det benævnede Himmeltegn regierede eller da Solen var, som det kaldes, i Tegnet, og saaledes bevarede den himmelske Skorpions Billede Mennesket fra alle jordiske Slangers og Skorpioners Stik. Muhammedanerne lige fra Østen til Vesten have endnu megen Troe til deres Amuleter, og hvi-

ler end deres Troe ikke paa Grunde, saa bestyrkes den dog af Climatet, de kiøbe dem derfor med stor Begierlighed, ja ved Grændserne af de catholske Lande blive de endog undertiden opvartede af de Geistlige med Helgensedler, som de der have Lægedom behov, enten hæfter paa Huen, om det gielder dem eller paa Hornene om det gielder Oxen; Grønlænderne giøre og saa meget af Amuleter, at de nær havde stiaalet hele Bunden af Egedes Koffert, for at giøre Amuleter af. Warburton *) mener, at Hieroglypherne først under Ptolomæerne ere blevne brugte som Amuleter og dette kan maaskee være rigtigt hvad Hieroglyphiken angaaer, men Amuleternes Alder stiger langt høiere op i Tiden. Propheten Amos (5, 26.) synes allerede at nævne Talismanner, som Araberne kalde Tsaliman (Tlelamim), som en Levning af Israeliternes gamle Stierneeultus, og Esaias (c. 3, v. 20. 21) taler om de østerlandske Damers Amuleter, og han nævner paa samme Sted baade deres Øren og Næseringe. Hvad det første af disse Slags Ringe angaaer da kan de vel i de sildigere Tider blot ansees som Prydelse, men deres oprindelige Hensigt har vist været amoletisk, ligesom Halsbaandenes, hvilke ere det endnu hos Grønlænderinderne, som af Mangel paa Prætensioner bære i disse et Par Rævekiefte. Dog, gielder dette end ikke om Ørenringene, da kan man

*) Tom. 2. p. 238.

man vel med Vished paastaae det om de Ringe, som heelt upassende bæres af saamange i Næsen; thi de findes endog hos ucultiveerte Folk. Det er ikke allene Tartarerne, ikke allene de vilde Amerikaner, ikke allene Indianerne, som endnu bruge Næseringe, men Cook saae endog ringede Næser paa Sydhavets Øer. Af denne vidtløftige Udbredelse kan man see, at Vildfarelser ere ligesom Moder, de blive ikke inden for deres Fædrenelands Grændser; man kan og deraf slutte sig til Amuleternes høie Alderdom; og tillige til den ældste Verdens Psychologie, thi hos ethvert Folk i dets raaeste Tilstand var Siel og Aande eet og det samme, og de bare unægtelig deres Amuleter baade i Næsen og Læberne og Ørerne, for at bevare Livet eller de Steder, hvor Sielen var indblæst, man vil derfor erfare, at ligesom ethvert Folks Begreber om Sielen opklaredes, desto flere aflagte de og af disse Bevarelsesmidler, og det var vist nok paa Grund af samme Ideer, at Angekokken indbildte hiin grønlandske Pige, som ventelig var stakaandet, at hun havde mistet et Stykke af sin Siel *); man kan fremdeles heraf

*) P. Egede p. 126 og flere Steder giver Bidrag hertil, dog uden selv at have tænkt derpaa. Silla eller Luften kunde skade Grønlænderne og opvække Døde; — Angekokkerne kunde blæse got paa dem. — Bønderne tale og om onde Væseners Blæsen paa dem og deres Fæ; og denne Blæst kiender alle simple Folk fra Nordpol til Sydpol.

heraf tage Beviser imod adskillige lærde Mænd, som tale om de Vildes Amuleter og dog nægte dem al Religion, thi hvor hine findes, maae nødvendig denne være, men hos det ganske raae Menneske er Religion i Grunden ikke andet end Overtroe, og maae nødvendig være det, thi den er en Datter af Frygt, selv Bondens Korsen og Mundsignen, naar Klokken lyder, er, som man i hundrede Tilfælde kan erfare, ikke Andagt, men vist nok Frygt for de derved forurolígede Dæmoner; men i Henseende til visse Lemmer kan maaskee Folke-Sagner have forøget Frygten thi — hvor usikkre Folk endog i de gamle ærlige Dage har været paa deres Næser, seer man af hiin stakkels Mand hos Apuleius Metam. L. 2, som i en stor Folkeforsamling vilde tage sig til Næsen og rev den heelt af, fordi det var en forgiort Voxnæse, da han derover blev udleet af alle og vilde til sin Trøst kløe sig bag Øret, faldt og dette af, fordi det var et forgiort Øre *), og den jødiske Skribent Joseph **) forsikkrer, at han selv har seet een af hans Landsmænd, navnlig Eleazer, ved Hielp af en Ring at trække Dievelen ud igiennem Næsen paa en Besat. Hvo maatte nu ikke ønske, saavidt mueligt, at forekomme

*) Dette er ventelig kun en Fabel af Apuleius, men hvad det skal bevise er ikke heller stort andet end Fabel.

**) Antiqq. L. 8.

komme saadant et Indtog? men dette hindrede de i gamle Dage ved at slaae Bom for Næsen med en Ring, indtil Folk omsider fandt paa i dens Sted at tilstoppe Næsen med Tobak. En lignende Forestilling maae vel og Almuen giøre sig om Ørenringene, naar de tages af Kirkeblye; thi hvor stor Kraft den gamle Verden tiltroede endog den blotte Ring, sees af Platos og Ciceros Fortællinger om den Ring, som den Lydiske Hyrde Gyges stedse bar hos sig, ved hvilken han kunde, ligesom han dreiede den ud eller ind til Haands, giøre sig synlig eller usynlig; men hvor langt mere har ikke Astrologien forøget dens Kraft, naar den dannes af Blye? I Stiernetydernes Skrifter kaldes jo Saturnus, som Chaldæerne indrømmede den største Magt iblandt alle Planeterne, Blyestiernen, og det er juist denne, som i Følge Planetbøgerne fører Herredømmet over Menneskets høire Øre. Som et Værge imod underjordisk Tøierie, at det ikke skal bortslæbe de smaae endnu udøbte Børn og lægge Skiftinger i deres Sted, bruger man her overalt, ligesom paa de Svenske Kyster, tvende Synaale, hvoraf den ene hæftes paa Moderen og den anden paa Barnet, indtil det er, som det kaldes, christnet. Kraften af denne Amulet ligger ikke i Formen, men i Materien, thi hvad har Staal ikke til alle Tider kunnet udrette?

Lars Gaardskarl Marthe gav et Stykke Staal i
Handen
Og sagde: Dermed kan du holde fra dig Fanden.

da Planeterne først i Østen vare blevne forgudede, hvilket er skeet meget tidlig, og deres Navne siden efter bleve anbragte paa Metallerne, var jo intet naturligere, end at det Metal, som var støbt eller helliget paa den Tid, da dets navnlige Planetgud sad paa sin Throne, maatte imodtage noget af dens Kraft, eller at den planetariske Aand maatte især kunne virke igiennem sit Metal paa de arme jordiske Mennesker. Men Jernets Gud er jo Mars selv, og skulde han ikke kunde holde Dverge fra Børn? skulde han ikke, naar Bonden Skiertørsdag Aften kaster Øxer og Jernkiler paa de besaaede Agre og fæster Staal paa alle Dørre, kunne tvinge de gamle Kierlinger, at de hverken kan skade ham eller hans glade Haab med deres Hexerie? Dog, jeg vil troe, at saadanne Levninger af den østerlandske Planetdyrkelse vilde for længe siden være uddøet, hvis ikke de forrige Aarhundredes Læger havde ved deres astrologiske Magie givet den en nye Vegetation, men det var de Tiders Mode, at Lægerne skulde være vise paa Himmelen og Daarer paa Jorden, og de Enfoldiges Indbildningskraft kom paa en mægtig Maade deres bedragne eller bedragende Kunst til Hielp; thi det er en Sandhed, som

som grunder sig paa alle Tiders Erfaring, at jo mindre Erobring Sielen har giort inden for Fornuftens Grændser, desto større er Imaginationen, og naar den fører Scepteret, hvor uindskrænket er ikke da dens Herredømme, endog i de Regioner, hvor man ikke skulde vente dens Indflydelse? Saaledes fortæller en dansk Munk Gotskalk, at en Kone, som leed meget af Diensvaghed, gik til en ung Studerende for at søge Raad, og hun fik det, thi han skrev strax nogle ulæselige Charakterer paa et Papiir og derunder følgende Vittighed: Diabolus eruat tibi oculos et foramina stercoribus repleat, bød hende at folde det sammen og at bære det i en Klud paa Halsen; og Svagheden forlod hende, men den qvindelige Nysgierrighed maatte og helbredes — og det gik da som med al Magie: naar Hemmeligheden opdages, taber den sin Kraft, thi see — Sygdommen vendte tilbage til hende og hun til Docteren, for at opfylde paa ham, hvad han havde ønsket hende. Men — man tilgive mig denne Munkefarce, den skulde ikke her have fundet Sted, hvis den ei var fortalt af den ærværdige Doct. og Prof. Theol. N. Hemming. Denne store Mand beretter i samme Anledning, hvorledes han selv ganske uskyldig blev en middelbar Aarsag til adskillige magiske Helbredelser; thi da han engang paa sit Collegium over Dialektiken forklarede følgende smukke Hukommelses Destikon:

Fe-

Fecana, cageti, daphenes, gebare, gedaco
Gebali stant, sed non stant phebas, becas & hedas.

siger han af Spøg, at disse scholastiske Blomster kunde være herlige imod Kolden, og hvad skeer? et got Menneske forstaaer Tingen ligefrem og giver strax derefter en Febricitant daglig eet Ord ind af denne dialectiske Recept afskreven paa Brød. Men han var endnu ikke kommen til No. 6, førend den Syge var cureret, og det samme hialp siden efter mange, indtil det omsider gik med denne magiske Cuur, som med den foregaaende. Man seer ellers heraf, at Barbeer Jens Bloch paa Anholt ei gandske havde misforstaaet Ordet Doctor, naar han siger:

Hvad Forskiel mellem mig og Doctor Hemming er?

dersom ikkun Docter Hemming havde kunnet doctorere før han blev født. Labar i hans Spanske Reise fortæller og, at en Patient af Eenfoldighed aad Recepten, i Stedet for den det foreskrevne Medicin og det blotte Papiir udrettede det, som maaskee Lægemidlerne ikke vilde have udrettet. Nei, sandt og hensigtsmæssigt var hiint Amulet, som blev givet et Fruentimmer at bære imod Tandpine, men hvis Indhold hun dog omsider ogsaa maatte see, og fandt da blot følgende lærerige Sandhed:

Var

Var du ei en skiden Soe,
Da fik du vel i dine Tænder Roe.

Alt dette var nu for at afvende det Onde, men man har og de Midler, ved hvilke man kan tilvende sig det Gode. Saaledes har jeg engang seet, honny soit qui mal-y-pense, en liden Pose, som blev baaren af en ung Pige, for at vinde, som man sagde en Karls Hierte; saa nordisk-koldt er i disse Egne Mandkiønnets Temperament! Af de Rariteter, som deri vare indsyede, saaes tydeligt, at det Hele var det, hvad Grækerne kaldte Philtron. Den lærde Forfatter af Nucleus har oversat dette Ord ved en Elskovsdrik; men jeg troer, at vore ulærde Piger kiende bedre Bemærkelsen deraf, end han; thi Troldomsmiddelet syntes at være tillavet efter den Recept, som Apuleius har opbevaret os af Lævii Digte og som endog Grønlænderne kiendte *). Man fandt nemlig deri en Negl, nogle Haar, smaaestødte Krebsskalle, endnu nogle ubekiendte Species og som det syntes Sand; thi umueligt kunde det være Pulver af Dalai Lamas Excrementer, da dette er saa dyrt, at ikkun Fyrster formaae at kiøbe det, som Pallas **) forsikkrer, hvorfor de og bære det i Gulddaaser og bruge det

*) P. Egede om Grønland. p. 218.

*) J hans Rusiske Reiser.

det som Peder. Hvor almindeligt forresten dette Elskovsheyerie har været i forrige Tider, kan man slutte deraf, at Lovgiverne endog have fundet en Nødvendighed i at forbyde det i en Artikel af Dalelaghen hvor det P. 5. heder, at Konernes Troldom med Negle og Haar af Levende eller Døde ikke maae have Sted.

Bondens Religion er, hvad andet? christelig; men da der, i Følge Leibnitzes Identitets Princip, ikke gives under Solen tvende Væsener, som ere hinanden fuldkommen lige, og dette synes, til Vidnesbyrd om Skaberens Storhed, at være en Sandhed i Henseende til de Ting, som falde i Sandserne, er det vel ligesaa i den intellectuelle Verden, formedelst dens store Afhængighed af den korperlige. Man kan vel derfor sige, at der ikke findes et eneste Individ, som ikke skulde have forskiellige Religions-Meninger. Men hvad Bondens Religion overhovedet angaaer, da er den endnu blandet med Levninger deels af Celticisme, deels af Catholicisme, (som har giort et uudslettelig Indtryk formedelst overtroisk Legemlighed), deels med noget af hans egen Philosophie, thi som Cicero siger, at intet Dogma kan statueres saa absurd, at det jo har været udklækket i en eller anden Philosophs Hierne, saa kan heller ikke nogen Philosoph nogensinde have fremsat saa snurrig en Mening at man ikke skulde finde enten den samme eller Mage til den hos Bonden. Og dette har sin gode na-

tur-

turlige Aarsag, thi ligesom mange af de gamle saakaldte Philosopher have selv maattet veilede sig, saa er det og gaaet Bonden, naar han har været oplagt til at avle Philosophemer. Hvad de hedenske Dogmer derimod angaae, hvilke endnu hist og her stikke frem, ligesom en sort Lap paa en hvid Kiol, da veed man jo, at den Stamme, hvorpaa Christendomsspiren blev indpodet, var raae og vild, og, hvad endnu er mere, gandske passende efter Climatet, men skulde den da ikke udbrede nogle af sine Vædsker til Poden, om denne endog var nok saa ædel? eller skulde vel hine Reformatorer gandske kunne have afhugget den vilde Stamme, for i dens Sted at plante Christendommens frugtbare Friheds-Træe? eller var det muligt saaledes at oprydde den, at den ikke mere skulde udbryde i nogle hemmelige Skud? Hos Mængden vil Religion uophørlig gaae Haand i Haand med Superstition, og man jage denne Gudinde eller rettere Qvinde nok saa tidt ud af Døren, saa kryber den dog igien ind ad Vinduet, især blev den ældre Classe af den uoplærde Menneskehed stedse hængende ved sine Ungdoms-Principer, og disse ere da ved Tradition forplantede fra Slægt til Slægt, og hvad der saaledes er blevet Bonden overleveret og endnu stedse overleveres Børnene af Forældrene, som hine naturligviis fremfor alle troe, det kunde og kan saameget sikkrere bevares, som Bondestammen ustridig af alle er den meest ubeblandede ved fremmede Egte-

tesskaber. Thi hvor ubeskadiget endog den blotte Tradition kan igiennem Aartusinde gaae frem, seer man af mangfoldige Exempler, iblandt andre erindrer jeg et, som findes hos Szujev i hans Reise fra Petersborg til Cherson. I det Woronesiske Gouvernement omkring ved Staden Koszlow fandt han en Sekt Raskolniker, som kalde sig Duchowjerzy (skal være aandeligtroende), som vel af Frygt giøre alting med efter den græske Liturgie, men ere dog saa pythagoræiskfindede, at de ikke spise Kiød, og vilde leve blot af Planteriget, dersom de ikke derved giorde for megen Opsigt; men Dyr slagte de aldrig. De afskye Svinekiødet. Ere Fiender af alle Vellyster. Gifte sig end ikke gierne, men da med deres egne. De giøre meget af Bibelens Moral og forstaae denne saa ordret, at de endog for deres idelige Bedens Skyld ere uduelige Borgere. I sidste Tyrkekrig vare nogle af disse Raskolniker komne med i visse Regimenter, og de forrettede deres Tieneste med Troeskab, men da det kom til en Skiermydsel, kastede de Geværerne fra sig, lagde sig paa Jorden, at de kunde selv dræbes, thi, sagde de, de vare ikke i Stand til at dræbe nogen af deres Medskabninger. Den Mand af disse, med hvilken Szujew talte, og som han enten egentlig eller uegentlig kalder Arius, paastod, at deres Religionsmeningers Begyndelse stiger høiere op end til Alexanders Tid og dog vegetere de endnu, endskiøndt Pythagoræeren tillige sagde, at hans Sekt havde slet ingen

Bo-

Bøger. Deels ere og Bønderne, formedelst Nærheden af Hovedstaden, her mere end andensteds forblevne ved deres gamle Hiem, hvor de vel og vil forblive, man løse endog saa mange Stavnsbaand man vil; thi det er nu bleven en National-Charakteer hos dette Folk, at elske, jeg vil ikke sige, sit Fødeland, men sin Fødeplet med en saa schweizerisk Enthusiasme, at jeg ofte har hørt den gamle Bonde sukkende at sige: jeg har tumlet nok om i mine Dage, naar hans hele jordiske Løbebane udgiorde en Kreds af 3 eller 4 Mile om den Plet Jord, hvor han første Gang saae Lyset, og enhver, som voxer sig længere bort, faaer strax Navn af en Landstryger. Man seer ellers heraf, hvormeget — Love kan danne et Folks Charakteer, men man vil og hist og her have erfaret, hvor megen Indflydelse de kan have paa et Folks slette borgerlige Dannelse. Men dette i Forbigaaende.

Hvad den theoretiske Deel af Religionen angaaer, da paastaaer jeg frit, at Bonden, overhovedet betragtet, har bragt det videre end nogen anden af de Folkeklasser, som kan sættes i Ligning med ham *). Dertil gives adskillige Aarsager, som enhver maae finde grundede; thi naar hine omsi-

*) Jeg modsiger vel her den lærde Provst. Ussing i hans Kirkeforfatning, men jeg kan hente Beviser for min Sætnings Rigtighed af hans Menighed.

der have bragt det saavidt, at de nogenledes kan offentlig bekiende Christendommens Lære, da blive de fremdeles enten overladte sig selv eller og dem, af hvilke de skal imodtage borgerlig Cultur, men hvor forskiellige ere ikke disse Subjecter? og hvormange findes ikke iblandt dem, hos hvilke ikkun spores en svag Følelse af Religion? Tør man da undre sig over, at en Ager, der maaskee længe laae vild og som omsider med Møie blev bearbeidet, for at imodtage den ædlere Sæd, hastig igien vil bære Ukrud, naar den derefter ei mere dyrkes. Men hos Bonden forholde Tingene sig anderledes; han føler endnu nogen Høiagtelse for Religionen, hos ham er endnu ikke den huuslige Andagt gandske uddøet, dette kraftige Vehikel, hvorved Menneskets baade indvortes og udvortes Forædlelse saameget fremmes, fordi det disponerer Villien til det, som er ret og got; man vil derfor neppe kunde nævne Bonden en eneste opbyggelig Psalme, som han ikke fra Ungdommen af skulde kiende endog udenad, dersom det ikke har manglet ham paa indvortes Receptivitet, og just ved at kiende disse, eller om der i en ikke opbyggelig Psalme findes et lærerigt Vers, da ved endog at have udsøgt og henlagt dette paa sin Hukommelse, baade røber han sin Bevandring i sine Andagtsbøger og sin Smag for det sunde. Hos Bonden kan og de spæde Spirer, som opvoxte af den Sæd, som Lærerne udstrøede i de Yngeres Hierter, endnu i Fremtiden pleies, deels ved

de ideelige Catechisationer, som holdes i Kirkerne for den confirmerede Ungdom, ikke efter, men under Gudstienesten, hvori altsaa baade Fædre og Mødre kan tage Deel og hvor saameget, som ikke passer sig for andre Steder, kan siges Menigheden af den duelige Lærer; deels og ved de saakaldte Degnelæsninger, som om Vinteren holdes hist og her i Bøndergaardene for Egnens sammenkaldede Ungdom. Man sige derfor hvad man vil om Catechismi Indskierpelse à posteriori i' Stedet for à priori, en Underviisningsmaade, som nu vel overalt er afskaffet, da Erfaring har viist, at den ikke frugter, ja end ikke hos dem, som bedre kunde skiønne derpaa, thi Voltaire forblev jo endnu, efter at have endog som Kammerherre imodtaget saadan følelig Igiendrivelse i hiin Berlinske Krambod *), den samme Religionsspotter, som han før var, saa mangler det ikke Bonden paa rigtig Kundskab om sine Menneske- og Christen-Pligter i vore Dage, da Religionsbøgerne for en Deel ere forbedrede. Men hvor stort et Dyb syntes ikke til alle Tider at være befæstet imellem Kundskaben og dens Udøvelse? Skal Oplysningen gaae over til Sæderne, da maae den være bleven interessant for Mennesket, den maae have baaret hundredefold Frugter, Sandheden maae saaledes være fordoiet, at nye Sandheder igien udspringe af de gamle, i hvilke de

 laae

*) Mösers Reliquien. 4:e Aufl. p. 254.

laae skiulte, fort, Mennesket maae være vandret saa vidt ind i Oplysningens blide Egne, at dets Siel gandske igiennemtrænges af Lysets Straaler; eller har hans borgerlige Bestemmelse hindret ham derfra, da maae hans svagere Lys understøttes ved Opdragelse, ved Anviisning til og Exempler paa det Gode og Nyttige, som kan forædle hans Følelser, men denne Opdragelse har jo Bonden hidindtil i sin slaviske Forfatning gandske savnet. Den borgerlige Cultur maae nødvendig række Fornuftens Opklaring en hielpende Haand, dersom den skal kunne virke. Dette seer man allerede hist og her paa den danske Bonde, men den Engelske Bonde giver os flere Beviser derpaa. Ved borgerlig Dannelse kan Mennesket arbeide sig frem til huuslig Lyksalighed, det vil da mere føle sig selv, det behøver nu ikke at være uredeligt, fordi det paa en redelig Maade kan slaae sig igiennem, det behøver ikke at stiele, fordi det kan erhverve sig sine Nødvendigheder, det vil blive ædrue, fordi det ikke behøver at drukne sine Bekymringer i Rusen, Dydsexemplerne vil blive flere og de vil virke, fordi de vil findes i disse Menneskers egen Classe, og Lyset vil ved Straalernes Tilbagefald, ligesom fra et Huulspeil, udbrede sig til det Hele. Paa denne Maade synes allerede alt ufor mærkt at skride frem til Forædlelse, men det gaaer ikkun langsomt, og hvad er Aarsagen? „hvis er Skylden?" spørger den lærde Birckner, Lærernes kan det vel neppe være, thi

Hr.

Hr. Birckner roser jo selv Almuens sunde Sands og Agt for Moralitet; og Mennesket behøver dog vel ikke, som Rousseau siger, at forstaae Ciceros Bøger om Pligterne eller at have igiennemstuderet Garves Commentære over disse, for at vide, hvad der er ret og got, hvad der er Pligt, og — hvor ofte seer man ikke endda de største Laster at boe til Huse med de største Kundskaber? men det er nu saa, Mennesket finder overalt Hindringer for sig, og det maae finde Hindringer, fordi Naturen gav det Kræfter til at overvinde dem og ved deres Overvindelse at opdrage sig selv til en høiere Bestemmelse. Saaledes gaaer det i den physiske og saaledes i den intellectuelle Verden; men Mennesket lader sig jo ofte ikke engang sige i de legemlige Ting, i de Ting, som kunde — ædes — hvor meget mindre i de aandelige! Vi føle desuden hos os selv en mægtig Modstand i Henseende til alt det, som kaldes Pligt. Kilden dertil har allerede Paulus, og det nok rigtigst af alle Philosopher, viist os, naar han (Rom. 7, 22. 23.) siger: min Fornuft maae bifalde Guds Lov, men jeg finder en anden Lov i mine Sandser, i mine Tilbøieligheder, som stride imod Fornuftloven og som vil giøre mig til en Slave af Sandselighedens Lov, ja! hvor ofte lader Mennesket ikke hiin Lov være denne aldeles underordnet? thi da den kolde Fornuft med al sin Værdighed anviser Mennesket sine strenge Pligter, uden at raadføre sig med Sandserne, hvor kan man

da undre sig over, at disse Menneskets første Lærere ligesom opbringes derved og der reiser sig saa, som Kant *) kalder det, et Slags naturlig Dialektik og ligesom enhver Tiener saa gierne vil, til Skadesløsholdelse for sin Undermagt, ansee sig klogere end Herren, saaledes gaaer det og her, og Sandserne disputere og raisonnere da saalænge imod Fornuftpligterne, indtil de omsider svække deres Gyldighed eller i det mindste kalde dem i Tvivl, endskiønt den practiske Fornuft aldrig giver sit Bifald dertil, og Mennesket følger da sine Tilbøieligheder, hvis fuldkomne Tilfredsstillelse det giver Navn af Lyksalighed. Dette er nok Hovedaarsagen til al upractisk Oplysning hos Mængden og som det synes hos flere end Mængden; thi man taler vel i vore Dage overalt om den store Verdens Oplysning, men ligesom man kiender Træet af sine Frugter, saa maae man vel og bedømme Menneskene efter deres Gierninger, og disse røbe jo dog kun i det Hele for den fordomsfrie Tilskuer en overveiende Hang til det lave Sandselige. Culturen er gaaet frem, men den har ladet sin veiledende Skytsgudinde, Oplysningen langt bag efter sig, og den raver derfor om fra en Daarlighed til en anden, ligesom det uerfarne Barn. Vor Tidsalder synes at giøre de saakaldte Fornøielser til sit Hovedøiemeed

*) See hans Comment. over Pauli Sted i Metaphys. der Sitten. p. m. 23.

meed, og disse Rovdyr, som ligne de virgilske Harpyier, berøve enten Mennesket alt, eller opvække Ekkelhed hos det til alle de Ting, som skulde give det Næring og Styrke. Heraf reiser sig vor Tids Ulyst til det Alvorlige, Pligters Forsømmelse og de derpaa følgende og saa ofte yttrede ubehagelige Følelser; heraf den saa ofte paaankede offentlige Uredelighed; heraf Had til Fædrenelandets Religion, thi naar afskyede Mennesket ikke den Viise, som foreholder det sine Feil? heraf Ringeagt for Eeden, dette det borgerlige Selskabs saa mægtige Baand, dette Sandhedens sidste og største Pant; heraf Egteskaber, som ophøre med Hvedebrødsdagene — og hvo kan opregne alle de Elendigheder, som udflyde af denne rige Kilde Dog, jeg erindrer mig hvad Kant siger: wir leben nicht in aufgeklärten Zeiten, sondern in Zeiten der Aufklärung. Maatte vi dog gaae en blid Dag imøde! men denne synes de fleste af vore Reformatorer ikke at bebude os, thi uophørlig smelde de løs paa Religionen, enhver Uorden, som viser sig hos Mennesket, vil de lægge den til Last, og ved at giøre dette smigre de for den menneskelige Egenkierlighed, som gierne vil velte Skylden fra sig selv, og da løsnes det ene Baand efter det andet. Men det ligger jo klart for alles Øine, at dette Onde ikke har sit Udspring af Religion, som dog vel aldrig raadede Mennesket til det Onde, men af Mangel paa Religion. Foruden hiin Aarsag, som er Hovedkilden til alt det

mo-

ralske Onde, gives endnu andre Omstændigheder, som maaskee endog hindre Mængden fra at dæmme for hiin Kilde med den Omhyggelighed, som den burde, og det er Almuens blinde Tillid til Religionens udvortes Handlinger. Sædelæren blev og af alle raae Folk anseet, som den uvigtigste Deel af Religionen og den maatte nødvendig saaledes ansees, thi det udyrkede Menneskes Religion er i Grunden ikke andet, end Superstition, og kan ikke være andet, thi det Sublime, som er Religionens Gienstand, ligger gandske uden for de raae Menneskers Ideekreds, det indgyder derfor ikke Ærefrygt i Siælen: ikkun det mægtige Væsen, som Mennesket føler sig gandske underkastet, opvækker hos det en Frygt *), som snarere leder til Hyklerie end Sædelighed **). Man vil derfor erfare, at alle de Mennesker, hvis Forstand ikke rigtig er bearbeidet, langt hellere høre Foredrag af den saakaldte Lov, end af Evangelio; thi de anseer, at jeg skal bruge Pontoppidans Ord, Evangelium, blot som Egenvillium. Da Sædelæren desuden beskieftigede sig saa meget med Forstanden, valgte man heller Oxer og Bukke, som bedre faldt i Sandserne og da den indvortes Forbedring udfordrede en streng Opmærksomhed paa sit eget Jeg, noget som den uoplyste

*) I Østerlændernes Sprog er og Frygt det samme som Religion.

**) Kants Critik der Urtheilskraft. 2 Aufl. p. 109.

lyste stedse overseer, fordi det ligger ham for nær under Øinene, underkastede Mennesket sig heller de besværligste Ceremonier, man finder derfor i alle gamle Religioner en stor Mængde udvortes, endog piinlige Skikke; thi det synes dog stedse at have været en dyb naturlig Følelse hos Mennesket, at moralsk Brøde maae forsones ved Lidelser. Vel udmærker Christendommen sig og derved, at den ikkun foreskriver dens Tilhængere meget faa i Sandserne faldende Handlinger; thi den driver stedse paa det indvortes Menneske, dens Hovedbud udstrækker immer videre og videre det agtværdige Fuldkommenheds Maal, Hellighedens Original-Billede ligger immer ved Enden af Banen, den utrættelige Løber maae stedse have det for Øie, men Banen strækker sig ud over Tiden og Forkrænkeligheden og vi vil maaskee aldrig fuldkommen kunne opnaae dens non plus ultra *); ja! selv dette Sandselige, dette Legemlige i Christendommen er saaledes indrettet, at man skulde troe, at det maatte have en kraftig Indflydelse paa Menneskets aandelige Deel, men dog har jeg erfaret, at Mennesket her bliver staaende ved Skallen, uden at tænke paa den indsluttede Kierne. Saaledes har Bonden sine visse bestemte Tider, da han indfinder sig til den hellige Nadvere, han maae være sindet hvorledes han vil, men især beredet ved den for mange saa piinlige Faste. Sædvanlig skeer dette

*) Kants Critik d. pract. Vernunft. p. m. 149.

dette i Foraaret og Efteraaret, kort før Saae-Tiden; J. A. Hermes, som har erfaret det samme i Henseende til den Tydske Bonde, mener, at det har sin Oprindelse fra den gamle Fordom, at Nadverens Nydelse skulde give dem Velsignelse til deres Arbeide. Den Mening, som allerede i det andet Aarhundrede synes at have været giengse iblandt de Christne, at Nadveren gavnede Communicanterne ikke allene i Henseende til Sielen, men og Legemet, er endnu temmelig almindelig i Bondestanden; thi hvor meget end Lærerne søge at opklare Bondens Begreber, saa tillægger han dog stedse denne Handling en medicinsk Nytte. Det er derfor ikke ualmindeligt at høre Landalmuen sige naar en Syg skal berettes: vi haabe at det skal giøre en Forandring, og fordi Imaginationen ofte kommer baade den Syges og de Sundes Forventning til Hielp, har Vedkommende ondt ved at betage dem denne Fordom. Men det er ikke blot Mængden, som tænker saaledes, jeg veed det og af Erfaring om dem, som burde være mere vante til at tænke, ja! endog i Berlin er det indtruffen hos Pastor Lüdke *), at man har takket ham inderlig paa de Syges Vegne, fordi disse strax efter Sakramentets Nydelse vare komne til Rolighed og Bedring. Denne Fordom har unægtelig faaet sin saa varige Styrke af Transsubstantions-Læren. Det forvandlede Brød

*) Communionbuch p. m. 157.

Brød var og en Deel af Christi eget Legeme, som var uden Synd og altsaa frit for Sæden til Sygdom og Død; dette forenet med et syndesmittet Legeme maatte nødvendig beskytte for udvortes Fare og i det mindste virke til Sundhed. Deels er det og en Følge af Munkenes Bedragerier; thi man veed, at Lægekunsten blev i Middelalderen endnu blot øvet af Geistligheden, som da undertiden skiulte sin Uvidenhed under Religionens Maske, var desuden og Sygdommen efter Tidernes Begreber en Straf af den fortørnede Guddom, hvad kunde da være kraftigere derimod end Nadveren, som ligeledes efter Tidernes Begreber blev anseet som et forsonende Offer, frembragt den Høieste? da saadanne Forestillinger ere saare ønskelige for Forstanden og magelige for Villien, maae man ikke undre sig over, at de igiennem saa mange Sekuler ere endnu uudslettelige, det er derfor ikke sieldent, hverken i Kiøbenhavn eller her eller andensteds at finde dem, som giøre sig megen Umage for at see deres Overtroe bestyrket ved Brugen af Kirkeviin i Sygdomstilfælde, og man veed, hvilken Uleilighed hiin Magister derved paadrog sig. I Middelalderen blev og, som Westenrieder siger, Vinen anbefalet som et Lægemiddel, ja! kan man troeÆlianus, stiger Forestillingen om Vinens helbredende Kraft endnu langt høiere op i Tiden, thi hvorfor skulde ellers Zaleucus have forbudet de Italienske Locrenser, endog under Dødsstraf, at bruge

Viin

Viin i Sygdomstilfalde, med mindre den var dem anpriist af en Læge. Men var endog den simple Viin helbredende, hvormeget mere maatte da ikke den helligede være det? For ikke længe siden i Hedmans Tid var det endnu brugeligt i Bahus Lehn i Sverrig at tilsnige sig Oblaterne, for dermed at curere Sygdomme, og Biergskytterne stial dem endog af Munden paa sig selv, for at kunne lægge noget deraf i Geværet, som et Middel til at være lykkelige paa Jagten. Men — ved hvilke Midler hæves deslige Forestillinger hos Mængden, da man erfarer, at det er ligesaa vanskeligt at curere Mennesker i en vis Alder for Overtroe, som for gammel Skade? Endog en Lafontaine døde jo omsider som en Kapuziner — i en Haarskiorte. Vel os! Vel Menneskeheden! om vor Tids oplyste Lærere kunne være lykkelige nok til at hæve den hos de Slægter, som nu staae færdige til at afløse os paa Verdens Skueplads. Det er forresten besynderligt, at Bønderne endog ved den blotte Tradition kan bevare saa mange af Middelalderens Ideer uforfalskede imellem sig, thi fra hiin grove Sandselighedstid udleder jeg Grunden til denne hos Bonden saa sædvanlige Talemaade: det er saa sandt, at jeg torde nyde Herrens Legeme og Blod derpaa; Begreber, som unægtelig have deres Oprindelse fra de gamle Dages rædselfulde Høitideligheder ved Jernbyrden og andre Sandhedsprøver, da de Sværgende foruden deres Fasten og udmærkede Sørgedragt og

Frem-

Fremstillelse for den forsamlede Meenighed og offentlige Skriftemaal, maatte tillige nyde den hellige Nadvere, naar de skulde bære gloende Jern.

Dog, skulde man troe det, at Bonden, der er saa haardnakket i at holde over sine gamle Fædrenes Skikke, at han endog kan knibe sin Degn, om han ikke altid sang det gamle Julevers tre Gange, kunde overtale sig til at afvige fra dem i betydelige Tilfælde? og dog har han kunnet dette endog i Henseende til Daaben. Paa Friderikssborg Amt især er det nu gandske gaaet af Brug at lade Børnene døbes i Kirken. Overalt finder man der Døbebekkenerne omvendte paa Fonten, og saasnart et Barn fødes til Verden, bliver det strax hiemmedøbt. Vel kan det være overmaade gavnligt for Barnets Helbred, at det ikke strax udsættes for Luftens Forandringer, og dog er dette ikke Aarsagen; men Bonden sparer derved et Gilde, som sædvanlig medfører store Bekostninger, og som kunde vedvare flere Dage og som undertiden kunde ende sig paa Tinget. Hans Troe har derfor i denne Henseende maattet give efter for hans huuslige Tarv. Og dog vil Bonden endnu stedse have sine Børn omsider frembaarne ved Daaben, men at han ikke da lader dem døbe, derfor har han sine egne Grunde. Den overtroiske Dæmon, der er ligsaa uadskillelig fra ham, som hiin fra Sokrates, forelæser ham atter her af sine graae Legender nogle casuistiske Betænkeligheder, som Bonden ikke

 selv

selv kan besvare, og hvori han ikke vil troe dem, som kan besvare ham disse. For det første maae Spinderokken *) staae stille i det Huus, baade hvor der findes et saa kaldet Hedninge-Barn og et Liig. Dernæst kan og Barnet, ifald det ligger udøbt, lettelig blive ombyttet af Trold- eller Biergfolk, og Moderen faaer da i Stedet for et velskabt Barn kun en Skifting, en Bytting, en Knudebug. Jeg har allerede forhen talt om eet Præservativ imod dette Diomediske Bytte, men man har endnu flere. For ikke længe siden blev jeg hentet til en syg Barselkone. Der havde indfundet sig nogle febrilske Tilfælde, som hun havde forøget ved den under saadanne Omstændigheder brugelige Styrkningsdrik, Brændeviin med overflødig paasat Kommen. Det spæde endnu ved Brystet liggende Barn, dette moderlige Barometer, havde allerede ved pludselig Skrigen om Natten forkyndet det Uveir, som trak op, og Moderen, foruroliget baade over det ene og det andet Tilfælde, vilde dog befries fra den Frygt, som heftig ængstede hende, at noget underjordisk Tøierie skulde have indfundet sig om Natten, endskiøndt, som hun selv sagde, Barnet var døbt og — Lyset havde været tændt. Ved Lægemidler baade for det indvortes og udvortes Men-

ne-

*) Pontoppidan i hans everriculum fermenti veteris p. 84. fortæller endnu flere Forsigtigheder, som Jyderne bruge paa den Tid.

neske, blev derefter hun fund, i det mindste paa Legemet, og jeg underrettet om et simpelt Raad imod saadanne Nattetyve. Da jeg derefter spurgte flere, om de og vare ligesaa overtroiske i dette Stykke, svarede en gammel Bonde mig: jeg har forhen ikke brugt at brænde Lys, men jeg veed og, at jeg en Morgenstund maatte søge min Dreng under Sengen, og der agter jeg saa got ikke at søge flere Drenge. Et naturligt Lys har ellers i mange Tider været en Skræk for Biergtroldene, thi dette Slags Folk, saasnart som det

kun Lys og Solen seer
Forvandlet blir til Steen, kan sig ei røre meer.

Et Sagn, som grunder sig oprindelig paa Zoroasters dualistiske System om Lyset og Mørket og deres indbyrdes Strid. De høit oplyste Romere frygtede og om Natten for Skovguden Sylvanus i Henseende til deres spæde Børn, men de betiente sig af paalidelige Midler imod ham, thi de lode 3 haandfaste Karle om Natten holde Vagt om Huset, den ene bevæbnet med en Øxe, den anden med en Kølle og den tredie med en Kost. Er man ellers saa lykkelig, at komme over en Tordensteen (belemnites), da kan man ved den spare mange Lys og endnu være ligesaa sikker, som om man sad ved Siden af Thor. Thi efter Mr. Rolands Sigende hos Holberg *) og en

*) I hans: Uden Hoved og Hale.

hver Bondes Eigende her paa Amtet ere de Smaae-Folk overmaade bange for Torden og Tordenstene; og det er ikke Under, thi Tordenens Bestyrer var jo Guden Thor, som og venteligt af sin rullende Tordenvogn, kaldes i Edda Ake-Thor, den agende Thor, og hine Stene, som efter Folke-Meningen ere Tordenens dræbende Redskaber, og som ligne et Hammerhoved, ere lutter Copier af Hammeren Miølner, hvormed Dvergejægeren Thor i gamle Dage knusede saa mange af disse MenneskeТyve. Vi kiende derfor endnu her i Egnen en Skomager, som er saa til Misundelse lykkelig, at være i Besiddelse af ikke mindre end 7 Tordenstene, og af hvilke aldrig nogen nogensinde er falden til Jorden, men (kan troe) hans Huus er og ligesaa frit for Trolde, som Eseler for Luus.

Man vil finde i alle Aarhundredes Annaler, at Mennesket i enhver Tidsalder charakteriserede sine Guder efter de locale Omstændigheder, ved at abstrahere fra sig selv det, som man meest agtede eller frygtede, og at henføre det til Begrebet om de høiere Intelligentser. Hos den hævngierrige Østerlænder var en despotisk bevinget Hævn Guddommens Hoved-Attribut; en Idee, som blev fremavlet og bestyrket af Tordenen, Guddommens Stemme og sædvanlige Nærværenheds-Yttrelse. Hos de galante Græker vare Guderne selv fulde af Kierligheds-Intriguer. I de heroiske Tidsaldere maatte de høiere Væsener

agere

agere Helte, og da Helte-Daad blev saa nøie paa'eet og de blotte physiske Kræfter endog forgudede, finder man overalt, baade i de hellige og profane Aarbøger, at det ene Folk har antaget det andet Folks Guder, blot fordi de vare stærkere, og det var endnu i de sildigere Tider hos Tydskerne den fornemste Bevæggrund til at antage Christendommens Gud. Overalt blev Anthropomorphismen indvævet i Guddoms-Idealet hos Mængden, som, uvant til abstracte Begreber stedse hang fast ved det sandselige Beskuelige og stedse skabte sig Guder efter dens egen formindskede Maalestok. Ligesom Folkene selv vare mere eller mindre raae, saa vare og Guderne mere eller mindre metaphysisk og moralsk ufuldkomne, men sædvanlig manglede intet dem i physisk Fuldkommenhed og her i Norden især intet i Styrke. Saaledes var det til alle Tider og det forholder sig endnu saaledes hos den store Hob. At man derfor hører den Enfoldige at kalde Gud, efter de gnostiske ved Symboler vidt og bredt forplantede Ideer, en god gammel Mand, derom vil jeg ikke tale, da ingen, i hvor opklaret han end er, ja end ikke orbis pictus's Spottere selv, kan forestille sig en Aand uden Legeme, og da Skriften saa ofte fremstiller os Gud under Faderbilledet; men den Anthropopathie, som Almuen tillægger Guddommen, er ikke allene sig selv modsigende, men endog skadelig for Moraliteten. I det herskende Menneske fandt Bonden ofte en Despot, han troer

 der-

derfor ligeledes at finde den i Altbestyreren. Hans Begreber om Forsynet ere derfor meget vaklende og blandede med Fordomme om Fatalismen eller om man vil give den et mildere Navn, Forudbestemmelsen. En Lære, der er ligesaa magelig for Forstanden, som den kunde være skadelig for Virksomheden, dersom Bonden ikke ved sit daglige Forhold beviste, at han i Gierningen nægter, hvad han i Forstanden antager, thi sædvanlig handler dog Bonden saaledes, som om intet var bestemt, fordi Bestemmelsen ellers vilde bringe ham i samme Forlegenhed, som hiin reformeerte Præst Pet. Kesler, der besluttede at ægte det første ugifte Fruentimmer, som mødte ham paa Veien fra hans Huus til St. Peders Kirke i Basel; men Skiebnen sendte ham en Betlerske, som han siden efter maatte ligesaa ofte bede om Naade, som hun tilforn havde bedet ham om Almisse. — Bondens forrige slaviske Forfatning har ogsaa havt Indflydelse paa hans religiøse Tænkemaade; thi da den saa ofte giorde ham til en Øienteiner for hans jordiske Herrer, har den forledet ham til at hykle for den Alvidende. Fordi hines Love ofte vare saa ubetydelige, at de nok kunde overtrædes uden Skade for det Hele, anseer Mennesket og den Eviges Love for uvigtige, endskiøndt de have deres evige Sanktion i Menneskets practiske Fornuft og staae i planmæssig Forbindelse med det Heles Vel; og fordi hine ofte efter et blot car tel est notre plaisir uddeelte Løn eller

Straf, eller ved tryglende Smiger lod sig boie, saa dømme de og saaledes om det fuldkomneste Væsen. Barmhiertighed er derfor den Egenskab, som Almuen næsten ene tilbeder hos Guddommen, men en Barmhiertighed, som er blot Følelse, ikke Charakteer, thi Mennesket giør den Evige saa barmhiertig, at det nægter ham Viisdom, Hellighed, Retfærdighed, ja selv Godhed; og kunde Almuesmanden giøre rigtige Slutninger, da vilde han bestyrtset erfare, at han ofte giør den Algode til en Ven af Lasten. Gud — som han er — vil immer blive et Produkt af den renere Metaphysik, som i Christi Dage vel og var iblandt de Ting, hvilke hans Fortroelige ikke kunde bære, og den almindelige Menneskehed vil vel aldrig kunne bære den.

I Henseende til den almindelige Menneskekierlighed, som den himmelske Lærer lægger enhver af sine Tilhængere saa ofte og eftertrykkelig og rørende paa Hiertet, da synes dette Bud endnu hos Bonden at taale nogen Indskrænkning. Hvad hans Næste angaaer, da judaiserer han lidet, omendskiøndt denne Fordom vist ikke har sin Oprindelse af den Kilde, hvoraf Jødernes udflød. Man vil især mærke dette af den Forsigtighed, hvormed han omgaaes Kiøbstedmanden uden for sit Huus (thi i hans tarvelige Hytte, hvor han troer sig sikker, imodtager han ham stedse med en østerlandsk Hospitalitet;) men kan man og undre sig over denne mistænkelige Lunkenhed, naar

 man

man seer tilbage paa de forbigangne Tider. Jeg vi
blot nævne een Punkt, og for ikke at sige andet, en
hvad jeg kan bevise, vil jeg lade den gode, for tidl
afdøde Cfr. R. Hansen *) tale: „Hovveien frem og ti
bage var for mange af Bønderne 5 á 6 Mile, ja fo
nogle 8 Mile paa Friderigsborg Amt" og „til Høeh
sten brugte de i det mindste 3 Uger, ja i ustadigt Ve
ofte 6 á 7 Uger, i hvilke disse Høstfolk laae der bestand
i en Leir" og det paa en Aarstid, da Nærværelsen i der
egne Huse saa meget udfordredes. Hvem tykkes di
her at have været hans Næste, som var falden —
Hvilken fortreffelig Oplysning i Ungdommen maat
ikke her have forenet sig med den ædelmodigste St
hed og Godhed i Sielen, om Bonden under saadann
Omstændigheder skulde have tænkt paa Næsten? o
hvor sørgelige vare ikke Følgerne for ham? den kol
Nøgenhed, den gustne Hunger, huuslig Elendighe
alt det, der er bittrere end Døden selv, som desude
kun saa sildig banker paa den Fattiges Hytte; Gaa
de, i hvilke man indkastede den velhavende Huu
mand — til Straf, og hvor alt var, ligesom paa de
udannede Jord, øde og tomt, hvor ravende Ru
truede med dræbende Fald, hvor ihielsultede Huus-
dyrs udspilede Hude gave ham en stinkende Beskyt-
telse imod den nedstrømmende Regn, hvor sammen-
fald-

*) See Indretningen paa Friderigsborg og Cronborg Amter. p. 62. 64.

faldne Køllers igiennemborede Bredder ikkun tillode enkelte Lysstraaler at snige sig ind i hans Hytte, men ikke i hans Sinds Mørke, thi Mennesket sukkede over Mennesket, og den Svages Stemme er selv svag, ikkun Menneskenes Fader hører den.

At Bonden endnu undertiden kan yttre Spor til Uvillighed imod et vist Naboefolk, som vi dog i saa mange Henseender næsten kan ansee som vore Brødre, er ikke faldet mig underligt, da der udfordres mere end Bonde-Oplysning til at hæve sig over saadanne Fordomme. Det er ikkun de egentlig Lærde, som i dette Stykke ikke erkiende Fædreneland. Og hos hvilket Folkes Mængde hersker ikke National-Egenkierlighed? Dog, — den kan og her være noget grundet deels paa Fortidens Krige, hvilke have efterladt sig et Slags Had, som maaskee begyndte i Hovedet (thi endog den 70aarige Kong C. IV. skal have sagt, da han havde holdet Sønnesønnen C. V. over Daaben, og denne Prinds var falden ham saa tung at bære, at han under Forretningen maatte forlange en Støtte-Stok: Villt du trycke Svensken saa, som du har tryckt min Hand, saa faaer hand skamm) og har nu endet sig i Fødderne; deels paa Fortidens Love, thi af hvad Kilde Kongslev har øset det, veed jeg ikke, men paa et Sted i hans private Ret heder det omtrent, at een Dansk bøder for to Svenske. Maaskee kan deraf det Bondesagn have sin Oprindelse, at en Dansk straffes ikke, om han — slaaer en

Svensk eller en Jøde, venteelig da fordi han ikke slog to. Ja endog i Henseende til Danske selv, giøres i en gammel Lov Forskiel imellem den, som slaaer en Lollandsk og en Siellandsk Søemand ihiel, alt efter den Saliske Lovs Aand.

De østerlandske Dæmoner svæve endnu ligesaa levende om i den ikke enfoldige Bondes Imagination, som da de nyelig vare krøbne ud med Jøderne af det babyloniske Fængsel. De have kun forandret sig noget efter Climatet, en Forskiellighed, som allerede tydelig falder i Øinene i den ældste nordiske Digter-Philosophie, thi det forholder sig, som Fontenelle siger, med Ideerne, ligesom med Planterne, hverken de første eller sidste lykkes lige godt i ulige Jord. Naar Østerlændernes og især Grækernes Myther ere fulde af Galanterie, saa finder man i vore Forfædres Guderlære mere Raaehed og stærke Spor af Nordens Kulde og næsten ingen Kierligheds-Intriguer. Landets Kulde strækker sig endog til Dæmonernes Hierte eller (om man vil) til Nordboernes Imagination, ja! den gik endog ind i Evigheden selv; ligesom Østerlænderne, saa ringeagtede og Nordlænderne Kiønnet og ligesom hine udelukte deres Damer fra Paradiis, saa og disse deres fra Valhalla. Virkningen var den samme, men Aarsagen forskiellig, thi hos hine var det Hede, hos disse Kulde. Naar Østerlænderen har bortelsket den tidlige qvindelige Skiønhed før Forstandens Komme, da foragter han

de sørgelige Rudera — af Mættelse, men Nordboen foragtede baade Skiønhed og Forstand for Systemets Ligheds Skyld. Naar hines Vellyst krævede nye Evigheds-Gienstænder af Spurvagtighed, da fordrede Nordmandens Phlegma ligesaadanne af Magelighed. Naar Muhamed maatte i sit Paradiis skabe hemisphæriskbrystede Møer (Houris) for den østerlandske Følsomhed, da maatte en Odin i sit Valhalla skabe beskioldede Møer (Valkyrier) for den nordiske Tapperhed; hine for at elskes, disse for — at tappe Øl. Naar Østerlændernes fremragende Nervevæv giorde dem til lutter Følsomhed i Evigheden, da giorde Blodets heftigere Drivt til Hiertet Nordmanden til evig Tapperhed. Naar hine elskede Hvile paa bebolstrede Sofaer i kiølende Lunde, da elskede denne Strid og Død og Opstandelse og Strid i et evigt Kredsløb. Og saaledes gik det og gaaer det endnu med Nordens Dæmoner. Naar Østens Aander vare i Overeensstemmelse med Folkenes forfinede Imagination af en subtil ætherisk Natur, naar de kunde, ligesom Zephyrerne, omflagre Mennesket i tusinde Tal, som Hesiodus og efter ham en Milton, en Steele, en Dedekind og flere mene, saa ere vore Aander ligesom den behagelige Aftenvind, der kommer fra Norden i Januarii Maaned. Naar hines Dæmoner havde en Fierkraft i Fødderne, Straaler om Hovedet og Morgenrødens Vinger paa Axlerne, da gaae vores ligefrem med Træskoe paa Fødderne

og

og røde Huer paa Hovedet. Naar hine kunde nære sig med ambrosisk og ætherisk Spise, da maae vores have Sødgrød og got Øl. Naar hine hendyssede en Ascanius paa en Blomsterseng under Løvskyggen i en fortryllende Rosenduft, da ligge vore lige saa tungt paa Bonden, som hele Himlens Hvelving paa Kiempen Atlas, og de vilde ride ham saaledes om Nattetider, at baade Luft og Veir maatte forgaae ham, dersom han ikke dreiede sine Træskoe bagvendt for Sengen. Dog er det ikke Mandkiønnet allene som plages af Aander; ogsaa Fruentimmerne have deres dæmoniske Forfølgere. I gamle Dage sad dog Pan nogenledes roelig og spillede ved Nympherness Pikeniks, og jeg har aldrig læst, at han giorde Skade, uden da han fik Jomfrue Syrinx giort til Fløite *); i vore Dage derimod blive vore Hyrdinder saaledes ellesktudte af Skovguderne, at de længe kan have got deraf. Quisque suos patimur manes — nok er det, man seer af denne Indledning, at Bonden ligeledes har sin Dæmonologie, og er den end ikke Græsk, saa er den dog ganske Eddaisk eller Celtoscythisk, og jeg er vis paa, at hvad der savnes i det Dogma om Aander i hiint Religions-System, vilde endnu kunne suppleres af Bøndernes Fortællinger. Men — til Sagen. Edda nævner os Stedet Alfheim, hvor de glindsende Engle havde deres Boelig, da derimod de sorte

*) Ovid. Metam. Syrinx in fistulam.

sorte, de onde, boede under Jorden. Af et af disse tvende Slags Aander, paa Eddaisk Alfer, har Bonden ustridig dannet sine Elve- og Elle-Konger, nogle Personager, som efter Beskrivelsen ligne de Gamles Markguder, Fauner og Satyrer. Ligesom disse finde de og deres Lyst i at fixere Pigerne. Mænd, som har hørt det, fortælle, at de skal kunne spille overmaade lifligt, saa man næsten skulde troe, at de ikke giver Pan noget efter; man taler og meget om Ellekonge-Stykket, som rigtig nok en og anden Tydsk Mestermusikant kan spille, men tør ikke, thi det har samme Virkning som Orphei Lire, baade Borde, Stole og Bilæggere dandse derved; noget, hvori jeg snarere troer Bonden, end den store Homer, naar han fortæller os, at Vulkan giorde Stole, som gik af sig selv med Guderne, endog uden Musik. Dog skal dette ikke være Hovedaarsagen; thi man har før seet gamle Tresorer dandse, men den Spillende kan aldrig holde op igien, med mindre han er lykkelig nok til nøiagtig at kunne spille Stykket tilbage igien, eller og nogen bag fra kan komme til at skiære Viol-Strængene over. Disse Geniers Hustruer (thi at Aander kan gifte sig, ja endog gaae extra, har Lactantius og endnu tydeligere Philosophen Jamblichus bevíist) kaldes Ellifer. De lade sig kun see, ligesom alle pyntelige Najader og Dryader, i smukt Veir, men kun i Ellemoserne, især paa de Steder, hvor nogen er kommen ulykkelig af Dage. Snart rive de

Høe,

Hse, snart dandse og bravere de, ere for til meget smukke Fruentimmer, men bag til —

Ja! det som oventil en deilig Pige bliver,
Til fæle Elletrunt sig ud i Enden giver.

Det er disse Nympher, som klemme Folk i Søvne, naar de have forprovianteret sig til Natten. Tydskerne kalde derfor endnu dette ængstelige Tilfælde Alp-Drücken eller Nachtmare og Engellænderne Nightmare, men vi blot Mare, et gammelt Celtisk Ord, som Suhm *) oversætter ved Jomfrue; men at slutte deels af Ordet Marskalk **), deels af Rytterinde-Ideen, som stedse forbindes med Mare, har dette Ord nok betydet en Hoppe, endskiøndt Verelius oversætter Sagarnes Mar ved Hest, thi Bonden bruger endnu bestandig Udtrykket Mær i egentlig Forstand om en Hoppe, men i uegentlig om ethvert gemeent uskikket Fruentimmer.

Denne Mare rider og undertiden Bondens Heste om Natten, og da faae de Marelokker i Manken, men, mærkes dette, hænger man strax en langagtig spids Flintesteen lige over dem i Stalden. Egentlig skulde det være den ægte Tordensteen, som

og

*) See Odin. p. 288.

**) I Stutterierne gives endnu en Futter-Marschall; hos Ulphilas betyder Skalk en Tiener.

og Tydskerne, der anprise den mod Mare=Rid *).
derfor kalde Alpenschoß, Ellesfud, men da Bonden
har erfaret, at den ene skyder ligesaa got som den
anden, betiener man sig af det Middel, som er nær=
mest ved Haanden.

Ligesom disse Genier søge at belure isar Mands=
folk, og, som vi tillige have seet, ogsaa Heste, saa
kiender og Bonden et Slags saadne Aander, meget
farlige for Qvindekiønnet. Man kalder dem her
Var=Ulve, et Slags Ulve, som vil være langt van=
skeligere at udrydde end de som bide Faar, da et
Barn og et Folk, som nærmer sig til Barndommen,
gierne vil blande Indbildning med Virkelighed, og
Skud bider ikke og kan naturligviis ikke bide paa
dem. Disse Gaste gaae især paa Luur efter frugt=
sommelige Qvinder, hvilke derfor gierne tage i det
mindste et Drengebarn med sig, naar de gaae ud ikke
allene i Tusmørket, men og i Middagsstunden; thi
de ere og, ligesom Hungeren, et Slags Middags=
dievle. Denne Overtroe gavner da for saavidt, at den
ofte redder Mødre, som kun ere slette til Fods, fra farli=
ge Fald. Men saaledes gives der flere overtroiske Me=
ninger, hvis Hensigt var velgiørende. Skulde det
hele Aaret gaae Bonden og hans Qvæg got, maatte
han ved Begyndelsen af det forrige Nye=Aar eller
Jule=Aften sigte Bøgeaske paa sit Qvæg og dette be=
va=

*) Bomare. 8. p. 398.

varede dem i den Tid fra de nu almindelige Qvæg-luus. Skulde Bonden ikke gaae og pløie efter sin Død, maatte han lade Skielstenene staae urykkede, hvilket nu ofte forglemmes med Overtroen. For at tænde Blus St. Hansdag, maatte han nødes til at rense Enge, og at de spæde Børn ikke skulde blive til Slumsøer, lode Mødrene omsider være at udsætte dem. Hos det gandske raae Menneske virker Fornuft kun lidet, Vedkommende maatte maaskee derfor af Nødvendighed gribe til Ufornuft, som virker langt mere, ja endog saameget, at Pater Zuchelli har seet Negerne døe, naar de af sig selv brøde deres Chigilla eller Løfte om Afhold fra et eller andet Slags Kiød, ikkun Missionærerne kunde forberede deres Imagination dertil; og var det ikke got, om man kunde ved Overtroe indgyde det raae Menneske hvad vi kalde Medlidenhed ogsaa med de Creature, af hvilke de just ikke selv have Interesse? thi hvilke Grunde af Moralen skal virke paa de Voxne, som kan gotte deres Følelse ved at see Hunden sønderslide den til Træet bundne Kat, eller som intet kiende ædlere at fortælle, end hvor mange Mennesker de paa Chauseerne have kiørt med Heste og Vogne i Grøften, eller hvad de have ødelagt af Levende og Dødt? Varulvene ere ellers af ældgammel Nordisk Herkomst og deres Stamtavle maae udledes selv fra Scythien, de Nordiske Folkes Vugge. Allerede Herodot taler om dem og det i Anledning af hans scythiske Reise. De

fand-

fandtes vel ikke i Landet selv, men hos et Naboefolk, som han kalder Neurer; og som vare saa store Hexemestere, at de paa visse Dage af Aaret kunde forvandle sig til Ulve. Dette forekom vel Historiens Fader noget selsomt, men de græske Colonister, som opholdt sig i Scythien for Handelens Skyld, forsikkrede det dog, og de bekræftede det endog med høie og dyre Eder. Hvorfor skulde da han og vi ikke herl troe saa vittige og oplyste Folk, som disse vare? ja! jeg troer endog, at Oprindelsen til Varulve-Slægtens Tilværelse ikke grunder sig paa blot Imagination, men paa noget virkelig Objectivistt; thi de samme Græker talte endnu om flere besynderlige Folk i Norden, nogle som de kaldte Eenøiede og andre Giedeføddede. Hvad de første angaaer, da har den lærde Forster *) med megen Rimelighed sluttet, at de saaledes ere kaldte af et Slags Reiseslag, som ikkun havde et lidet See-Hul fortil, og de sidste have vist nok faaet dette Navn, fordi de med Giedernes Hastighed kunde bestige Sneebiergene, formodentlig ved Hielp af et Slags Skier. Paa saadan Maade kunde jo og en Neurer paa visse Tider (om Vinteren) blive Ulv, da de høinordlige Folk endnu klæde

sig

*) Gesch. der Entdeckungen in Norden. p. 10.

sig saa heelt i Skind *), at man ikke seer uden Dyrehud og et Ansigt, som seet paa en Samojede eller Kalmuk af en delicat Græker ikke kunde røbe meget menneskeligt; ja! havde de sindrige Græker kiendt vore Grønlændere, hvo veed da, hvad de vilde have kaldet disse? maaskee Sælhunde, maaskee gaaende Kufferter, og havde de seet hiin Grønlænder, som var iført en heel Klædning af den stiaalne nucleus latinitatis, hvad vilde de ikke have kaldet ham? i det mindste et levende Lexicon. Dog, jeg undskylder Grækerne, og det saameget mere, som man endnu i vore Tider ogsaa paa visse Dage kan see Mennesker saa ulveklædte, at de letteligt kunde indjage den enfoldige og uvante Tilskuer Skræk, dersom han blot betragtede disse igiennem Phantasiens Mikroskop og ikke tillige vidste, at det ofte er Sandhed, hvad hiin gamle utrykte Digter har sagt:

Jeg veed — — — —
At der er paa ier Ulvekrop
Et nagdigt Lammehoved.

Hiin Virgilske Moeris fik og de Ting fra Pontus, et scythisk Land, hvorved han kunde omdanne sig til Ulv. I Arcadien og siden efter i Rom dyrkedes

og·

*) Deres Støvler ere laadne og deres Handsker, som gaae ud i et med Ermerne, ligne Dyrelapper, see Olearii Pers. Reise. p. 189.

ogsaa en Ulve-Fanden (Ulve-Pan) og de Frugtsommelige, som toge Deel i hans Dyrkelse, fik ved hans Hielp en meget let Forløsning. Dette troer ogsaa Bønderne om deres Varulve, men de frygte dog for dem, thi de tage Fosteret eller Barnet bort, en Omstændighed, som undertiden har fødet Mistanke i Henseende til den faldne Ugifte. — thi at der gives Varulve, derpaa sværger Bonden ligesaa høit som Grækerne, og jeg er næsten i samme Forlegenhed med hans Vidnesbyrd, som Herodot med hines, thi jeg læser, at den lærde Petrus Mamorius har virkelig seet en i Savoien og vor Karl faldt nyelig over een i Vasfingerød.

Af glindsende eller brillante Alper kiende vi nu ikke andre end de saakaldte Lygtemænd og Vætterne med deres Lys. Maaskee have disse i de ældste frie Tider været gode Væsener, men siden efter have Tingene forandret sig. Da Almuesmanden fandt alt, hvad der var mægtigere end ham, tillige skadeligt, blev og denne Idee overført til disse hvide høiere Aander. Naar derfor Græker og Romere saae disse Genii, som Satyrer, at dandse om i hele Chore (thi deres Moser vare mere svovelagtige) ved Fakler efter Trommers og Cymbalers Lyd *), da saae Nordlænderen

*) Hvad Hanno skal have hørt paa hans Søreise, var unægtelig en Bulder af Negere, og disse ere maa-

ren kun enkelte Bussemænd krybe om med en Lygte, antændt ikke til Glæde, men for at styrte Vandringsmanden i Sumper, men Perseren seer endnu noget græsseligere, en Ild, som næres af Fandens *) Fet. Dog blive Lygtemændene smukt paa deres eget Territorium, men Vætterne snige sig endog ind i vore Hytter, og de have undertiden kastet Forfatteren lige saa pludseligt et Lys i Øinene, som det, adskillige Fornuft-Forfattere kaste Mængden i Hovedet, og det maatte skrække os, dersom vi ikke vidste, at det var Vætte-Lys.

Ligesom der i Menneskeslægten findes Extremer baade af det Store og det modsatte Smaae, saa har og Bonden iblandt sine Aander en meget liden Afarting, som han kalder Trold. For deres Ubetydeligheds Skyld kan man, som Lessing siger om smaae Figurer, ikkun kalde dem Symboler paa Aander, ligesom og Bonden stedse bruger Ordet Bakktrold, som et symbolisk Navn paa smaae ondskabsfulde Mennesker.

Til

maaskee Originalen til alle Fauner, thi de trække og om Natten frem af Skovene og anstille religieuse Dandse enten ved Maaneskin eller ved Ild efter Lyden af Trommer, Marimber og udhulede Elefant-Tænder, offre Gedehorn, og hvad endnu er merkeligere, Missionærerne fandt dem at tilbede Gedebukke, hvilke og sædvanlig findes i alle de Gamles Faune-Gruper.

*) Ahrimans, see Gmelins Reiser III. p. 43.

Til denne Trold-Classe regner jeg de saa kaldte Nisser, et Slags Væsner, som ligne Romernes Huusguder i Henseende til deres Bestemmelse, men ikke i Henseende til deres Tilværelses-Maade; thi naar disse ikkun vare symboliske Billeder enten af Vox eller Metal, et Slags Theraphim, lige de Smaae-Helgene, som man i Tydskland i de rettroende Catholikers Stuer finder opstillede paa Bænkerne, i hvis Nærværelse de betegnede Personers Aand eller Gjenfær troedes at opholde sig, saa ere disse Personerne selv, et Slags Dæmoner, som bære Trøier, og, ligesom Bonden selv, Hat paa Hovedet før Michelsdag og Hue efter Michelsdag, og de ere Fyhre af en ugemeen Hurtighed. Ligesom Romernes Huusguder i de ældste Tider stode i Kiøkkenet, ja hiin hos Plautus *) synes endog at have talt af en Skorsteen, saa give og Bønderne deres Nisser Plads, enten i Steegerset eller paa det Sted, som er ham saa saare vigtigt, i Stalden, hvor han rygter Creaturerne og tillige foerer stærkt paa Naboers og andres Bekostning —

Atque satas alio vidi traducere messes
Moerim;

men naar hine fik Mad hver Dag, saa blive disse ikkun opvartede paa de store Høitiders Aftener. —

 Da

*) Aulularia.

Da Følgerne af Nisse-Røgtningen er Qvægets overordentlige Trivelse, mistænkes ofte den Landmand, som ved ordentlige Midler opnaaer det, som andre ikke kan eller gider opnaae, thi Mennesket kalder heller endog de naturligste Aarsager Hexerie, end det skulde være enten sin Dumhed eller Ladhed bekient, og man betragter ham med et skielende Øie, thi, som Seneka siger, misunde gemene Folk altid dem, som de burde beundre, og til Straf fradømmer man ham et eller andet Ledemod (thi Fæstepenge tager Nissen ikke imod) og efter Døden det hele — Legeme, som Løn for denne troe Leiesvend.

Men saaledes var jo Gangen hos alle simple Folk igiennem alle Aarhundrede. Bonden Furius Cresinus blev og af Romerne anklaget for Magie, blot fordi hans Jorder bølgede af overflødigere Sæd end hans Naboers, men i Stedet for et lærd Forsvar fremstillede han for Raadet sine flittige Børn og de passende Markredskaber, hvorved han vidste at aftvinge Naturen en større Frugtbarhed og han siger da, „seer her, I Herrer Qviriter, mit Troldoms-Werktøi, kunde I see min Flid, min Sveed, min Aarvaagenhed[1], da skulde I endnu see mere"; og endnu i de sildigere Tider behøvede Hirzels socratiske Landmand samme Forsvar. Ja! denne Mistanke strakde sig endog til dem, som ved den intellectuelle Cultur vidste at hæve sig over den lærde Pøbel og dette er maaskee Aarsagen, hvorfor vi have saa man-

ge faderløse eller tvetydige Geniefostere fra Oldtiden; en Omstændighed, der saaledes forvitrede den lærde Harduin, som først begyndte at brække den critiske Iis, at de Boze i sit Epitaphio over ham troede ham værdig til at bære Navn af venerandæ antiquitatis cultor et destructor. Det var og Frygt for dievelske Beskyldninger, som foraarsagede, at Plato (efter hans egen Tilstaaelse for Dionys i hans Breve) foredrog saa mange af sine Lærdomme under Socrates's og andre Philosophers Navne.

Har Bonden bragt det saavidt, at han har Penge tilovers, hvilket i forrige Tider var saare ualmindeligt, da ere strax de gamle Kierlinger færdige til at tænke paa Høst uden Udsæd; thi Kierlingerne ere endnu, ligesom altid, Overtroens paalideligste Depositairer. Plato paastaaer endog, at al Overtroe har sin Oprindelse fra Qvindekiønnet, men heri gaaer vel denne store Mand for vidt; thi Overtroens tidlige Tilværelse viser os blot, at der endog i de raae Tidsaldere have været speculative Hoveder, som have tænkt paa Forbindelsen imellem Virkning og Aarsag, men deres Grublen over saadanne Tildragelser, hvortil man ikke blev nogen synlig Aarsag vaer, har allerede i Menneskehedens raae Tilstand frembragt overtroiske Meninger; thi den immer levende Imagination kunde ikke oppebie Naturkundskabens langsomme Fremskridt. Det er derfor rimeligere, hvad Hippocrates lærer, at Forestillingen om Dæmoner

 har

har blot mere forvildet Qvindekiønnet end Mandskiønnet, fordi hiint havde mindre Styrke og Mod; og dette er vel endnu Aarsagen. Nok sagt — Kierlingerne fortælle os da strax under Haanden, at Vedkommende ere i Besiddelse af en Vexel-Daler (Pasetis obolus), som stedse vender tilbage til sin Eier med Fordeel ligesom Lokkeduen; eller og han maae staae i Forbindelse med en Spiritus *). Hvor smaae disse Hochmøgenheder maae være, kan sluttes deraf, at et levende Dievidne har seet een siddende i en Eske at ryge paa sin Pibe. Denne Luftspise synes og bedst at kunne passe sig for Aander. At disse Almue-Spiritusser ere en Efterligning af Celternes Alruner, har Hoche *) temmelig tydeligt beviist. I Overtroens gyldne Alder vare Alrunerne et Slags kloge Mænd eller Koner iblandt Cimbrerne, som gave sig af med at fortolke og anvende de undergiørende Runer, siden efter, da Klogskaben mere og mere uddøde iblandt Folk, giorde man sig Billeder efter disse, men som vare meget dyre. For at afhielpe denne Kostbarhed, faldt Menneskene paa at opgrave sig dem, ligesom andet underjordiskt Tøierie, af Jorden, og dertil var Roden af Planten Mandragora, som og derfor kaldes Alrune, meget passende, da

den

*) Nemlig familiaris, ligesom Romernes lar familiaris.

*) Deutsche Monatschrift. III. p. 321.

den let kan dannes til at ligne et Menneske; man omgav disse Alruner med et Belte, ligesom de levende, og for at forskaffe dem det lange nedhængende Haar, lod man indstukne Bygkorn udspire *). Et saadant Billede, baaret under Armen, forskaffede den Uretfærdige Ret og den Fattige Rigdom, og en saadan Alrune, baaren af Hertug Espernon i — Kommen, gav ham Forstand, hvis det ei, efter Rabeners Slutning, var hans Embede, som gav ham den.

Foruden disse kiender og frygter man endnu paa Landet et Slags trespandslange Pygmæer, Dverge kaldte. Jeg har forhen talt om deres tvvagtige Menneskebytning, de ere ligesaa hurtige, som smaae, de tractere allehaande Instrumenter, som sees af Kiempeviserne, de opholde sig i Høie og Bakker, og disse ere de egentlige Bakketrolde, som endnu igientage vore Ord ved Dvergemaal (Echo). De omtales ofte i vor Edda, hvor de modsættes de grovlemmede Kiemper; thi det er mærkeligt, at den gamle Danske Historie, ligesom Skriften og alle Oldtidens Monumenter tale om Kiemper. Man har sædvanlig under dette Navn forestillet sig Mennesker af colossalsk Legemsstørrelse, men at de alle have været saadanne monstra horrenda ingentia vil nok underti-

*) De Grønlandske Hexemestere bære og et langt ukæmmet slident Haar, Egede p. 123.

den kunde kaldes i Tvivl. Hvad de danske Kiemper angaaer, da har man ofte ladet sig bedrage af deres Begravelser, da de Skeletter, som fandtes deri af en overordentlig Størrelse, ligesom og det, som man for ikke længe siden fandt ved Anderød i Karleboe Sogn, vare Beenrade af de Heste, som fordum bleve begravede med Heltene. Om man ved det hebraiske Ord Nephilim kan forbinde Begrebet om store Mænd i physisk Forstand, overlader jeg til de Botaniker, som ere vante til at omgaaes med østerlandske Rødder og Blomster, men dog troer jeg, at nogle af de gamle Oversættere forstaae blot derved Helte og de 70 Fortolkere kalde Nimrod en Kiempe, skiøndt Skriften ikke taler om hans Legems Storhed. Gaaer jeg til vores Edda, da forekommer det mig, som jeg ikkun finder trende Slags Væsener nævnte deri, nemlig Guder, item Kiemper med deres Anhang og Dværge. Flere Folkeklasser kunde man næsten heller ikke vente hos en raae scythiskfindet Nation, hvor en vild Tapperhed var det første Bud i Sædelæren, og hvor den var en Nødvendighed, da den høire Haand havde Lovskraft, en Moral og Politik, som endnu var herskende efter Christendommens Indførelse i Norden, thi som Suhm *) beretter, vilde adskillige heller troe paa deres Styrke, hvorved de hidindtil havde befundet sig ret vel, end paa

Chri-

*) Odin. p. 318. 338.

Christum, ligesom hiin Mezentius, der ikke kiendte anden Gud end hans høire Haand. Ved Kiemper, (som Mennesker betragtede, thi jeg taler ikke her om de Cosmogoniske Begreber) forstaaer jeg altsaa blot vaabendygtige Folk. Hvo som kunde slaae, var Kiempe, og hvo som maatte lade sig slaae, var Dverg; men denne Stændernes Inddeling grunder sig jo og især paa Legemets større eller mindre Farlighed. Dog — at der imellem disse kiempende Kroppe ogsaa undertiden have været virkelige Polyphemer, er meget rimeligt, da saadanne maatte ligesom endnu synes at føle et indvortes Kald til Slagsmaal, men for Kampens Almindeligheds Skyld have disse virkelige Kiemper maattet dele Navnet med de titulære. Dette synes endog beviisligt af Kiempeviserne, thi ikke alle, som der besynges, ere Kiemper af Krop, men vel af Sind. Siden er Kiempeværdigheden naturligviis bleven arvelig. Fordi Magten allene foreskrev Love, bleve snart Kiemperne de herskende (i de Tydske Helteböger finder man derfor, at Ordet Ryß (Riese) betyder blot en stor Herre,) og fordi det stemmede saameget overeens med den menneskelige medfødte Inertsie heller at røve end at arbeide, bleve de tillige blot bydende, og de svagere blot lydende. Dvergene vare da nu tillige Trælle, hvilke Udtryk ogsaa ere ganske ligegieldende med hinanden i vor Edda, de maatte besørge Huusvæsenet, hvilket og den Tid, ligesom endnu, blev anseet for et Slavearbeide, og de maatte

dyre

dyrke Jorden, og da disse Forretninger gik over fra Fader til Søn, har det ventelig lagt Grunden til Landestandens langvarige Slaverie. Men — da den menneskelige Siel stedse stræber at overvinde alle Hindringer, og disse Dverge ved deres nødvendige Beskieftigelser lærte mere og mere at kiende Naturen og dens Kræfter, tog deres Snildhed ligesaa meget til, som hines Overtroe voxte i Uvidenheden, og Dvergene træde da frem som Hexemestere. Assessor Bårens*) og Repetent Flügge fortælle Ungdommen efter Edda, at disse Dverge af Begyndelsen havde ikkun været Orme, som opholdt sig i Biergene, og som Guderne siden gave Menneskeskikkelse og Forstand; men naar man fradrager Sandheden sin allegoriske Maske, vil vel dette ikke sige andet, end at disse have været foragtede, ligesom den raae Mængde, der ikke kiender andet Fortrin end Styrken, endnu ikke agter andet end hvad som er stort; selv den høimodige Thor sparkede en Dverg ind paa Balders flammende Baal, og Grækernes og Romernes Giganter gik jo og paa Slanger, ventelig ligesom Pave Alexander paa Keiser Friderik Rødskiæg, og Ormen var jo overalt i den gamle Verden Symbolet paa Underdanighed og Snildhed. For at faae Metaphoren til en ordentlig Allegorie, lader Edda disse Orme avles af Støvet, ligesom andre terræ filii, og boe deels

*) I Slutn. af hans Mythologie.

deels i Jorden, ligesom de forrige Huusmænd *), deels iblandt Bierge, hvor Kiemperne ikke havde Plads eller Lyst til at omtumle sig. Der øvede de sig i Haandarbeide, hvortil og i gamle Dage udfordredes Hexerie, det var derfor saadanne Smaa-Folk, som ene kunde bygge det Eddaiske Guder-Skib Skidbladner og i Hyndla-Digtet i den Magnæanske Edda nævnes to Dverge, som endog kunde giøre stridbare Sviin, og Odin, i hvor nødig han end vilde have Pøbel i sit Valhalla, maatte dog taale 4 Dverge der for at smedde Vaaben; men ogsaa hos Grækerne var jo en lille halt Vulkan Symbolet paa de dannende Kunster — at in rebus tam antiquis, si quæ similia veri sunt, pro veris accipiantur, satis habeam.

Førend jeg forlader Bondens Pneumatologie, maae jeg endnu tale om Siengangere, disse Phantasiens Bussemænd, som kan tvinge, hvad 10 Mand ikke kan tvinge, en Ungersk Haiduk, og som, efter Pindars Sigende, kan jage selv Gudernes Sønner paa Flugt. Deres Oprindelse skylde de enten Chaldæa eller Egypten eller Ammestuen. Men hvor de end

*) For ikke længe siden boede endnu adskillige Huusfolk her i et Slags grønlandske og Kamtskadalske Huse eller Huler, som ikkun havde lidet Halm og Qvas i Form af et Tag ovenfor Jorden, de kaltes Jordbode, af de Gamles Budir, Markhytter, men nu ere disse aabne Begravelser afskaffede.

end ere udklækkede, enten det saa er i en gammel Philosophs eller i en Barnepiges Hierne, kan de, videnskabelig betragtede, henføres til tvende Classer. De ere enten physiske eller metaphysiske. Hvad det første Slags angaaer, da kan deres Tilværelse saa tydelig bevises, at den ikke er underkastet nogen Tvivl, end ikke i vor sceptiske Tidsalder, da disse Gjengangere ere jævnlige Erfarings-Gjenstænder for alle sande Bachantere og de kan kun fordrives enten ved Faste eller ved hiint kongelige Raad i den Salernitanske Skole:

Si nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, et fuerit medicina

De metaphysiske derimod ere blot Gjenstænder for Indbildningen; men tør man derfor nægte deres Tilværelse? I hvor høi en Grad kan dog ikke Imaginationen realiseres? Kong Proeti Døttre bildte baade sig selv og Papa ind, at de vare blevne — Kiøer, og de bissede om i Skovene, indtil Doctor Melampe omsider curerede dem, og fik da pro labore den ene til Hustrue. Man har Exempel paa i Hilarions Tid, at en heel sammenløben Pøbel saae en Koe paa det Sted, hvor Hilarion saae en Kone; og Socrates havde saa mikroskopisk en Phantasie, at han virkelig saae sin egen Følelse, som en Aand, og hiin grønlandske Mand, som Angekokken indbildte, at være frugtsommelig med en Sælhund, kunde allerede

deføle Hovedet deraf; og hiin Bondepige følte sig virkelig fruatsommelig ikke allene med en Skruptudse, men med en nedkommen Skruptudse og dens Yngel, da det dog kun var med een i Søvne nedslugt Maal. Kiender man desuden det ucultiveerte Menneskes uudslettelige Hang til det overnaturlige, og veed man, hvor crasse de Begreber vare, som de ældste Folkeslægter giorde sig om Sielens Tilstand efter Døden, vil man let kunne undskylde deres Troe paa Giengangere. Efter al Sandsynlighed maae Spøgelsernes Stamtræe søges i Egypten, hvorfra dets dunkle Grene har overskygget hele Verden; thi, som Herodot siger, var dette Lands Vise de første, som lærte Sielens Udødelighed, dog ikke en himmelsk, men blot en jordisk eller underjordisk, saaledes som Virgil har beskrevet os den i hans episodiske Fortælling om Underverdenen, hvilken for største Delen er laant af egyptiske Mysterier, som og hans Commentator Servius tilstaaer. Egypten var og ustridig Charons Fædreneland, og er det sandt, hvad Maillet, som levede 16 Aar i Egypten, beretter *), (thi den upaalidelige Franske Skribent Lucas vil jeg ikke nævne) kaldes endnu Möeris - Søen (hos Virgil Stagna Averna) Charons Søe, over hvilken denne Færgemand maatte føre de Afsielede fra Memphis til Mumie-Plænerne eller de Elysæiske Marke, hvor Egypterne

*) Descript. de l'Egypte. p. 269. &c.

terne havde deres mangfoldige Pyramider og underjordiske Labyrinther. Denne Egn var og, formedelst dens tørre og salpeteragtige Jordbund, meget got skikket til at bevare Legemerne fra Forraadnelse, (hvorpaa Maillet p. 281 anfører et mærkeligt Exempel); en Omstændighed, som var dette Folk overmaade vigtig, thi de troede, at Aanderne opholdt sig ved Legemerne, saalænge disse vare ufortærede; dette kan man slutte deels af deres omhyggelige Balsamering, deels og deraf, at de ansaae ethvert Snit, giort paa et afsielet Legeme, som et Mord, hvorfor og den saakaldte Paraskiskes, som med den æthiopiske Steenkniv skulde giøre den Aabning, hvorigiennem Specerierne skulde indstoppes, maatte hver Gang hastig tage Flugten, for at undgaae Pøbelens Anfald med Steen og Grovheder, deels og af deres colossalske Begravelser, Mindesmærker, paa hvilke Tiden i adskillige Aartusinde forgieves har trættet sin fortærende Tand; thi at Pyramiderne egentlig have været bestemte til Legemernes evige Bevarelse, slutter jeg af den nøiagtige Diodor *), som siger, at Egypterne, ligesom endnu, ikke giorde meget af deres Boliger, som de blot kaldte Herberger, men desto mere af deres Begravelser, som de kaldte Huse for Evigheden. Veed man nu tillige, at ingen philosophisk Skole igiennem alle Aarhundrede før Cartesius har kiendt

no-

*) Lib. I, 51.

nogen Aands fuldkomne Immaterialitet, hvo vil da undre sig over, at de Gamle saa ofte lade deres Døde spøge, i det mindste i deres Indbildning?

Dette var formodentlig den Gruppe, hvorefter vore Forfædre have dannet deres Aftryk; men lige, som enhver Oversættelse taber sig imod Originalen, saa gik det og her. Ligesom Egypterne havde deres Elysium saa have og de Nordiske Folk havt (som Suhm siger før Odins Tid) deres Udainsakur (Lyksaligheds-Agre), og om Sletterne imellem Kamenka og Borodaewka ved Dnepr-Floden med sine mangfoldige Kurganer *), og Egnen ved gamle Upsal med sine Ættehøie og Markene ved Jord Oie (Jordhøi) i Nærheden af Slangerup, og de hyppige Borrows paa Salisbury-Plain have været saadanne Lyksaligheds-Marke, da Høiene paa alle disse Steder ligge jevnsides udstrakte i en bølgeformig Dannelse, og da man seer af det islandske Helgafell (hellige Bierg,) at ethvert gammelt Folk har havt deres Himmerig i Nærheden ved Jorden, veed jeg ikke, thi hvad nogle mene, at de blot vidne om gamle Feldtslag, troer jeg ikke, da dette kan modsiges deels af den Upsalske Tempel, deels af Stonehenge ved Salisbury; men naar hine kunde opreise sig Pyramider, en colossalske allegorisk Overtroe, da efterlade disse sig kun Steen-

dys-

*) Szulcws Reise. 1781. p. 177.

dysser. Begge Slags Bygninger have vel opnaaet en vis Uforgiengelighed; men naar Tiden synes ligesom at have havt Ærbødighed for hine i Betragtning af deres konstige Dannelse, da have disse formedelst deres Raahed trodset Tiden. Naar hine røbede Hoved, da røbe disse blot truncus. Naar hines Gienfær vare ikkun lidet materielle, da kunde de Danske Spøgelser, ligesom Holger Danske, kløve en Rytter lige til Sadelknappen; og ligesom de Egyptiske Siele maatte opholde sig ved Legemerne, ja! de Romerske endog ved de brændte Ruiner af Legemet, som sees af den Declamation hos Qvintilian, som kaldes den forhexede Grav, saa yttrede de Danske Gienfær sig og ved det afsielede Legeme og dets Grav, som kan sluttes af Haardgrebs Eventyr med Verten og Asmunds med Asvit. Disse Spøgelser bleve kaldte Haugbuer (Høi Boer) af deres Gravhøie, og at saadanne haandfaste Siele under visse Omstændigheder kunde være farlige for de Levende, er af den Eenfoldige bleven troet igiennem hele Alderdommen. Imod dette Onde opfandt man tvende Midler, bleve Spøgelserne strax efter Begravelsen alt for glubske, manede man dem, det vil sige, man hug Hovedet af Giengangeren, lagde det imellem hans Been *) og

slog

*) Af disse Trolde har de Trollers Vaaben deres Oprindelse.

slog en dygtig Pæl igiennem Kroppen *) eller i det mindste igiennem den frygtelige høire Arm, hvorfor og Bonden endnu, saasnart han med sin Spade støder paa en ligestaaende Pæl, spørger strax tvivlende: Mon skul troe, her er een manet! eller og man bragte Giengangeren Fredsoffere. Endnu for et Par Aar siden fandt man ved et vist Sted paa den gamle Frideriksborg-Vei, hvor et Menneske ulykkeligt var kommet af Dage, en saa kaldet Tros-Høy, opdynget af Pinde og Steen, som Tid efter anden være henkastede af de Forbigaaende. Unægtelig var dette et Offer, bragt den Dødes Gienfærd, at det ikke skulde skade den Vandrende, ligesom Romerne og kastede Steen til Merkurs Stytter, for at veiledes af ham eller i det mindste ikke at skades af ham. Om hine uhyre Steenhobe, som omringe de saakaldte Kiempebegravelser, saaledes ere samlede, eller om Oekonomien har taget Overtroen til Hielp, for paa denne Maade at faae Markerne ryddede, veed jeg ikke; men Samlingen er saa stor, at man i de sildigere Tider har af een Høi kunnet opreise over 150 Favne Steengierde. I Spanien skal det endnu være brugeligt hos Almuen, saaledes at hædre den Dræbtes Minde; enten det skeer af Frygt eller Kierlighed, veed den lærde Townsend ikke, men han traf Steenhobene temmelig hyppig og i dem tillige

*) Saxo p. 92.

lige gode Vidnesbyrd om Spansk Politie. Spanierne ud mærke tillige saadanne Steendynger ved et fremragende Træ-Kors.

Dog ikke alle disse Høie ere Begravelses-Steder, men ligesom Perserne, efter Herodots Forsikkring, offrede til Jupiter paa Bierghøiene, saa have og nogle her været Offerhøie og ved Byen Selsmark paa Hirschholms Amt fandt jeg een, som Bønderne endnu efter Tradition, maaskee fra de ældste Tider, kaldte Thinget *), men som var langt mindre end Thinghøien ved Upsal. Da jeg kom derhen, havde Natten nylig frembragt den spæde Morgen; dog steeg jeg derop, thi saadanne ved Alderdommen helligede Steder giorde stedse et høitideligt Indtryk paa min Aand, og det gik mig og saaledes denne Gang; thi neppe stod jeg paa denne Colossal Bygning, som i Aartusinde havde imodstaaet Tidens og Menneskets Ødelæggelse, forend Tanken rev mig ud af Tidens Strøm og førte mig tilbage til vor Nations Barndoms-Dage, og det forekom mig, som om jeg endnu stod iblandt hine Mennesker, som engang indfandt sig paa dette Sted i Livets vigtigste Anliggender, og som vare saa forskiellige fra os i Sprog og Sæder og Tænkemaade, men som dog endnu havde dette tilfælles med os, at de kunde henrives af den smilende Na-

*) Ikke langt derfra ligger Executions-Stedet, Galge-Bakken kaldet.

Naturs Fortryllelser; thi Udsigten fra denne velvalgte Synspunkt var ganske romantisk. Da jeg endnu beundrede disse ukunstlede Menneskers Smag, oprandt den purpurstraalende Soel ogsaa for mig, ligesom den vist ofte vil have oprundet for hine paa dette Sted og pludselig stod et fortryllet Malerie for mine Øine, fremlokket ligesom ved en magisk Stok. Trindt omkring mig hvilende og frugtbærende Agre, over hvilke den uudtømmelige Natur havde udgydet riig Velsignelse af sit Overflødigheds-Horn, dybt ved Foden af den langsom dalende Høi laae Landmandens fredelige Hytter og endnu dybere den udstrakte Selsøe, som roelig imodtog Sølens første Straaler. Paa hiin Side atter stigende Sletter, hvor den opfinderiske Natur, for ikke at trætte Øiet, havde udstrøet yndigt Buskverk og isoleerte Lunde paa det afvexlende Grønne, indtil den omsider begrændsede den smilende Skueplads ved det høie Manglebierg med sine fremragende Graner. Men blot for ikke at lade sine andre Skiønheder ubemærkede, lagde Naturen her en Dæmning for det vidtudstrakte Syn; thi hisset laae endnu det tætbegroede Hegn i sin endnu nye Sommerdragt, med hvilken det beskyggede den skiulte Søebugt og Deiligheden selv *), og atter hisset blomstertæppede Enge, hvor de fremilende

*) Saaledes kaldet af Fr. IVdes Louise, som der havde sit Lysthuus.

Skovpynter havde efterladt sig uformærkede Aabninger, for igiennem disse at lede det lystne Øie henud over næsten uafseelige Sletter. Alt bestrøet med landlige Hytter og Kiøbstædmandens Yppigheds-Boliger, alt oplivet af tusinde Stemmer, som hilsede Nattens stolte Betvinger, alt i forgyldt Pragt og glimrende ved millionfold Glenskin af Dagens lysende Stierne i de perlende Dugdraaber.

Imod saadanne Gienfærsforfægtere af Landalmuen har jeg adskillige Gange disputeret, men det gik her, som ved alle Disputatser, vi beholdt Ret paa begge Sider. Ogsaa ere Bondens Beviser ofte uomstødelige, thi de ere sædvanlig Erfaringssætninger, hvilke og gierne kan være subjectivrigtige; thi i Erfaringsøieblikket ere alle Sindsbevægelserne saa opbragte, at de hindre Sielen i at tænke eller at anstille Betragtninger, og Indbildningskraften danner da strax saadanne Billeder, som svare til den Tone, i hvilken den bedøvede Siel er stemt. Eller og hvad han ikke selv har erfaret, det har han hørt af troeværdige Vidner. Ja! engang forsikkrede en gammel, ikke uvittig, Bonde mig, at han havde kiendt een endog kun ligefrem Doctor, som ogsaa engang saaledes havde kaldet en død Mand til Live, at han talede, og fulede han til, der var saa gon maaskee mangen en Præst, der ikke kunde giøre ham det efter.

Og-

Ogsaa de smaae Børn, disse uskyldige Menneske-Symboler, naar de paa en voldsom Maade ere tagne af Dage, tillades det ved en besynderlig Mnemsomatosis, ikke efter 1000, men, ved et Nuls Forglemmelse, efter 100 Aars Forløb

supera ut convexa revisant
Rursus et incipiant in corpora velle reverti,

og i hvilke Legemer? de sees da som — Glumsøer, det farligste af alle Slags Øver, især for dem, som bære hos sig Punge af Soeblærer. Nei, sagde hin, hvilken jeg engang vilde skienke en saadan Tobakspung, vel er jeg en fattig Mand, men med Viderde at udsætte mig for en Ulykke, det giør jeg ikke; og han fortalte mig da, hvorledes hans Ven — i Brønsholm maatte slaaes en heel Nat med saadant et Uhyre, fordi han havde en saadan In-Fortunatus's Pung paa sig, og ikke kunde Verset: Frygt Gud, saa skal du stadig staae *) — (thi under Skrækkens Affekt greb jo Mennesket sædvanlig til Bønnen) og han var vist ikke kommet derfra med Livet, da de kløve Folk fra neden af opad, dersom ei hans Brinsker, som han maatte spænde fra Vognen, havde været mægtigere end Glumsoen. Dog, — seer man hos Boileau, at saamange endog Canniker kunde falde over en Bogstoel, som var besat af en

 Ugle,

*) Af Ps.: Jeg løfter hæ:t 2c.

Ugle, hvo vil da nægte, at en Bonde kan under visse Omstændigheder falde over en Soe? Grunden til denne Bondens fordeelagtige Tanke om hans Hest maae vel ogsaa udledes fra Persien, hvor Hestene i gamle Dage endog valgte Konger, som sees af Tildragelsen med Darius Hystaspis. Men dette maae ikke falde os underligt, da Hestene, især de hvidagtige, vare, formedelst deres Farve, Styrke og Hurtighed, paa en symbolisk Maade helligede til Solen, Persernes og Massageternes overste eller næstoverste Gud. Auroras Spand var jo ogsaa hvidt. Efter Taciti Beretning havde Tydskerne og hvide Heste, som aldrig bleve brugte uden til at bestemme Udfaldet af Livets vigtigste Tilfælde og i samme Hensigt foerede Rygerne Afgudens Svantovits Hest endnu i Bisgop Absalons Tid. Vor Edda taler og om Solens Hest, Skintax, men Bonden seer ikke mere paa Farven, ikkun dette udfordres, at Hengsten maae have overalt een Farve og ikke være redet af noget Fruentimmer: en Omstændighed, som endog blot ved den deri liggende Foragt for Kiønnet, røber en østerlandsk Oprindelse. Forresten leder saavel Hestens hvide Farve, som dens symbolske Bemærkelse os til Persernes dualistiske System om Ormuzd og Ariman, Lys og Mørke, Godt og Ondt, det Fuldkomne og Ufuldkomne: ligesom Solen fordriver Midnattens Mørke, saa er Lysenes Fader mægtigere end Mørkhedens Fyrste, og hos Virgil siger Anchises's Gienfær:

Jamque vale! torquet medios nox humida cursus
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.

En Levning af den Persiske Ilddyrkelse troer jeg endnu at finde i Bondens St. Hans Dags Ild. Paa denne Dags Aften samler endnu paa mange Steder, især Ungdommen, sig skarrviis, for, som det heder, at brænde Blus paa Høiene. Hensigten dermed har nok oprindelig været denne, at den naturlige Ild skulde hindre Dverge, underjordisk Tøierie og Hexerne, som da ere paa deres Reise til Mester Eriks Rigsdag paa Bloksbierget, fra at skade Sæden, thi jeg har hørt den gamle Bonde sige, naar man har beklaget sig over Brand i Sæden: „Det kommer deraf, at I ikke har blusset." Især skal det forekomme de Brandkorn, som i Aaret 1796 saa hyppig indfandt sig, fornemmelig i Rugen, og som Bønderne kalde Meeldruer. Romerne bragte i samme Øiemeed deres Huusguder (som det synes) et Røgoffer af Sæd *). Dog begynder nu denne Overtroe saaledes at formilde sig, at mange troe, det skeer, blot for at rense Engene fra de ved Gierdselhugning tilbageblevne Pinde, hvilken Forretning er meget nyttig, da her hugges Gierdsel baade Nætter og Dage. Saaledes bar enhver Overtroe sin egen Dødeligheds-Sæd hos sig selv.

*) Horat. L. 3. Od. 23.

I Henseende til Børnenes physiske Opdragelse retter Bønderne sig endnu efter gammel Skik; de forsømme altsaa den jevnlige Afvaskelse, de indrulle Børnene i en Liste, en Skik, hvis Skadelighed allerede Spartanerne indsaae, og de holde Hovederne meget varme; hvorfor og Børnene først sildig tabe Arpyn og lide meget, naar Tænderne skal bryde frem. Fra den spædeste Alder vænnes de til Umaadelighed, hvorefter de ret godt udvikle sig. At see Mødrene give deres Børn Bryst til tredie og fierde Aar, naar Omstændighederne tillade det, er ikke usædvanligt; altsaa heller ikke at høre Børnene selv kræve det. Af Grunde, som ligge Bonden nærmest ved Haanden, drager han især Omsorg for Barnets legemlige Opdragelse; den moralske vilde endnu være mange mindre vigtig, dersom ikke den borgerlige Nødvendighed udkrævede den. Hvad den egentlige Børnetugt angaaer, da retter Bonden sig efter den nyeste tydske Pædagogik: det gammeldags Riis seer man derfor overmaade sielden her bag Speilet; det Onde forgaaer nok, siger Bonden, naar Barnet kommer til Forstand. Overhovedet i denne barnagtige Ømhed ligne Forældrene alle barbariske Folk, de elske deres Børn saa høit, at de end ikke bade deres Laster, og som vilde Qviste ere sædvanlig de Folk opvoxne, hvilke nu i hver Bog anprises som Mynstere for os, ligesom Scytherne fordum for Romerne; et sørgeligt Beviis enten imod den poli-

værte Verden eller imod Skribenternes Uvidenhed. Dog maae man tilstaae, at den tidlige Virksomhed, som Nødvendigheden udfordrer, formedelst de martialske Karles oftere Fraværelse og ofte fædelige Fordærvelse, hindrer Børnene fra meget af det Onde, som sædvanlig er en Følge af Lediggang, men ogsaa hindrer det dem fra at besøge de Steder, hvor de kunde giøre Fremgang i Oplysning. Under hiin Omstændighed ere da Børn for denne Stand, hvad de ere for flere Stænder hos de virksomme Engellændere, en Velsignelse; maatte de kun og blive det i flere af Livets Aldere! men ikke sielden har denne Barndoms-Driftighed samme Inconvenients i Følge med sig her, som i Schweitz, den giør Børnene tidlig uafhængige af Forældrene, den svækker den faderlige Agt og Erindringen af saa tidlig nydte Velgierninger bliver omsider saa svag hos Børnene, at de ikke giøre mere af deres Forældre, end af enhver anden Fremmed. Den ækle Skik, at tygge Maden, inden den rækkes Barnet, og altsaa at blande den med Saliven, denne Legemets Uhumskhed, er meget vedtagen, og den vedvarer længere eller kortere, ligesom Moderen føder færre eller flere Børn. Jeg har endog kiendt den Dreng, som endnu i sit syvende Aar fik Tyggemad til ikke liden Besværlighed for Moderen; thi formedelst Knøsens gode Appetit kunde Moderen ikke saa hastig igiennemtygge Grøden, at han jo ofte fik Leilighed til at raabe: Nu Mðer,

skynd dig noget! Overhovedet, i hvor ucultiveret end Mennesket i denne Stand kan være, saa er dog den fader- og moderlige Omhed for deres Afkom overordentlig stor, ja endog den Forladte elsker sit Barn saa høit, at man aldrig hørte nogen forlade det. Man vilde derfor, endog hos den Betlende, forgieves søge en Moder, liig den, som paa Commandør Byrons Reise i det magellanske Stræde tilbød en Officeer sit diende Barn: et Træk, som enten røber en dyb Natur-Fordærvelse eller og bærer Vidne om den beklagelsesværdigste Tilstand.

Da Folk af Bondestanden altsaa ere saa omt sindede imod Børn, og da de fra Barndommen af alle ere vante til, som Bonden siger, at kramme Børn, fordi det ene Barn maae være Goldamme for det andet gradeviis opad, kan det være en god Indretning, at hine smaae Skabninger, som have den flygtede Skiøge til Moder og Staden til Fosterfader, overdrages Bondens Hustrue til Pleie. De finde vel der ingen egentligt Moderhierte, men det vilde de maaskee heller ikke have fundet hos dem, som ofte blot for nogle Kludes Skyld bære Udødeligheds Frugter, hvilke de strax kunne kaste fra sig; men de komme dog ofte der til et moderligere Bryst, end de vilde have truffet i enhver anden Stand, og disse Beklagelsesværdige, som ikke have andet Middel, hvorved de kan opvække Menneskers Medlidenhed, end den bittre Graad, vegetere dog som bladefaldne Smaae-

Plan-

Planter, nogle kortere, andre længere, saa at Forholdet imellem de Døde og Levende, efter de fem første og altsaa farligste Aars Forløb, bliver omtrent som 8 : 1. Lavere tør jeg, efter de Data, som jeg har for mig, ikke ansætte det. Dog maae jeg tilstaae, at her er ikke Egnen, hvor det nøiagtig kan bestemmes, da Nordsiellænderen er heel uvillig til at imodtage Børn fra Fødselsstiftelsen, jeg har derfor maattet beregne det i det smaae, og jeg vilde ønske, at det maatte kunne imodsiges fra Sydsielland; men er Beregningen rigtig, skulde kun af 1000 Børn efter hiin Epoche 125 blive tilbage. Vel kan de Levendes Antal her i det Store og blive noget større, men Forholdet er dog endnu overordentligt, og overstiger langt alt, hvad Süßmilch har fundet, men i de tvende Bind, som jeg eier af denne ypperlige Forfatters göttliche Ordnung, har jeg heller ikke nogensteds opdaget Calculer over Findehuusbørn. Dog, lad end Forholdet være engang saa lidet, saa ere endnu 250 levende Børn altid et for Staten skadeligt Forhold. Men det kan nu ikke anderledes være: disse Børn ere jo Glædens forhadte Frugter, som omsider kom til Lyset

Post varios casus, post tot discrimina rerum,

og deres Liv er sædvanlig Følgen af Moderens Had og undertiden Følgen af Moderens Udsvævelser. De ere derfor almindelig svage og hvad nu den stedmoder-

lige

lige Pleie ikke kan udrette til Mortaliteten Forøgelse, det giør Mangel paa Klæder og Reenlighed, da det, som Staten giver til Klædepenge, aarlig 2 Rdlr., er i disse Tider utilstrækkeligt. Kunde overhovedet Landet afgive noget mere, især for dem, som ere saa ulykkelige at fødes af Mødre, som ansee disse Uskyldige som deres Skiendsel, og som derfor reent unddrage Moderhaanden fra dem, vilde velhavende Huusfolk maaskee findes redebonne til at imodtage dem og de vilde da paa Landet have det bedre, end i enhver offentlig Anstalt; thi man seer af visse Stiftelser, hvor uskikkede de Børn, som udgaae fra dem, sædvanlig ere og blive igiennem deres hele Levetid til de huuslige Sysler: deres alt for eensformige Forretninger gave dem ikke Anledning nok til at udvikle hverken Sielens eller Legemets Evner, og de henfalde da i en Slags Søvn, hvoraf de aldrig opvaagne. Hos Bonden derimod, hvor man dog, som den forrige Konge af Preussen pleiede at sige, egentlig skal lære Oekonomie, man søge ham saa i Syden eller Norden, blive de tidlig vante til Virksomhed og tusindfold huuslige Forretninger. De blive da i det mindste Arbeidere, og til disse vil Landet stedse mere og mere trænge; men de blive ikke alle gode Borgere, thi sielden faae de Opdragelse i egentlig Forstand, og da de i Barndommen ere, som Bonden siger, forhadte og forstødte, bliver Sielen sædvanlig stiv og ubsielig, og de forfalde da gierne i den værne

Al-

Alder til Trodsighed og Grumhed, sædvanlige Følger af alt for haard Medfart. Det maae derfor være en tung Pligt for Folkelærerne, at opmuntre Vedkommende til at imodtage disse Umyndige. I sit Ansigtes Sveed fra Solens Opgang til dens Nedgang maae Arbeidsmanden æde sit Brød, og for en ringe Penge, lidet over 3 Skilling daglig, maae han see sin Natteroe afbrudt af det spæde Barn, som græder fordi det hverken fandt Fader eller Moder. Det græder for at finde Forbarmelse, og fordi det græder, finder det ofte ufølsom Haardhed. Skrækkelige Følger af Tidernes Letsindighed! Træd hen, du Vellystige! du, under hvis Hierte dette gustne Barn engang hvilede, og du, af hvis Legeme det er et Udspring, træd hen med os, og see dit eget Billede, dit eget Legems Dele sukke efter Forbarmelse — fra Skrækkens Konge — og lær heraf, om du ikke haver høiere Love at adlyde, end dine utøilede Lidenskaber. Uretfærdig er du imod dine egne Indvolde, du er heri Menneske; thi det vilde Dyr forlader ikke sin Affødning: uretfærdig imod din Medbroder, du, som velter Byrden gandske fra dig, for at lægge den dobbelt paa ham: du vil være Fader eller Moder, og du skammer dig ved at bære det værdigste Navn af alle: du er uretfærdig imod dit Fødeland, for at du kan nyde Sandselighedens Glæde, maae den fattige Borger, som selv er omringet af en forhungret Børneflok, endnu unddrage disse en Skierv, for at for-

længe

længe din Afkoms kummerfulde Liv: du skylder dit Fædreneland Borgere, men som en Forræder skienker du det kun Menneskeskabninger, som ofte forøge den menneskelige Elendighed. Dog — de opnaae saa sielden Modenheds-Aarene, at man hartad kan ansee denne Børnenes Udsættelse paa Landet, som et Slags expositio infantum, og til at befordre enten den ene eller den anden, maae endnu den velgiørende Christendoms-Bevæggrunde anvendes, fordi den byder Mennesket heller at haabe et uvist Gode, end at frygte for et vissere Onde.

Af Familie-Navne veed Bonden intet. Ligesom han i enhver Ting retter sig efter den gamle Verden, saa og heri. Han holder sig derfor især til sit Døbenavn. Dette finder man og i Almindelighed kun ene brugt indtil det 12te og 13de Aarhundrede hos de fleste, især Nordiske Folk. Siden efter er det gaaet med Bønderne, som med flere. Da Folkemengden tog mere og mere til og Børnene bleve blot benævnede efter Engle og Helgene og disse saa hyppig opkaldte, at det maatte foraarsage en Forvirrelse, opfandt man den Skik, at lægge Faderens Navn til Sønnens, for at adskille ham fra andre ligenævnede. Dette blev nu almindeligt i Engelland, Holland, Dannemark, Sverrig og Rusland. Hos cultiveerte Folk blev omsider disse Fædrenenavne til Familienavne, saa at endog Døttrene bære Navn af Sønner; men Bonden retter sig efter Naturen, saa at Barnet

bær-

bærer tillige Faderens Døbe-Navn, med Tillæg af Søn eller Sen, om det er af Mandkiønnet, og Datter, om det er af Qvindekiønnet, ligesom endnu endog de Russiske Fyrster og Fyrstinder, og saaledes gaaer det fra Slægt til Slægt. For at blive denne Regel troe, forvende Bønderne undertiden paa en besynderlig Maade Folkes Navne: jeg har selv kiendt et ungt Menneske, som ved at træde over i Bondestanden bragte sit Familie-Navn, Müller, med sig, men for at giøre ham ogsaa i dette Stykke lige med sig, antoge de dette som et Døbe-Navn, og fordi Faderen heed Berthel Müller, maatte da Sønnen hede Müller Berthel. Fra Korstogenes Tid skal ellers Familie-Navnene først her i Norden have taget deres Oprindelse; thi da adskillige af de Vifere, som førte hine Sværme til Canaans Land, vare Fyrster og store Herrer, toge de, for at udmærke sig, Benævnelsen af deres Fædrene-Provints eller Gods, andre af de Sindbilleder eller Vaaben, som de førte paa deres Skiolde, hvilke siden efter have givet Verden adskillige Ulve og Biørne og andre slemme Dyr andre af deres Hiem, og atter andre, for at være med af deres Haandverk. Denne Mode synes endog at have udbredt sig til Bonden, blot med den Forskiel, at Navnet ikke bliver arveligt. Nogle kalde sig derfor efter deres Gaarde, om disse have Navn, andre for at skilles fra flere lægge deres Byes Navn til deres eget Døbe- og Fædrene-Navn, og atter andre

 faae

faae Navn af andre Ting. Ved Sessioner hører man derfor undertiden de besynderligste Navne, snart tales om en Fortred-Biørn, snart om en Rasmus Gasse, ligesom enten Husene kan foranledige det, eller Vedkommende kan være mistænkte for engang at have ført en Gasse i sit Skiold. Nemeitz fortæller og, at i hans Tid vare de skaanske Soldater-Ruller fulde af de snurrigste Navne, som havde deres Oprindelse fra Feld-Marskal Steenbuk; thi naar denne muntre Mand selv sad ved Soldater-Udskrivningen og adskillige eensnavnede Karle traadte frem, gav han dem, for at forekomme Feiltagelse, selv Binavne enten efter hans Luner eller physiske Opdagelser, hvilke Navne den omtalte Forfatter troer at ville blive bestandig arvelige, venteligt da, fordi Soldaterne maae have giort sig ligesaa stor Ære af at være blevne benævnede af denne Patriot, som hiin Karl af at have talt med hiin Konge, fordi denne raabte til ham: gaae af Veien, du Esel. Men hos de Lærde var det jo og engang Moden, at giøre deres Navne besynderlige ved at trække dem over med græsk og romersk Forfængelighed; man finder derfor ikke allene Artopoeer, Sartorier, Pistorier, men og Cultellifexer, og den ligeledes metamorphoseerte Melanchthon giorde selv en dansk Plade til Palladium og tillige til et palladium imod Catholikerne. — Med de Børn, som Bonden imodtager til Pleie fra Opfostringsstiftelsen, er han især i Forlegenhed,

fordi

fordi han ikke veed Faderens Navn, han giver dem derfor alle Tilnavn af Kasse, til Erindring om den Kasse paa Friderikshospital, hvorved Mødrene fordum sneeg deres contrebande Børn ind i Publikum. Navnet Hans er ellers ikke her i Siælland saa almindeligt som i Fyen (hvor man endog troer, at enhver Bonde maae hede Hans) eller i Tydskland, hvor man undertiden har fundet i et og samme Huus en Großhans, en Mittelhans, en Kleinhans, dog i dette Tilfælde veed Fyenboen bedre at behielpe sig, thi jeg har og kiendt saadanne Huse i Fyen, men der er den ene af Sønnerne blevet kaldet Hans, den anden Johan og den tredie Johannes. At dette Navn saa hyppig er bleven brugt fremfor alle andre, har sin Oprindelse fra den gamle Fordom, at Tordenen ikke slaaer ned i det Huus, hvor en Hans findes, om Maren i Mangel af Hans har samme Virkning, veed jeg ikke, men er Maren og Marie et og samme Navn, skulde jeg næsten troe det, da man endnu i det franske Toul finder hartad over hver Dør et Marie-Billede anbragt, for at aflede Tordenen.

Endskiøndt man rigtig kan sige, at Bonden lever anden Gang i sin Søn og ofte tredie Gang med i sin Sønnesøn, saa bliver dog hans Navn meget sildig forplantet; thi den gamle Bedstefader vilde ansee det som et Tegn paa, at Sønnen vil slaae ham ihiel eller i det ringeste ønsker hans Død, ifald han

opkaldte ham i hans Børn, saalænge han endnu var i Live. Og dertil har han sin gode Grund; thi levede han allerede i en yngre Descendent, da havde han, jo, som han selv siger, intet mere her at giøre og han maatte da pakke ind. Ved Børnenes Pluralitet maae man derfor her paa Landet see sig meget forsigtig om efter afdøde Forfædres eller Paarørendes Navne, og i hvor meget end Mangden troer, at den Opkaldtes Egenskaber enten onde eller gode gaae over paa den, som bærer Navnet, saa vælger man dog heller dette af døde Afskum, end af de værdigste Levende.

Bonden tager mange Prognostika af de Dyr, iblandt hvilke han lever og med hvilke han daglig omgaaes. Men dette forekommer mig ikke underligt, thi hvorfor kan den Eenfoldige ikke tiltroe Dyrene en Slags Spaadoms Aand, da saa mange andre paastaae, at de have veiledet Menneskene til saa mange nyttige Ting? Det er jo overhovedet Dyrene, som vise os, at vi ikke bør dræbe os selv; Svinet har lært os at pløie, og Oxen erindrer Russen om Sædens Modenhed *). Svalen har lært os at bygge Jordhuse og Bierne at oprette Kongeriger og boe oven paa hinanden, Fisken at styre Skibe, og Nautilus baade at hidse Seil og at roe, og Utøi, siger Salzmann og Kant, lærer endnu got Folk at rense sig.

*) Szujews Reise. p. 16.

sig. Iglen og Hippopotamus har lært os at aarelade, Ibis at sætte Klysterer, Ichneumon at fordrive Slangegift *), Hunden at krybe under Kakkelovnen, og — hvo veed, om Dyrene ikke endnu have givet Menneskene Underretning om mange andre Ting? men hvad det Tilkommende angaaer, da kan man med temmelig Sikkerhed betiene sig af et Sviin, i Mangel af et Barometer, thi løber det med en Halmvisk i Munden (for deraf ligesom at lave sig et Leiersted) og giver det en vis skrigende Lyd fra sig, da er det et sikkert Forbud paa Uveir, ligesom Hanens Galen paa en usædvanlig Tid betyder Forandring i Veiret. Fra Frøernes Sang om Aftenen slutter Bonden sig til den følgende Dags gode Veir og naar disse om Vaaren begynde at qvække, veed han, at det er Tid at saae Havre, ligesom og at saae Korn, naar Slaaen-Tornen springer ud. Efter det gamle Sagn troer Bonden endnu, at ligesaa længe som Lerken synger før Kændelmesse, saalænge skal den tie efter Kændelmesse. Æder Hunden Græs, eller giver Ravnen stærkt, eller seer man en Efteraars Dag Kragerne at lynge sig i Hobetal paa Marken, da er det alt en Forbetydning paa ondt Veir, og jeg har kiendt en Bonde, som, endog kiørefærdig, begav sin Reise, naar han hørte et vist Slags Skovskader skrige, ligesom hine Romerske Legioner, der stode stille midt

 paa

*) Sparmanns Reise til Gothaabsforbierg.

paa Marchen, da de saae en Krage. Hvad ellers denne Dyrenes, saavelsom og visse Phænomeners Forhold til Veiret angaaer, da kalde Philosophenre det en blot Ideal-Forbindelse, men hvorfor kan den ikke være realiseret? Georg Adams i hans dissertation on barometer taler og om denne Prognostik, og finder den ikke ugrundet, fordi Dyrenes Følelser ere skarpere og deres Sandser mere skikkede til fine Indtryk af naturlige Aarsager, end vore Sandse- og Føle-Redskaber, som ere svækkede ved saa mange udvortes Aarsager og unaturlige Levnetsmidler. Dyrene synes ligesom at kunne føle den Elektricitet eller de Dunster, som udvikle sig af Jorden, og ved hvis pludselige Overgang i Atmosphæren dennes Ligevægt afbrydes. Dog, maaskee Mangelen af denne Følelse hos Mennesket er en Fuldkommenhed, fordi dets Leve- og Virke-Kreds er udvidet til flere Zoner end Dyrets, ligesom Dyrets Besiddelse af denne Følelse kan være en Fuldkommenhed, som Naturen skienkede det, for Selvbevarelsens Skyld, da den nægtede det Fornuften, thi vi kiende jo og Mennesker, som ere levende Barometre, men dette er en aabenbar Nerve-Ufuldkommenhed: saaledes kunde Dr. N. Hemming altid føle det forestaaende Uveir, hvilket han, efter de Tiders astrologiske Griller, udledede af en sympathetisk Harmonie imellem Mikrokosmus (Mennesket) og Makrokosmus eller Verdenssystemet; og Bisop Palladius var saa erfaren i denne Spaadoms-

Kunst

Kunst, at han behøvede blot at lægge Mærke til sit Legems-Compas, for at vide fra hvad Streg det vilde storme.

Men Bonden udleder og Spaadomme, ham selv angaaende, af Dyrene. Seer man første Gang om Aaret Giøgen (som efter Bondereglen kommer 14 Dage før Voldermisse eller Maidag og kukker indtil den seer første Høestak i Bygvangen) fastende, da heder det, at Giøgen ganter os, og er det et Mandsfolk, skal han i det Aar ikke hitte Creature eller andet, hvad han søger: er det en Pige, maae hun vogte sig for Ungkarlene, at hun ikke bliver gantet af dem, og er det gamle Folk, frygtede for Sygdomme *); seer Tienestefolk Storken første Gang flyvende, skal de flytte, gaaende, skal de blive; men dette veed man i Jylland længe før Storkens Komme, thi Nye-Aars Aften lægger enhver Gaards Tyende deres Skoe og Tøfler sammen, kaste dem alle paa engang mod Stuedøren og af Skoe-Næsernes Vending seer man da, hvilke af Eierne skal i det Aar vende Næsen ud af Huset. Hvor Storken ellers bygger, spaaer man sig Held, og man seer det paa Nye-Aars Ønsket: die Störche bringen Seegen.

Men saadanne høie Begreber har jo Menneskene lige fra de ældste Tider af giort sig om Dyrene.

*) Samme Fordom havde Indbyggerne i Bahus Lehn i Ordmans Tid.

Ligesom de overalt fandt qualitates occultas i Naturen, saa tiltrak Dyrenes Kunstdrifter sig især deres Opmærksomhed og snart ansaae de disse som en Virkning af iboende høiere Væsener. Hos nogle bleve da Dyrene Fetisser, hos andre Gudernes Talsmænd. Heraf reiste sig den overtroiske Tillid og Frygt, som baade Græker og Romere ved enhver Leilighed yttrede i Henseende til Dyrene. Den Messeniske Aristodemus dræbte sig selv i Krigens Tid af Frygt fordi Hundene tudede, og den forresten saa sunde Epiktet taler meget om Ravnens og Kragens ominøse Gylpen, og det ikke uden Grund, thi endog vore Høns og Duer ere heel opmærksomme paa Kragernes varskoende Stemme, da Naturen har lært dem, at naar disse graae bevingede Skov-Vægtere rigtig støde i Fløiten, have de sig at vogte for Rævens eller Høgens morderiske Anfald. Philosophen Jamblichus maatte tage Gift ind, blot fordi han lod en Hane forudsige sig, hvem Keiser Valens skulde faae til Eftermand. Cicero taler og om det guddommelige hos Dyrene, især hos Fuglene, men det maatte han, thi hvorledes kunde han ellers engang have været Augur, dog forekommer det mig, som han undertiden har spøgt dermed, i det mindste beretter Plutarch, at da Pompeius havde lidt det store Pharsaliske Nederlag, og var selv flygtet, og en vis Nonius kom i Leiren til Cicero, for at berette ham, at der endnu var

Haab, da de havde 7 Ørne *), skal denne have svaret: du talte viselig, dersom vi her slaae til Felds imod Alliker.

Besynderlig er ellers Bondens Dyre-Psychologie, han indrømmer de umælende Skabninger Fornuft, ligesom adskillige gamle Folkeslægter, der næsten kun stode jevnsides ved Dyrene, og han leer Haan over dem, som ikke ere af samme Meuing som han og Rorarius, der paastaaer, at de ofte bruge Fornuften bedre end Mennesket (nemlig bruger den) men dog har han dette tilfælles med Mængden af andre Stænder, at han ofte behandler dem som blotte Maskiner, der ikke engang have Følelse. Naar Hesten derfor har maattet fortære sine Kræfter, for at forskaffe Mennesket Overflødighed og Glæde, og den nu ikke kan mere, da lader Bonden den endnu paa mange Steder henligge flere Dage efter hinanden, paa det Sted, hvor den sidste Afmægtighed overfalder den, indtil den barmhiertige Død omsider stivner dens mødige Lemmer. At bevise Hesten den sidste Velgierning, det vilde være for meget, fordi den nu ikke kan aftiene den; og for dig, du ædelmodigste Skabning iblandt de Fireføddede, du som saa troelig hialp Mennesket at bære, som det heder, sin Forbandelse, men hvis Lod omsider bliver saa sørgelig, blot fordi Naturen ikke opfylder din gode Villie og Men-

*) Skal ventelig være Legioner.

nestets uskionsomme Fordringer, for dig skulde ikke et bedre Liv være beredt, ligesaavel som for den trætte Arbeider! men saa tænker nu Bonden ikke: overhovedet fra det Øieblik af, da denne Bondens troe Achates af gyldige Aarsager ikke mere kan achatisere, bliver den anseet som — uærlig. Dog, endog i den 1796de Vinter efter Lysets Oprindelse blev man endog kun en halv Miil fra den Stad, hvor man har skrevet saa smukt om Dyrepligter, erindret ved tre kollegiale Lastdyrs mephitiske Duftning, at det er ikke firbenede Heste, som fortiene at begraves og besynges. Den Sæd, hvoraf denne fordomsfulde Ringeagt for den døende Hest er udsprungen, blev lagt i den raae Middelalder, den er udstrøet i en velgiørende Hensigt, men den bar igiennem adskillige Aarhundrede Uskionsomheds og Ubarmhiertigheds vilde Frugter. I den hedenske Tidsalder spiste Nordboerne med stor Appetit paa Scythisk og endnu Tatarisk Maade Hestens Kiød, en Misbrug, som maaskee var hyppigst paa Island, hvor Lys og Mørke længst har vandret tilhobe. Da Christendommen siden efter fremlokkede Sædelighed og denne blev en Moder til Kunster og Agerdyrkning, følte Landene den oekonomiske Skade af Hestespiseriet, men da der ikke kan disputeres om Smagen og allermindst hos Pøbelen, var ingen Bevæggrund mægtig nok til at standse dette Onde. Man maatte derfor henvende sig til — Paven, og han værnede med Religionens paa

den

den Tid mægtige Vaaben for Hestens Liv; men det gik nu til en anden Yderlighed, thi den, som endnu aad Heste eller befattede sig med døde Heste, blev en Hedning og tilsidst en Rakker, hinc illæ lacrymæ!

Man skulde næsten troe, at Bonden har forandret sine Begreber om Dyrene efter Philosophernes Systemer; thi han fortæller ofte, at der har været den Tid, da de ufornuftige Skabninger har kunnet tale, en Mening, som enten maae have sin Oprindelse fra den ligefrem forstaaede Fabellære, dette Oldtidens moralske Billedsprog, hvilket han kiender i det mindste af Reynike Foß; eller fra den pythagoriske Sielevandring, thi skulde man og troe, at en Rhetors Siel kunde boe i et Dyrelegeme, uden at det maatte i det allermindste kunde tale, hvilket og adskillige i Alderdommen have paastaaet og adskillige givet sig af med at fortolke, iblandt andre Apollonius Thyaneus og den Norske Hr. Eric hos Saxo. Men Pythagoræismen, som endnu i nogle Lande saa mægtig formilder Dyrenes Skiebne, at man endog har Hospitaler for dem, forsvandt i Vesten og des Cartes, som nægtede Dyrene Siele, efter hans Sielebegreb, har virket saa meget, at Creaturet ofte sukker, selv i de christelige Lande. I dette Stykke tænker da Bonden langt anderledes end hans Forfædre, som tillagde de Umælende — Udødelighed, thi tilligemed Herren begrove de jo og hans Livdyr, og — de fineste

ske Følelser, thi naar Hanen i det Eddaiske Helvede gøel, fik han Svar fra den Olympiske.

Bonden giør ikke allene Slutning fra Dyret til Veiret, men Tradition saavelsom og Omgang med Naturen har lært ham andre Jagttagelser i Henseende til Veiret, som ere ligesaa paalidelige som Almanakkens Spaadomme. Efter gammel Sagn troer han da, at tør Marts, vaad April og kold Mai skal fylde ham Husene. Regner det den 1ste Mai, da skal i det Aar ingen Væde kunne forslaae. Fryser det paa de 40 Ridderes Dag, da skal det fryse de paafølgende 40 Nætter. Bringer Syvsover Dagen Regn, venter han med hele Verden 7 Ugers Væde. Svarer Veiret ikke i de første Dage af Ugen til hans Forventning, haaber han Forandring om Fredagen, et Haab, som maaskee grunder sig paa aldgamle cosmogoniske Begreber, thi da Naturens Fremkomst var en Følge af de forsonede Elementer og Venus synes i de ældste Mysterier at have været et symbolisk Udtryk paa Forligelsen imellem de stridende Kræfter (Titaner og Giganter) er intet rimeligere, end at Freia skal endnu paa den Dag, som er hende helliget, berolige dem. Ryger Engene, da hedder det i Bondens symboliske Sprog, at Mosekierlingen rører sin Aftengrød, og han venter da en paafølgende heed Dag, ligesom dette selv er en Følge af den forbigangne Dags Hede. Falder Løvet først sildig om Efteraaret af Træerne, er det Forbud paa en streng

Vin-

Vinter, ligesaa naar Rønnen bærer overflødig Frugt. Hører man om Vinteren fra de store Søer et voldsomt Bragen i Isen, betyder det en hastig paafølgende Tøe, ligesom og dette allerede er en Virkning af Luftens Slapning.

Men, min gode Læser, vi har nu længe nok vandret om paa den mørke Jord, som nogle kalde en Jammerdal, andre et Paradiis og alle maaskee med lige Ret: vi vil derfor nu gaae over til Digternes Verden, en Verden, som er langt større end disse faa Amter, en Verden, hvor man snart seiler paa Skyer, snart hopper om iblandt Stiernerne, spiser Vind og drikker Glæde, hvor man skal kunne see, hvad ikke enhver seer, om Morgenen en Dame, kaldet Aurora, som kiører Lysttur i en Cabriolet paa en lazur Chaussee, indhyllet i et Purpur-Sjalder og bekrandset paa det flagrende Guldhaar med en Diamant-Diadem, styrer hun selv, efter nu brugelig Maade, med sine yndige, men nu ikke brugelige, couleur de rose Hænder sit hvide Spand, som veiledes af en meget bekiendt og brillant Løber, ved Navn Lucifer. Om Aftenen see de snart

A Constellation of ten thousand — gems,

snart en bleg melankolsk Person vandre eensom paa Firmamentet, nogle sige det er en Mand, andre det er en Kone, atter andre at det er kun noget af begge Dele, jeg veed det ikke, men den store Mogol maae

vide

vide det, thi han kalder sig Maanens Fætter, dog de fleste paastaae, at det er en ved Egteskab kronet Mand, hvorfor og alle Elskende stærkt sympathisere med ham, thi det gaaer med Mennesket, som den gamle Poet siger: nihil humani alienum a se putat. Hverken det ene eller det andet seer nu Bonden saaledes, dog betragter han baade Skyer og Stierner og Soel og Maane, men aldrig in abstracto, stedse in concreto, thi han veed med sig selv, at han staaer endnu paa Jorden. Hans Opdagelse er derfor et Slags Meteorologie. Seer han en carmoisinhvælved Aftenhimmel, da slutter han derfra paa sin Jsdisk til en klar Morgen, i Følge dette for Peder Syv ubekiendte Riim: Aftenrøde Morgensøde. Ere Skyerne derimod rødstribede, da venter han den følgende Morgen Blæst, og efter hans Erfaring giver Morgenrøde Aftenbløde. Merker han mod Aftenen omkring ved hans Zenith en Samling af lyse og rolige, bølgedannede Skyer, da kalder han dette Phænomen en Ark og han indretter sine Ting til godt Veir. Staaer Regnbuen ned i Synder, betyder det fremdeles Regn, i Norden, tørt Veir. Opdager han et enkelt Bue-Stykke, da kalder han dette et Veirstød, og han spaaer sig ustadigt Veir. Hvad ellers Regnbuen angaaer, da troer vel Bonden ikke, som de gamle Celter, efter Edda, at det er en Gudernes Broe, men ligesom disse har han dog endnu ikkun opdaget trende af Grundfarverne, hvilke han

for-

forklarer baade efter celtiske og bibelske Begreber. Saaledes siger han, at det blaae betyder Vandet, hvormed Verden engang forgik, og det røde og gule en Ild, vel ikke den, hvorved Kiemperne holdtes fra Gudernes Rige, men den, hvorved Verden engang igien skal forgaae.

Af Stiernebillederne kiender enhver Bonde, ligesom de allerældste Folkeslag, ja endog de vilde Amerikanere og Grønlænderne, den store Biørn eller den saakaldte Karlsvogn, og han veed af Stiernens Dreining omtrent hvad Tid det er paa Natten. Fra Karlsvognen veileder han sig til Polarstiernen, og efter den kan han temmelig nøie orientere sig, maaskee bedre end Tycho Brahe, som saaledes anviste sin Kudsk Veien efter Stiernernes Situation, at de kom begge i en Morads, hvorfor og Kudsken heel fortrydelig skal have sagt: „Gode Hosbond, I maae vel være en klog Mand paa Himmelens Løb, men paa Jorden er I en Nar." Bonden kiender og Jacobs Stav eller, som han kalder dem, St. Peders Stok eller Marrokken, og af Erfarenhed og Ordsproget veed han, at Kukkeren og Syvstiernen sees ikke sammen. Maanens Aftagelse eller, som han kalder det, dens Qvækning veed han og temmelig nøie at beregne. Overhovedet det er her gaaet Bonden, som Astronomiens første Opfindere, disse vare jo og agerdyrkende Folk og Nomaderne i Chaldæa, som dreve meget om paa de der værende store Sletter, hvor de

ikke

ikke kunde andet end lægge Merke til Stiernerne i den meget klare Luft, og om de end ikke havde villet, saa vare de dog tvungne dertil, fordi de der maae sædvanlig betiene sig af Natten til deres Vandring og Flyvesandet ofte giør Veiene der ukiendelige. Men Bonden maae jo og reise meget om Natten, det var altsaa den samme Aarsag hos dem begge, nemlig den haarde Nød, der er for Mennesket, hvad det vægtige Lod er for Uhret, det som sætter alle Hiulene i Bevægelse: ikkun Virkningen var forskiellig, ligesom Nøden hos det ene Folk var større end hos det andet.

Man seer daglig i Kiøbenhavn nogle hundrede Bonderfolk af begge Kiøn. Denne Confluх til Landmandens Skatkammer maae nødvendig have nogen Indflydelse paa Bondens Charakteer, formedelst den stærke Lignelyst, som er nedlagt hos Mennesket, og som ytrer sig i større eller mindre Grad, ligesom Mennesket er rykket mindre eller mere frem fra sin Barndom. Denne virker vel i visse Dele ikkun langsom og lidet paa Bonden, formedelst den stærke Esprit de corps, som denne Folkeklasse har dannet sig, og som den saa stadig har bevaret fremfor alle andre, men i de Punkter, hvor Skiødelysten kommer med i Spillet, der vakler Mennesket snarere og bliver hastig servum pecus. Dette har vel ikke Sted i Henseende til Klædedragten, thi endnu beholder Bonden uforandret det samme Kiolesnit, som var brugeligt i

Fran-

Frankerig i Henrik den Fierdes Tid og han kliner endnu endog paa sin Trøie 4 Dosin Garderknapper *), og han bærer endnu adskillige Brystduge og Vest og Trøie og Kiortel **) oven paa hinanden, hvorover og Engellænderne vide at gotte sig, naar Hamlet opføres og naar Graverkarlene staae en halv Time for at klæde sig af inden de gaae til Arbeidet; men desto mere i Henseende til Fylderiet. De tienstvillige Væsener, med hvilke han der omgaaes, ere som oftest ikkun Bærmen af det danske Folk, thi det gaaer med denne Hovedstad, som med Rom i Taciti Tider, hvor alt hvad som ikke duede omsider strømmede hen, ligesom i en Spøltønde. Af disse lærer han den Forsigtigheds Regel i Henseende til hans Sup, at det er ikke got at gaae paa et Been og adskillige skrabe da saamange Par Been sammen, at de ligesaa lidet kan gaae paa dem, som paa eet. Af sam-

*) Et Slags koppede Tinknappe, saaledes kaldte af en Garder, som først skal have købt dem i den nu moderne Form.

**) En Vest uden Ermer er en Brystdug, en Brystdug med Ermer og af Hverken er en Vest, og en Vest lidet større og af Vadmel er en Trøie, en Kiortel maae kunne gaae over dem alle; men længere end til Trøien, maae ingen Dreng komme.

samme gode Læremestere indaander han og Trodsighed, allehaande Bedragerier og Hiertets Ureenlighed. Jo oftere derfor Bonden besøger Staden, desto dybere synker han, vel ikke i den saakaldte Opklaring, men i Umoralitet. Paa Fruentimmerne har Hovedstaden en ikke mindre skadelig Indflydelse. Det blev jo overhovedet Kiønnets eiendommelige Charakteer at blive staaende ved Tingenes Overflade, stærkt at henrives af Sandserne og tidlig at føle en prikkende Begierlighed efter Pynt; naar derfor de unge Landsbyepiger see igiennem Phantasiens Tryllеglas deres Systre, glindsende i Silke og vaiende med lange røde Vimpeler, at krydse igiennem Gaderne, kan man ikke undre sig over, at det giør Indtryk paa dem, og allerede i den Alder, da Sandseligheden endnu ikke har besluttet noget Ondt imod Dyden, blive de lystne efter at beseigle hine Farvande. Man finder derfor langt flere Piger af denne Stand, end Karle, i Hovedstaden. Men sædvanlig opkapres de snart, og tiltakles med en Pragt, som, efter Qvintilians Sigende, ikke saa meget pryder deres Legeme, som røber deres Tænkemaade, og de omtumles da saa længe paa Lidenskabernes brusende Hav, indtil omsider det lække Skrog maae toves ind i den Havn, hvorfra det udløb. Men for at blive paa det faste Land: disse Grunde med tilhørende Rudera finde dog omsider Liebhabere, thi i denne Punkt synes Bonden ligesaalidet som hine gamle Folk, at være delikat, og

om

om end vore Piger have et Par Gange været paa Huset *), som Bonden kalder det, saa blive de dog tilsidst giftede i deres egen Stand, men sielden lykkelige ved Egteskabet. Paa hendes Side kan Hiertet umueligt tage Deel heri, hun giør blot dette Skridt i Haab om at undgaae en kummerfuld Fremtid, som hun dog i Gierningen gaaer hver Dag nærmere og nærmere imøde; og naar Manden seer sig bedraget med en forvænt Egtefælle (thi ved Hymens Fakkel bliver Amor først klarøiet) da synker Qviksølvet i hans Hiertes Barometer hastig til Frysepunktet. Med fravendte Ansigter og hængende Hoveder vandre de da begge en tornefuld Vei igiennem Livet, og de see med Længsel den Dag imøde, da Døden vil overskiære et Baand, som Ubesindighed knyttede. Og dette var den ene skadelige Følge af Pigens Vandring til Hovedstaden; men der gives endnu flere. En barnagtig Vindelyst driver mangfoldige unge Mødre til Kiøbstæden, for at paatage sig Pligter, som Naturen paalagde andre Mødre; og disse andre, som man med Philosophen Favorinus *) ikkun kan kalde Halvmødre, disse som med deres Blod ernærede et Foster, hvilket de ikke saae, men som sædvanlig ere for kiælne til at opklække med deres egen Melk et Barn, hvilket de see, berøve da Landet for bestan-

*) Accouchement-Huset.

**) I det smukke Fragment hos Gellius.

dig tvende arbeidsomme Hænder, for at lægge fire paa engang i Mageligheds Skiød, og det hele taber derved, thi den fornemme Moders Barn faaer kun en leiet Moder og den fattige Moders kun ogsaa en leiet, men som Leien er, saa er og Pleien, og sædvanlig døer den sidstes Barn og Staten taber saaledes immer Tienere for at vinde Herret. Og hine som neppe kunne være gode Mødre, fordi de kunde forlade deres eget Barn, og som kun langsomt kan blive gode Ammer, fordi Vanen maae først, om det er mueligt, forandre Naturen, vende da omsider læskede og magelige og forvænte til deres Hytte, men — ikke til Roelighed, thi de ere nu blevne bekiendte med for mange Nødvendigheder, og den Plante, som omsættes fra et fedt til et magert Jordsmon, trives ikke mere, heller ikke til deres Mænds Glæde, thi de synes nu ikke mere at være skikkede til Landet. Man behøver derfor sielden at spørge, om Môer har været Amme, — da man sædvanlig strax kan see det ved at træde ind i Huset; thi hvad den tilvante Magelighed ikke kan udrette, det giør den af Bonden saakaldte Bankerut-Kiedel, da alle de kiøbenhavniserede Mandinder ere sædvanlig stærkt hengivne til Kaffedrik. Fordi de nu maae savne saa mange andre Ting, bortslukke de Sorgen i denne Fruentimmer-Nepenthes, og det undertiden saaledes, at de ikke allene faae et Udseende som den personificeerte Hunger, men straffe endog sig selv og Manden paa, saa

at

at sige, yderste Formue. Ja! jeg har kiendt dem i Bondestanden, som fire Gange om Dagen have indsøbet deres Kaffe og da sædvanlig den sidste Gang naar de skulde gaae til Sengs, og altsaa tvertimod dens oprindelige Bestemmelse, thi som en vis Forfatter i Memoires de l'Acad. des Sciences beretter, skal en Prior i et arabisk Kloster have opfundet Kaffedrikken, for at faae sine dovne Munke tidlig op til Morgen-Messe, da han saae, at denne Frugts Spise giorde Gederne lystige, men Bonden bruger den nu til at sove paa og endog dette lykkes ham.

Naar Bonden taler om Tiden, da nævner han næsten aldrig Maanederne, men han henfører alt til Aarstiderne og de dermed i Forbindelse staaende Forretninger. Gaaer Talen derfor ud paa forbigangne Ting, da indtraf de enten ved Vaardagen eller paa Tørveskierstiden eller i Hoehøsten eller i Høsten eller Efterhøsten eller Vinteren. Skal Bonden endnu gaae til en nøiere Bestemmelse, holder han sig endnu, ligesom fordum i Catholicismens Tid, til de bekiendteste Helgendage, enten Valborg-Dag, eller St. Ols-Dag og saa fremdeles; thi med Tal, denne Maalestok paa et Folks Cultur, er Bonden ikke meget for at befatte sig. Undertiden hører man ham og, naar han er kommen til den Alder, i hvilken først Mennesket rigtig begynder at beskieftige sig med Religionen, at indrette sin Tidsregning efter Indholdet af den ved Gudstienesten anordnede Bi-

 bel-

bellæsning, saaledes sagde derfor hiin Bonde: vi havde allerede dengang Evangeliumet om den rige Mand inde, andre sige blot: vi havde den rige Mand inde. Da Antallet af Bondens Maaltider tage af og til med Dagene og hans Maaltider ligeledes ere Forandringer underkastede i Henseende til Dagens Timer, saa at han i et vist Tidsrum af Aaret skal spise sin Davre ved Lys, i et andet ved klar Dag, og han om Sommeren skal holde Midaftens Maaltid Kl. 5, men til andre Tider naar hans Dagarbeide haver Ende, maae og disse Forandringer have deres visse Termin; i denne Deel retter han sig da paa de fleste Steder efter de nærmeste Byers Markeder. Man vil altsaa let kunne indsee, at disse Markeders Dage maae endog blot i denne Henseende være høist vigtige især for Bondens Tyende, men man vil og ligesaa let kunde begribe, at Landalmuen maae paa nogle Aar være bragt i en ikke liden Forlegenhed, da Vedkommende saa ofte have i Aviserne anmeldt Afvigelser fra Almanakken i Henseende til den sande Markedstid.

Da Penge ere rare hos Bonden, har han endnu beholdt den gamle nomadiske Skik, at betale sine Folk og Medhielpere med Vare. Ligesom i hiin patriarkalske Tid en Jacob maatte tiene Laban for visse Faar og Geder, saaledes tiene og Bondens Folk for Klæder, enten, som det kaldes, halv eller dabbelt Skoe og Klæder. Til den sidste Betingelse

ha-

hører, hvad Mandkiønnet angaaer, foruden nogle visse Penge om Aaret (paa Frideriksborg Amt for en Karl 26 Rdlr.), en Hat og en Hue, 2 Halsklude, 2 Hverkens Veste, 2 brune Trøier, det vil sige, korte Kioler uden Overslage og Opslage, 2 Par Lærredsbuxer, 2 Blaarlærreds Skiorter, et Par Strømper og et eller to Par Strømpefødder, 2 Par Skoe eller et Par Skoe og et Par Skoesoller. Pigerne faae sædvanlig 8 Alen Vadmel, 5 Alen Hørlærred, 8 Alen Blaarlærred, et Par Skoe og maaskee endnu noget mere, samt nogle Rigsdalere om Aaret. Foruden dette tilstaaer og Bonden i visse Egne sine Tyende et vist Antal Vogne aarlig, som de selv befragte, sædvanlig med Tørv, hvor de have deraf. Den Skik, som er vedtagen paa andre Steder, at overlade til Karle og Piger et vist Stykke Agerjord til Kornsæd eller Høravl, samt Græsning til Faar og Kalve, bruges ikke, saavidt jeg veed, her i Siellland, ligesom det og ved Forordningen om Politievæsenet er forbudet at give eller tage Sæd i Løn. Men hvad Huusmanden angaaer, da faaer han sædvanlig sin Betaling for Høstdagene i Eng, Græsning til Qvæg og Sædeland til omtrent 3 Skiepper Korn, (hvilket Bonden kalder Lønnesæd) hvor han da, efter Bondens Talebrug, møger og høster to Halme eller Kierve, da han saa omvexler med en nye Plet Jord. Er det et saa kaldet Læsebarn, det vil sige en Confirmand, som tiener Bonden, da faaer denne i Bere-

 dele

delses-Vinteren ingen Løn og maae i det næstpaafølgende Aar ikke sige op, da Barnet i det Aar skal aftiene Bondens Tieneste. Da Agerdyrkerens Force bestaaer især i at have mange arbeidende Hænder til rette Tid, fordi den kraftige Mekanik endnu ikke har lettet ham denne fortærende Byrde, og det nu er heelt vanskeligt at faae Tienestefolk har Bonden vedtaget den Betingelse, at hans Tyende ikke maae forlade Plads uden ved Efteraarsterminen, fordi Billighed kræver, at de, som have bidraget til at fortære, hvad Sommeren havde indbragt, skal igien bidrage til at indbringe, hvad Vinteren har fortæret. Men og Tienerne have deres besynderlige Vedtægter; thi om de end have bortfæstet sig til en anden Hosbonde, da kunne de endun paa hvad Tid det end er bringe Fæstepengene tilbage, naar de ville forblive paa det Sted, hvor de ere, men ellers ikke: en Coutume, som ofte er ligesaa fatal for Vedkommende, som den formedelst sin Ælde er gieldende. Men ogsaa i Henseende til de saakaldte Faredage følge Tienestefolkene her den gamle Skik, og Forordningen maae sige om 1ste Mai og 1ste November hvad den vil, saa gaae dog aldrig nogen i deres nye Plads hos Bonden førend den paafølgende og undertiden den atter paafølgende Søndag og fordi Skikken er god gammel, lader Hosbonden den immer blive ældre, thi Bondens Fordom for alt gammelt har stedse og overalt været meget stor: man har endog engang havt det besynderlige Exempel i

Over-

Sverrig, at en Bonde, som af sit Herskab var formedelst en grov Forbrydelse dømt til at pidskes med Spidsrod, men som siden, i Betragtning af hans høie Alder, blev benaadet med blot at bøde en svensk Daler, skal selv have valgt det første, da han sagde: „jeg er ikke for at indføre nogen nye Skik paa min gamle Alder."

Bondens Forhold til hans Tienestefolk er næsten patriarkalsk. Som den, der selv har tient sin Jævnlige og som aldrig blev af denne Herre strengt behandlet, omgaaes han stedse sine Underhavende med Mildhed og Sagtmodighed. Det gielder her, hvad Cicero siger: af Forældre og Børn, og man kan her lægge til, af Tyende fremstaaer een Familie og alt er tilfælles. Tienestefolkene nyde altsaa hos Bonden ikke allene Børnerettigheder, men endog ofte, i Betragtning af deres Alder, Forrettigheder fremfor disse. Alt Qvindekiønnet, hvad enten det er fremmed eller ikke, ligger derfor sædvanlig inde i Bondens egen varme Stue, naar endog hans Sønner maae ligge i Udhusene iblandt de mandlige Tienestefolk. Ikkun et Bret er Skillerummet imellem hans Kone og hans Piger, fordi Bondens Senge staae endnu i Rad efter Længden, ligesom hos de gamle Nordiske Folk. Tienestefolkene have og for det meste Adgang lige med Børnene til Bondens Spisekammer paa hvad Tid af Dagen det end er og troelig deler han alt sit Huses Gode med dem. Naar

 Karle

Karle eller Piger kiøre til Torvs, da faae de ikke alene hver Gang deres fastsatte Drikkepenge, men og, naar det er Tørv som bringes til Staden, deres visse Enese Tørv, som i Kiøbstæderne søges med Begierlighed, da de ere de udsøgteste; man kalder dem i Kiøbenhavn Skillingstørvene. Et Tienestebud kan saaledes for hver Torvereise have i det mindste 24 ß. undertiden endog 2 Mk. i Drikkepenge af sin Hosbonde; ved andet Hiemarbeide som Skovning og deslige faaer en Karl daglig i Douceur 8 ß. og de andre Tienere i Forhold. Man kan derfor ikke undre sig over, at Tienestefolkene heller vælge Bonden til deres Herre, end de Kiøbstædfolk, som nedsætte sig paa Landet, hvilke ikke ret gierne vil beqvemme sig til disse Skikke, og om end Tienerne undertiden faae bedre Kost hos disse, end hos hiin, saa er det dem dog en Beroligelse, at hiin ikke faaer det bedre end de selv. Hos Kiøbstædfolk er og Tienerens Forventning overspændt, hos Bonden derimod ikke; men da den menneskelige Forventning aldrig rigtig kan tilfredsstilles, hvorledes vilde da den overspændte kunne det: jeg troer derfor, at hiin Karl *) vilde have takket en Bonde for 8 ß i Drikkepenge, da han derimod utaknemmelig kastede Kiøbstædfolkenes Rigsdaler i Pesthuset. Deels har og Tieneren en overordentlig stor Frihed hos sin Bonde-Herre, thi denne seer kun egentlig

paa

*) See Adr. Avis. 1797. No. 286.

paa sin Interesse, alt hvad som ligger uden for den, er ham noget gandske ligegyldigt: saasnart Mandskiønnet derfor har tilendebragt sit Dagarbeide, kan de om Aftenen nyde deres Frihed hvor og paa hvad Maade de vil, og endskiøndt de under Arbeidet blive stærkere medtagne hos Bonden end hos andre, saa er det dem dog en Trøst, at Bonden gaaer selv med. De tilsidesætte og sielden den tilbørlige Agtelse for ham, saa at om han end maatte synes at tabe noget deraf, som blot Bonde, saa vinder han dog dette igien som Hosbonde. Ligesom en Fader tiltaler han dem derfor alle i den latinske Person, naar de svare ham i den franske; og han er deres Herre, ikke saa meget fordi han giver dem Løn, som fordi han er deres Velgiører.

Man har ellers giort den alminbelige og vist nok i mange Henseender rigtige Bemærkning, at Hosbondens Laster virke Ringeagt og Ligegyldighed og Ulydighed hos Tienestefolk, og at man af deres Trodsighed kan slutte sig til Hosbondens moralske Forhold; da Mennesket ikke rigtig kan adlyde den, som det ikke ærer *), hvilket strider imod vor moralske Følelse. Men dette synes ikke at gielde hos

Bon-

*) Dette kan vel imodsiges ved Exempler af Krigsvæsenet, men jeg anseer Krigsvæsenet kun som blot Mechanik og en heel Armee er i Grunden ikke andet end en Maskine af Mennesker.

Bonden. Jeg har kiendt mange drikfældige Hosbonder, som have udrettet det samme hos deres Tyende, som den ædruelige. Dog enhver Ting maae jo og betragtes relativ. Drukkenskab er vel en Skam hos os, men Skam kan neppe være nogen naturlig Følelse, thi da maatte den, som Wezel siger, yttre sig allerede i de første Aar og paa samme Maade hos alle Folkeslag, den synes kun at være noget konventionelt ved Opdragelsen. Otahiten skammer sig end ikke ved de skammeligste Ting og hos vore første Forældre var i Begyndelsen ingen Skam. Hos os vilde det baade være Skam og latterligt at gaae i den bare Skiorte, kan Grønlænderen komme over een, trækker han den uden paa al sin øvrige Stads. Saaledes synes og ingen her i Bondestanden at ansee Fylderiet for Last eller Skam, uden blot de, som formedelst en nærmere Forbindelse med Fyldebøtten lide derved. Dog, Pimperiet var jo i forrige Tider endog en Mode, hvorfor og Ogier anmærker, at 6 danske Adelsmænd, som vare i Selskab med ham hos Resident Wibe, begyndte der paa et heftigt og langvarigt Veddedrikken og hvori de altsaa maae have sat en point d'honneur, Kong C. IV. lod jo selv under Høitideligheder ved hans Søns Formæling endnu efter Maaltidet, det vil sige:

Postquam prima quies epulis

paa en beduget Skammel, som de Gamle kaldte Trapissa, fremsætte et med Viin opfyldt Guldkar, vel

ikke

ikke saa stort, som den Svenske Kong Hundings, thi han faldt ved Giestebuddet om i sit og druknede, men dog saa drøit at tvende haandfaste Karle maatte slæbe det ind, hvoraf da Kongen selv begyndte at øse Skaale i 9 Guldbegere for sig og 8 Herrer, af hvilke enhver især

impiger hausit
Spumantem pateram et pleno se proluit auro

og hvorefter Skienketouren gik til enhver af de øvrige, men paa Slottet, siger Ogier, vare og overalt paa Trapperne anbragte et Slags Spølkummer med Afledere, og i Riddertiderne, siger Westenrieder, sluttede man fra en Mands Dygtighed i at drikke til hans Kraft og Styrke, og saaledes slutter den gemene Mand endnu og det maaskee ikke uden Grund. Det synes ene at være den moderne Luxe, som har jaget Drukkenskaben ud af den finere Verden. Men hos os ere Moderne ikke saa veiragtige, som i Kiøbstæderne; de antages sildigere og beholdes længere: saaledes begynde nu først vore Donner at gaae rigtig paa Cothurner, da den hele cultiverede Dameverden slæber paa Sokker og ikkun nu først tør nogle Enkelte af vort Kiøn begynde at bruge Udkik paa Kiolerne. Engang omsider vil derfor og vist nok vore Følelser saaledes forædles, at vi og vil kunne see Drukkenskaben i sin sande Skikkelse, hvad for en Kiephest vi da skal ride, staaer derhen. Dog skader dette nærværende Onde paa en

anden

anden Maade; thi da en Herre ikke med Grund kan paastaae, at Tieneren skal være sædeligere end han selv, saa virker Hosbondens Drukkenskabs Exempel sædvanlig ligesaa meget paa det tienestetydende Mandkiøn, som Madmoderens Ædrueligheds Exempel paa Qvindekiønnet. Og hiint Exempel har endnu sørgeligere Følger for Bonden selv: under saadanne Omstændigheder ligner han den fabelagtige Cephalus; ligesom denne omsider ved sin alt treffende Piil omsider uforsigtig nedlagte sin saa kiere Prokris, saa nedslaaer og ofte hans ligesaa smittende Last dem, der ikke ere ham mindre kiere, — hans mandlige Afkom.

Skulde man troe det, at Bonden daglig kan vandre om i den levende Natur uden at røres ved dens Beskuelse! og dog synes det saa. Han igiennemlever den ene Aarstid efter den anden, og endskiøndt ingen af Naturens Afvexlinger mangler sin Behagelighed; saa ere dog hans Sandser saa afstumpede, at de ikke paa nogen mærkelig Maade afficeres derved. Naar den Rige vil pryde sit Palais, da bære dets folde Vægge ikkun en Efterlignelse af det, som daglig ligger Landmanden for Øine, og de mørke Taager kan vige bort af Sindet, saa ofte han beskuer endog blot denne Afbildning, som dog kun er noget dødt, noget som er uden Bevægelse, uden Tiltagelse eller Forandring; men omkring Bondens Hytte er alt Liv, alt, hvad dog Mennesket især attraaer, Afvexling, og dog træder Bonden frem fra

en

en fortryllende Skueplads til en anden ligesom med tilbundne Öine. For ham udbreder Flora forgieves sine Blomstertepper over Engene, han seer ikke engang der, hvad Barnet bliver vaer, han seer intet der uden — Græs. Ubemærket af ham iføre Lundens Træer sig deres fornyede Sommerdragt, han vandrer i Skovenes Skygger og seer der — ikkun Brænde. For ham kan den nyfødte Morgen, indhyllet i sin Purpurkaabe, daglig vandre over de straalende østlige Høie, for ham kan Naturen hver Aften opføre et forandret Skuespil med den dalende Soel, han bliver dog hverken hiin eller denne vaer; for ham er den opgaaende og nedgaaende Soel ikkun Begyndelsen og Enden paa hans Dagarbeide. Blind for alle disse maleriske Scener øiner han intet uden den Plet Jord, som han har at befrugte med sin Sveed, hvad som ligger uden for den, det rører ikke ham, thi det bærer ikke Frugter for ham, og Bonden troer sig skabt for at nyde Naturen, ikke for at beundre den. Deels er og hans Følelse ikke forfinet nok og hans Phantasie er ikke saa spillende, at den kan frembringe saa mange associerte Fornemmelser, som udfordres til at skabe et Heelt, et for Sielen interessant Heelt deraf.

Man skulde fremdeles troe, at Landmanden jevnlig maatte opflammes til gudelige Betragtninger, naar han saa ofte træder frem til saa mange smilende Scener, hvor Naturen trindt omkring ham offrer sin

Skaber Røgelse paa tusinde Altare; men hvor langt anderledes forholder det sig ikke? det raae Menneske er omgivet af Verden, ligesom af en Skal; det ligner hine Fugle, hvilke Naf saaledes lader fortrylles af Rangleslangens Duft, at de, i Stedet for at hæve sig i Veiret, nedfalde i dens Svælg. Bondens Øie er endnu for svagt til i dette Lys at skue Lysenes Fader; dertil udfordres og en tænkende og følende Aand. For den tankeløse store Hob er jo og næsten intet virkeligt, hvad som ikke falder i Sandserne, og fordi den Usynlige ikke viser sig synlig, da er han for den endog her saa got, som ikke til. Man erfarer derfor sædvanlig, at Mennesket, naar det træder frem i Naturens Tempel, bliver, i Stedet for lutter Aand, lutter Dyr, og de Gamle, som lode enhver Lidenskab tale saa tydeligt, satte vel og derfor i deres forborgneste Lunde — Priaper og Fauner.

Sammenligner man Bønderne paa de tre kongelige nordlige Amter med hinanden, da er, som jeg forhen har sagt, ingen mere velhavende, end de paa Friderikshorg Amt, endskiøndt disse længst have baaret deres Slavelænker, og ingen fattigere end de paa Hirschholms Amt, som saa længe have nydt den gyldne Frihed: en Omstændighed, som maaskee vil frappere Frihedens Talsmænd, og som ikke maatte synes at stemme overeens med Friheds-Principet, men det er dog en øiensynlig Sandhed. Ved en mageløs Velgierning gav Dronning Sophia Magdalena

paa

paa den ældre Grev Stolbergs Raad og efter hans Indretning i Holsteen *) dette, som det kalder sig Dronningens Gods, Frihed og Eiendom, paa en Tid, da hele den danske agerdyrkende Verden bar Lænker; men hvad hielper det, at man rækker den Syge et Sundhedsmiddel, naar man ikke tillige viser ham Maaden, paa hvilken han skal bruge det? Man løsnede alle Baand for Hirschholms Bonden paa engang og han lignede da det uforsøgte Barn; hvad Ragekniven er i dets Haand, det var Friheden i hans. Bøndernes Jorder vare ikke udskiftede, og selv bundne til gamle Fordomme og begavede med Frihed til selv stærkere at lænke sig til disse, maatte den eenestedse følge den anden og det blev ham umueligt at giøre et eneste Skridt forud den anden. Vel kunde denne fælles Ulykke siden efter have været hævet, da adskillige Fremmede, som Skiebnen omplantede iblandt disse frie Folk, yttrede det Ønske at kunne arbeide for sig selv, og Landets Fader var faderlig nok til at paatage sig Udskiftningens første betydelige Bekostninger, og undertiden mere end eengang igientagne Bekostninger, og de øvrige maatte da følge Strømmen, men endnu er ingen sand Nytte deraf flydt tilbage til den Kilde, hvoraf dette Gode havde sit Udspring. Et Aarhundrede vil maaskee endnu synke hen i Evighe-

dens

*) See F. L. Gr. zu Stolberg Ode an d. Kronpr. i Herders Humanitäts-Briefe. not. p. 177.

hens Dyb, førend det Ants Børn vil kunne indhøste Fordelene af den sande Eiendom, som allene Indhegningen kan forskaffe; thi som Selveiere ere de udelukte fra den Understøttelse, som andre have nydt, og som Frie ligge de uden for Lovens Grændser, og de kan da, hvad Bonden saa gierne vil, tilslukke Dinene for den haandgribeligste Fordeel. Den Hirschholmer Bonde lever derfor næsten i den naturlige Stand; hvad Cicero siger om hine: terra cedebat primo occupanti, gielder vel ikke om hans Jorde, men vel om det, som avles derpaa; thi neppe har den ene begyndt at udbrede sin Høstlee, førend den anden, ja undertiden Folk, som end ikke have Adkomst til Byejorderne, give det høstede til Priis for de saa kaldte Smaa-Creature *), som om det var res nullius og som de endnu levede in communione primæva, og denne Giestfrihed vedvarer saaledes til det følgende Aars Maidag, og denne Bonde beviser endnu Sandheden af Ennii Ord: benefacta malè locata malefacta arbitror.

*) Paa den Tid bindes og kun af tre Heste den ene; hvo som derfor kommer bag efter, om ham siger Bonden smilende: han maae hoste med Svinene.

En

En Nordsiellandsk Ordbog.

A.

Aadig, adj. af at æde, det samme som graadig.
Aadte, (i Sagarne atte) et gammelt imperf. eiede, det bruges og med dativ. pers. om at skylde een noget.
Aande, d. e blæse sidet. (om Luften).
Aarsgang, eftersom Aarsgangen er, om Veir og Frugtbarhed.
Aasen, den lange Bom paa Ploven.
Ædelse, Spise, ikke faae Ædelse en heel Dag!
Ævret, paa Fyensk Auret ligesom i Loven.
Afkavet, (udtales akavet), pludselig, uformodentlig.
Et Afskæde, den krumme Egestok, som gaaer op fra Plovjernet, og som Bonden holder i den venstre Haand.
Afstavns, om Creature naar de løbe fra Hiemmet.
Aftensang, at ringe til A., Aftensangs-Klokken (fra de catholske Tider), naar man ringer ved Solens Nedgang.

Et Afored, hver Bonde har sit A., d. e. Mærke paa Creaturet.

Agt, det er i Agt, at v. s. det er besluttet.

Alt stille, d. e. bestandigt. Engelsk still.

Altingest, d. e. Alting.

Andenlunde, det er en andenlunde Mand end ꝛc.

Andringet, Æidringer, de Træe-Forsollinger, som lægges under forslidte Slæde-Gienger. De gamle Nordboer kaldte deres Skier eller Træe-Skridskoe Ondrur.

Ankelig, d. e. sygelig.

Anse; 1) mærke noget; han kan hverken anse eller sandse, jeg ansede det ikke. 2) Anse sin Gierning, d. e. forrette den. 3) straffe, som Børn. deraf

Ansning, Qvæget maae have sin rette Ansning, Opvartning.

Aræt, penult. l., (afredet), pil aræt er det forsultede Creatur.

Arte, Spillet vil ikke arte (d. e. forbedre) sig.

Arondet, om en Soe, naar den er ornegal.

Afid penult l.. maaskee Aftid, Giestebud ved Ligbegiængelse.

Avet om, d. e. til venstre Side.

Ax, bruges allene om Byggen, see Rusme, Bippe.

B.

Bær, d. e. Rosiner.

Bæres til, det kan nok b. t., d. e. indtreffe.

Bagevarmet kaldes Træet, naar det er hærdet i en gloende Ovn.

Bag Reeb, det Reeb som bruges bagest ved Høelæsset.

En Bag-Reh, den bageste Deel af Creaturet, it. af Undervognen.

En Bakketrold, Skieldsord om en lille Person.

Barfrost, Frost uden Snee.

Beskeden, subst. it. Redelighed, d. e. Beviis, Skudsmaal.

Besørgelighed, Omsorg.

En Bet, en liden Seng i Stedet for de Stores Sopha.

Et Bid, en Luus.

Birkepurre, Bøgepurre, smaae Buske i Skoven.

Blekning paa Papiret, d. e. Skrift.

Paa Blixen, d. e. strax i Dieblikket.

En Boed, Hytte paa Marken til Faar ꝛc. forekommer i N. Lov.

Bogklart, giøre b. med Øvrigheden, d. e. betale og faae alt qvitteret.

Bold, d. e. skiøn, især om Sæd.

En Bonde, et Hædersnavn for Gaardmændene.

Borgerstuen, Folkestuen, I gamle Dage det Sted paa Borgen, hvor Herremændene havde deres harniskede altid slagsfærdige Karle, nu deres Tærskere. Borgerstue-Karle; Pontopp. Gl. 181.

Bras eller Skrup, alt det Ukrud, som staaer i Sæden paa Marken.

At bråse ned, siges Træet eller Hytten, som falder om og gaaer i Stykker.

At bravere, d. e. trodse, giøre sig til, forekommer saaledes i K. Edv. Hist.

Brendevarme, d. e. Soelhede.

Et Brev, enhver skreven eller trykt Lap.

At broe, d. e. sætte ned paa sine Vare. Naar Bonden kommer i ondt Veir til Torvs, maae han broe. it. at lægge Qvas paa Lægterne under Tæggehalmen.

At bryde Møg, d. e. stikke det op fra Moddingen paa Vognen.

Brydføre, naar den tynde Iis ikke kan bære Vognen.

Bull-modren, d. e. Blomsteret paa det modne Æble.

At bytte og kytte siges den som idelig omtusker.

C.

Et Cardell, d. e. Haandskrift, skriftlig Accord.

Et Cattuns-Lam, d. e. brogaget Lam.

Comoedianter, at giøre C., d. e. Narrestreger.
Complexen, saa fik vi C, d. e. den fulde Perial.
Complot, en complot Kone kaldes den som er meget feed.
Confelfus, at komme i C., d. e. Confusion.
Copie, jeg er af den C., d. e. Beskaffenhed, Naturel.

D.

Daarlighed, kaldes baade Sygdom og slet Føde.
Dag, at bede om Dag, d. e. Frist.
Det dagmilder, nemlig om Foraaret, naar endog Dagmildningen kan tøe Sneen.
Davre, Frohkost.
Davrebid, det er kun et Davrebid for ham, hvad som er let.
En Dot, d. e. Tot.
Dræten, den Jernlænke, som bruges ved Ploven i Stedet for Vognstang. Hesten har og en meget accurat Dræt, naar den gaaer jævnt i Seelen.
At drage, d. e. trække, om Hests. At drages med een, d. e. have Besværlighed. At drage (gaae) nødig til en Ting.
Draget er Oxen naar dens Ryg er hvid, deraf rødbraget, sortdraget.

At drie, drive, det er en baarlig Gaard, som inte kan føde en Driere.

At drøne kalder Bonden det, naar Qvæget paa Stalden smaabrøler efter nyt Æde.

Dru, pl. drue, d. e. drøi, deraf

Druelse, subst.

En dullherrig Karl kaldes den som er urimelig og hastig af sig.

Død, bruges sielden allene, men saaledes: N. N. som nu død og borte er.

Dyst, Merlskov, tr. at ride Dyst, d. e. Veddeløb, forekommer i Uglspeil.

E.

Eenstig, hvad som ligger afsides for sig selv.

Efterhøsten (Etterhøsten), Efteraaret.

En Efterkommer, d. e. Eftermand.

Elleskudt, naar man beskadiges af en Elv, Alp.

At elske sin Kalv siges Koen naar den efter Fødselen slikker den.

At elske noget op.

Emter, d. e. Vipper og korte Straae fra Loen.

At være over Ende, d. e. overgiven, forvoven.

Enghave, en Eng med Kratskov.

Eventyre sig galt eller got, jeg har maat afantyre mig selv. D. L. 4 — 6 — 5.

Extime, d. e. Extremité, naar det kommer til Extime, saa ꝛc.

Eye een noget, d. e. skylde.

F.

Fading, paa Fyenſk en Agekurv, (paa Vognen).

Fælge, fælle en Ager, naar den første Gang pløies eller harves.

Fælles-Gang, naar Qvæget gaaer paa Fælled.

Fælt, være saa riig, saa smuk, at det er fælt. Fæl rar Sæd, d. e. overmaade god Sæd. Det var jo fæle Ting!

Færd, fra første Færd af, d. e. fra Begyndelsen.

At falde i noget, d. e. neinine, begribe.

At fale paa en Ting, d. e. byde paa noget. P. S., Ordſpr. p. m. 228.

At være i Far', ſiges Soen, naar den er drægtig, og At fare, naar den føder Griſene.

At fare i Mag (lempelig) med en Ting?

Faredag, Tieneſtefolkenes Skiftedage.

Favl, at fare med Favl, Fabel.

Et Fiaſe-Griv.

Fiermer, hoire.

Fiin, ſmuk, ligeſom hos Engellænderne: fiint Veir.

En Fiobus, en Toſſe.

Fiorgammel, fra i Fior.

En Fiorkalv, et Fiorlam.

Et Fitte-Øg, en Hoppe.

En Flæde, et fladt Stykke Land, en Flæde Sæd.

Flædeskallet, skallet paa Issen.

Flankere, et løst og vildt Øg maae flankeres hiem, d. e. oprides.

At fløtte sig, siger Bonden, naar han enten gaaer eller især kiører.

Foel, at være i Foel, siges om Hoppen, naar den er med Føl, og

At foele, naar den føder.

Foesme- eller Fus-Maal, naar Skieppen ikke stryges med et Strygholt, men kun med Haanden.

At foesme Skieppen.

En Folde-Bænk, hvor Rygstødet kan paa en i Midten af hver Ende bevægelig Tap dreies til hvad Side man vil.

Forarges, min Lod forarges fra Aar til andet, bruges her paa Fridb. Amt.

Forbundt, at staae i F. siges naar Børn ligesom standse i deres Vext.

Forekommet er den Mand, som staaer sig got.

Forfare, lade en Gaard forfare, d. e. forfalde.

Forfængt, svensk fåfængt, det er f. eller urimeligt, for haardt.

Forfølge, som Haandværket ꝛc., fortsætte, øve sig i.

Forhadet, om Creature eller Sæd, hvad som er forsultet, beskadiget.

Forhør, at gaae i F. eller at gaae til Læsning, siges om Confirmandere.

Forkort, komme til for kort, d. e. i Forlegenhed, Mangel.

Forlere, ferlere, d. e. tabe, miste.

Forløftnings-Mænd, Forlovere.

Formasteligt, hvad som er tungt eller vanskeligt.

For-saaet Jord, som forhen har eengang været besaaet.

Før i Verden, bruges altid i Stedet for: i gamle Dage.

Føre, slemt eller got Føre, Vei, see: Uføre.

Fråge, at spørge, af det Svenske fråga.

Frag eller frav, trivelig, rask, en frag Pog.

Fra- eller fragvillig, uvillig. Han er ikke fragvillig.

Fraskud, naar tvende Træer staae paa een Rod.

Frede, d. e. at spare, frede sig selv, frede den onde Vei, d. e. kiøre uden om den.

Frembeen, Forbeen paa Creature.

Fremflugtig, den som er færdig med sit Arbeide før andre.

Fremflugts-Sæden, den bedste Sæd, som under Kastningen springer forrest.

Fromme, mig til liden Fr. ɔ: Gavn.

Det froster om Natten, naar det fryser lidet.

Frøndet, fryndet Træe er det som begynder at raadne (især om Bøg).

Fuglen er Hierter to i Styrvolt, Fuglene ere Børnekopperne.

Fuldeste, fuldkommeligen, Klokken er ikke fuldest elleve.

G.

Et Gab, en giennembrudt Aabning paa Gierdet.

At gablukke, udt. gaulukke, tillukke det.

En Gad, Braad hos Insecter.

Gal, noget som giør ondt. Min Fod er gal, være gal i Armen.

Galnes, naar det skal galnes ɔ: gaae galt, saa ꝛc.

En Gamme, en liden Krybbe for Kalve ꝛc.

Gandske, en gandske Mand er hvad andre kalde en heel Mand.

Gang, at kiøre i gaaendes Gang, d. e. i Fodgang.

En Gaukløer, d. e. Skielm.

Gavnstømmer, tilhugget Træe, som kan bruges til allehaande Redskaber.

Geil, subst. d. e. Lyng, maaskee og andet Ukrud.

At gienne, d. e. drive Creaturet fra eller til et Sted.

Et Gienge, d. e. en meget smal Gyde op til en Gaard eller Bye.

Et Gilde, absolut et Bryllup, skal det forstaaes om andre Lystigheder, lægges et Biord til, som et Øll- Høst- Michels-Gilde. I gamle Viser

fo-

forekommer den Talemaade: at gilde til een, i Stedet for at frie.

Gildeslaug, være i Gildeslaug, d. e. at være til Bal.

Give sig over, d. e. vente paa Døden.

Givrig Sæd, som giver meget i Skieppen.

Gjøge-Ord, d. e. Spøg i Talen.

Gjøres gammel, d. e. blive gammel, eller og Gjøres til Aarene.

Glam, Hundebieff.

At glamme eller give Glam,

Glve-Orm, St. Hans-Orm, Glow-worm.

En Glomme, en Klynge, brugtes om Bier.

At gluffe siges Svinene naar de i Faren kalde hinanden sammen.

At gnabbe, Øgene gnabbe hinanden naar de kløe hinanden med Tænderne.

Gold, hvad som ikke af Creaturene giver Melk, i Fyen: seen.

At golde en Koe, d. e. seene den.

En Goldport, som kun har Indkiørsel i den ene Ende.

Graaesteen, Kampesteen.

Gran, at bie et lille Gran, d. e. et Dieblik.

Grant, d. e. nøie, accurat.

Grevlingen, Koemøget i Stalden.

Grille, siges Rugen, naar den i Jorden begynder at spire.

Et

Et Grimeskaft, det Reeb, som heftes ved Hestens Grime.

En Grønvei, en Markvei, hvor Græsset ikke er bortkiørt.

At gumpe siger man om Hesten, naar den løber i meget fort Galop.

En Gumpe-Kærre, en Melkvogn, Italiensk Carjol, paa to Hiul.

At gumre, siges Hestene, naar de, ved at see Foderkarlen komme med Æden, tilkiendegive deres Glæde.

Gyldig, hvad som er fedt og got, gyldig Sæd, en gyldig Hest.

En Gylt, en Soe-Griis, naar den første Gang har faret. Til Svineslægten haves ellers følgende Benævnelser: en Orne, det fuldkomne Hansviin, en Søk, naar kun den ene Testikel er tilsyne, en Posegris er en Orne, hvor ingen af Testiklerne kan sees, en Galt, det gildede Hansviin, en Gylt, det unge Hunsviin, en Soe, det ældre, en Snitte, naar Grisehuset er fraskaaret.

H.

Haarfiles, d. e. gribe hinanden ved Hoved og Haar, i gamle Bøger heder det at haardrages.

Hæler ere i Bønderhusene de opstaaende Stokke, som gjøres faste med den ene Ende i Løsholten og med den anden i Fodtræet, for at stivne de klinede Vægge, see Væner.

Hælvten (udt. Hælten) at høste til Hælten (Halvdelen) med een.

Hængesak, i Uglsv. Hængedynd, Moser med understaaende Vand eller Dynd.

Hævngierrig, d. e. stræbsom, ivrig i sit Arbeide.

Hakkemad, Kiødpølse.

Halme, a 3 Halme, d. e. a 3 Sædhøste af en Ager, paa Jydsk: Kierve.

Halvgaaen Middag, et Maaltid imellem Davren og Middagen.

Et halvt Menneske kaldes ofte en Tvilling.

Hamp, Hannen (i Systemerne urigtig cannabis fructifera) kalder Bonden Galdre-Hamp, og Hunnen (i Syst. florifera) Hoved-Hamp, fordi dens Kopper ere større og bære Frøe.

At hamse, f. Ex. en Karl, er at faae Bugt med ham. Jeg kan nu ikke mere, (siger den gamle Bonde), hamse min Jord, som før i Verden.

En Handel, et Skafte paa Pleielen, see: Slagel.

Handel, Handtering, d. e. Forretning, it. Historie. P. Syv taler og om vor gamle Handel.

At handtere f. Ex. sin Jord.

Hegen, d. e. kræsen.

Det helder een, klæder, ſtrer een.

Heſt-Folket, d. e. Cavalleriet.

Hjelmet er Oxen, naar den har et hvidt Hoved paa en couleurt Krop.

Hjemgift, Medgift.

Hjemledes, ved Hjemmen. Gamle Heſte kan kun bruges hjemledes it. til hjemledes Brug.

Hjemſtand at have, d. e. Huus og Hjem.

At hilde, hildet, en Hilde: heraf gives adſkillige Slags, bindes en Træklods ved Heſtens ene Forbeen, kaldes den en Slank, ſammenbindes begge Forbenene er det en Spring-Hilde. Heftes et Reeb fra Oxens Horn til een af Fødderne, kalder man det et Nik. Opbindes Leddet paa Svinets Forbeen, er det knælet, og faaer det en Træfurk i Form af en Triangel om Halſen, er det aaget.

Hjulbænke, d. e. tilhugget Træe, ſom kan anvendes til Vogne.

En Høe-Vævel, det Reeb, ſom drages omkring Høelæſſet.

En Høe-Tive, paa andre Steder en Furk.

En Høneke, dimin. en lille, ung Høne.

Høvſig, d. e. hidſig, driſtig.

Et Hold, d. e. Sting i Siden.

At holde fra ſig kalder Kudſken at kiøre til høire Side, ad ſig, naar det ſkeer til venſtre Side.

At

At holde til, siges Sønnen med Moderen, naar han forestaaer hendes Gaard.

Hong, der er aldrig hongt for Folk, d. e. roligt, frit. (see uhong).

Honørlig adj. hvad som giør Parade, en honørlig Hue.

Hork, en lille Dreng.

En Hov eller Høv kaldes den Samling af Neger, som i Høstens Dage staaer hist og her paa Ageren.

Et Hovedgierde i en Seng, synes at være Hovedpuderne.

At hovedpude en Mand, d. e. give ham Huuslye og Pleie paa Alderdommen.

Hovedtumlet, d. e. svindel.

Hovskiegget, d. e. Kaadehaarene paa Hestens Fod.

En Hugger, d. e. Tømmermand.

Huld, d. e. Trivelse, at have Arbeids-Huld.

Hulken, (qu. Hüllechen*)), det Blad Indsvøb, hvoraf Axet fremskyder. Kornet staaer i Hulken.

Hullet, at komme i Hullet, d. e. Arrest, hos Kulsvierne: Kulhullet.

*) Hyllekær, som udtales Hulleklæder, ere ogsaa linnede Klæder, som sættes paa Børnenes Hoveder under Huen.

Hundehoved, et Skieldsord, ligesaa hyppig i Siel-
lænderens Mund, som i de Homeriske Hel-
tes.
En Hurrelvind, Hvirvelvind.
En Hylleke, Reiseslag, Svensk: Kaperyllike.
At hytte om f. Ex. Børnene, d. e. rygte dem. At
hytte sin Gaard, d. e. at istandsætte den.

J.

Jægte efter noget paa Marken, d. e. løbe om efter
det.
Ild Gruen (Gruben), det Sted hvor Ilden ligger paa
Skorstenen.
Ild-Haar, strie Haar i Klædet.
Ild-Kar, hvilke som ere af Jern og Kobber.
Inde, Jorden ligger inde, naar den ikke hviler. I
Ugen inde var.
Et Indelukke, d. e. indhegnet Kratskov til Græs-
ning.
En Indsidder (i Loven Inderste), en Tilleieværende
hos en Huusmand eller andre.
Indspeculeret i Lovene er den Bonde, som kiender
lidet til Loven
En Jolle f. Ex. Faar eller Sviin, d. e. en Hjord,
Drift.
Jonkle siges Hesten naar den gaaer en stødende
Gang.

Jordspringe et Øg, i Fyen at bryste en Hest, d. e. springe paa den uden Sadel.

Jøning, Hævelse i Yveret, som undertiden indfinder sig naar Koen nyelig har kælvet.

Istædig (om Heste), det samme som stædig *).

Et Jynne (Hjunde) Hynde.

K.

En Kæsser, et lidet Fiskergarn paa en Stang, som en Klingbeutel, i Fyen et Sliv.

En Kætte, et lidet Rum til en Kalv &c. Angl. Sax. Sheep-Coate. Isl. Kæta.

Kævling Stammen af et Træe fra Roden op til Toppen. Runekiæfle var hos de gamle nordiske Folk en Stok, hvorpaa deres Runæ necromanticæ vare skrevne, i de ældste Tider indgravedes de og paa Træstammer.

Kævlingsbæster, smaae Heste, dog af den Størrelse, at de kan trække en Kævling.

En Kage, paa andre Steder Kavring, Tvebak; I Almindelighed alt Hvedebrød. Kagekone, en som gaaer omkring med Hvedebrød.

Et Kammers, Kammerset. dimin.

*) Denne Galenskab fordriver Bonden ved at binde en Seilgarns-Traad om det ene af Hestens Ører.

At kankle med en Ting, d. e. tage den ofte i Hænder. Kankles der meget med Havren, falder den af.

Kanklerie, Narrerie.

Kæge, at have stærke Kiæger, d. e. en slem Mund. Vil du holde din Kiæge, siger Bonden til sin Hund.

Kægesmellen kaldte de Gamle ald Skienden.

Kiægestærk, som brav kan skiendes.

Kiek, kræsen. Koen er saa kiekken, at den vil ikke æde Halm.

Kiende, et lille Kiende større, it. et Merke.

Kiere, Kierv), bruges allene om Langhalmsknipperne.

Kiøbmandsgiev kaldes den Pige, som ikke vil mangle Beilere.

Kirke-Liin, K. Hue, det samme som i Kiøbstæden en Balhat.

Klampe, paa andre Steder Hov, under Træskoen.

Klap-Hengst (Klopf-Hengst) en syck Hest, som har mistet den tilsyneværende Testikel.

Klaven, d. e. Isen, som endnu i Foraaret kan staae i Jorden.

Kløv, Klever.

Knæke, gnæke, siges Føllet eller Hesten, naar den smaa vrinsker, i Car. M. kaldes det at gnegge.

Knak, d. e. Knast i Træ.

At

At knappe, siges om Storkens Lyd.

Knøs, en halvvoxen Dreng.

Knubbes siges Øgene, naar de gnave hinanden, it. at gnabbes.

Knuder ere to Slags. En Trækkeknude, paa Fyensk Knytteknude, og en Drageknude eller Sløife.

Knudebug, en lille tyk vantreven Dreng, bruges og om Kreature.

Knyttes, Æblene begynde at knyttes, naar Blomsteret gaaer over til Frugt.

En Konebroder.

Det koldner, v. inchoat. d. e. begynder at blive koldt.

Korn, saaledes kaldes altid og allene Byggen.

Korselig, han er korselig syg 2c.

At korte Veien for hinanden.

Kostholb, got eller slet Kostholb, hvor der vanker gode eller slette Føde.

Køiter eller køter, rask, at være k. i Kiægen, it. sund.

At kouse, Fyensk at maage. Beesterne staae og kouse, naar de ikke vil æde, og Mennesket kouser, naar det bryster sig.

En Krække, kroget Træ-Arm, til at hænge noget paa.

Kragegylpen, Kragens Skrig hvorved den gylper. De Gamle brugte det iron. om slet Poesie.

Kragetræer, de som lægges over Ryggen af Straae-Tagene.

At kramme, d. e. tage i Hænderne, it. presse noget ud med Hænderne.

At krænge og vrænge, siges Spottefuglen, it. Katten, naar den knurrer, see skiøn Valdborgs Vise v. 178. 79.

Til Krogs at ligge, hvad som ligger afveis.

At kue, siges Hønen, naar hun ruger sine Æg eller Kyllinger.

Kuldhugge eller kullhugge et Stykke Træe, er at hugge det groveste af Savnstømmer eller Hiulbænk.

Kulster, Kulstøv ved Milerne.

Kyse, kaldes enhver Fruentimmer-Hue. De egentlige Kyser, som her giøres af Kotton kaldes Staae-Kyser.

Kystagtig, at tale k. siges de som boe ved Strandkanten mod Sverrig.

At kytte, d. e. kaste.

L.

Lade ilde med een, d. e. knurre paa een.

Lære paa Væven 2c

Læse-Børn, d. e. Confirmandere, deraf at gaae til Læsning.

Læsse-Meed, d. e. Læsse-Træe.

At

At lætte et Dam, et Kiær, d. e. udtømme det. At lætte en Flaske.

Lætter, et Par Vogn-Lætter, paa andre Steder Haver.

Lagt til, hvor er du lagt til? d. e. født.

Lammegrimer, d. e. Hovedet, Fødderne og Kallunet af et Faar.

Lammelam, et Lam født af et fiorgammelt Faar.

Landekiøbet, d. e. Capituls-Taxten.

Langjernet paa Ploven.

Langtaact, korttaact, som har lang eller kort Uld eller Haar.

Laug, ja paa det Laug! siger Bonden, naar han anseer noget for umueligt.

At lave Vognen ꝛc. naar den giøres færdig til Reisen.

En Lee, paa Møen: en Seise (Sense). Bruges dette Jern til at slaae Græs med, kaldes Skaftet et Lee-Drag, til Sæd: et Meie-Reed, sønderlemmes dette sidste, kalder Bonden det egentlige Skafte en Bom, den Pind eller Greb, hvorpaa Karlen tager fat med den høire Haand, kaldes Knaken. Af de bøiede Grene, hvorpaa Sæden bæres, kaldes den, som sidder nærmest ved Leen, en Giøg, den Tværpind, som forener dem alle: en Slaae.

Den egentlige Lee har et Laar *), den Jernarm, som gaaer ned paa Skaftet, og Stdllingen den Tap, som gaaer ind i Skaftet.

Leed, paa den Leed d. e. Maade, bruges meget hyppig baade passende og upassende. I de gamle Sagar betyder Leid en Vei, via, ratio.

Leir, det Sted, hvor Svinene lægge sig om Natten.

At ligge inde, siges Jorden, naar den er under Dript.

Lig faldende (jevn) Jord.

Lillepigen, den som passer Børnene. At tiene for Lillepige.

En Lime Hør bestaaer af 20 smaae Knipper eller Lokker.

En Line, d. e. Hestetømme.

At lire, logre med Halen.

Liv, det gamle Liv, d. e. Menneske, det er saa godt et Menneske, som Liv kan ligge i.

Livløs, der skeedte livløs (livforbrydende) Gierning.

Livsvove, der er stor Livsvove ved det Arbeide.

Livvare, alle spiselige Creature. Smaae Livvare ere Giæs, Ænder. Høns.

Lod, min Lod, siger Bonden, naar han taler om sin Jord.

Lod

*) Derfor siger Bonden af Spøg til den, som ikke kan slaae Græsset nær nok af: Læg Laaret til.

Lod, Kegle-Lod; Bossel.

At gaae i Løfte for een, det samme som paa andre Steder at sige god for een.

At løse, d. e. kiøbe.

Løsegangen, Knuden paa Halmknippets Baand.

En Lou eller Love Taa, d. e. en Tot Uld.

Lovlig, at have lovlig vel Creature, d. e. temmelig mange.

En Lude, et Slags tilmuret Skuur op mod Taget til Vogne eller Heste; at lude d. e. helde med Hovedet.

Det luner, blæser mindre, i Skoven.

En Lure, en Trækile ved Vognkieppen, for at giøre Vognen smalere; deraf at lure en Vogn ind, og med det samme at belure Kiøberen af Læsset.

Lydt Veir, naar Luften er klar.

Lye-hør, siges Klokken af være, naar den i klart Veir tydelig kan høres.

M.

Maalstaaen Melk, som har staaet fra det ene Maal til det andet.

Madpose-Dyr, saaledes kaldes Raadyrene af deres Haler.

At magte, formaae. Huusmanden magter ikke at holde store Qvæg. I Kiempevis. at mægte.

Magtfærdig, som formaaer en Ting.

Man, udt. Mahn, en jevn Eng.

At mandbytte en Byes Jorder iblandt Bønderne.

At manquere bruger Siellænderen altid hvor Jyden siger endnu paa Angelsachsiskt der vantes (fattes) noget.

Manqueret, stødt, fornærmet.

Meed, bruges stedse med Tilsætning, som Læsse-Meed Læsse-Træe), Slæde-Meed, Slæde-Gienge.

Meeldrue, et Brandkorn i Rug.

Melkes, Koerne melkes, d. e. begynde at give mere Melk.

En Mestermusikant, Amts-Musikus.

En Mesterpræst, Sognepræst, hvor der tillige er Capellan.

Mid-Aften, et Maaltid Klokken 5 om Eftermiddagen.

At mie (af meje) især om Børn, i den ældste Edda: miga.

At milde, smile. Barnet milder ad Faderen.

Misdruren, som ikke kan trives.

Mister, defectus, at saae Mister, d. e. lade Pletter blive ubesaaede.

En Mistring, en vantriven Dreng eller Pige.

At mode sig, siges Hesten naar den paraderer.

At modre, paa andre Steder at myle, f. Ex. om Biernes Mangfoldighed ved Flyvehullet.

Mod-

Modstandig er Træet, naar Aarerne gaae mod Høvlen eller Øxen.

Modt, pl. modte, fuld, beskienket; maaskee af moden, som og Bonden saaledes udtaler.

Møg-Rue, Ruve. en Møg-Hob paa Ageren, førend den endnu er, som det kaldes, strøet eller ud spredt.

Mørkeræd, bange i Mørke.

Moel, imperf. af at male paa Mølle.

Moen om en Ting, d. e. omhyggelig.

Muld-Brettet, det som paa Ploven udbreder Furen.

Muldskud, Muldvarpskud.

Mullet Veir, det seer mullet ud, om tyk Luft.

Multen, Halen og Rumpestykket af det sønderlemmede Sviin.

Munds, at komme eller være til Munds, d. e. i Skienderie.

Muntre et Par Øg. Cybeles Præster muntrede og kun deres Asen.

Museøret, spidsøret, som visse Faar.

N.

Naadig, et naadigt Barn er det som ikke græder meget; naar Vognen paa et farligt Sted ikke veltede, gik det naadigt af.

Nærig at være, d. e. være om sig.

Nærmer, venstre, det nærmer Øg.

Nævenyttig er den, som kan giøre noget med Hænderne.

Næver, Bark af Birketræe.

Narrehul, et hugget Merke f. Ex. paa Træe, som ikke er det rette.

At natte een, tage i Natteleie.

Neeg, at staae paa Neeg d. e. paa Held.

Nende subst ikke at have Nende til en Ting, d. e. ikke nende.

Et Nik, see Hilde.

At nyde noget, d. e. faae Held til og Nytte af det. Maae vi kun nyde vore smaae Livvare.

At nytte, d. e. trænge til. Hesten kan nok nytte noget Havre. Han kan nok nytte at faae det.

O.

Ødelægge, forderve, men at ødelægge Giæs, Kalkuner, d. e. at lægge dem af.

Ørekiørt i Hovedet, fortumlet.

Ørevaagen, vores aarvaagen.

Ølsmaal, d. e. Drikkelaug.

Omgangssyge, d. e. epidemisk Syge.

Omspendes, de kan ikke got omspendes, siger Bonden om Egtefolk, naar de leve i Uenighed.

Opfødelse, det gik ikke saa til i min Opfødelse, d. e. Ungdoms Tid.

Opnæstet, opfæstet, om en Hak.

Opsats eller Opsyn. Pigen har en smuk Opsats d. e. Udseende.

Opslag, indvortes Opslag, den almindelige Benævnelse paa alle indvortes Svagheder.

Opstandelse, der er ingen Opstandelse, naar man ikke haaber Forbedring i sine Ting.

Optag, et slemt Optag, nemlig for Hestene naar Vognen staaer i et Hul.

Orleans at være med een, d. e. være hans Ven, i Ledtog med ham.

Orlov, Forlov, tage sig selv Orlov.

Ort, Egn, paa disse Orter.

Out, Vogt, at holde Out ved Smaalivvarene, i den ældste Edda betyder Gautr en Vogter.

At oute Qvæg.

Ove at blive, det over (er) ikke stort bedre end &c. Naar Sæden over modt.

En Overager, i Jylland: Nyelændingsager, Baarager, den som ligger til Hvile. I Hans Thodes Tid kaldtes den i Dannemark: Lægde.

Overager- eller Haardbunds-Hoe, det modsatte af Enghoe. I Fyen Mag- eller Mac-Hoe, i Jylland Baar-Hoe.

Overfare, have meget at overfare, d. e. besørge.

Overslore, d. e. behandle noget skiødesløst.

Overstyrlig, d. e. uregierlig.

Ovnet, Hoppens Iver.

Ov-

Ovrede (Overæde) hvad Qvæget levner af Foderet; i Fyen Orte, deraf at orte.

P.

Paatynge, være til Paatynge, d. e. Byrde.

Pandejern, d. e. en Jernpande.

Parten, meste Parten, d. e. for største Delen, forekommer ofte i Olger Danske.

Peble siges Vandet naar det qvælder stærkt frem, maaskee deraf Peblingsøen.

Peen, næt, deraf peene ud, hvad som kan slaaes tyndt, som Metaller; utpena i gamle Svenske Bøger.

At perke, udperke Jorden, d. e. udpidske den. Smeden perker og Jernet ud, og naar Siellænderen perker sin Dreng, da perter Jyden og Fyenboen sin.

Püster, smaae syge Træer.

Pissen, Galtens membrum.

Pladdertørv, Trgadetørv, den som beredes ved Fodtrædning.

Plag kaldes Hesten, naar den træder ud af Føl Aaret. I Fyen og Jylland en Klod (udt. Kloyt) for dens klottede Udseende.

Plovkiøring, en Dreng af den Alder og Størrelse at han kan kiøre Ploven.

Plovlam er man, naar man ikke har Heste nok til en Plov.

Plovtîsten, den tykke Jernring, hvormed Dræten heftes fast til Aasen.

Plukkerie, et og andet Plukkerie kaldes de smaae Ting, som behøves til en Huusholdning. Plukskillinger, smaae Udgifter. Plukskatter.

Pog (ingen Foragts-Ord) en lille Dreng.

Præcess, precis.

Præstelærd, en Attestatus.

At pudserere, giøre Puds.

Et Pund Sæd, kiøre med et Pund Sæd, d. e. 4 Tønder, deraf Pundertærsker.

En Pøs, d. e. en Øse, Vandøse.

Q.

Qvællingen. Svensk Qwæll, Aftenen, Tusmørketiden. I Sagarne: Kuolld.

Det qvælner f. Ex. 2 3 Timer i Aften, siger Bonden, naar der i aftagende Maane indtreffer Mørke imellem Dagen og Maanens Opgang.

R.

Raae, at bygge et Huus op paa Raae og Roed, d. e. fra Grunden af.

At raade med, d. e. overkomme, faae Bugt med.

Raae-Egg, den første uslebne Egg paa Øxer eller Knive.

At rænse, siges Sviin og Faar, naar de parre sig.

Raker, gl Klæder.

Rapserade, Tyverie.

En Rase, Raase, smaae Vandgange nede i Tørvejorden eller i en Stak.

Redelighed at have, skaffe, d. e. Skudsmaal.

Reeb, at dandse paa Reeb, d. e. paa Linie.

En Reede-Batting, svage Creatyre, som holde sig til Reden, it. et mageligt Menneske.

Regierlig, en meget regierlig Mand, d. e. ordentlig, billig Mand.

Retirade at faae hos een, d. e. Hielp, staae paa sin Retirade, d. e. paa sin Ret.

Rettergang at faae med sit Doënt, d. e. Fremgang med sin Gierning.

Rigs, ellipt. her Rigsdaler; han har hundrede Rigs og to Sneese.

At rives, siger Bonden om Oxen, naar den vil stange.

Roddynd, rød, jernhaltig Dynd i Moserne.

Røde, Byggen kommer i Røde, naar den begynder at blive rødstribet.

At røde, d. e. sætte Roe, Saar.

Rødløv, smaae Buske, Qviste.

En Røyle Boghvede, saaledes kaldes Boghvede-Regen, see Støver.

Det

Det ruer eller reuer, det smudsker, regner fiin Støv-regn, deraf.

Rue-Regn.

En Ruldte eller Rytte Brænde, d. e. et lidet Læs.

En Rullepurre, en Busk af Bøg ꝛc. Spirer.

Rum, ud til Rummet, d. e. paa aaben Mark.

En Rumpe-Høe kaldes enhver af de Pletter, hvorl det sammenrevne Høe ligger udspredt paa Engen, for at tørres.

Ruug, it. Byg ꝛc. Moderen, den sidste Kierve, som opbindes, faaer sædvanlig flere Baand.

En Rusme, Havre-Rusme, saaledes kaldes Toppen paa den utorskne Havre.

Et Ryk, d. e. nogen Tid.

S.

Sagtens, gierne, ventelig.

Samecnes, leve i Eenighed.

Sammenlaug, Selskab, it. hvor flere slaaer sig sammen, lægger sammen til en Ting.

Samsnak, it. samsnakke.

Saugmeel (udt. Saugmiil) Saugspaaner.

En Seddel, ellipt. en Rigsdalerssedel.

Seelse, Lys, Lysning. Jeg maae kiøbe den halve Seelse.

At sees ved, d. e. see sig i Speil paa.

Et Serke-Gierde.
Selvvor, levende Gierde.
Semper, simper: fornem, it. langsom.
Senke en Kat. d. e. drukne den.
En Serrise, en Faarekylling.
At sidde op, d. e. at staae op (om Morgenen). Jeg var nylig opsidt.
Sigtekager, Juleb ød af Rugmeel, sigtet igiennem et Sold.
Sind, ved sine fem Sind, d. e. Sandser.
Sindig, stadig, en sindig Hest.
Skaaldes, siges om Sæden, naar den modnes før Kiernen har sin Vext.
Skadegabet, den øverste Spand under Taget ovenfor Hanebielken.
Skæveret, Hestens Avlelem.
Skagler, i Fyen Hammelreeb, hvori Hesten trækker Vognen.
Skamflek, Skamplet.
Skankes siger man om Bierne naar de klynge sammen ved Flyvehullet.
Skiel, at faae god Skiel (Gavn, Rigtighed) af en Ting; med den Skiel ɔ: Betingelse.
Skields, saa skields, d. e temmelig god eller got, halv skields.
Skielle, hvad der feies oven af Sæden paa Tærskeloen.
En Skiere-Kniv, Hakkelse-Kniv.

Skieren, Plovjernet.

At skillinge sammen, d. e. skyde sammen til noget.

Skioldet kaldes det Qvægshøvede, som paa Siderne har store farvede Pletter.

Skorpen, det yderste af Brødet, paa Fyensk: Ringen.

At skrigge, d. e. lee høit, bruges om Skiøge-Latter.

Skuffelig, bruges især om Sæd og Jord, naar den er svag.

At skuse f. Ex. en Steen er at skyde den frem.

At skye, skyes, bruges om Luften, naar den overtrækkes med Skyer.

At slaae Skrid, d. e. glide paa Iis.

At slaaes med Hundene, d. e. tigge.

Slæde-Meed, see: Meed.

Slag i Vippen, naar nogle Kierner hist og her mangle.

Slagel, Slavel, den Deel af Pleielen, som falder ned paa Sæden.

En Slank, see Hilde.

Slendt, slaae slendt, siges om noget som rokker og vakler.

Sletnakket er den Høne som ikke har Top.

Slippe Qvæget ud eller ind, det er, lade det gaae ꝛc.

Sloi, sloit, hvad som ikke er fuldkommen, som Læe-Sæden.

En Sloje, et Stykke Pløieland. En stor Sloie Sæd, see Flæde.

Slood, den Sæd, som ikke er opbunden i Neeg, ogsaa Rivning.

At slune, naar man taber Veiret i Blæst. Jeg begyndte at slune.

Smærre (qu. smaacre) mindre.

At smilke, dimin. af at smile, siges om smaae Børn.

Smulske, Smylske, d. e. Smuler af Tørv rc.

Sned, at gaae paa Sned, d. e. tverś. Sned-Revel paa en Dør.

Snoemild kaldes den Pige der har skielmske Øine.

Søbe, d. e. Skeed-Mad, at søbe, d. e. spise flydende Mad.

Sød, at koge i lukt Sød, under lukket Laag. Seid var i gamle Dage et Slags Hexe-Kogen.

Søk, see Sylt. it. Klap-Hengst.

Søleføre, moradsig Vei.

Soelbierg, det var i Soelbierg, ved Solens Nedgang.

At sove af eller sammen, d. e. løselig at rive sammen, som Høe eller Sæd paa Marken.

Et Spænde Høe eller (utorsken) Sæd, hvad som indbefattes paa et Fags Loftrum, eller det som Taget kan overspænde.

Et Sperlagen, forekommer og i de gl. Tydske Love, men J. L. Frisch synes ikke at vide, hvad det

har

har været: her kaldes et Sengegardin saaledes.

En Spildkop, en Spølkumme.

Spouer, d. e. Aarerne i det høvlede Træe, it. Spaaner.

En Spolegump, en som er saa liden, at han kun kan sidde ved Spolerokken.

En Sprøt, Bolten paa Baßsmekken af en Vogn.

En Sprogmester (udt. Sprokmester), en som taler meget.

En Sqvaldre, en Kone som skiender meget.

At stable Kornet, d. e. lægge Neeger langs oven paa dem, som staae paa Marken.

Stæd, i Stæd, d. e. i Aften, han kommer ikke hiem, før i Stæd.

At stæde sig, d. e. fæste sig, som til et vist Arbeide.

Et Stænge, d. e. et Loft lagt af Stænger og Grene til Høet. Oppe paa Stænget, siger Siellænderen, hvor Fyenboen siger paa Høeslyen.

At stænge en Dør, d. e. lukke den i Laas, thi i gamle Dage skiød man Stænger eller Bielker tvers for Dørene.

Qvæget stævner aldrig (holder ikke op) naar det faaer godt Æde.

Stade-Sæd, den som staaer op, modsat Læe-Sæd, den som ligger omslaget under Vexten.

En Stakkehave, den indgierdede Plads, hvor Sædstakken staaer.

 En

En Stakkel, bruges altid i Stedet for Betler.

Stampe, Kornet gaaer i Stampe, naar det formedelst Tørke ikke vil voxe.

Stedes, han stedes aldrig, d. e. er aldrig roelig.

Et Stegers, Stegerset (udt. Steeset) Kiøkkener. P. S. Ordspr. p. 315.

En Steile, det bruskede af Koe- eller Heste-Halen, hvor de lange Haar sidde. Steilen i en Lade er det underste Lag Sæd, som altid staaer op her eller paa Rod-Enden.

At stene en Øxe, d. e. slibe den.

At stevne et Træe, d. e. hugge de unyttige Grene af det.

Stiaalmalket, naar Koen malkes af Tyve.

Stiktrav (om Heste) stærk Trav, modsat Lunte-Trav.

Et Stød, den Rod-Stump, som staaer tilbage efterat Træet er fældet.

En Støtte-Kiep, en Stok.

Støver, Boghvede Støver, det samme paa nogle Steder, som Røvlet paa andre.

Storlighed, Størrelse.

En storpaavendes Mand, en Kiøbstæd-Mand, it. en som er stor paa det.

Stort andet, ikke stort andet.

At stride med Steen efter nogen, it. at strøge Steen efter nogen, er blot at kaste dem.

En Strid-Steen, en lille Kastesteen.

At

At strippe en Koe, at malke de faa Draaber, som Koen giver mod Kalve-Tiden. Deraf en Gold-Strippe, en saadan Koe.
En Stryge, den Spaan, hvormed Leen &c. hvæsses.
En Studling, dimin. en liden, ung Stud.
Et Stumpegilde, hvor der kun opvartes med simpelt Brød, Brændeviin og Øll. Nordmanden kalder vores syrede Brød Stump, eller Stumpebrød, til Forskiel paa deres Lefse eller Fladbrød. See Pontopp. Nat. Hist. von Dännem. p. 18.
En Stumpegumpe, et Foragtsord om et lavt undersætsig Fruentimmer.
Stunder, onde Stunder, d. e. liden Tid, modsat det almindelige gode Stunder.
At stunde efter Hiemmen siges især om Hestene.
Stuppe, Smaae-Buske, Krat.
Sulen, det Stykke paa Ploven, som gaaer perpendikulært ned fra Aasen til Skieren.
At sule, det vil ikke sule, d. e. lie, forslaae.
Et Sulebret, en Spekfiel.
Suul, al Slags Kiødmad.
En Sup, en Supken.
Suurt kalder Bonden alt det som er raadent.
Sutes, saa sutes, jevnt, langsom.
Svine-Egel (udt. Eile) paa Møen: en Kove, Svine-Stie.

En

En Svingel, paa andre Steder en Kort-Hammel paa en Vogn.

At svirre, siges om Slæden, naar den slingrer til Siden.

En Svøbe, dertil hører Skaftet, Snerten, Sækkelædret, det hvorved denne bindes til Skaftet, Kluntsen eller den knudrede Ende, eller i dens Sted: Smelden.

Svoger, det samme som Svigersøn; saaledes forekommer det og i Kong Apollonii Krønike.

Syllen, Syllestene, de Fodstene, hvorpaa Hælerne i Leervæggen hvile.

Synder, at gaae i Synder, d. e. Stykker. Engl. asunder.

En Synderlænding, som er kommen Synden fra i Landet.

At sysle, kalder Bonden det, naar han i Tusmørket fører sine Creature af.

T.

Taa, Uld, man siger og Uld-Taa og Linned-Taa, d. e. tilberedt Hør. Stumpet Hovedhaar kaldes og Taa.

En Taase, d. e. Frøe, Padde.

Tæger, de smaae Markmuus.

At tæse, d. e. pille noget ud med Fingrene, som f. Ex. Blaar, naar de spindes.

Tak siger Bonden ikke, men: Tak for det. (ved Hilsener).

Tale, det kom paa en anden Tale, d. e. Maade.

Taug eller Tav. Sæden maae have sit rette Tav (Behandling) under Kastningen. At tage et Taug i med, d. e. hielpe til. Eet Tav endnu!

At tide en Hest, i Fyen at øyre (røre) en Hest.

Tilstaaeligt, det er tilstaaeligt, rimeligt.

En Tiste, see Plovtiste.

Ting, den onde, den slemme Ting, kaldes enhver feberagtig Sygdom.

Tint, d. e. Harvens Overgang over Jorden. Jorden faaer 7 Tint. Første Tint.

At titte, d. e. kige.

Tøe-Løb, naar Vandet løber stærkt i Tøeveir.

At tømme op, d. e. at giøre Hestene kiørefærdige igien, thi ved hvert Stilleholden smøge Bønderhestene af sig.

Tøs, saaledes kalde alle Bondens Døttre sig, saalænge de ere smaae. Jeg er N. Ns Tøs.

Tossegal, om Køer, Giæs.

En Trave Sæd eller Halm, d. e. 20 Neeg eller Knipper, som Bonden sædvanlig kalder Klipper.

En Træe-Flaske, paa Fyensk: en Leiel, til Øll, ꝛc.

Trænder, halvt opkrævlede Blaarlærreds-Ender, som siden flettes og endes i Duske, for at sys paa Haandklædet, der hænger ved Bondens Seng.

At træse, d. e. stønne, puste, som de forjagede Heste.

En Trodshøv, en Dynge Steen og Stikker paa saadanne Steder, hvor et Menneske er kommet ilde af Dage.

Tryne, at faae noget for Trynen, d. e. blive fuld. En Tropus laant fra Svinet.

Tunaholdendes, hvad som er bekosteligt at holde.

En Tut, et Hul i Skovens Træer.

En Tveie, en kløftet Green, bruges og om en Vond.

At tvekolle (af Kuld) siges Gaasen, naar den om Sommeren to Gange udlægger Gieslinger.

En Tvist (paa Taget) hos andre en Qvist.

Tvistion, Strid, Disput.

At tye til nogen, d. e. have Tilflugtssted.

Tykhørende, som er tunghør.

Tykøret, omtrent det samme.

Tyvetønden, at give, betale Tyve-Tønden; d. e. Øll og Brændeviin til Forligelse for Tyverie.

U.

Ubeskedentlig, d. e. daarlig, slet. Ubesk. Jord, Veien er ubesk.

Udsile Jorden, d. e. svække den, udsilet Jord.

At udføre, d. e. formaae. Jeg kan ikke udføre det, siger den Fattige.

Udslag, det Træe, som aarlig anviises Bonden af Skoven.

Udstaae sin Lære, d. e. lære ud som Dreng.

Uføre, farlige, moradsige Huller, it. ond Vei.

Ufred, naar Creaturet giør Ufred, har Bonden Ufred.

At uge, d. e. agte. En arrig Tyr uger ingen Ting; deraf

Ugersløs, d e ryggesløs, om Mennesker.

Det uhelder, d. e. vanzirer. I gl. Love finder man: vanhelde.

Uhongt it. uhongs, kaldes det Creatur, som ikke lader sig regiere, eller som altid gaaer paa Skade. Drengen er undertiden og uhong.

At ulde op, paa Fyensk at trævle op, som en Strømpe, et Halmbaand, naar det skal kastes for Qvæget. Tougene uldes og op ved Slidning.

Umagsomt, ubeqvemt.

Underpræsten, Capellanen.

Undertag at have eller give, siges om dem, som ved Gaardes eller Huses Afstaaelse forbeholde sig Huuslye m. m.

Ungdom at have, d. e. være ung. Hesten har og Ungdom.

Uroest for Gud.

Usand-

Usandselig, et usandseligt Liv-Øg, er paa anden Dansk et dumt Beest.

Ustunder at have, d. e. liden eller ingen Tid.

Ustyrlig, som ikke vil lade sig styre.

Utid, det samme som Ustunder.

Utingen, det samme som den slemme Ting.

Utræven, d. e. doven, Utrævskav, Dovenskab.

Uvane, d. e. slem Vane.

Uvane (adj.) Creature, forekommer som ret forstaaeligt for Bonden i Forordn. 29 Oct. 94. og P. S. Ordspr. 385.

V.

Vaadt, brugt som Subst. betyder alle Drikkevare.

Det vaadter, naar der kommer vaadt ned af Skyen.

Vaarsæd, den som lægges om Foraaret.

Væde, Regn, den mange Væde.

En Væg Rug ꝛc. (utorsken) hvad som rummes i et Fag af en Lade heelt op og over.

Væner, de Kieppe i klinede Vægge, som flettes horizontelt over Hælerne, for at bære Leeret.

Et Vænged, dimin. af Vang, en liden indelukt Mark, i Fyen en Lykke (qu. Lukke.)

At valle, det regnede saa det vallede (pladskede) efter. Der vallede Regn ned. Folk kan og valle ud af et Huus.

Valregn, Pladskregn.

Vandløben er Neegen, naar Regnen har igiennemtrukket den.

Vangevant, om Heste ꝛc. som have Vane at springe i Sædvængen.

Et Vasegierde, som er opreist paa den platte Jord og ikke paa Grøft. Vaser, side Steder, bebroede med Faskiner.

At vederdøbe, d. e. give Øgenavn.

Velfært at have til noget, d. e. Raad, Formue. At have megen Velfært.

En velhiulpendes Mand, d. e. velhavende.

En verkelig Mand, som er vranten, vanskelig.

Veirstød, et Stykke af en Regnbue.

Veistiv siges den Vogn, som er for breed imellem Hiulene eller det saa kaldte Løb for Huulveie.

En Vildbanke, saadan en som ikke bliver dyrket.

Vildelse, Raserie i Sygdom.

Vildere, bedre, fortrinligere.

Villig, formuende. Jeg er ikke saa villig at jeg kan kiøbe et Par Øg.

Villighed, d. e. Tieneste, giøre een noget til Villighed.

At vinde noget i Retten, d. e. vidne. Han har vundet (vidnet).

Vindelig, en vindelig Sag.

Vindfælde, et Træ som ligger omkastet af Vinden.

En Vindsak, en Vildbasse, en Vindmaker.

At vintertiene siges den, som blot om Vinteren vil tage Tienste.

En Vippe, Ruugvippe, bruges allene om Rugen.

At vogne noget bort, d. e. kiøre ꝛc.

En Vræt (qu. Vrid) saadan en vilkaarlig Afdeling paa et Stykke Land, som tages under Ploven f. Ex. paa en Formiddag, da Bonden pløier uden fra indad, til Furerne omsider i Midten forene sig. En Flæde af 3 Vræt.

At vranges, d. e. omgaaes ilde med noget. Han vranges og puffes med Creaturet.

Et Vras, et vranten Menneske.

Våje, syn. med huje. Gildeskarlene de lige våjede og skreg.

Y.

Ynke, hvad som ligger enkelt hist og her. En ynke Gang.

Da Forfatteren var fraværende ved Bogens Trykning, venter han Tilgivelse for enkelte Smaae-Feil i Stiil og Orthographie og anmærker altsaa blot følgende Rettelser:

P. 10. L. 28. Leiende — leiede.
- 28. - 12. : En — brunøyet.
- 32. - 1. forholde.
- 34. - 17. umaalelige.
- 44. - 10. din Fakkel.
- 46. - 25. talt. 26. i (udsl.)
- 53. - 24. dens.
- 57. - 24. udbrede -- Skogger.
- 59. - 23. toskstillende.
- 62 - 25. Producten (paa første Sted)
- 64. - 13. Katteost.
- 83. - 20. (Stregerne udsl.)
- 85 - 6. Fostbrødrevæsenet.
- 88 - 11. ikke er.
- 95 - 19. Støvkokke.
- 96 - 22. Sielens.
- 103 - 11. Elmshorn.
- 140 - 14. Hosse-L.
- 147 - 10. Sædelærer (divinar &c.)
- 157 - 21. adon serende.
- 159 - 17. kan see.
- 160 - 20. fu gen.
- 179 - 5. Skade.
- 197 - 17. Drottn.
- 205 - 24. synde.
- 224 - 23. Arms.
- 231 - 8. Damolas.

P. 239 L. 23. Coscinomantie.
= 264 Abraxer eller fl. Stene.
= 265 = 20. Dyrets
= 271 = 27. Distikon.
= 286 = 26. Transsubstantiations.
= 298 = 7. ikke (udsl.)
= 321 = 22. Hege.
= 328 = 16. Skinfax.
= 332 = 18. Staten.
= 351 = 10. Stiertens.

1883